

รายงานการวิจัย

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ
จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อย
และไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market
Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava
Plantation Farmers in Wichianburi District Phetchabun Province.

ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี
ดร.พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร
ดร.พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ
ดร.อาภากร ปัญโญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

พ.ศ.2565

รายงานการวิจัย

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ
จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อย
และไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี
ดร.พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร
ดร.พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ
ดร.อาภากร ปัญโญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

พ.ศ.2565

Research Report

Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichianburi District Phetchabun Province.

Prof.Dr. Phramaha Boonlert Chauythanee
Phramaha Prakasit Thitipasisitthikron
Phrapalad Prapoj Yusamran
Miss Apakorn Panyo
Mahulalongkornrajavidyalaya University

Research Project Funded
by National Research Council of Thailand (NRCT)
B.E.2022

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ฮ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” สำเร็จลงด้วยดีตามวัตถุประสงค์การวิจัยก็ด้วยการสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช) ประจำปีงบประมาณ 2563 คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพศาสนาภิบาล ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยรวมทั้งความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้จนแล้วเสร็จด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณญาติโยมผู้เป็นกัลยาณมิตรทุกท่าน ผู้มีรายนามปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้และที่ไม่ปรากฏรายนามก็ตาม รวมถึงเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดที่เป่าหมายในการวิจัยที่อำนวยความสะดวกในการประสานและเข้าร่วมกิจกรรมงานวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

คุณงามความดีอันใดพึงเกิดมีจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอน้อมบูชาพระเลระ ครูบาอาจารย์และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและขอน้อมนำผลการวิจัยนี้สร้างประโยชน์ต่อไป

ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

และคณะ

ตุลาคม 2564

บทสรุปผู้บริหาร

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichianburi District, Phetchabun Province

หัวหน้าโครงการ : ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

โทรศัพท์ 086-6003199 E-mail. boonlertchuay@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย : ดร. พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร

โทรศัพท์ 084-5455144 E-mail: prakasit.mcu@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย : ดร.พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

โทรศัพท์ 089-2231243 E-mail: prapoj.yus@mcu.ac.th

ผู้ร่วมวิจัย : ดร.อาภากร ปัญโญ

โทรศัพท์ 091-8563464 E-mail: mouthmai@hotmail.com

ชื่อหน่วยงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ
จังหวัดนครปฐม 73110

งบประมาณและระยะเวลาทำวิจัย

- ได้รับงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 งบประมาณที่ได้รับ 620,000 บาท
- ระยะเวลาทำวิจัย ตั้งแต่ กันยายน 2563 ถึง กุมภาพันธ์ 2565

สรุปโครงการวิจัย

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

จากเวทีค้นหาโจทย์วิจัยที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ร่วมกระบวนการสะท้อนปัญหาพร้อมกับชาวบ้าน พบว่าการทำเกษตรของชาวภูน้ำหัดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำเกษตรไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกเกษตรแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตแต่ขาดอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า ขายผลผลิตจึงทำให้เกษตรกรขาดทุนตลอดมา ปัจจุบันเกษตรกรในตำบลภูน้ำหัดเป็นหนี้สิน 2 ระดับ คือ 1) เกษตรกรมีหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุ่นแรงในการทำเกษตร 2) เกษตรกรมีหนี้สินจาก ต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมใหม่เพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไป จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหัดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน เกษตรกรกลุ่มที่มีพื้นที่เกษตรจำนวนน้อย หากรอพึ่งพารายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรของตนเพียงอย่างเดียว ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง แต่พื้นที่ตำบลภูน้ำหัดโดยทั่วไปก็ไม่พบเกษตรกรครัวเรือนใดที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านการเกษตร กล่าวคือ ไม่มีต้นแบบของบุคคลที่ดำเนิน

ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาหารมีจำนวนน้อย สภาพของเกษตรกรถือว่าขาดความมั่นคงทางอาหาร

จากสภาพบริบทที่ได้นำเสนอไปแล้วจึงทำให้เป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาวิจัยในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร พัฒนาระบบและกลไกเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และขยายผลทั้งพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอเวียงชัยบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คนที่เข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต วิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ LISREL และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากครอบครัวเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมไต่คำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัย

1) รูปแบบการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร โดยมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม “หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ คือ 1) ว่างวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง 2) เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก 3) สร้างอาหารในบ้านเรา 4) ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง 5) ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ใช้ในการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพเกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตลาดสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับกระบวนการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนว

เศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง จำนวน 300 คน โดยเน้นให้เกษตรกรเข้าใจวงจรชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง โดยกระบวนการวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตการเป็นเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาอาหารและปัจจัยการทำเกษตรจากภายนอก เกษตรกรสามารถวางแผนลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกด้วยการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ของตนและสร้างเครือข่ายเกษตรกรในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหอยด เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ของอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เท่ากับ 46.81 ($P=0.924$)

2) การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยครอบครัวเกษตรกรแกนนำอาสาสมัครจำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ใน Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยเกษตรกรได้ทำการออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังเพื่อเป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน จากนั้นเกษตรกรทั้ง 20 ครอบครัวได้ปฏิบัติการปลูกผักในพื้นที่บ้านของตนเองมากกว่า 10 ชนิด และมีจำนวน 10 ครอบครัวที่ได้จัดสรรพื้นที่ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังปฏิบัติการปลูกผักตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2563 ถึง เดือน กุมภาพันธ์ 2564 เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน เพิ่มรายได้เฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกในชุมชน ร้านค้าชุมชน รวมทั้งได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่ของตนเอง

3) การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากการผ่านการประเมินจากตัวชี้วัดความสำเร็จตามโครงการ 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย (1) สร้างครอบครัวให้มีพลัง ตัวชี้วัด คือ ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด ผลพบว่า ร้อยละ 100 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด โดยมีผักที่ปลูกเป็นหลักประกอบด้วย ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือยาว แตงกวา คื่นช่าย ผักกาด แห้วต้มยำของเมล็ดพันธุ์ที่ทำการเพาะปลูกเกิดจากการรวบรวมเมล็ดพันธุ์จากคณะผู้วิจัยและจากชาวบ้าน (2) ทำจากบ้านสานสู่กลุ่ม ตัวชี้วัด คือ มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่าจำนวน 1 กลุ่ม คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหอยด (3) ทำอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัด คือ จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีจำนวน

ครอบครัวที่ลดพื้นที่ในการทำเกษตรไร้ฮ้อยและมันสำปะหลัง เพิ่มพื้นที่ปลูกผักจำนวน 10 ครอบครัว จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 50 โดยเฉลี่ยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น ครอบครัวละ 59 ตารางวา และมีครอบครัวที่เพิ่มการเลี้ยงกบและปลาเพื่อใช้ประกอบอาหารจำนวน 2 ครอบครัว (4) ทำให้เกิดนวัตกรรม ตัวชี้วัด คือ จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีนวัตกรรมของเกษตรกรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จำนวน 4 นวัตกรรม คือ นวัตกรรมหลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ นวัตกรรมแผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว นวัตกรรมเครือข่ายเกษตรกรในชุมชน และนวัตกรรมห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) (5) เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง ตัวชี้วัด คือ จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ คือ ไร่พุทธาภิเษกน้ำหยด

4) ถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ฮ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนคือครอบครัวต้นแบบจำนวน 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนถึงการปิดโครงการ พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เริ่มต้นจากรากฐานที่สำคัญคือการสร้างความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรได้เข้าใจว่าสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม สำหรับกระบวนการทำงานคือ การพัฒนา “หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” โดยมีเนื้อหา 5 บท ประกอบด้วย (1) วัฒนธรรมชีวิตในไร่ฮ้อยและมันสำปะหลัง (2) เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก (3) สร้างอาหารในบ้านเรา (4) ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง และ (5) ปฏิบัติการสร้างควมมั่นคงทางอาหาร มุ่งเป้าหมายในการเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติที่กลุ่มเกษตรกรชาวไร่ฮ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยอาศัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ 7 ประการประกอบด้วย (1) ผู้นำ (2) ต้นแบบ (3) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน (4) พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม (5) ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (6) การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก และ (7) การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน ก่อให้เกิดนวัตกรรมจากกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้าน 5 ประเภท ประกอบด้วย (1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ (2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว (3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน (4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ (5) มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกร

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรมีนโยบายให้การสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรการบริหาร ด้านงบประมาณและการสร้างระบบกลไกในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ต้นแบบการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยสร้างการมีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดความเข้มแข็ง และมีการขยายผลเป็นเครือข่ายเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมกัน ควรส่งเสริมให้เกษตรกรไร้ฮ้อยและและ

มันสำปะหลังที่ประสบความสำเร็จในการสร้างความเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการขยายผลไปยังกลุ่มอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรรายย่อยและมันสำปะหลังนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ชุมชนต้องร่วมกันสร้างผู้นำหรือต้นแบบในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้มีจำนวนมากขึ้น ชุมชนต้องขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการเกษตรโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้องรวมพลังและสร้างการมีส่วนร่วมในรูปแบบเครือข่ายเพื่อกำหนดทิศทาง การพึ่งตนเองในด้านอาหารจนถึงมีความสามารถที่จะสร้างอธิปไตยทางอาหารให้ตนเองได้ ชุมชนต้องจัดตั้งหรือสร้าง ความยั่งยืนให้กับศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นศูนย์กลางขยายผลการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตและชุมชนต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการสร้าง ความเชื่อและความศรัทธาในตน เพื่อให้เกิดการมุ่งมั่นและศรัทธาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยแนวทางขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ย่อยและไร่มันสำปะหลังไปสู่พื้นที่อื่น พร้อมทั้งศึกษาความคุ้มค่าในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการสร้างความการเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ย่อยและไร่มันสำปะหลัง ควรมีการวิจัยเพื่อการพัฒนา นวัตกรรมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ย่อยและไร่มันสำปะหลังตามแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ ควรมีการพัฒนาที่วิจัยท้องถิ่นในชุมชนภูน้ำหัดเพื่อทำ หน้าที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงานวิจัยชุมชนให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวไร่ย่อยและไร่มันสำปะหลัง

ชื่องานวิจัย	การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
ผู้วิจัย	ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ
ทุนวิจัย	สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
วันสำเร็จ	ตุลาคม 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คนที่เข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต วิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ LISREL และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากครอบครัวเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพบผลการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร คือ ได้พัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง จำนวน 300 คน โดยเน้นให้เกษตรกรเข้าใจวงจรชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง โดยกระบวนการวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตการเป็นเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาอาหารและปัจจัยการทำเกษตรจากภายนอก เกษตรกรสามารถวางแผนลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกด้วยการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ของตนและสร้างเครือข่ายเกษตรกรในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหัด เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ของอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เท่ากับ 46.81 ($P=0.924$)

2. รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยครอบครัวเกษตรกรแกนนำอาสาสมัครจำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มัน

สำปะหลังเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรทั้ง 20 ครอบครัวได้ปฏิบัติการปลูกผักในพื้นที่บ้านของตนเอง และมีจำนวน 10 ครอบครัวที่จัดสรรพื้นที่ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังปฏิบัติการปลูกผักตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อได้รับผลผลิตทำให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับอาหารเฉลี่ยวันละ 54 บาท เพิ่มรายได้เฉลี่ยวันละ 150 บาท และได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่ของตนเอง

3. เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากการผ่านการปฏิบัติการตามตัวชี้วัด 5 ตัว พบว่า 1) ไร่อ้อย 100 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด 2) มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่าจำนวน 1 กลุ่ม คือ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด 3) มีครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตร มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ จำนวน 10 ครอบครัว 4) มีนวัตกรรมของเกษตรกรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จำนวน 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย (1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ (2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว (3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน (4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ 5) มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ คือ ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด ที่กลายเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) ของเกษตรกรในพื้นที่

คำสำคัญ : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การเปลี่ยนแปลง, เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด, เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง, เกษตรกรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

Research title: Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichianburi District, Phetchabun Province

Researcher : Prof. Dr. Phramaha Boonlert Chuaythaneer and colleagues

Research funding: National Research Council of Thailand

Completion date: October 2021

ABSTRACT

The objectives of the research were; 1) to strengthen the potential for sufficiency economy farming by establishing procedures that do not abandon traditional farming while also managing the land to become a sufficiency economy with farmer participation, 2) to promote a transition from a market-dependent to a self-sufficient economy based on the Sufficiency Economy Philosophy, and 3) to establish a "change-leading family" that can be self-sufficient in terms of food security, based on sugarcane and cassava producers' Sufficiency Economy Philosophy, Wichianburi District, Phetchabun Province. This is a mixed methodology research that involves quantitative research methods as well as participatory action research. The data was collected from 300 volunteer farmers who took part in the Life-Changing Farmers Program. With empirical data, LISREL was used to investigate the causal relationship model of behavior related to lifestyle under the concept of sufficiency economy. Field data was gathered from 20 leading farming families participating in efforts to push the transition from a market-based economy to a self-sufficient economy based on economic philosophy sufficiency, using in-depth interviews and specialized group discussions.

The results of the research were as follows:

1. In conjunction with the sufficiency economy, a model for expanding agricultural potential has been developed. The course has been developed for farmers who have changed lives through 300 volunteer farmers in sugarcane and cassava plantation workshops by designing processes that do not require them to leave traditional farming and manage the land to become a self-sufficient economy with farmer participation. Through an analysis of the cost of living as farmers who rely on food and external farming factors, the approach focuses on helping farmers comprehend the life cycle of sugarcane and cassava fields. Under the Sufficiency Economy Philosophy, specifically the Phunamyod Organic Agriculture Group, farmers can prepare to lessen their reliance on foreign food by generating food security in their area and building a network of farmers to push agricultural development. The model was shown to be compatible with the

empirical data when testing the link of influence on lifestyle under the Sufficiency Economy Philosophy. The results of the chi-square test were 46.81 ($P=0.924$).

2. A model for transitioning from a market-dependent economy to a self-sufficiency economy based on the Sufficiency Economy Philosophy, in which 20 volunteer lead farming families participated in an area design activity in the house, sugarcane fields, and cassava fields, all of which are sufficiency economy areas. Under the concept of Sufficiency Economy Philosophy, twenty families of farmers cultivate vegetables in their own homes, while ten families allocate sugarcane and cassava plantations. Farmers can save an average of 54 baht per day on food expenses when they receive the harvest, resulting in a 150 baht per day increase in average income, and they can eat organic food grown on their property.

3) Based on the Sufficiency Economy Philosophy, there were twenty transitional families achieved food security self-sufficiency by implementing five indicators: 1) At least ten types of vegetables were planted by 100 percent of the leading families; 2) One community enterprise, Phunamyod Organic Agriculture Group, was formed out of the promotion of household vegetables and the management of one group's excess output to be valued, 3) Ten families have reduced their agricultural property to grow vegetables and keep livestock, and 4) There is a farmer invention that makes changes in their livelihoods using four innovations: (1) Household accounting principles or occupational cost book, (2) family food area plan, (3) Community Farmers Network, (4) Social lab, and (5) a center for transferring knowledge and collecting seeds that make farmers self-sufficient, namely Phutthaniwet Phunamyod Farm, which has evolved into a social laboratory for local farmers.

Keywords: sufficiency economy philosophy, transition, market-dependent economy, self-sufficiency economy, Sugarcane and cassava farmers

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(1)
บทสรุปผู้บริหาร	(2)
บทคัดย่อภาษาไทย	(7)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(9)
สารบัญ	(11)
สารบัญแผ่นภาพ	(13)
สารบัญแผนภูมิ	(15)
สารบัญตาราง	(16)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
คำถามการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	4
สมมติฐานการวิจัย	5
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	5
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	8
แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	30
แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม	44
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	54
แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	57
แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร	62
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	65
กรอบแนวคิดการวิจัย	75
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	76
รูปแบบการวิจัย	76
วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ	76
1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	76
2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ	77
3) การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ	78
4) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	78

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ	78
1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	78
2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ	79
3) การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ	79
4) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	80
จริยธรรมในการวิจัย	81
แผนการดำเนินงานวิจัย	82
สรุปขั้นตอนการวิจัย	84
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	87
การเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง.....	
ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิม.....	
และมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วม.....	
ของเกษตรกร.....	87
การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจ.....	
แบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ฮ้อยและ.....	
ไร่มั่นสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐาน.....	
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	133
การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเอง.....	
ในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	166
การถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของ.....	
เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจ.....	
แบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ฮ้อยและ.....	
ไร่มั่นสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์.....	202
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	207
สรุปผลการวิจัย	207
ข้อเสนอแนะ	213
บรรณานุกรม	215
ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1 แบบสรุปโครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ (สำหรับประชาสัมพันธ์)	225
ภาคผนวก 2 แบบสรุปโครงการวิจัย 5 บรรทัด (สำหรับประชาสัมพันธ์)	228
ภาคผนวก 3 แบบสรุปงานวิจัยในรูปแบบ info graphic	230
ภาคผนวก 4 แบบประเมินผลการวิจัยในกรนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม	232
ภาคผนวก 5 ภาพการลงพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยภาคสนาม	235
ภาคผนวก 6 แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย	240
ประวัติคณะผู้วิจัย	248

สารบัญแผ่นภาพ

แผ่นภาพ	หน้า	
2.1	แสดงเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย	18
2.2	แสดงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน	20
2.2	กระบวนการของนวัตกรรมทางสังคม	52
4.1	แสดงที่ตั้งตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	88
4.2	แบบวิเคราะห์ “โองงชีวิต”	105
4.3	ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี แนะนำหลักสูตรและกิจกรรมอบรม	115
4.4	ทีมผู้วิจัยนำจัดกิจกรรม	117
4.5	การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย	117
4.6	แสดงตัวอย่างการออกแบบพื้นที่ปลูกผัก “โมเดล 30 ตารางวา”	120
4.7	ตัวอย่างการออกแบบ “แผนผังการสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน”	121
4.8	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ ครอบครัวนางชม วงศ์ภักดี”	142
4.9	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางสาวนงเล็ก สิ้นคำ”	144
4.10	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายสมพร บุญคำ”	146
4.11	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายปาน ทุนนาม”	147
4.12	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายคำศรี นานบุญ”	148
4.13	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน “ครอบครัวนายเชียว พุ่มพวง”	149
4.14	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายละมุล โพธิ์เงิน”	150
4.15	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายจันทร์ พอก สิ้นเทียะ”	151
4.16	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายกิตติภพ พอก สิ้นเทียะ”	152
4.17	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายไชย คำครองมี”	153
4.18	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางดาวเรือง พุ่มเปี่ยม”	154
4.19	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางอำ พัตตาสิงห์”	155
4.20	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายเฉลย คงเพชรศักดิ์”	156
4.21	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางแก้ว สารทิศ”	157
4.22	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายชิน มีปัญญา”	158
4.23	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายกมล นามบุญเรือง”	159

สารบัญแผ่นภาพ (ต่อ)

แผ่นภาพ

4.24	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายพัฒน์ สุขแจ่ม”	160
4.25	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายประยงค์ เคียนหิน ตั้ง”	161
4.26	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายนิกร ศรียันต์”	162
4.27	แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางเรียม ทรายทอง”	163
4.28	แสดงการขยายพื้นที่อาหารของ “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด”	188
4.29	เพลง “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด”	190
4.30	แสดงครอบครัวนายไชย คำครองมี ที่เข้าร่วมอบรม	196
4.31	การจัดสรรพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านเรา” ของนายไชย คำครองมี	198

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า	
2.1	แสดงองค์ประกอบและเงื่อนไขแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	13
2.2	กรอบแนวคิดการวิจัย	75
3.1	สรุปขั้นตอนดำเนินการวิจัย	86
4.1	แสดงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของเกษตรกร	108
4.2	แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของเกษตรกร	109
4.3	แสดงโมเดลอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด	132
4.4	แสดงโมเดลอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด	132
4.5	แสดงการขยายพื้นที่อาหารของ “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด”	188
4.6	โมเดลความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด	200
4.7	ตัวแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง	204

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	คำและความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	8
2.2	แสดงระดับการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจชุมชน	57
2.3	แสดงตัวอย่างปฏิทินกิจกรรมการปลูกพืช	64
3.1	แสดงแผนการดำเนินงานวิจัย	82
4.1	ปฏิทินช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในตำบลภูน้ำหยด	90
4.2	แสดงประเด็นปัญหาบริบทในพื้นที่ และแนวทางการจัดการปัญหาอย่างยั่งยืน	100
4.3	แสดงต้นทุนการปลูกอ้อย ต่อ 1 ไร่	112
4.4	แสดงต้นทุนการปลูกมันสำปะหลัง ต่อ 1 ไร่	113
4.5	จำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	125
4.6	แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	126
4.7	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในภาพรวม	128
4.8	ผลประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	128
4.9	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในภาพรวม	130
4.10	แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง	131
4.11	แสดงรายชื่อ ที่อยู่ และ คุณสมบัติเบื้องต้น ของครอบครัวผู้เข้าอบรมเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” จำนวน 20 ครอบครัว	135
4.12	แสดงพื้นที่การปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร ชนิดของผักที่ปลูก รายจ่ายค่าวัตถุดิบปรุงอาหาร และรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการปลูกผัก	167
4.13	แสดงพื้นที่ ชนิดผักที่ปลูก ช่วงเวลาที่ปลูก และช่วงเวลาเก็บเกี่ยว	173
4.14	แสดงการใช้ผักเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารแต่ละมื้อ ราคาเฉลี่ยเฉพาะผักที่เป็นวัตถุดิบ ชนิดของผักที่ปลูกทดแทนการซื้อทำอาหารแต่ละมื้อ และรายจ่ายที่ลดลง	176
4.15	แสดงประเภทของผักที่ปลูกตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการผลผลิตการเพิ่มรายได้ แหล่งจำหน่ายผลผลิต และรายได้ที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ยต่อวัน	178
4.16	แสดงจำนวนพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง จำนวนพื้นที่ที่ใช้ทำเศรษฐกิจพอเพียง และรูปแบบการเกษตรเพิ่มเติม	185
4.17	รายชื่อครอบครัวเกษตรกร พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารขณะร่วมโครงการและพื้นที่ขยายเพิ่มเติม	191
4.18	การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษ	192
4.19	รายได้จากการผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์ปลอดสารพิษ	193
4.20	การลดรายจ่ายจากผลผลิตที่เกิดขึ้น	197

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บริบทของภาคเกษตรในปัจจุบัน เป็นรูปการทำการเกษตรแผนใหม่ที่รับเอาวิธีการที่เติมไปด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (Self reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก คือพึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบายและเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรแบบจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและการดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (แสวง รัตนมงคลมาศ, 2521; พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, 2546) การเกษตรแผนใหม่ นำประเทศไทยไปสู่วิกฤตต่าง ๆ อาทิ วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตความเหลื่อมล้ำ วิกฤตความยากจน วิกฤตด้านอาหารเป็นพิษ วิกฤตสุขภาพ เป็นต้น โดยเฉพาะวิกฤตความยากจน พบว่า ตามสถิติของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) มีมูลค่า 15 ล้านล้านบาท แต่กลับพบว่า ภาคเกษตรกรรมมีเพียง 7 แสนล้านบาทเท่านั้น ในขณะที่แรงงานภาคการเกษตรกลับมีจำนวนมากถึง 1 ใน 3 ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ หรือจำนวน 12.4 ล้านคน หากพิจารณาจากตัวเลข GDP ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง คนจนจากภาคเกษตรกรรมกำลังจะล้มละลาย นานวันเข้าคนในภาคเกษตรจะลดลงและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาประเทศ และการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

พระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาหลักแนวความคิดการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมี พอใช้ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท แต่ให้ตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาและการมีคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักภายใต้ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ภายหลังจากการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่มีคามยั่งยืน เนื่องจากประสบปัญหาวิกฤตรอบด้าน จึงต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมอย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่าถ้าได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมคงจะไม่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจและเมื่อเกิดปัญหาแล้วก็สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้ (นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร, 2549)

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านยางสามต้น หมู่ที่ 2 บ้านลำกระทิง หมู่ที่ 3 บ้านคลองยาง หมู่ที่ 4 บ้านซบตีป्ली หมู่ที่ 5 บ้านซบมะหาด หมู่ที่ 6 บ้านรวมทรัพย์ หมู่ที่ 7 บ้านพระที่นั่ง หมู่ที่ 8 บ้านซบโอบ หมู่ที่ 9 บ้านภูน้ำหยด หมู่ที่ 10 บ้านกลุ่มชยันนาท หมู่ที่ 11 บ้านซบม่วง หมู่ที่ 12 บ้านยางจำ หมู่ที่ 13 บ้านหินสามบ่อ หมู่ที่ 14 บ้านพรหมประชาสรรค์ หมู่ที่ 15 บ้านวังลึก และหมู่ที่ 16 บ้านทรงกริมย์ มีประชากร 7,356 คน

รวม 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด <https://www.phunamyod.go.th>) ชาวบ้านร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำเกษตรไร้อ้อย และไร่มันสำปะหลัง ตำบลภูน้ำหยด มาจากชื่อของหมู่บ้านภูน้ำหยด ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาที่บ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภคบริโภค ชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้าน "ภูน้ำหยด" และนำมาเป็นชื่อตำบลภูน้ำหยด แม้ว่าในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดจะมีการค้นพบเปลือกหอยโบราณอายุนับล้านปีนับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โลกที่สำคัญ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ประชาชนซึ่งประกอบอาชีพทำเกษตรไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังมาในอดีต จนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากเวทีค้นหาโจทย์วิจัยที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ร่วมกระบวนการสะท้อนปัญหาพร้อมกับชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรของชาวภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำเกษตรไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกเกษตรแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตแต่ขาดอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า ขายผลผลิตจึงทำให้เกษตรกรขาดทุนตลอดมา ปัจจุบันเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดเป็นหนี้สิน 2 ระดับ คือ 1) เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำไร่ในปริมาณมาก จำนวน 10 ไร่ขึ้นไป มีหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุนแรงในการทำเกษตร 2) เกษตรกรที่มีพื้นที่น้อยกว่า 10 ไร่ ต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วก็ยืมใหม่เพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไป จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน เกษตรกรกลุ่มที่มีพื้นที่เกษตรจำนวนน้อย หากรอพึ่งพารายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรของตนเพียงอย่างเดียว ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง ดังนั้นหลังจากช่วงเวลาที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังลงไถไร่นั้นก็เรียกได้ว่า อ้อยกับมันสำปะหลังสามารถที่จะอยู่รอดได้จนถึงฤดูฝน เกษตรกรกลุ่มนี้ก็จะเดินทางไปทำงานรับจ้างในต่างจังหวัดและกรุงเทพมหานคร อาชีพรับจ้างจึงสร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวเกษตรกรทั้งการดำรงชีวิตในครอบครัวและการศึกษาของบุตร หากพิจารณาจากบริบทที่ปรากฏในประเด็นรายได้สามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดมีรายได้หลักมาจากอาชีพรอง ส่วนอาชีพหลักคือเกษตรกรกลับส่งผลให้ได้รายได้รอง

เมื่อได้ศึกษาบริบทของพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดโดยทั่วไปก็ไม่พบเกษตรกรครัวเรือนใดที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านการเกษตร กล่าวคือ ไม่มีต้นแบบของบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาหารมีจำนวนน้อย สภาพของเกษตรกรถือว่าขาดความมั่นคงทางอาหาร อันที่จริงบริเวณบ้านของเกษตรกรเกือบทุกครัวเรือนมีพื้นที่หน้าบ้าน หลังบ้าน ระหว่างบ้านมากมายแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการผลิตอาหารที่จำเป็นให้กับครอบครัว พื้นที่เหล่านี้หากนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็สามารถพลิกพื้นที่ให้มีคุณค่าสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดได้ เป็นผลมาจากเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขาดต้นแบบที่เหมาะสมที่จะช่วยชี้แนะให้เกษตรกรยอมรับได้ ประการต่อมาคือความไม่มั่นใจในความสามารถว่าตนเองจะทำได้ จึงเลือกที่จะไม่เพิ่มภาระให้กับตนเอง จึงเป็นที่มาของการรักษาแนวทางการทำเกษตรแบบเดิม และประการสุดท้ายคือ การคิดเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความไม่พร้อมของทุน กล่าวคือ เกษตรกรบางกลุ่มมีความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ไปเป็นการปลูกทุเรียน การปลูกอินทผลัมเพื่อทดแทน แต่พืชดังที่กล่าวมาใช้ทุนสูงและต้องเป็นพื้นที่ที่สมบูรณ์ด้วยดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรที่ไร้ทุนยังไม่สามารถเริ่มต้นปฏิบัติการจริงได้ หนทางเลือกที่

จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลังออกจากปัญหาทั้งหมดได้ คือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เกษตรกรต้องใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” กล่าวคือ 3 ห่วงประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยที่ทั้งหมดนั้นอยู่ภายใต้ 2 เงื่อนไข คือ การมีความรู้และคุณธรรม สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ อย่างสมดุล (กรมพัฒนาชุมชน, 2562) แนวทางนี้จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลังไปสู่การดำรงชีวิตที่สมดุลมีความสุขตามอัตภาพ สร้างเศรษฐกิจครัวเรือนของตนเอง อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คลี่คลายการนำตนเองเข้าสู่วงจรการเป็นหนี้สิน การกู้ยืมเงิน ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในชีวิต (รัฐพล บุญญานวัตร, 2554)

จากสภาพบริบทที่ได้นำเสนอไปแล้วจึงทำให้เป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาวิจัยในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลัง โดยการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมของเกษตรกร พัฒนาระบบและกลไกเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลัง บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 20 ครัวเรือน และขยายผลทั้งพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมของเกษตรกร
2. เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำถามการวิจัย

1. การเพิ่มศักยภาพการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นอย่างไร
2. การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำอย่างไร

3. การเกิดขึ้นของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีวิธีการอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” คณะผู้วิจัยกำหนดประเด็นขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมุ่งค้นหาแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งเพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และขยายผลเป็นครอบครัวต้นแบบการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองบนฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยไว้ ดังนี้

1) การเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มุ่งศึกษาถึงกระบวนการแก้ปัญหาการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังที่ส่งผลให้เกษตรกรเป็นหนี้และยากจนซ้ำซาก โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือนและวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ คณะผู้วิจัยทำการศึกษานโยบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดการสร้างความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน โดยบูรณาการบนฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” โดยการไม่พึ่งการทำเกษตรแบบเดิมซึ่งเป็นอาชีพหลัก แต่เป็นการจัดการพื้นที่ของตนเองให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้ ผ่านระบบการจัดการ คือ จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ การสร้างภาคีเครือข่ายและระบบสนับสนุนกันในชุมชน กล่าวคือ มีการจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจฐานราก ที่มีกรรมกรกลุ่มผลิต บริโภค และจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ รวมถึงช่องทางการจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ คณะผู้วิจัยทำการศึกษานโยบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดการสร้างความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน โดยบูรณาการบนฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พร้อมกันนี้ก็สร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง และสร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับพื้นที่ในการวิจัย ได้เลือกตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีมุ่งหวังจะพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็น “Social Lab” หรือ “ห้องปฏิบัติการทางสังคม” เพื่อเป็นพื้นที่ต้นแบบในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการวิจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สาเหตุที่เลือกพื้นที่ดังกล่าว อันเนื่องมาจากในตำบลภูน้ำหยดเป็นชุมชนที่ประชาชนมีอาชีพหลักทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ สปก. ในปัจจุบันจำแนกประชากรของพื้นที่ได้เพียง 2 กลุ่มคือ กลุ่มเจ้าของไร่ และกลุ่มลูกจ้างไร่ แต่เป็นกลุ่มสัมพันธ์ กล่าวคือ เจ้าของไร่ก็มาเป็นลูกจ้าง และลูกจ้างก็มาเป็นเจ้าของ เพราะมีการผลัดกันจ้างกันไปมาตลอด แต่ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหนรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ก็ไม่ได้ทำให้เกษตรกรเหล่านี้มีความสุขได้ และ จากการศึกษาเบื้องต้น คณะผู้วิจัยพบว่า รายได้จากอาชีพหลักคือการเป็นเกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลัง เป็นรายได้รอง ส่วนรายได้จากอาชีพรอง คือเข้าไปรับจ้างเป็นกรรมกรในกรุงเทพฯหรือต่างจังหวัด กลับเป็นรายได้หลักที่นำมาใช้สอย

3. ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่เลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือชาวบ้านเกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในพื้นที่โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง จำนวน 300 ครัวเรือน จากจำนวน 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด, <https://www.phunamyod.go.th>) และสร้างแกนนำ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่ริเริ่มพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 20 หลังคาเรือน

สมมติฐานการวิจัย

โมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยเชิงสาเหตุของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักการทรงงานเป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ชี้ให้เห็นถึงแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ โดยความพอเพียง ประกอบ 3 หลัก (3 ห่วง) คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีระบอบภูมิคุ้มกันที่ดี ตั้งอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ (2 เงื่อนไข) คือ ความรอบรู้ และคุณธรรม เพื่อให้การพัฒนาไปสู่ความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมาย คือความสมดุลและยั่งยืน

วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาอาศัยกลไกตลาดตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การจำหน่าย ที่ต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางหรือแหล่งทุนที่มาสนับสนุนการผลิต ในงานวิจัยนี้ คือ วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ตั้งแต่การผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคเพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น รวมถึงการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันในชุมชนอันเป็นความเอื้ออาทรที่แสดงถึงการพึ่งตนเองของชุมชน ในงานวิจัยนี้ คือ วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

เกษตรกร หมายถึง ประชาชนผู้ประกอบอาชีพปลูกอ้อยและมันสำปะหลังเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิต ในงานวิจัยนี้ คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ หมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ประกอบด้วยความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม นำไปสู่ความสมดุลในการดำเนินชีวิต ในงานวิจัยนี้ คือ ชับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สามารถดำเนินการคู่ขนานกับการปลูกพืชเศรษฐกิจอ้อยและมันสำปะหลังได้

ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ครอบครัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ผ่านการอบรมหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” นำไปสู่การเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถนำความรู้มาพัฒนาครอบครัวตนเองทั้งในด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ของตนเอง การลดรายจ่าย การพึ่งพาตนเอง รวมถึงสามารถเพิ่มรายได้ อีกทั้งเป็นแกนนำขยายผลกิจกรรมไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ได้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เกษตรกรในพื้นที่เกิดความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง และความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือนที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงและทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายขยายผลกิจกรรมไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ได้

3. มีการรวมกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อขยายผลให้เกิดการเรียนรู้ของชาวบ้านทั้งหมดในชุมชน และมีพัฒนาการในการแปรเปลี่ยนพื้นที่เกษตรของตนเองไปสู่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์” ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการทบทวนวรรณกรรมและงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาหลักแนวความคิดการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้และคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท แต่ให้ตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาและการมีคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”

ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ทรงเริ่มงานพัฒนาเมื่อกว่า 60 ปีที่แล้ว และได้ทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตร การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความทันสมัยเราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์คือเมื่อปลูกข้าวก็นำไปขายและก็นำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็จะต้องไปกู้เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะหนี้สินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้พระองค์จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง

ภายหลังจากการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่มีที่ยั่งยืน เนื่องจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมามีปัญหา จึงต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมอย่างยั่งยืน แต่เป็นที่สังเกตว่า การเน้นในการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสให้ผู้บริหารประเทศและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้มาเป็นเวลานาน โดยทรงเน้นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่สมดุล มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นไม่เน้นเพียงการขยายตัวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเดียว ในทางตรงกันข้ามพระราชดำรัสของพระองค์ดังกล่าวยังไม่ได้รับความสำคัญในทางปฏิบัติมากนักในช่วงนั้น อาจเป็นเพราะว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยังไม่มีปัญหาที่รุนแรงการวางแผนพัฒนาประเทศและการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปจึงเป็นไปตามปกติ (นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร, 2549) เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีรับสั่งครั้งหนึ่ง เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในปีที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ โดยให้ตระหนักถึงการพัฒนาที่พอเพียงและแนวทางการพัฒนาประเทศที่สมดุลรวมถึงแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่าถ้าได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมคงจะไม่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจและเมื่อเกิดปัญหาแล้วก็สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้

องค์กรหลายองค์กรพยายามนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือการพัฒนาที่พอเพียงไปประยุกต์ใช้ด้วยความศรัทธา เพราะเห็นว่าได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขณะเดียวกันในปี พ.ศ. 2542 เป็นปีที่มีการเริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 อันเป็นแผนห้าปีที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) มีความประสงค์จะอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักเพื่อชี้ทางการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับดังกล่าว แต่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น คือยังไม่มีความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงการตีความว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแปลว่าอะไรหรือความพอเพียงคืออะไรเป็นไปตามแนวคิดของแต่ละคน ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเหล่านี้ทำให้เป็นไปได้ยากที่จะนำมาประยุกต์และวางแผนการพัฒนาประเทศ (ณัฐพงษ์ ทองภักดี, 2542) ต่อมาในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี พ.ศ. 2542 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเมื่อวันที่ 18-19 ธันวาคม พ.ศ. 2542 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีการขยายความคำสำคัญต่าง ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสนอต่อที่ประชุม (นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร 2549) โดยสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 2.1 คำและความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำนิยาม	ความหมาย
เศรษฐกิจพอเพียง	เป็นวิถีการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง วิถีการดำเนินชีวิตทางสายกลางในทุกระดับ
พอเพียง	การบริโภคและการผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและเหตุผลไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ
สมดุล	1. การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม 2. มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับกษัตริย์ท้องถิ่น 3. มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงินและภาคประชาชนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ 4. โครงสร้างการผลิตที่สมดุลมีการผลิตที่หลากหลาย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประสิทธิภาพสูงสุด
ยั่งยืน	พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ภูมิคุ้มกันที่ดี	1. ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับกระแสโลกาภิวัตน์ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก 2. การบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิกฤติ) ได้
คุณภาพคน	1. การพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้นั้น คนต้องมีคุณภาพในด้าน ต่าง มีพื้นฐานจิตใจ มีความสำนึกคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต มีไมตรี มีความเมตตา มีความหวังดีให้กันและกัน 2. หลักการดำเนินชีวิต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบก่อนทำ มีวินัย 3. ภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ มีทักษะและรอบรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้อย่างมั่นคงและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับองค์กรที่สำคัญที่สนใจได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ทำการรวบรวม ประมวลและสังเคราะห์พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในวาระต่าง เพื่อร่างเป็นข้อความหรือคำนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำมาเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ จึงได้กราบทูลถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ข้อความเนื้อหาปรัชญาของพอเพียง ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศในดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด อันเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง มาใช้การวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีนักธุรกิจในระดับที่มีสำนึกในบุญในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและมีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ มีปัญญาความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับรองการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทางด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

ข้อความปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น เป็นข้อความที่ใช้เป็นการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรวมทั้งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นที่สนใจศึกษาแล้วนำไปประยุกต์ใช้ควรถือเป็นพื้นฐานของความเข้าใจที่จะมาร่วมกันหาความรู้เพิ่มเติม จะเป็นประโยชน์มากกว่าการที่จะต้องมาถกเถียงหาข้อความเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือนิยามใหม่

ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางการพัฒนาในทุก ๆ ด้านอย่างยั่งยืนโดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเองและรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างองค์ความรู้ให้กับประชาชน สร้างการรับรู้ เข้าใจถึงปัญหาที่ผ่านมา ให้มีการเติบโตในทุกระดับอย่างมีคุณภาพ เข้าใจถึงแนวทางของการพัฒนา ในอนาคตและสามารถประสานเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกได้ ทั้งนี้ จะต้องคำนึงถึงเรื่องสภาพ ทางภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ศาสตร์ของพระราชาก็เป็นเรื่องที่ดำเนินการจากล่างขึ้นบน องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงใช้ในการพัฒนา มีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ปัญหาอยู่ที่ “คน” ทั้งสิ้น การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำเนินชีวิตแบบปกติธรรมดา กล่าวคือ เป็นแนวทางแห่งการดำรงชีวิตและการบริหารจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ทางสายกลาง” และ “ความไม่ประมาท” มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นฐานในการกลั่นกรองกระบวนการทางความคิดและการจัดการ ภายใต้อิทธิพลของความ “พอประมาณ” “มีเหตุผล” และ “มีภูมิคุ้มกัน” นำไปสู่การตัดสินใจที่รอบคอบระมัดระวัง สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์แวดล้อมต่าง อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งต่อชีวิตตนเองและประเทศชาติ โดยเริ่มต้นด้วยการสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลก่อน รวมทั้งการสร้างความรู้ความสามารถพัฒนาสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและ

กัน ช่วยกันทา ช่วยกันคิด เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน โดยใช้ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และความเชี่ยวชาญของตนเอง ในการพัฒนางานและแนะนำผู้อื่น คำนึงถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สิ่งเหล่านี้ย่อมนำมาซึ่งความสามัคคี ประองตอง อันจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของสังคม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรและประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบไป (พระมหาประกาศิต จูติปสิทธิกร, 2562)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงมีพระราชดำรัสในวาระและโอกาสต่าง อยู่เสมอเกี่ยวกับแนวและหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อน้อมนำให้บุคคลในทุกระดับได้ตระหนักถึงแนวทางการดำรงชีวิต ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากแนวความคิดของนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์ของประเทศในช่วงนั้น พระองค์ทรงใช้คำต่าง อาทิ พออยู่พอกิน, พอกินพอใช้, อยู่ดีกินดี, พอประมาณ, พอสมควร, พอเพียง, และเศรษฐกิจพอเพียง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548; สุเมธ ตันติเวชกุล, 2544)

วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงให้สติคณะรัฐบาลในการกลับไปทบทวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาโดยทรงให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า “ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตนเองจะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป” สิ่งที่พระองค์ทรงเน้นย้ำในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือวิถีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่ต้องทำทั้งหมดและขอเติมว่าถ้าทำทั้งหมดก็ไม่ได้ ถ้าครอบครัวหนึ่งหรือแม่หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน นอกจากนี้ยังทรงอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมไว้อีกว่า “คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี ...ประเทศไทยสมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกินจึงต้องมีนโยบายที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะทำให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้หมายความว่า มีกิน มีอยู่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือยแต่ถ้าทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็เป็นความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบพอเพียง”

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์มีความหมายว่า เป็นวิธีการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเองให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวได้กินได้ใช้ ถ้าหากผลิตผลเหลือเกินเหลือใช้จึงขายออกไป หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายอย่างเดียวแต่ต้องคิดที่จะผลิตสินค้าและบริการเพื่อตนเองได้บริโภคด้วย นอกจากนี้การผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและการบริโภคพร้อมกันนั้นก็ร่วมมือร่วมมือกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์และประสานงานกับเอกชนภายนอกด้วย เพื่อทำกิจกรรมเศรษฐกิจให้แข็งแรงขึ้น โดยสรุปข้อความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำรินี้ในสองลักษณะ คือ

1. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ
2. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน ความเป็นอยู่อย่างประมาทตนตามฐานะ ตามอัตภาพ ที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด (บุญเสริม บุญเจริญผล, 2543; สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์, 2544)

ความพอเพียงตามความหมายของเศรษฐศาสตร์ คือ ให้หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองซึ่งมีรายละเอียด 5 ประการดังนี้

1. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกเหมือต่อสูชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงท้อแท้ให้พยายามต่อไป

2. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันนำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน

3. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือการส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถเสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีมากมายในประเทศ

4. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทยและสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

5. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือแม้ไม่มีเงินก็ยังมิข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพและสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปด้วย

ความพอเพียงมิได้มีความหมายในแง่เศรษฐศาสตร์เพียงด้านเดียว แต่มีความหมายเชิงปรัชญาจริยธรรม คุณค่าและปทัสสถานทางพฤติกรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในทุกด้านอีกด้วย นอกจากนี้มีปรัชญาการพัฒนาที่เน้นทางสายกลางยังเป็นมีขมิพัฒนา คือเป็นความพอเพียงที่มีพลวัตและมีแง่มุมทางด้านปรัชญาด้านเศรษฐศาสตร์ คือความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกและสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยขณะนั้นโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่รัฐ นักทฤษฎีนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดังนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางการพัฒนาทางสายกลางแห่งความสมดุลและเรียกว่า เป็นปรัชญามัชฌิมพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2544; ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2542)

พระธรรมปิฎก (2543) ปรากฏแห่งพุทธธรรมได้มองเศรษฐกิจพอเพียงในแง่วิถุวิสัยและจิตวิสัย ดังนี้

1. มองอย่างวิถุวิสัย มองภายนอก คือต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ ที่เราพูดว่าพอสมควร อดภาพซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

2. ส่วนความหมายด้านจิตวิสัยหรือจิตใจภายใน คือคนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากันบางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอเป็นการเพียงพอทางจิต

นอกจากนี้จากการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัสสามารถสรุปรวมได้ดังนี้

1. การกู้เงินมาลงทุน ควรลงทุนในสิ่งที่รายได้คุ้มทุน บางเรื่องไม่มีรายได้เป็นการใช้จ่ายอย่างอีลุ่ยฉุยแฉก

2. การลงทุนอุตสาหกรรมเกษตร ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับอัตราหรือกับสิ่งแวดล้อมอย่าให้ใหญ่เกินความจำเป็นและต้องมีฝ่ายสนับสนุนเกษตรกรในการเพาะปลูกวัตถุดิบ

3. การต่อสู้วิกฤตเศรษฐกิจ จะต้องใช้วัตถุดิบภายในประเทศ ทำงานหนัก มีความเพียรและอดทน

4. การผลิตการเกษตร ต้องพยายามผลิตสิ่งที่เป็นสำหรับตัวเองให้พอเพียงเสียก่อนจึงจะผลิตเพื่อขาย เช่น กรณีผู้ปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อขาย ก็จะต้องปลูกข้าวเหนียวที่ตัวเองบริโภคให้เพียงพอด้วย (อำพล เสนาณรงค์, 2547)

เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้ เป็นภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เกิดขึ้นจากผลงานการปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่ผ่านการค้นคว้า ทดสอบ ทดลองตามความวิชาการจนเกิดผลที่ประจักษ์ชัดว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมตามบริบทของแต่ละคน ชุมชน สังคมและประเทศชาติได้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจที่ตรงกันได้ จำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเป็นกรอบความคิด คุณลักษณะ ค่านิยม เงื่อนไข แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะได้รับ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546)

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัตซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสโลก โดยมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ก้าวทันต่อโลก ไม่ใช่การปิดประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มีทางควบคุมดูแล ไม่ใช้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมดมีคุณลักษณะที่มุ่งเน้นถึงการกระทำที่มีความพอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง

3. ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับสมดุลง การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ให้อยู่ในระบบในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย

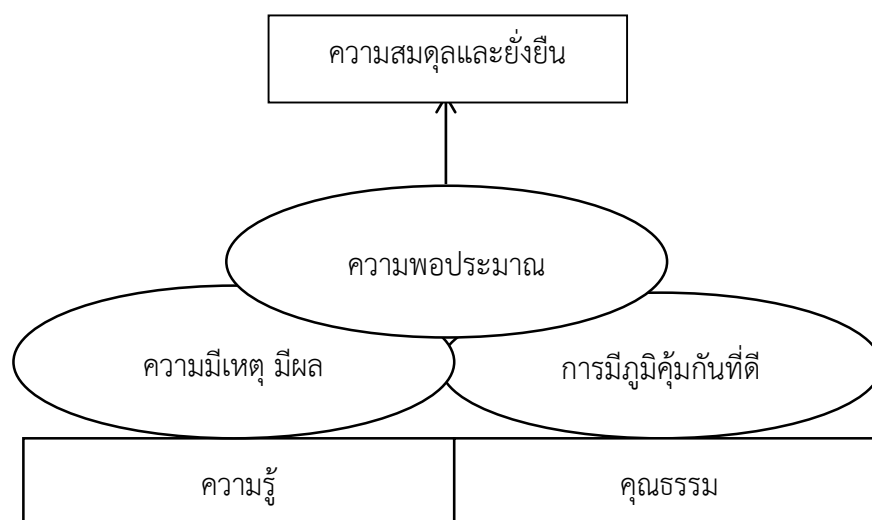
1) ความรอบรู้ คือมีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง อย่างรอบด้านในเรื่อง ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์พื้นฐานการนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง เนื่องจากการมีความเพราะความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง

2) ความรอบคอบ คือมีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกับสัมพันธ์กัน

3) ความระมัดระวัง คือความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการต่าง เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเป็นการระมัดระวังให้ผู้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

4.2 เจื่อนไขคุณธรรม จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรมมีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ ความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการและผลจากการกระทำ โดยทำให้เกิดวิธีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้งหมดและผลอาจนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้อพลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศได้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบและเงื่อนไขแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา : นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร (2549)

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นลักษณะสามห่วงสองเงื่อนไข ดังนั้นสามห่วง คือความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ส่วนสองเงื่อนไข คือฐานความรู้และฐานคุณธรรม โดยมีเป้าหมาย คือความสมดุลความยั่งยืน

แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่าง จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้ แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

- 1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการใช้ชีวิต
- 2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
- 3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
- 4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นหลักการสำคัญนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวันของประชาชน มี 10 ประการ ประกอบด้วย

1) **มีความพอประมาณ** พื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงก็คือ ต้องรู้จักพอประมาณ เพราะถ้ารู้จักพอในความต้องการของตน ความโลภก็จะเริ่มน้อยลง แต่คำว่าพอประมาณก็ไม่ได้หมายถึงน้อยเกินไป อาจมีผู้อ้างว่าพอประมาณจึงกินน้อยจนเกิดโรค ซึ่งนั่นไม่ได้แปลว่าพอ แต่หมายถึงการเบียดเบียนตนเอง ดังนั้นความหมายของพอประมาณจึงแปลได้ว่า ความพอดี ไม่มากเกินไป หรือ น้อยเกินไปจนสุดโต่ง และที่สำคัญคือต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2) **รู้จักเหตุและผล** การจะใช้ชีวิตอย่างพอเพียงส่วนหนึ่งต้องมาจาก การรู้จักเหตุ และผล ซึ่งไม่ได้หมายถึง เหตุและผลในการจับจ่ายซื้อของหรือใช้เงินเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการมีเหตุผลทุกการตัดสินใจทุกการลงทุน ทุกการกระทำต้องคำนึงถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ และถ้าสร้างการมีเหตุและผลให้ติดตัวแล้วต่อไป จะเกิดความยับยั้งชั่งใจในการใช้จ่าย

3) **สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ชีวิต** ในยุคที่บ้านเมืองมีการเติบโต และผกผันทางเศรษฐกิจรวดเร็วการสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมที่จะเผชิญทุกสิ่งเป็นอีกเรื่องจำเป็น โดยต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญพร้อมยอมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้วัคซีนที่ต้องฉีดก็คือ ความรู้กับคุณธรรม ความรู้คือการรอบรู้รอบคอบ รู้จักนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาวางแผนและปฏิบัติ ส่วนคุณธรรมคือความอดทน ความเพียร และความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การเกิดสติปัญญาในการใช้ชีวิต

4) **เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย** หลักการนี้ถือเป็นพื้นฐานของการออมเลยก็ว่าได้ สำหรับการเพิ่มรายได้นั้น ต้องยอมรับความจริงก่อน ว่าทุกสิ่งในโลกไม่มีอะไรได้มาฟรี ๆ ทุกอย่างต้องมีการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนค้าขาย การหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ บางครั้งก็ต้องลงทุนลงแรง เช่น การหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อเป้าหมายในการเพิ่มเงินเดือน หรือหาโอกาสก้าวหน้าในอนาคต ส่วนการลดรายจ่ายต้องเริ่มที่รายการรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และให้ลำดับความสำคัญ จากนั้นลดทอนสิ่งที่ไม่จำเป็นจนเหลือแต่สิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตจริง

5) **ฉลาดซื้อ ฉลาดใช้** ต้องจัดทำรายการสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และต้องฉลาดที่จะซื้อ โดยการเลือกซื้อสินค้าที่คุ้มค่า คุ้มประโยชน์ ที่สำคัญคือต้องฉลาดคิดก่อนก่อนนี้ เช่น ถ้าคิดจะก่อกองเงินกู้เพื่อเช่าที่อยู่อาศัย ไม่ควรให้มีภาระการผ่อนชำระเกิน 30% ของรายได้ครอบครัว และถ้าจะกู้เพื่อซื้อรถยนต์ก็ ไม่ควรให้มีรายการผ่อนชำระเกิน 15% ของรายได้ครอบครัวเช่นกัน ส่วนฉลาดใช้คือ การรักษาสินทรัพย์ของต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับการใช้งานได้นาน รวมถึงประหยัดค่าใช้จ่าย จำพวกค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ด้วย

6) **พอเพียงด้วยวิถีพุทธ** การที่จะให้เศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงได้ก่อนอื่นต้องสร้างวินัยให้ตนเอง และสร้างชุมชนเล็ก อย่างครอบครัวให้กลายเป็นชุมชนที่พอเพียงเสียก่อน โดยหัวใจหลักคือการพึ่งพาตนเอง รู้จักคุณค่าของธรรมชาติและรู้จักใช้สิ่งที่ธรรมชาติให้มา ให้เป็นประโยชน์ที่สุด และต้องลดละ เลิก อบายมุข

7) **จดทุกครั้งเมื่อจ่าย** การจดคือหลักง่าย ๆ ในการบริหารเงิน เป็นการเฝ้าติดตามรายจ่าย พร้อมทั้งบริหารการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับชีวิตจริง ซึ่งบัญชีรายรับรายจ่ายเหล่านี้จะเป็นหลักฐานชั้นต้นในการเตือนตัวเองว่าในแต่ละเดือนมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างที่จำเป็น และไม่จำเป็น จดจะเห็นทันทีว่าเงินหายไปไหน และพอรู้เส้นทางจากไปของเงินแล้ว สามารถจัดการปิดเส้นทางนั้น และตั้งหน้าตั้งตาเก็บเงิน ไม่ปล่อยให้มันไปเที่ยวไหนอีกแล้ว

8) เทคนิคให้มีเงินออม การออมจะไม่ใช้เรื่องยากอีกต่อไปหากตั้งใจแน่วแน่ที่จะกำหนดเป้าหมาย การเก็บออมว่า ในแต่ละเดือน แต่ละปี จะมีเงินออมเท่าไร จากนั้นกำหนดเป้าหมาย การใช้จ่ายในแต่ละวัน แต่ละเดือน และเมื่อไหร่ต้องใช้เงินก้อนใหญ่ แล้วจึงประหยัดรายจ่ายด้วยการจ่ายน้อยกว่าหรือเท่ากับ เป้าหมายการใช้จ่าย เพื่อให้มีเงินเหลือมากขึ้น และถ้าเป็นไปได้ไม่ควรก่อหนี้เมื่อโดยจำเป็น และเกินกำลัง ซึ่งไม่ได้แปลว่ามีหนี้ไม่ได้ แต่ให้เดือนตัวเองเสมอว่าหนี้มีได้แต่ต้องไม่เกินกำลัง และต้องชำระคืนให้หมดโดยเร็ว

9) ฉลาดใช้ชีวิต ท้ายที่สุดของการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ก็คือการฉลาดใช้ชีวิต ซึ่งการฉลาดนี้ ไม่ได้แปลว่าการฉลาดซื้อ ฉลาดใช้ ฉลาดออม และฉลาดหาเงินเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงความฉลาดใช้ชีวิต อย่างมีความสุข ไม่ต้องร่ำรวยเป็นเศรษฐี แต่ก็ไม่ต้องอดอยากจนต้องเบียดเบียนตนเอง และก็ไม่ใช่ว่าอยากได้ จนต้องเบียดเบียนคนอื่นนั่นเอง

10) ยุทธการหมาย เลข10 วิธีนี้เป็นยุทธการสำหรับคนที่มักจะอดใจไม่ได้ เมื่อได้เงินมาโดยการ ออมแบบเลข 10 นี้มี 2 แบบคือ การออมเงินแบบทบ 10 มีวิธีการคือ เมื่อหาเงินมาได้เท่าไรให้หักไว้เป็นเงิน ออม ก่อนที่จะเอาไปใช้จ่ายทันที 10% ของเงินที่หามาได้ เช่น รับเงินเดือน 8,000 ก็หักไว้เป็นเงินออมก่อน เลย 800 บาท การออมเงินแบบนี้เหมาะสำหรับคนที่มีความวินัยทางการเงินค่อนข้างดี ส่วนอีกแบบคือการออมเงิน แบบบวก 10 หมายถึงถ้าใช้เงินไปเท่าไร ต้องเก็บเงินเพิ่มให้ได้ 10% ของเงินที่ใช้ไป เช่น ซื้อของ 2,000 บาท ก็ต้องออมเงินเพิ่ม 200 บาทไปพร้อม ๆ กันวิธีนี้เหมาะกับคนที่มีนิสัยชอบจ่ายใช้สอยเพราะจะช่วย เตือนความจำให้เก็บเงินทุกครั้งไป

ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดย สามารถจำแนกระดับกลุ่มที่นำแนวทางไปปฏิบัติได้ โดยคณะทำงานโครงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกลุ่มพัฒนากรอบแนวคิด ทาง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2546) ได้สรุปสังคมิวิเคราะห์ผลกระทบสัมมนาจากการ ระดมสมองผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศไทยที่ร่วมกันทบทวนถึงกิจกรรมต่าง ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน พบว่า มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับจิตสำนึก เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุข และความพอใจ ใน การใช้ชีวิตอย่างพอดี และความรู้สึถึงความพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ประกอบสัมมาอาชีพ เลี้ยง ตนเองได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ แม้ว่าระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคน จะไม่เท่าเทียมกัน แต่สมาชิกทุก คนดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลัก 3 ประการร่วมกัน ได้แก่ การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของ การรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

2) ระดับปฏิบัติ ผู้นำชุมชนแต่ละพื้นที่ได้นำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับปฏิบัติ โดย แบ่งได้ 4 ชั้น ได้แก่

2.1) การพึ่งตนเองได้ คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน ให้แต่ละ ครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี

2.2) การอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง ให้ตนเองอยู่ได้ อย่าง สมดุล มีความสุขที่แท้จริงโดยไม่ให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือดำเนินชีวิตอย่างเกิน พอติจน ต้องไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

2.3) การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร คือ การรู้จักให้และรู้จักแบ่งปัน ซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรม ที่ดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดความเห็นแก่ตัว และสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ

2.4) การอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ และประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการระมัดระวังในการกระทำใด ๆ ต่อไป

3) ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) คือ การวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการ ข้างต้น กล่าวคือ สมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม รายได้ รายจ่าย การถือครอง ที่ดิน รวมถึงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ยกเว้นหนี้สินเท่านั้น ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการ เลือกดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) ได้แบ่งระดับของบุคคลในสังคมในเรื่องการ ประยุกต์ แนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ปฏิบัติ แบ่งได้ 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับบุคคลและครอบครัว เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้ มีการเรียนรู้ วิชาการและทักษะ ต่าง ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง พร้อมทั้ง เสริมสร้างคุณธรรม จนมีความ เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการร่วมกันของคนในสังคม และ อยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่าง สมดุล เพื่อจะได้ละเว้นต่อการประทุพติมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณา อย่าง รอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถ คิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณกับสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ ของแต่ละบุคคล ในแต่ละ สถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนสามารถพึ่งตนเองได้ และ เป็นที่พึ่งของ ผู้อื่นได้ในที่สุด

2) ระดับชุมชน ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ที่มีความพอเพียงแล้ว ที่ไฝหา ความก้าวหน้าบน พื้นฐานของความพอเพียง คือ มีความรู้ และคุณธรรม เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้ รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ที่สอดคล้องเหมาะสม กับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละ ชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วม ทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลาย สถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และ ความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบน พื้นฐานของความ ซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันระหว่างสมาชิกในชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง จนกระทั่ง สามารถ พัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้เสนอว่า ไม่ใช่เฉพาะ ในหมู่คนจนหรือเกษตรกรที่ต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือ การเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แต่ขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต่อไป ทั้งนี้ จำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1) ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุขทั้งทางกายและทางใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไร เกินตัวดำเนินชีวิตโดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นรวมทั้งใฝ่รู้ และมีการพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคต และ เป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มา เลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูล รายรับ - รายจ่าย ประหยัด และไม่ตระหนี่ ลด ละ เลิก อบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ และรู้จักออม

เงินและสิ่งของเครื่องใช้ ดูแล รักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชนและสังคม รอบข้าง รวมถึง การรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ อย่างเหมาะสม

2) ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้ รัก สามัคคีสร้างเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงกันในชุมชนและนอก ชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์กร การเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยเหลือดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้ อย่างเหมาะสม เพื่อ สร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

3) ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกิน และพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมใน การดำเนินชีวิต มีการ รวมกลุ่มของชุมชนหลาย แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้ รัก สามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง ระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความ พอเพียงในที่สุด

จากแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติเพื่อการสร้าง ความเข้มแข็งให้ประชาชน สามารถพึ่งตนเองได้ รูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนบนฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เกษตรผู้ประกอบอาชีพทำไร่ไถ้อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถจำแนกได้ 4 ระดับโดยสรุปดังนี้

1) การพึ่งตนเองระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่ เต็มดร้อน กำหนด ความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ ที่สำคัญ คือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของ วัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

2) การพึ่งตนเองระดับครอบครัว คือ ในครอบครัวสามารถดำรงชีวิตพอมมี พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ ผิดเคือง ไม่เต็มดร้อน ไม่เป็นหนี้ สมาชิกในครอบครัวได้ศึกษาเล่าเรียน

3) การพึ่งตนเองระดับชุมชน คือ การที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ ประชาชนมี การรวมกลุ่มในด้านเศรษฐกิจ เช่น สหกรณ์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีการ พัฒนาชุมชนอย่าง สมดุล และผสมผสานทั้งทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและด้านจิตใจ

4) การพึ่งตนเองระดับชาติ จะต้องมีการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสาย กลาง จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุก ระดับให้ มีจิตสำนึกในความซื่อสัตย์ สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มี สติปัญญา ความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และ กว้างขวางทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกของสหประชาชาติได้รับรองวาระการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน พ.ศ. 2573 ซึ่งจะบรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลา 15 ปีประกอบด้วย 17 เป้าหมายการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน โดยมี 169 เป้าหมายเฉพาะเจาะจง และ 230 ตัวชี้วัด 1 เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเน้นให้ ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้ง 3 มิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมใน รูปแบบบูรณาการและการมีส่วนร่วมเพื่อไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

แผนภาพที่ 2.1 แสดงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย
ที่มา: มูลนิธิมั่นพัฒนา

ทั้งนี้ ประเทศไทยมีกรอบการพัฒนาของตนเองที่กำลังใช้อยู่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยหลักภูมิปัญญาและความซื่อสัตย์สุจริตตลอดจนหลักการเดินทางสายกลาง ความสมเหตุสมผลและความรอบคอบตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จุดเน้นของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือความยั่งยืนและได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับโลกสร้างขึ้นจากความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษก่อนหน้านี้ที่ประสานงานโดยสหประชาชาติและประเทศสมาชิก การรณรงค์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2543 และสิ้นสุดใน พ.ศ. 2558 เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมโดยมุ่งเน้นเรื่องขจัดปัญหาความหิวโหย ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การไม่รู้หนังสือ ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษโดยส่วนใหญ่ โดยประเทศไทยได้ใช้แนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นแนวทางให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชน ประเทศไทยยังคงมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของโลกด้วยการช่วยเสริมสร้างความสามารถของเพื่อนบ้านในการบรรลุพันธกิจของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษและความพยายามในการพัฒนาในอนาคต

ประเทศไทยได้แบ่งปันความเชี่ยวชาญที่ได้รับจากการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษกับประเทศอื่น โดยตรง ตลอดจนผ่านเวทีระดับภูมิภาค เช่น อาเซียน ความพยายามในการเสริมสร้างศักยภาพ

เหล่านี้ได้ดำเนินการผ่านช่องทางที่หลากหลายรวมทั้งความร่วมมือทวิภาคี/ความร่วมมือสามฝ่าย ความร่วมมือใต้-ใต้ และกรอบพหุภาคี ตัวอย่าง เช่น ประเทศไทยได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการแบ่งปันปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็นรูปแบบการพัฒนาสู่ประชาคมระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นประธานกลุ่ม G-77 เมื่อปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยได้มีส่วนร่วมช่วยในการจัดตั้งโครงการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลายประเทศ เช่น กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว เลโซโท เมียนมาร์ ติมอร์ตะวันออกและตองกา

ตั้งแต่เริ่มแรกการพัฒนาอย่างยั่งยืนถือเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการต่าง ที่สนับสนุนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการจัดการกับความยั่งยืนในประเทศไทยเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การปกป้องสิ่งแวดล้อมและความต้องการของมนุษย์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นไปตามหลักการสำคัญของวาระ 2030 และสามารถใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของโลกได้คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ

ตั้งแต่วิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นหลักการสำคัญในความพยายามเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนของประเทศไทย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความสมดุลในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนหลักการ 3 ประการที่เน้นการเดินทางสายกลางสำหรับคนไทยทุกระดับตั้งแต่จากทุกครอบครัว สู่ระดับชุมชนและสู่ระดับประเทศ หลักการเหล่านี้คือ

ความพอประมาณ

ในปีพ.ศ. 2541 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้อธิบายถึงความหมายของการรู้จักความพอประมาณ

“ความพอเพียงคือความพอประมาณ ... ความพอประมาณไม่ได้หมายความว่าประหยัดเกินไป อนุญาตให้ใช้สินค้าที่หรูหราได้ ... แต่ควรจะพอประมาณตามความหมายของตนเอง”พระราชดำรัส ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541

ในประเทศไทย การพอประมาณเป็นหลักการที่สำคัญในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การบริโภคที่น้อยลงและรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 12) การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 7) และการจัดการทางทะเลอย่างยั่งยืน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 14) และบนบก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 15) ระบบนิเวศต่าง

ความสมดุลผสมผล

ความสมดุลผสมผลหมายถึงการพิจารณาอย่างรอบคอบของผลกระทบที่การกระทำและการตัดสินใจของเราอาจมีต่อทั้งผู้อื่นและโลกรอบตัวเรา การพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความสมดุลผสมผลมีการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้มากมายในประเด็นระดับโลกเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 13) ความเท่าเทียม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 10) ความยุติธรรม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 16) การพัฒนาแหล่งพลังงานที่สะอาด (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 7) และการลดมลพิษ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 12)

ความรอบคอบ

ความรอบคอบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประเมินความเสี่ยงต่าง ๆ การทำงานอย่างเป็นระบบและการบรรลุระดับของความสามารถและการพึ่งพาตนเองก่อนดำเนินการต่อ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนที่ดูแลไม่ให้เกิดขีดความสามารถของพวกเขา หลักการนี้อาจประยุกต์ใช้กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเกือบทั้งหมดรวมทั้งด้านสุขภาพ (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 3) อาหาร (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 2) น้ำ (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 6) และความมั่นคงด้านพลังงาน (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 7) โดยเฉพาะ

แผนภาพที่ 2.2 แสดงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย
ที่มา: มูลนิธิมั่นพัฒนา

จากรูปภาพเป็นการนำเสนอว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมีการพัฒนาอย่างไร ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความท้าทายในการพัฒนาท้องถิ่นและปลูกฝังแนวความคิดที่ยั่งยืนให้กับคนในท้องถิ่น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลาย ด้านของชีวิตอย่างมีนัยสำคัญก่อนที่จะนำมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้มีการบูรณาการไว้ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) รวมทั้งนโยบายประเทศไทย 4.0 ดังนั้นแผนงานและแผนงบประมาณของหน่วยงานรัฐบาลทั้งหมดจึงถูกกำหนดให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

กลไกขับเคลื่อนประเทศชุดใหม่ภายใต้ Thailand 4.0 มีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้น 3 กีบดัก โดยปรับเปลี่ยนกลไกการขับเคลื่อนการเติบโตชุดใหม่ (New Growth Engines) เพื่อเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ “ประเทศในโลกรุ่นหนึ่ง ” ภายในปี พ.ศ. 2575 ดังนี้

1. หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางด้วยการสร้างความมั่งคั่งผ่านกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ปัญญา เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ (Competitive GrowthEngines) เพื่อก้าวสู่ประเทศที่มีรายได้สูง โดยเปลี่ยนจาก “ทำมากได้น้อย” เป็น “ทำน้อยได้มาก”ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1.1 การยกระดับขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา
- 1.2 การสร้างคลัสเตอร์ทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม
- 1.3 การบ่มเพาะผู้ประกอบการด้านเทคโนโลยี การออกแบบและความคิดสร้างสรรค์
- 1.4 การพัฒนาวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม
- 1.5 การพัฒนาทักษะและงานใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต
- 1.6 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำธุรกิจ
- 1.7 การบริหารจัดการสมัยใหม่ ที่พร้อมดำเนินการทั้งในแพลตฟอร์ม ในโลกจริงและโลก

ดิจิทัล

- 1.8 กิจกรรมร่วมทุนรัฐและเอกชนในโครงการขนาดใหญ่

2. หลุดพ้นจากกับดักความเหลื่อมล้ำ ด้วยการสร้างความมั่นคงผ่าน กลไกการกระจายรายได้ โอกาสและความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม (Inclusive Growth Engine) โดยเน้นการปรับเปลี่ยนจากความมั่งคั่งที่กระจุกเป็นความมั่งคั่งที่กระจาย ด้วยหลักคิดที่ว่า “เราจะเดินไปด้วยกัน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ประกอบไปด้วย

2.1 การยกระดับ DigitalSkill Literacy, ICT Literacy, InformationLiteracy และ Media Literacy ของคนไทย

- 2.2 การสร้างคลัสเตอร์เศรษฐกิจระดับกลุ่มจังหวัด และจังหวัด
- 2.3 การพัฒนา Innovation Hubs ให้กระจายในระดับภูมิภาค
- 2.4 การสร้างเศรษฐกิจระดับฐานรากในชุมชน
- 2.5 การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม
- 2.6 การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้มแข็งและสามารถ

แข่งขันได้ในเวทีโลก

2.7 การยกระดับขีดความสามารถ การเสริมสร้างทักษะและการเติมเต็มศักยภาพของประชาชนให้ทันกับพลวัตจากภายนอก

- 2.8 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบประชารัฐ
- 2.9 การจ่ายภาษีให้แก่ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดแบบมีเงื่อนไข

3. หลุดพ้นจากกับดักความไม่สมดุล ด้วยการสร้างความยั่งยืนผ่านกลไกการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth Engine) ปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลสู่ “การพัฒนาที่สมดุล ” ประกอบไปด้วย

- 3.1 การมุ่งเน้นธุรกิจ การผลิต และการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- 3.2 การมุ่งเน้นการใช้พลังงานทดแทน
- 3.3 การพัฒนาเมืองอัจฉริยะ และเมืองที่น่าอยู่

3.4 การปรับแนวคิดจากเดิมที่คำนึงถึงความได้เปรียบเรื่องต้นทุน (Cost Advantage) เป็นหลัก มาสู่การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้จากการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งระบบ (Lost Advantage)

3.5 การส่งเสริมให้ภาคเอกชนเป็นองค์กรที่ “คิดดีทำดี” (Doing Good, Doing Well)

“หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP)” มาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ (20 ปี) รวมทั้ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) โดยมุ่งเน้นที่จะน้อมนำไปสู่การปฏิบัติการพัฒนาอย่างยั่งยืน อย่างเป็นรูปธรรม ในทุกระดับ ด้วยการสร้างกลไกการขับเคลื่อน ซึ่งบูรณาการหลายหน่วยงาน ยกตัวอย่างเช่น “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ในระยะ 20 ปี ข้างหน้า ต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนและสวัสดิการเป็นหลัก การดูแลผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ที่อยู่ในสังคมสูงวัย ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศทั้งหมดนี้และในอนาคต จำเป็นต้องมีทั้งมาตรการเร่งด่วน และแผนระยะสั้น “1 ปี” ที่จะต้องเชื่อมโยง สอดคล้อง ต่อยอด ครอบคลุม เป็นการปฏิรูปประเทศในอีก 20 ปีข้างหน้า โดยนำเอกลักษณ์ที่แตกต่างของแต่ละพื้นที่มาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ทันสมัย ให้มีการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน เพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึง เพิ่มมูลค่าให้สินค้า สร้างรายได้ให้กับประเทศ และวางแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคตไปสู่ “ไทยแลนด์ 4.0” ตามนโยบายรัฐบาลที่ต้องการสร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน พร้อมทั้งเดินหน้าประเทศไทยตามแนวทางประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ตามหลักสากล ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นแนวทางในการพัฒนา ที่นำไปสู่ความยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญก็คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ และการสร้างความเข้มแข็งจากภายในก่อน จากนั้นจึงจะประสานเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลก รองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก กล่าวคือ ให้เริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง จากนั้นต้องเติมองค์ความรู้ให้กับประชาชน ในการสร้างการรับรู้ เข้าใจถึงปัญหาที่ผ่านมา เข้าใจถึงแนวทางของการพัฒนาในวันข้างหน้า และมีการเติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยลักษณะของ “คนไทย 4.0” ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ เมื่อไม่พอก็ต้องเติม เมื่อพอก็ต้องรู้จักหยุด เมื่อเกินก็ต้องรู้จักแบ่งปัน จึงจะช่วยให้การเปลี่ยนผ่านไปสู่ “ไทยแลนด์ 4.0” ผ่านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสร้างความเข้มแข็งไปด้วยกัน ทุกคนมีโอกาสรับประโยชน์จากการที่เราสร้างมันขึ้นมา ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ก้าวออกไปอย่างยั่งยืนเคียงบ่าเคียงไหล่เติบโตไปด้วยกัน หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 -2564) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ 5 ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีหลักการสำคัญของแผนพัฒนาฯ ดังนี้

1. ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาส และมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดีมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องมีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม

2. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทยพัฒนาคนให้ มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมี

คุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

3. ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” มาเป็นกรอบของวิสัยทัศน์ประเทศไทยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยที่วิสัยทัศน์ดังกล่าวสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติ ได้แก่ การมีเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติสุขเป็นปึกแผ่นมีความมั่นคงทางสังคม ท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรม และความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงาน อาหารและน้ำ ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม ระหว่างประเทศและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ประสานสอดคล้องกันด้านความมั่นคงในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ประเทศไทยไม่เป็นภาระของโลกและสามารถเกื้อกูลประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจดีกว่า

4. ยึด “เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579” ที่เป็นเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน 5 ปีแรกและเป้าหมายในระดับย่อยลงมา โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งนี้ เป้าหมายประเทศไทยในปี 2579 ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันนั้นพิจารณาจากทั้งประเด็นหลักและลักษณะของการพัฒนา ลักษณะฐานการผลิตและบริการสำคัญของประเทศ ลักษณะของคนไทยและสังคมไทยที่พึงปรารถนา และกลุ่มเป้าหมายในสังคมไทย โดยกำหนดไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจและสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนบนฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรมมีความเหลื่อมล้ำน้อย คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัยตื่นรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก ประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีนานาชาติ ระบบเศรษฐกิจตั้งอยู่บนฐานของการใช้นวัตกรรมนำดิจิทัล สามารถแข่งขันในการผลิตได้และค้าขายเป็น มีความเป็นสังคมประกอบการ มีฐานการผลิตและบริการที่มีคุณภาพ และรูปแบบที่โดดเด่น เป็นที่ต้องการในตลาดโลกเป็นฐานการผลิตและบริการที่สำคัญ เช่น การให้บริการคุณภาพทั้งด้านการเงิน ระบบโลจิสติกส์ บริการด้านสุขภาพ และท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นครัวโลกของอาหารคุณภาพและปลอดภัยเป็นฐานอุตสาหกรรมและบริการอัจฉริยะที่เป็นอุตสาหกรรมแห่งอนาคตที่ใช้นวัตกรรม ทูมนุุษย์ทักษะสูงและเทคโนโลยีอัจฉริยะ มาต่อยอดฐานการผลิตและบริการที่มีศักยภาพในปัจจุบันและพัฒนาฐานการผลิตและบริการใหม่ ๆ เพื่อนำประเทศไทยไปสู่การมีระบบเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนที่มีความเป็นอัจฉริยะ

5. ยึด “หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม” แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 มุ่งเน้นการสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีความครอบคลุมทั่วถึงเพื่อเพิ่มขยายฐานกลุ่มประชากรชั้นกลางให้กว้างขึ้น โดยกำหนดเป้าหมายในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ โอกาสทางสังคม และรายได้ของกลุ่มประชากรรายได้ต่ำสู่ร้อยละ 40 ให้สูงขึ้น นอกจากนี้ การเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและพัฒนานวัตกรรมนับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะต่อไปสำหรับทุกภาคส่วนใน

สังคมไทย โดยที่เส้นทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ ความเป็นธรรม การลดความเหลื่อมล้ำและขยายฐานคนชั้นกลาง การสร้างสังคมที่มีคุณภาพและมีธรรมาภิบาลและความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

6. ยึด “หลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน 5 ปีที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว” จากแผนที่แผนพัฒนาฯ เป็นกลไกเชื่อมต่อในลำดับแรกที่จะกำกับและส่งต่อแนวทางการพัฒนาและเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้านอย่างสอดคล้องกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 20 จึงให้ความสำคัญกับการใช้กลไกประชารัฐที่เป็นการรวมพลังขับเคลื่อนจากทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน และการกำหนดประเด็นบูรณาการของการพัฒนาที่มีลำดับความสำคัญสูง และได้กำหนดในระดับแผนงาน/โครงการสำคัญที่จะตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่มีความครอบคลุมหลากหลายมิติมากกว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่าน ๆ มา ในการกำหนดเป้าหมายได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับเป้าหมายระยะยาวของยุทธศาสตร์ชาติ และการเป็นกรอบกำกับเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับย่อยลงมาที่จะต้องถูกส่งต่อและกำกับให้สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นอย่างมีผลสัมฤทธิ์ภายใต้กรอบการจัดสรรงบประมาณ การติดตามและประเมินผลการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินและการติดตามประเมินผลการปฏิบัติราชการรวมทั้งการพัฒนากระบวนการที่สอดคล้องเป็นสาระเดียวกันหรือเสริมหนุนซึ่งกันและกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จึงกำหนดประเด็นบูรณาการเพื่อการพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางสำคัญประกอบการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน รวบรวมและกำหนดแผนงาน/โครงการสำคัญในระดับปฏิบัติ และกำหนดจุดเน้นในการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับสาขาการผลิตและบริการและจังหวัดที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในด้านต่าง ๆ

การพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance) (มูลนิธิชัยพัฒนา: 2564) โดยแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำรินำการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประการ

วิธีการพัฒนา

1. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “...ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่เป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...”

2. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มี การบังคับการ

แสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริง ๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า “...คนทุกคนไม่ว่าชาวกรุงหรือชาวชนบทไม่ว่ามีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียม มีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย...”

3. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2501 กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า “...ภาวะในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัยความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสมัครสมานกลมเกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมืองทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติกรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น...”

4. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่างบเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัส ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า “...เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะไปทำอะไรอย่างที่เราเรียกว่า ทดลอง ก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถเข้าใจว่าเขาทำกันอย่างไรเขาทำอะไรกัน...”

5. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลัน อาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประเพณีเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิภาคศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศของสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

6. พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลผลิตได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงอธิบายว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้อง

ตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...” วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะว่าควรจะต้องค่อย ๆ กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไป ไม่ควรกระทำด้วยความเร่งรีบซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายได้ ดังที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ว่า “...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...” พร้อมกันนี้ในเรื่องเดียวกัน ทรงมีรับสั่งกับบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2527 ว่า “...เมื่อมีพื้นฐานหนาแน่นบริบูรณ์พร้อมแล้ว ก็ตั้งตนพัฒนางานต่อไป ให้เป็นการทำไปพัฒนาไปและปรับปรุงไป...”

7. การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกรพัฒนาว่า “...การใช้เทคโนโลยีอันทันสมัยในงานต่าง ๆ นั้น ว่าโดยหลักการควรจะให้ผลมาก ในเรื่องประสิทธิภาพ การประหยัดและการทุ่มแรงงาน แต่อย่างไรก็ตามก็คงจะต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นเป็นพื้นฐานและส่วนประกอบของงานที่ทำด้วย อย่างในประเทศของเราประชาชนทำมาหาเลี้ยงตัวด้วยการกสิกรรมและการลงแรงทำงานเป็นพื้น การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา เช่นอาจทำให้ต้องลงทุนมากมายสิ้นเปลืองเกินกว่าเหตุ หรืออาจก่อให้เกิดการว่างงานอย่างรุนแรงขึ้น เป็นต้น ผลที่เกิดก็จะพลาดเป้าหมายไปห่างไกลและกลับกลายเป็นผลเสีย ดังนั้น จึงต้องมีความระมัดระวังมากในการใช้เทคโนโลยีที่ปฏิบัติงานคือ ควรพยายามใช้ให้พอเหมาะพอดีแก่สถานะของบ้านเมืองและการทำกินของราษฎรเพื่อให้เกิดประสิทธิผลด้วย เกิดความประหยัดอย่างแท้จริงด้วย...”

8. ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไป และสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริงในทางปฏิบัติเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ หลายประการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ทรงมุ่งหวังดังกล่าวนี้มีหลายแนวทาง เช่น

1) การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ ดังนั้น ในทุกพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนิน และมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นมาไม่ว่าลักษณะใด จะทรงเน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อให้การทำมาหากินของชุมชนโดยรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด จนเห็นได้ว่า กลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จหลายโครงการนั้นพัฒนาขึ้นมาจากการรวมตัวกันของราษฎรกลุ่มเล็ก ๆ เช่น สหกรณ์หุบกะพงเกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนผักในย่านนั้น เป็นต้น

2) การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาที่เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทรงใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปปาติกะ ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทย โดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน ดังพระราชดำริที่ว่า “...ในการทำงานทั้งปวงนั้น ทุกคนจะต้องตั้งใจจริง อดทนและขยันหมั่นเพียร ซึ่งตรงเห็นอกเห็นใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเมตตาเมตตาใจเมตตาใจต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม ความสุจริตทั้งในความคิดและการกระทำ ถือเอาความมั่นคงและประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ...”

3) การส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว สิ่งสำคัญที่มีพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ ก็ตาม ทรงมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ อีกด้วย ซึ่งในเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแก่กรมการ กปร. และคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2531 ณ ศาลาดุสิดาลัย ความตอนหนึ่งว่า “...ในด้านหนึ่งที่ไม่เคยคิดกัน ในด้านการพัฒนา เช่น เจ้าหน้าที่บัญชี ถ้าหากว่าทำการเพาะปลูก ชาวบ้านทำการเพาะปลูก เมื่อมีผลแล้วเขาบริโภคเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ขายเพื่อให้ได้ มีรายได้ แล้วก็เมื่อมีรายได้แล้วก็ไปซื้อของที่จำเป็นและสิ่งที่จะมาเกื้อกูลการอาชีพของตัวเอง อย่างนี้ไม่ค่อยมีการศึกษากัน เมื่อผลิตอะไรแล้วก็จำหน่ายไปก็มีรายได้ก็ต้องทำบัญชี ชาวบ้านทำบัญชีบางที่ไม่ค่อยถูก...”

แนวพระราชดำริเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรในชนบทตามหลักการแห่งทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม (Innovation Adoption Theory) บรรดานักวิชาการด้านการพัฒนาชนบทและผู้ปฏิบัติด้านการพัฒนามักถกเถียงอยู่เสมอว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้กลยุทธ์ใดในการแนะนำเผยแพร่ประชาชนให้ยอมรับแนวพระราชดำริของพระองค์ เพราะในการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยนั้น จำต้องยอมรับด้วยความจริงว่ายังไม่บรรลุเป้าหมายสมบูรณ์ดังที่ได้วางไว้ ปัญหาสำคัญที่ยังต้องคาอยู่เหนียวแน่น คือ การยอมรับการพัฒนาจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เมื่อวิเคราะห์จากแนวคิดของ Everett M. Rogers (1983) เกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion of Innovation Theory) มีสาระสำคัญว่า การที่บุคคลจะยอมรับแนวคิดการพัฒนาได้นั้น จะต้องมีการปัจจัยเกี่ยวข้องมากมายขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ระบบสังคม ระบบสื่อสารของนวัตกรรม และระยะเวลาการดำเนินการด้วย ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนการยอมรับของประชาชนในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วพบว่าทรงเป็นนักพัฒนาชนบทที่ประสบความสำเร็จยิ่งดังรายละเอียดดังนี้ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปลูกฝังแนวพระราชดำริให้ประชาชนยอมรับไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยให้วงจรการพัฒนาดำเนินไปตามครรลองธรรมชาติ กล่าวคือ

1. ทรงสร้างความตระหนักแก่ประชาชนให้รับรู้ (Awareness) ในทุกคราเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในทุกภูมิภาคต่าง ๆ จะทรงมีพระราชปฏิสันถารให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิ่งที่ควรรับรู้ เช่น การปลูกหญ้าแฝกจะช่วยป้องกันดินพังทลาย และใช้ปุ๋ยธรรมชาติจะช่วยประหยัดและบำรุงดิน การแก้ไขดินเปรี้ยวในภาคใต้สามารถกระทำได้ การตัดไม้ทำลายป่าจะทำให้ฝนแล้ง เป็นต้น ตัวอย่างพระ

ราชดำรัสที่เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน ได้แก่ “...ประเทศไทยนี้เป็นที่ที่เหมาะสมมากในการตั้งถิ่นฐาน แต่ที่ต้องรักษาไว้ ไม่ทำให้ประเทศไทยเป็นสวนเป็นนากลายเป็นทะเลทราย ก็ป้องกันทำได้”

2. ทรงสร้างความสนใจแก่ประชาชน (Interest) หลายท่านคงได้ยินหรือรับฟังโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีนามเรียกขานแปลกหู ชวนฉงนน่าสนใจติดตามอยู่เสมอ เช่น โครงการแก้มลิง โครงการแก่งดิน โครงการเส้นทางเกลือ โครงการน้ำดีไล่น้ำเสีย หรือโครงการน้ำสามรส ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนชวนเชิญให้ติดตามอย่างใกล้ชิด แต่พระองค์ก็จะมีพระราชอาธิบายแต่ละโครงการอย่างละเอียดเป็นที่เข้าใจอย่างรวดเร็วแก่ประชาชนทั่วประเทศ

3. ในประการต่อมา ทรงใช้เวลาในการประเมินค่าหรือประเมินผล (Evaluate) ด้วยการศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระองค์นั้นเป็นอย่างไร สามารถนำไปปฏิบัติได้ในส่วนของตนเองหรือไม่ ซึ่งยังคงยึดแนวทางที่ให้ประชาชนเลือกการพัฒนาด้วยตนเองที่ว่า “...ขอให้ถือว่าการงานที่จะทำนั้นต้องการเวลาเป็นงานที่มีผู้ดำเนินการมาก่อนแล้ว ท่านเป็นผู้ที่จะเข้าไปเสริมกำลัง จึงต้องมีความอดทนที่จะเข้าไปร่วมมือกับผู้อื่น ต้องปรองดองกับเขาให้ได้ แม้เห็นว่ามีจุดหนึ่งจุดใดจะต้องแก้ไขปรับปรุงก็ต้องค่อยพยายามแก้ไขไปตามที่ถูกที่ควร...”

4. ในขั้นทดลอง (Trial) เพื่อทดสอบว่างานในพระราชดำริที่ทรงแนะนำนั้นจะได้ผลหรือไม่ ซึ่งในบางกรณีหากมีทดลองไม่แน่ชัดก็ทรงมักจะมีให้เผยแพร่แก่ประชาชน หากมีผลการทดลองจนแนพระราชหฤทัยแล้วจึงจะออกไปสู่สาธารณชนได้ เช่น ทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำนั้นได้มีการค้นคว้าหากความเหมาะสมและความเป็นไปได้จนทั่วทั้งประเทศว่าดีเยี่ยม จึงนำออกเผยแพร่แก่ประชาชน เป็นต้น

5. ขั้นยอมรับ (Adoption) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นเมื่อผ่านกระบวนการมาหลายขั้นตอน บ่มเวลการทดลองมาเป็นเวลานานตลอดจนทรงให้ศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและสถานที่อื่น เป็นแหล่งสาธิตที่ประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาดูได้ถึงตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ดังนั้น แนวพระราชดำริของพระองค์จึงเป็นสิ่งที่ราษฎรสามารถพิสูจน์ได้ว่าจะได้รับผลดีต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนได้อย่างไร

แนวพระราชดำริทั้งหลายดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงถึงพระวิริยะอุตสาหะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทพระสติปัญญา ตรากตรำพระวรกายเพื่อค้นคว้าหาแนวทางการพัฒนาให้พสกนิกรทั้งหลายได้มีความร่มเย็นเป็นสุขสถาพรยั่งยืนนานนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงที่ได้พระราชทานแก่ปวงไทยตลอดเวลา 50 ปี จึงกล่าวได้ว่า พระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นสมควรอย่างยิ่งที่ทวยราษฎร์จักได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทตามที่ทรงแนะนำสั่งสอน อบรมและวางแนวทางไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ดีมีสุขโดยถ้วนเช่นกัน

วิถีชีวิตที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihood)

วิถีชีวิตที่ยั่งยืนนั้น มีการกล่าวถึงมาตั้งแต่ ค.ศ. 1987 เมื่อ Brundtland Commission Report ถูกจัดพิมพ์ขึ้น กระบวนการวิถีชีวิตที่ยั่งยืนถูกคิดขึ้นคู่ขนานมากับการเมืองและองค์กรต่าง ๆ กระบวนการวิถีชีวิตที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Approach) เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 1980 - 1990 ที่หลักการพัฒนามุ่งประเด็นเรื่องความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์และความยั่งยืนมากกว่าเรื่องความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื้อหารายงานที่ระบุอย่างชัดเจนใน Brundtland Commission Report ในปี ค.ศ.1987 และรายงานการพัฒนามนุษย์ของ UNDP ครั้งแรก (UNDP Human Development Report) ในปี ค.ศ.1990 ได้มีข้อสรุปที่สนับสนุนงานที่เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาแบบเดิม ๆ เช่น ในทศวรรษที่ผ่านมาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มุมมองใหม่นี้เริ่มเกิดขึ้นราวกลางทศวรรษที่ 1990

และในปี ค.ศ.1997 DFID ใช้ความพยายามอย่างมากที่จะให้คำนิยามใหม่ของบทบาทและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลในการพัฒนาระหว่างประเทศด้านเวลาและความชัดเจน จะเห็นได้ว่ากระบวนการวิถีชีวิตที่ยั่งยืนประสบความสำเร็จในระดับนโยบายในองค์กรให้ทุนต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาความยากจนเป็นหลัก ในช่วงต้น ทศวรรษ 1990 ที่ผ่านมามากกว่าในองค์กรรัฐ เช่นเดียวกับ DFID และ Natural Resources Department ที่ในปี ค.ศ.1997 ได้ละทิ้งการค้นหาความรู้และแนวคิดที่จะเป็นปัจเจกสำคัญที่จะเปิดแนวทางการทำงานให้กับองค์กรตนในประเด็นนี้แต่ที่แนวคิดนี้ประสบความสำเร็จกลับเกิดจากความขัดแย้งของประเด็นหลัก 2 ประการ คือ เรื่องสภาพภูมิอากาศนานาชาติที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลาง กับความต้องการเฉพาะที่จะสร้างเฟส ใหม่ของแนวปฏิบัติของการพัฒนาในงานของ DFID

แนวคิดเรื่องวิถีชีวิตที่ยั่งยืน เป็นที่รู้จักตั้งแต่ปี ค.ศ.1992 ในการประชุม World Conference on Environment and Development (WCED) และ ในการประชุม World Summit for Social Development (WSSD) ในปีค.ศ. 1995 และแนวคิดนี้ถือว่าการเสนอวิธีการใหม่ที่จะเข้าใจชีวิตชนบทและเป็นการอ้างสิทธิ์ที่สำคัญสำหรับการก้าวไปข้างหน้าของวิธีการการพัฒนาชนบท เมื่อเทียบกับวิธีการเดิม ๆ เช่น ของ Integrated Rural Development (IRD) ในทศวรรษ 1970 ดังนั้นวิถีชีวิตที่ยั่งยืนถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน (UNDO, 1996) ตามแนวทางการพัฒนาของโครงการเพื่อการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยมีนัยยะ เพื่อเป็นการปกป้องโอกาสในการมีชีวิตของคนในรุ่นต่อไป และระบบนิเวศที่เราต้องพึ่งพา... (protection of the life opportunities of future generations.. and..the natural systems on which all life depends) มุ่งเน้นไปยังประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา หรือประเทศยากจนที่ยังประสบปัญหาจากการพัฒนา เมืองครุต่าง ๆ ได้พยายามสร้างแนวทางในการพัฒนาที่สามารถแก้ปัญหาในประเทศเหล่านี้จนนำไปสู่แนวคิดเรื่องวิถีชีวิตที่ยั่งยืน ดังนั้นวิถีชีวิตที่ยั่งยืนจึงเป็นนิยามกระบวนการ และแนวทางในการนำไปสู่ความยั่งยืนของมนุษย์วิธีการมุ่งประเด็นที่ชัดเจนถึงความยากจน คนจน ความไม่มั่นคง การอพยพและการถูกขับออกจากสังคม ที่ไม่ใช่ในระดับเล็กแต่เป็นวิถีที่องค์กรใหญ่อย่าง UNDP DFID หรือองค์กรอื่นที่เข้ามาใช้วิธีการนี้ในการพัฒนา แนวทางนี้ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติในการพัฒนา ที่มีการนิยามตนเอง มีอิสระ มีความเป็นประชาธิปไตยส่งเสริมความเข้มแข็งและธรรมาภิบาล มีผู้ให้คำจำกัดความถึงวิถีชีวิตที่ยั่งยืนไว้หลายคน International Fund for Agricultural Development^{14 15} ได้กล่าวถึง กระบวนการวิถีชีวิตที่ยั่งยืน (The Sustainable Livelihoods Approach, SLA) เป็นวิธีที่จะพิสูจน์ความเข้าใจของวิถีชีวิตของคนจนวิธีการนี้จะทำให้เห็นภาพของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนจนและชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านั้น วิธีนี้จะถูกใช้เพื่อการวางแผนการพัฒนาใหม่ ๆ และการผสมผสานกับกิจกรรมเดิมเพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการคือ 1. กรอบแนวคิดที่จะช่วยในการเข้าใจความสลับซับซ้อนของความยากจน และ 2. เพื่อจัดตั้งหลักการที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะความยากจนในขณะที่ แนวคิดของ วิถีชีวิตที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihoods, SL) มีต้นแบบมาจากระบบของสหประชาชาติ (UN) ในส่วน United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) ที่อ้างถึงวิธีในการพัฒนาที่เป็นการรวมรูปแบบวิถีชีวิตของมนุษย์และการให้ความหมายโดยผู้คนที่เกี่ยวข้อง (Singh, N and V. Titi.1994) และวิถีชีวิตจะถูกพิจารณาถึงองค์ประกอบของทุน กิจกรรม และสิทธิที่จะมีวิถีชีวิตของตน (Lawrence, John and Naresh Singh, 1997) ดังนั้น วิถีชีวิตที่ยั่งยืนจะเกี่ยวข้องกับ ความเสี่ยงที่มนุษย์จะรับมือกับความกดดันและการปรับตัวในระยะยาวที่มีความเปลี่ยนแปลง Rennie, K. and Singh, N. (1996) ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตในขณะที่ FAO¹⁹ ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตว่า ประกอบด้วย ชีตความสามารถ ทุน (ทุนสำรอง ทรัพยากร การอ้างสิทธิ

และการเข้าถึง) และกิจกรรมที่ให้ความหมายของการเป็นอยู่ วิถีชีวิต คือ ความยั่งยืนที่สามารถรับมือและสามารถฟื้นคืนจากความเครียดและความกดดัน มีความสามารถที่จะทำให้ขีดความสามารถและทุนดีขึ้นรวมไปถึงการให้โอกาสแก่คนรุ่นใหม่ที่จะมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน และรับผิดชอบต่อประโยชน์ของวิถีชีวิตของกลุ่มอื่นในระดับท้องถิ่นและระดับโลกทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (Chambers, R. and G.R. Conway. 1992) คำนิยามถึงวิถีชีวิตที่ยั่งยืนมีหลากหลาย Development Alternatives (DA)21 ได้พยายามสรุปกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายในการช่วยสมาชิกที่ถูกเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ ในสังคมที่มีวิถีพอเพียงในแต่ละวันให้อยู่ได้อย่างสง่างาม เหมาะสมถูกต้อง และมีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง ดังนั้นวิถีชีวิตที่ยั่งยืน จึงเป็นแนวคิดและวิธีที่จะแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นฐานของชุมชน ให้สามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากความเครียด การปรับตัวที่เป็นพลวัตให้สอดคล้องกับปัจจุบัน และปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกได้ภายใต้ศักยภาพของชุมชนที่ประกอบด้วยทุนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเวลาหรือขึ้นอยู่กับเวลาเสมอ การเปลี่ยนแปลงนั้นกล่าวถึงระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอีกระยะเวลาหนึ่ง เช่น วัน เดือน ปี ทางดาราศาสตร์ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปทุกปี เวลาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดว่าจะจะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ในเรื่องใดก็ตามที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สำหรับสังคมมนุษย์ก็มีการเปลี่ยนแปลงแต่มีเรื่องที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือการเกิดและการตาย แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการตั้งแต่เกิดจนตายเป็นการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง ดังนั้นความพยายามของการเปลี่ยนแปลงอาจจะกล่าวได้ว่า คือการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้แปรสภาพที่เคยมีอยู่มาเป็นสภาพใหม่โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นเครื่องกำหนด ในการที่เราจะเข้าใจเรื่องของการเปลี่ยนแปลงให้มากยิ่งขึ้นนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงเสียก่อน ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจของนักคิดต่าง ทั้งนี้เนื่องจากว่าเป็นเรื่องของข้อสมมติของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจข้อสมมติของการเปลี่ยนแปลงจะทำให้รู้ถึงลักษณะสาเหตุและธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีความสำคัญต่อความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเปลี่ยนไปใดก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปได้อย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ด้วยกัน อันเป็นผลมาจากระเบียบที่กำหนดการกระทำ และความสัมพันธ์ของคน เช่น สิทธิและหน้าที่ ขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาทและสถานภาพ (แพทย์ สายหู, 2529) ซึ่งอาจมีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (สนิท สมครการ, 2538) เป็นภาวะหรือปรากฏการณ์ที่ไม่หยุดนิ่งและเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการกระทำของมนุษย์เอง ทั้งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นหรืออาจจะเลวลงกว่าเดิม (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) โดยข้อสมมติของการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ นักการศานามักจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของชีวิตของมนุษย์ว่า คนเรามีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดาและเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่มีใครที่จะบังคับให้หยุดการเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

2. การเปลี่ยนแปลงเป็นอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ความหมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา นี้ ได้เกิดมาจากปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดเปลี่ยนแปลง มีลักษณะของการกระทำหนึ่ง เป็นสาเหตุผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงต่าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด จะเกิดจากปัจจัยที่ผลักดันทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น คนเรามีการเจริญเติบโตเนื่องจากการรับประทานอาหารและออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เห็นว่าเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ตลอดเวลาหรือผู้ใหญ่จะกลายเป็นคนชราในที่สุด

3. การเปลี่ยนแปลงเป็นการต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ได้กล่าวถึง ที่ผ่านมานั้นมีขั้นตอนต่าง ๆ มองเป็นเรื่องของการต่อเนื่องเป็นสาเหตุสืบต่อกันมา เช่น สังคมมีการเปลี่ยนแปลงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงจากขั้นตอนหนึ่งไปสู่ขั้นตอนหนึ่งเป็นลักษณะของสายสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือสาเหตุติดต่อกันไป

4. การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน นักสังคมวิทยาสัมัยรุ่นแรก ๆ ได้ให้ทัศนะว่าการเปลี่ยนแปลงทุกสังคมต้องผ่านขั้นตอนแบบเดียวกัน หมายความว่า สังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทุกสังคมในโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน ๆ กัน เพียงแต่ว่าบางสังคมเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าบางสังคมเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ ข้อสมมตินี้ได้รับการคัดค้าน เพราะไม่จำเป็นที่ทุกสังคมจะเปลี่ยนแปลงขั้นตอนแบบเดียวกัน เช่น สังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากสังคมอเมริกา สังคมโซเวียต (รัสเซีย) มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปจากสังคมจีน เป็นต้น

5. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น การเปลี่ยนแปลงในความหมายนี้ได้พยายามกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความเท่าเทียมกันในสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐบาลซึ่งเป็นผู้บริหารของประเทศจึงเป็นผู้ริเริ่มในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ประชาชนได้รับการพัฒนาทุก ด้านอย่างทั่วถึง ทั้งนี้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลอยู่แล้วที่จะต้องทำ

ข้อสมมติทั้ง 5 ประการดังได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงมีธรรมชาติและความ เป็นมาที่อาจจะวิเคราะห์แตกต่างกันไปตามแนวความคิดและข้อสมมตินั้น อย่างไรก็ตามข้อสมมติของการเปลี่ยนแปลงนี้มีประโยชน์ต่อการเข้าใจเบื้องหลังในการมองสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงในทางสังคมได้อย่างละเอียดยิ่งขึ้น (นิสเบท Nisbet, 1969)

ส่วนความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง การที่ระบบสังคม ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง และลักษณะของสังคม เช่น ขนาด ความหนาแน่น ระดับการศึกษา สุขภาพอนามัยเพิ่มขึ้น เป็นต้น (ณรงค์ เส็งประชา, 2541) เช่นเดียวกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้าน 1) ขนาดขององค์กรทางสังคม (Size) 2) ประเภทขององค์กรทางสังคม (Kind) 3) ลักษณะองค์กรทางสังคม (Characteristics) 4) สถานภาพและบทบาท (Status - Role) ซึ่งสอดคล้องกับ สุริชัย หวันแก้ว (2549) ผจญจิตต์ อธิคมนันท์ (2549) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบท ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส การครองเรือน การเปลี่ยนแปลงในอัตราการเกิด อัตราการตาย การกระจายตัวของประชากร การอพยพ เคลื่อนย้าย เพราะกลุ่มคนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อสังคม ระเบียบแบบแผนค่านิยมและวัฒนธรรม (นิเทศ ตินณะกุล, 2551)

การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบทและชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ หรือสถาบันเศรษฐกิจ (สุริชัย หวันแก้ว (2553) กระบวนการซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม เมื่อมีความคิดใหม่ ๆ Rogers (1995) จะถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา มีการแพร่กระจายออกไป และได้รับการยอมรับหรือไม่ยอมรับ จนนำไปสู่ผลกระทบต่อสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนทางสังคมสามารถใช้เป็นกรอบความคิดเพื่อวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังที่เข้าร่วมโครงการ ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กลไกของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดความมั่นคงทางอาหารเป็นปัจจัยขับเคลื่อน โดยมีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยา ต่างมีความเห็นพร้อมกันถึง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่ามี 5 สาเหตุดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและประชากร (The Physical Environment and Population) ป्राกฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ความแห้งแล้ง เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเสียระเบียบของสังคม (Disorganization) และความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่มีต่อกันถูกเปลี่ยนไป เช่น สมาชิกในครอบครัวต้องแยกจากกัน เพราะการเสียชีวิต และการพลัดพรากจากกัน เป็นต้น

2. เทคโนโลยี (Technology) เมื่อมีสิ่งใหม่ที่ทันสมัยเกิดขึ้นในสังคมไม่ว่าจะเป็นการคิดค้นได้เอง หรือการรับเอามาใช้ สังคมย่อมได้รับผลกระทบและมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นระดับกลุ่มหรือระดับโครงสร้างสังคมขึ้นอยู่กับว่าคนในสังคมได้รับผลประโยชน์จากเทคโนโลยีนั้นมากหรือน้อย เพราะเทคโนโลยีทำให้มนุษย์ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมในการกระทำต่อกิจกรรมที่นำเอาเทคโนโลยีมาใช้ บางสิ่งต้องสร้างระเบียบในการทำงานใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานของเทคโนโลยี แต่เทคโนโลยีบางอย่างอาจทำให้มนุษย์ต้องทำงานมากขึ้นและเร็วขึ้นจนต้องทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อครอบครัวและคนอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ขณะเดียวกันเมื่อมีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ อาจทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) ซึ่งเป็นช่องว่างระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ที่ปรับตัวในอัตราที่ไม่เท่ากันจนเกิดเป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างกันและเป็นปัญหาสังคมตามมา

2.1 วัฒนธรรมอวัตถุ (Nonmaterial culture) นักสังคมวิทยามองว่า วัฒนธรรมที่เป็นอวัตถุ เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุตามมา สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาทั้งหลายเกิดมาจากคตินิยม (Ideology) ที่ถ่ายทอดออกมาสู่วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ หากความ

คิดเห็น ความเชื่อ และวิธีการคิดของคนในสังคมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความอยู่รอด การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมก็จะเกิดขึ้นตามมา

2.2 กระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Processes) เมื่อเกิดการค้นพบ (Discovery) และมีการประดิษฐ์ (Invention) จนเกิดเป็นนวัตกรรม (Innovation) ขึ้นในสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ทำให้เกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (Cultural diffusion) จากคนกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมหนึ่ง ไปสู่คนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่น สังคมที่รับเอาวัฒนธรรมไว้ใช้ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกิดขึ้น

2.3 การพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Economic Development) ทำให้เกิดความทันสมัย (Modernization) เพราะมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตตามแบบดั้งเดิมในยุคสังคมเกษตรกรรม (Preindustrial Society) ไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมและแบบเมือง ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) ที่เปลี่ยนระบบการผลิตจากการใช้แรงงานมนุษย์ไปสู่การใช้แรงงานจากเครื่องจักรกล ใช้ระบบการทำงานแบบอุตสาหกรรม บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม เกิดความเป็นเมือง (Urbanization) เพราะมีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม การทำงานในกิจกรรมต่าง ๆ เปลี่ยนรูปแบบไปสู่ความเป็นระบบราชการ (Bureaucratization) เกิดเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีการจัดการที่เป็นทางการ

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุที่สำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติประการหนึ่ง กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เป็นผู้กระทำอีกประการหนึ่ง แต่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงสามารถทำให้เกิดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลง 2 แบบ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงแบบเส้นตรง เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวว่า ทุกสังคมจะมีวิวัฒนาการแบบเดียวกันตลอด โดยเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีความเจริญของอารยธรรมขั้นต่ำไปสู่สังคมที่มีความเจริญของอารยธรรมระดับสูงขึ้นไป นักวิชาการที่เสนอรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรงได้แก่ ออกุสต์ กองต์ เลวิส เฮนรี มอร์แกน และคาร์ล มาร์คซ์ เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักร เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่มีความสม่ำเสมอ สังคมจะมีจุดเริ่มต้น จากนั้นจะค่อย ๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงที่สุดก็จะเสื่อมสลายไป คล้ายกับความเจริญของมนุษย์ที่เริ่มจากเด็กทารก เต็มโตเป็นวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยชรา และในที่สุดก็ตายจากไป หรือหากเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเป็นเวลาในวันหนึ่ง ๆ คือ เริ่มจากเช้ามืด สว่าง และมืด แล้วค่อย ๆ กลับมาเช้าใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแบบนี้เมื่อสังคมมีความเจริญถึงจุดสูงสุดแล้ว ก็จะค่อย ๆ เสื่อมสลายลง โดยไม่ได้สูญหายไปแต่จะมีการปรับปรุงและเจริญขึ้นมาใหม่ เช่น สังคมของกรีก อียิปต์ จีน อินเดีย เป็นต้น

โดยสรุปจากแนวคิดของ Daniel Bell (1973) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ยุคปัจจุบันมีหลายประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม แต่บางประเทศกำลังมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมยุคใหม่ที่เรียกว่า สังคมภายหลังยุคสังคมอุตสาหกรรม (Postindustrial Society) ซึ่งจะมีความแตกต่างจากสังคมอุตสาหกรรม ดังนี้

1) ระบบเศรษฐกิจ เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญต่อการบริการ (Service) มากกว่าสินค้า (Goods)

2) แรงงานในการผลิตใช้ระบบคอมพิวเตอร์ (Computer) ควบคุมการทำงานแทนการใช้เครื่องจักรกล (Machine)

3) สถานภาพของแรงงานระดับผู้ใช้แรงงาน หรือแรงงานชั้นต่ำ (Blue – Collar) มีจำนวนลดลง แต่แรงงานระดับบริหารงาน หรือแรงงานชั้นกลาง (White-Collar) จะมีมากขึ้น

4) การแก้ไขปัญหาสังคมของสังคมสังคมภายหลังยุคสังคมอุตสาหกรรมต้องใช้เทคนิคระดับสูง เพราะคนในสังคมมีความรู้และความสามารถมากขึ้น

5) รัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการบริหารและการจัดการในกิจการต่าง ๆ แทนเอกชนมากขึ้น โดยเฉพาะกิจการที่เป็นของสาธารณะจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่จะทำงานให้กับภาครัฐบาลในทุก ๆ กิจกรรม

อย่างไรก็ตามแนวความคิดของลักษณะของสังคมภายหลังยุคสังคมอุตสาหกรรมยังไม่สามารถที่จะสรุปได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงในอนาคตขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย สาเหตุของการเปลี่ยนทางสังคมบางอย่างมนุษย์ยังไม่สามารถควบคุมได้ เช่น แผ่นดินไหว และวาทภัยต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งแบบรวดเร็วหรือแบบค่อยเป็นค่อยไปมีผลกระทบต่อมนุษย์เสมอ แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์จะต้องเข้าไปทำการแก้ไขเสมอ เพราะยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใด ๆ ที่มนุษย์พึงพอใจอย่างสมบูรณ์แบบ

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตั้งแต่อดีต สามารถจำแนกและแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary theory)

เป็นแนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีวภาพของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1958) โดยนักสังคมวิทยาในกลุ่มทฤษฎีวิวัฒนาการเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับ โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งในลักษณะที่มีการพัฒนาและก้าวหน้ากว่าขั้นที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ เช่นเดียวกับอ็อกุสต์ กองต์ (Auguste Comte, 1973) เสนอว่า สังคมมนุษย์มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ (Knowledge) ผ่าน 3 ขั้นตอน ตามลำดับ คือ จากขั้นเทววิทยา (Theological stage) ไปสู่ขั้นอภิปรัชญา (Metaphysical stage) ไปสู่ขั้นวิทยาศาสตร์ (Positivistic stage) ลิวอิส เฮอร์นีย์ มอร์แกน (Lewis Henry Morgan, 1907) เสนอว่า สังคมจะมีขั้นของการพัฒนา 3 ขั้นคือ จากสังคมคนป่า (Savage) ไปสู่สังคมอนารยชน (Barbarian) และไปสู่สังคมอารยธรรม (Civilized) เช่นเดียวกับเฟอร์ดินานด์ ทอยนีย์ (Ferdinand Tonnies) และโรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield, 1950) เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเริ่มจากสภาพของสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบเมือง (Urban) และเฮอริส เฮอร์นีย์ สเป็นเซอร์ (Herbert Spencer, 1985) เสนอว่า วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์เป็นแบบสายเดียว (Unilinear) ที่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกันด้วยและมารวมตัวกันด้วยกระบวนการสังเคราะห์ (Synthesis) ทำให้เกิดพัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น การพัฒนาของสังคมจะมีวิวัฒนาการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ที่มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ ได้เป็นอย่างดีจะมีชีวิตอยู่รอดตลอดไป และนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นต่อไป ต่อมาแนวความคิดในการสร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบสายเดียว (Unilinear) ที่เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเปลี่ยนผ่านแต่ละขั้นที่กำหนดไว้ ได้รับการโต้แย้งว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

น่าจะมีวิวัฒนาการแบบหลายสาย (Multilinear) เพราะแต่ละสังคมมีจุดกำเนิดที่แตกต่างกัน มีรูปแบบของสังคมที่แตกต่างกัน หรือแม้ว่าสังคมที่มีรูปแบบที่เหมือนกันแต่อาจจะมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันก็เป็นได้

2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

เป็นแนวความคิดที่มีข้อสมมุติฐานที่ว่า พฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ เพราะการแข่งขันกันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก มีนักสังคมวิทยาหลายท่านที่ใช้ทฤษฎีความขัดแย้งอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ในที่นี้จะเสนอแนวความคิดของนักทฤษฎีความขัดแย้งที่สำคัญระหว่าง คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1967) มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคม จะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของ อำนาจของการผลิต (Forces of Production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยี กับ ความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social Relation of Production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทศนคติ และบรรทัดฐานของสังคม ลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ มีดังนี้

1. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (Primitive Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (Tribal Ownership) ต่อมาเผ่าต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไปเป็นของรัฐแทน

2. ขั้นสังคมแบบโบราณ (Ancient Communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (State Ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัว และทาส ดังนั้นทาส (Slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในการระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส

3. ขั้นสังคมแบบศักดินา (Feudalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง คือ ที่ดิน โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต

4. ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (Capitalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักร โดยมีผู้ใช้แรงงานเป็นผู้ผลิต

5. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของทุกคน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของมาร์กซ์ เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม โดยใช้แนวความคิดวิภาษวิธี (Dialectical) ที่เริ่มจาก การกระทำ (Thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของ การเปลี่ยนแปลงการกระทำ (Antithesis) และเกิดการกระทำแบบใหม่ (Synthesis) ตามมา

นักทฤษฎีความขัดแย้ง ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser, 1976) มองว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งด้านบวกและด้านลบ และอธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ไม่มีกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความสมานสามัคคีอย่างสมบูรณ์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะหนึ่งของมนุษย์ ทั้งในความเกลียดและความรักต่างก็มีความขัดแย้งทั้งสิ้น ความขัดแย้งสามารถ

แก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้เพราะในกลุ่มมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน โคเซอร์มีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถทำให้สังคมเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เพราะหากสมาชิกในสังคมเกิดความไม่พึงพอใจต่อสังคมที่เขาอยู่ เขาจะพยายามทำการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของเขาได้ นอกจากนี้ยังเสนอว่า ความขัดแย้งยังสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่ม ลดความเป็นปรปักษ์ พัฒนาความซับซ้อนของโครงสร้างกลุ่มในด้านความขัดแย้งและร่วมมือ และสร้างความแปลกแยกกับกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf, 1967) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ที่ปฏิเสธแนวความคิดของมาร์กซ์ ที่ว่า ชนชั้นในสังคมเกิดจากปัจจัยการผลิต และเสนอว่า ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของสิทธิอำนาจ (Authority) กลุ่มที่เกิดขึ้นภายในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ กลุ่มที่มีสิทธิอำนาจกับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิอำนาจ สังคมจึงเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ (Quasi-groups) ของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็มีผลประโยชน์แอบแฝง (Latent Interest) อยู่เบื้องหลัง ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้ โดยมีผู้นำทำหน้าที่ในการเจรจาเพื่อปรองดองผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะรุนแรงมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ และเสนอความคิดว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมอื่น ๆ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถควบคุมได้ด้วยการประนีประนอม ตามแนวความคิดของดาห์เรนดอร์ฟ ความขัดแย้งสามารถทำให้โครงสร้างมีการเปลี่ยนแปลงได้ ประเภทของการเปลี่ยนแปลง ความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลง และขนาดของการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง เช่น อำนาจของกลุ่ม ความกดดันของกลุ่ม

3. ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ (Structural - Functional Theory)

แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่าง ๆ และมองว่าหน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้ โดย โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton, 1910) ได้จำแนกหน้าที่ทางสังคมเป็น 2 ประเภทคือ หน้าที่หลัก (Manifest) หน้าที่รอง (Latent) หน้าที่ที่ไม่พึงปรารถนา (Dysfunctional) หน้าที่ของบางโครงสร้างของสังคมอาจมีประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ แต่ขณะเดียวกันคนบางส่วนอาจได้รับประโยชน์เพียงน้อยนิดหรืออาจไม่ได้รับประโยชน์เลย ซึ่งรวมไปถึงอาจจะมีคนบางกลุ่มหรือบางส่วนของสังคมได้รับผลเสียจากทำงานของโครงสร้างของสังคมนั้นก็ได้

ส่วนอีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, 1976) และทาลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons, 1978) มีแนวความคิดว่า หน้าที่ของสังคมคือ ส่วนที่สนับสนุนให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เอ.อาร์ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliffe - Brown, 1951) กับ โบรินิสลอว์ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski, 1915) ที่มองว่า หน้าที่ทางสังคม เป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สังคมเกิดความมั่นคงอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณี เป็นต้น มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุลย์ (Equilibrium) ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พาร์สันเสนอว่า เกิดจากความสมดุลย์ถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ (Personality) อินทรีย์ (Organism) และวัฒนธรรม (Culture) เกิดความแตกกร้าว โดยมีสาเหตุมาจากทั้งสาเหตุภายนอกหรือระบบสังคม เช่น การเกิดสงคราม การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุจาก

ภายในระบบสังคม ที่เกิดจากความตึงเครียด (Strain) เพราะความสัมพันธ์ของโครงสร้างบางหน่วย (Unit) หรือหลาย ๆ หน่วย ทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นสาเหตุทำให้ส่วนอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดหนึ่งหรืออาจเกิดขึ้นทั้งระบบก็ได้ พาร์สันเน้นความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือ ตัวยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

ดังนั้น แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ มีลักษณะดังนี้

- 1) ในการศึกษาและการวิเคราะห์สังคมต้องมองว่า สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งทีแต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน
- 2) ความสัมพันธ์คือสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล
- 3) ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุล การปรับความสมดุลของระบบจะทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงภายในระบบตามไป ด้วยความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง ความตึงเครียดและความไม่สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีระบบก็มีข้อจำกัดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์กับระบบอื่นได้อย่างลึกซึ้ง

4. ทฤษฎีจิตวิทยา - สังคม (Social - Psychological Theory)

จากแนวความคิดด้านจิตวิทยา-สังคม เสนอว่า การพัฒนาทางสังคมเกิดจากการทำงานของปัจจัยทางด้านจิตวิทยาที่เป็นแรงขับให้ประชาชนมีการกระทำ มีความกระตือรือร้น มีการประดิษฐ์ มีการค้นพบ มีการสร้างสรรค์ มีการแข่งขัน มีการก่อสร้าง และพัฒนาสิ่งต่างภายในสังคม นักสังคมวิทยาที่ใช้ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยแมก เวเบอร์ (Max Weber, 1966) ใช้หลักจิตวิทยามาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และในผลงานที่ชื่อว่า The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism เสนอว่า การพัฒนาของในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ตามลัทธิทุนนิยม มีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านจิตวิทยา ที่เกิดขึ้นหลังสมัยศตวรรษที่ 16 เมื่อในยุโรปตะวันตกมีการแพร่กระจายคำสอนของศาสนาคริสต์ ลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestant Ethic) ที่สอนให้ศาสนิกชนเกิดจิตวิญญาณแบบทุนนิยม (Spirit of Capitalism) เป็นนักแสวงหาสิ่งใหม่ มุ่งสู่ความสำเร็จเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทำงานหนักเพื่อสะสมความร่ำรวย เก็บออมเพื่อนำไปใช้ในการลงทุน สร้างกำไรอย่างต่อเนื่อง เวเบอร์ยังเสนอว่า การพัฒนาของจิตวิญญาณแบบทุนนิยมทำให้เกิดลัทธิความมีเหตุผล (Rationalism) ซึ่งภายใต้สังคมที่ใช้ความมีเหตุผลจะทำให้บุคคลมีความน่าเชื่อถือ เชื่อสัตย์ สุจริต ยอมรับสิ่งใหม่และสามารถเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ เวเบอร์เชื่อว่า อิทธิพลของความคิด ความเชื่อและบุคลิกภาพของคนในสังคมภายใต้สภาวะดังกล่าวมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา เช่นเดียวกับอีวีเรทท์ ฮี เฮเกน (Everett E. Hagen, 1963) และเดวิด ซี แม็กคัลลันด์ (David C. McClelland, 1973) มีแนวความคิดสอดคล้องกับเวเบอร์ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีการเริ่มต้นมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และเสนอว่า การเปลี่ยนจากสังคมดั้งเดิม (Traditional) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern) จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพของบุคคล (Personality) โดยเสนอว่า บุคลิกภาพของคนในสังคมดั้งเดิมมีลักษณะตายตัวที่ถูกกำหนดโดยกลุ่มสังคมเป็นบุคลิกของคนที่ต้องการสั่งการด้วยบังคับบัญชา ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่มีการประดิษฐ์คิดค้น เพราะคนเหล่านั้นมองโลกยถากรรมมากกว่าที่จะมองโลกแบบวิเคราะห์ และต้องการควบคุมให้เป็นไปตามที่คิด ซึ่งเป็นผลทำให้สังคมแบบดั้งเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนในสังคมสมัยใหม่เฮเกนเสนอว่า บุคลิกภาพของคนที่มีความสร้างสรรค์ อยากรู้อยากเห็น และเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ๆ มองโลกที่อยู่รอบตัว

เขาอย่างมีเหตุมีผล บุคลิกภาพของคนในสังคมสมัยใหม่จึงเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามเฮเกน ได้เสนอว่า บุคลิกของคนในสังคมดั้งเดิมสามารถที่จะเปลี่ยนไปสู่บุคลิกของในสังคมสมัยใหม่ได้โดยใช้วิธีการถอนสถานภาพ (Status Withdrawal) ด้วยการนำเอาปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจจากสังคมสมัยใหม่เข้าไปแทรกหรือแทนที่ในสังคมดั้งเดิม และยังได้เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมอาจทำได้จากเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของคนในสังคม โดยเริ่มจากการพัฒนาบุคลิกภาพตั้งแต่วัยเด็ก แต่แนวความคิดของ แม็ก-คลีแลนด์ (David C. McClelland, 1973) เน้นศึกษาที่ตัวแปรด้านแรงจูงใจในความสำเร็จ (Achievement motivation) ซึ่งหมายถึง ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล และเสนอแนวความคิดว่า ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของสังคมในอดีตและปัจจุบันเป็นผลมาจากแรงจูงใจในความสำเร็จของบุคคล หากคนในสังคมมีแรงจูงใจในความสำเร็จมาก การพัฒนาทางเศรษฐกิจก็จะมีความสำเร็จก้าวหน้าตามไปด้วย และเสนอวิธีการสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จด้วยการเรียนรู้ (Learning) โดยสร้างแรงกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก ดังนั้นในการจัดการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็ก สังคมควรมีการปูพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จของบุคคล ด้วยการใช้อย่างต่าง ๆ ดังนี้ 1) แบบอย่างของความสำเร็จจากผู้ปกครอง 2) การสร้างความอบอุ่น 3) การให้กำลังใจและแรงเสริม 4) หลีกเลี่ยงการครอบงำและใช้อำนาจของบิดา

นอกจากนั้น ทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังมีนักปรัชญาได้เสนอทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้หลายทฤษฎี นักสังคมวิทยาใหม่ได้ศึกษาเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา จะนำทฤษฎีมาเสนอ 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีเทคโนโลยี (Technological Theory) ทฤษฎีขบวนการสังคม (Theory of Social Movement) ทฤษฎีปัจจัย (Factor Theory) ทฤษฎีการประดิษฐ์ คิดค้น (Discovery and Invention Theory)

1. ทฤษฎีเทคโนโลยี (Technological Theory)

ทฤษฎีซึ่งอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เกิดจากปัจจัยทางเทคโนโลยีที่มีชื่อเสียงมาก คือ ทฤษฎีของ William F. Ogburn ทฤษฎีนี้มี ฐานคติ (Assumption) อยู่ 3 ประการ คือ ประการแรกการประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาจะเพิ่มความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็สืบสวนขึ้นตามเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น ประการที่ 2 การประดิษฐ์สิ่งใหม่จะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกล่าวคือ เทคนิคใหม่ จะทำให้การผลิตเพิ่มขึ้น การวิภาคสินค้าและบริการก็กระจายออกไปในสังคมมากขึ้น ประการที่ 3 โครงสร้างทางสังคมจะมีการปรับตัวให้เป็นระบบการผลิต การวิภาค และการบริโภค การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลจากกระบวนการปรับตัวนี้เอง ออกเบอร์น อธิบายว่า วัฒนธรรมนั้น มีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช้วัตถุ การเปลี่ยนแปลงมักจะเกิดขึ้นทางวัตถุก่อน ซึ่งต่อมาทางไม่ใช้วัตถุจะต้องปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุจึงเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านไม่ใช้วัตถุ และวัฒนธรรมด้านไม่ใช้วัตถุจะพยายาม ปรับตัวให้ทันกัน ด้วยเหตุนี้ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่อันเกิดการใช้เทคโนโลยีจึงเป็นเหตุให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปเราจะเห็นได้ชัดว่า การเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างในชีวิตของมนุษย์เป็นผลมาจากการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาตั้งแต่เข็มทิศ วงล้อ เครื่องพิมพ์ เครื่องจักรกลต่าง ตลอดจนเครื่องมือสื่อสารและสภาพสิ่งต่าง ออกเบอร์นยกตัวอย่างให้เห็นว่า การประดิษฐ์เครื่องสตาร์ทรถยนต์ที่เรียกว่า SelfStarter เพียงแต่หมุนกุญแจเครื่องยนต์ก็ติด เป็นผลให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะสามารถใช้รถยนต์ได้คล่องตัวขึ้น อีกตัวอย่างหนึ่ง การสร้างลิฟท์ไฟฟ้าทำให้มีการสร้างอาคารสูงหลายชั้น

2. ทฤษฎีขบวนการสังคม (Theory of Social Movement)

นักสังคมวิทยาบางกลุ่มพยายามอธิบายให้เห็นว่า ขบวนการสังคมเป็นทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายถึงสาเหตุทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม ทั้งนี้ เพราะว่าขบวนการสังคมใด ก็ตามเมื่อดำเนินการได้สำเร็จ หรือแม้แต่กำลังดำเนินการโดยยังไม่สำเร็จก็ตามจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เนื่องจากขบวนการสังคมเป็นการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ตรงกัน เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการออกกฎหมายใหม่ หรือระงับยับยั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐบาล การบำบัดความต้องการให้ได้จึงต้องเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง

3. ทฤษฎีปัจจัย (Factor Theory)

ทฤษฎีนี้ได้เน้นถึงปัจจัยต่าง ที่ผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจัยต่าง นั้นมีอยู่มากมายสุดแต่จะหยิบยกมาอธิบาย ที่นักสังคมวิทยายกตัวอย่างกันทั่วไป ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ปัจจัยทางประชากร และปัจจัยทางวัฒนธรรมและอารยธรรม

3.1 ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ปัจจัยนี้เป็นความเชื่อที่เก่าแก่ ของมนุษย์ที่ว่า ดวงดาวและดวงอาทิตย์มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ ทั้งในทางดีและทางเลว และสามารถกำหนดความเป็นไปแห่งชีวิตของมนุษย์ได้ ฉะนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในดวงอาทิตย์และดวงดาวเมื่อใด จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่มนุษย์ทุกครั้งด้วย ความเชื่อในเรื่องนี้ แม้จะไม่มีเหตุผลหรือค่อนข้างเป็นเรื่องเหลวไหลอยู่บ้าง แต่มนุษย์ทั่วโลกก็ยังเชื่อว่าเป็นความจริง ถ้าเราเชื่อในโหราศาสตร์เกี่ยวกับการผูกดวงชะตาอยู่ ทฤษฎีนี้ก็ไม่น่าหนัก ถ้าไม่เชื่อ ทฤษฎีนี้ก็เป็นเรื่องเหลวไหล อย่งไรก็ดี โดยทั่วไปแล้ว นักสังคมวิทยาสมัยใหม่ไม่ถือว่าปัจจัยทางภูมิศาสตร์อันเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ และดวงดาวนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างจริงจังและโดยตรงนัก

3.2 ปัจจัยทางประชากร ทฤษฎีปัจจัยได้อธิบายให้เห็นว่า ประชากรเป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านจำนวนประชากร กล่าวคือสังคมที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมากมายนั้น จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น เกิดการว่างงาน มากขึ้น ขาดแคลนที่อยู่อาศัย การแย่งกันทำมาหากินรวมทั้งขาดแคลนที่อยู่อาศัยและสถานศึกษา รวมทั้งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในส่วนรวมด้วย ฉะนั้น การเพิ่มของประชากรที่ไม่ได้สัดส่วนกับการพัฒนาเศรษฐกิจ จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ดังกล่าวข้างต้น

3.3 ปัจจัยทางวัฒนธรรม การขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบ และการยืมวัฒนธรรม รวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเป็นผลให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่มีมองเห็นได้ชัด ได้แก่ การที่คนในชาติหนึ่งไปศึกษาวิชาการต่าง ในอีกประเทศหนึ่ง เมื่อกลับมายังประเทศแห่งตนแล้ว มักจะนำวัฒนธรรมต่าง ของชาตินั้นติดตัวมาด้วย เพราะขณะที่อยู่ในต่างประเทศต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของประเทศนั้น จึงเท่ากับยอมรับวัฒนธรรมของต่างชาติ ซึ่งมีผลให้นิสัยใจคอและความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนรสนิยมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บางกรณีถึงกับนำวัฒนธรรมของต่างชาติมาปฏิบัติในประเทศตน ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและมีใช้ เช่น แบบของอาคารบ้านเรือน ภาษา เครื่องแต่งกาย ความรู้สึกนึกคิด และความเชื่อต่าง เป็นต้น สิ่งดังกล่าวล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา

ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น เกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ การที่บุคคลติดต่อกันโดยตรงทางหนึ่งกับอีกทางหนึ่งติดต่อกันทางอ้อม โดยอาศัยสื่อสารมวลชน ปัจจัยทางวัฒนธรรมทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ที่มีมองเห็นได้ชัด เช่น คนไทยรู้จักเล่นกีฬาต่าง มากขึ้นรู้จักเล่นดนตรีโดยใช้เครื่องมือสากล รู้จักใช้เครื่องจักรกลและเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นต้น

4. ทฤษฎีการประดิษฐ์คิดค้น (Discovery and Invention Theory)

การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ โดยอาศัยความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีส่วนทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ เป็นอันมาก โดยเฉพาะการใช้เครื่องทุ่นแรงในการผลิตสินค้า ซึ่งมีผลให้ประเทศต่าง เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว กลายจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้มนุษย์ซึ่งแต่ก่อนทำการผลิตสินค้าภายในครัวเรือน ต้องกลายเป็นลูกจ้างในโรงงาน อุตสาหกรรมหรือขายแรงงานแก่ผู้อื่น การผลิตสินค้าโดยใช้เครื่องจักร แม้จะได้ผลผลิตทีละมาก ในระยะเวลาอันสั้นก็ตาม แต่ก็ได้ทำลายงานศิลปะของมนุษย์ไปหมดสิ้น และทำให้โลกสูญเสียความสวยงามไปด้วย ประเทศที่เจริญทางอุตสาหกรรม งานศิลปะที่ใช้ฝีมือมนุษย์นับวันจะหมดไป ซึ่งเป็นผลให้จิตใจของมนุษย์แข็งกระด้าง ขาดความประณีต เพราะห่างไกลจากความสวยงามและสิ่งน่าพิงชมต่าง

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงใด ในสังคมมีแบบแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ใน 3 แบบ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ 2) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิรูป 3) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ

1. การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (Evolution) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการโดยทั่วไปแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้าทีละเล็กทีละน้อย ซึ่งอาจเป็นไปโดยไม่รู้ตัว การเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะไม่มีผลกระทบต่อความรู้สึกหรือวิถีชีวิตของ มนุษย์มากนัก และส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งต้องใช้เวลานาน

2. การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิรูป มีลักษณะสำคัญดังนี้ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จำแนกออกเป็น ส่วน ๆ หรือเรื่อง ไป มีขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็น ค่อยไปตามลำดับขั้นตอน มิได้เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน โดยยกเลิกของเก่า เพียงแต่ปรับปรุงของเก่า เพราะการปฏิรูปมักเกิดจากความรู้สึกในคุณค่าของสังคม เพื่อไฝ่หาความยุติธรรม ความดีงาม และความสงบสุขของสังคม โดยเอาอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องน้อยมาก

3. การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงสังคมแบบปฏิวัตินั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงถึงรากถึงโคน หรือเปลี่ยนแปลงระบบสังคมทั้งหมด โดยยกเลิกของเก่าแล้วจัดระเบียบเป็นระบบใหม่โดยสิ้นเชิงและดำเนินอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงจึงมักจะมีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนมากกว่าการปฏิรูป

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย ขึ้นอยู่กับธรรมชาติบริบทแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ แบบแผนโครงสร้างทางสังคมตลอดจนความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยนักสังคมวิทยามักจะศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 มิติ และมีการนำทั้ง 2 มิติ มาพิจารณาร่วมกันจนเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 4 รูปแบบ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2547) มีรายละเอียดดังนี้

1. การแบ่งรูปแบบการเปลี่ยนแปลงตามมิติ 2 มิติ

1.1 มิติในด้านขอบเขต (Scope) การเปลี่ยนแปลงซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือการเปลี่ยนแปลงระดับกลาง (Moderate) และการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน (Fundamental) คือ

1) การเปลี่ยนแปลงระดับกลาง มีขอบเขตหรือการลึกลับจำกัด จึงเปลี่ยนแปลงเฉพาะบางส่วนของสังคม หรือองค์กรระดับอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงระดับดังกล่าวแม้ว่าจะมีความกว้างขวางพอที่จะบ่งชี้ได้และมีความสำคัญพอแต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงองค์การโดยรวม การเปลี่ยนแปลงระดับกลางมักจะเกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป กินเวลายาวนาน โดยผ่านทาง การเปลี่ยนแปลงย่อยเพิ่มสะสมมากขึ้นเป็นลำดับมากกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน จากการใช้ความรุนแรงฉับพลัน เช่น การเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษาเฉลี่ยของประชากรในสังคมหนึ่ง ประชากรเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยจากการจบการศึกษาระดับประถมศึกษา

ไปสู่การจบระดับมัธยมศึกษาอาจใช้เวลากว่าชั่วอายุ การเพิ่มขึ้นของระดับการศึกษามีผลกระทบต่อชีวิตในด้านต่าง ๆ แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ในระดับปานกลาง

2) การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน มีขอบเขตและความลึกค่อนข้างมากจึงเปลี่ยนแปลงส่วนต่าง ๆ ของสังคมหรือองค์การประเภทอื่น ๆ เป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เกิดขึ้นน้อยกว่าแบบแรก แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเห็นได้ชัดเจน และมีความสำคัญยิ่ง เช่นชุมชนเมืองใหม่ (Boomtown) ที่ขยายตัวจากหมู่บ้านขนาดเล็กประกอบด้วยประชากรไม่กี่พันคนไปสู่เมืองที่มีประชากรกว่าหลายหมื่นคน ในช่วงเวลาเพียงปีสองปี จากผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือว่าอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานมักจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากการเปลี่ยนแปลงฉับพลันในภาวะเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา หรืออุบัติการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบพลิกแผ่นดิน

1.2 มิติในด้านความมีวัตถุประสงค์ (Purposefulness) ของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การเปลี่ยนแปลงโดยจงใจ (Intentional Changes) และการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จงใจ (Unintentional Changes) คือ

1) การเปลี่ยนแปลงโดยจงใจ ริเริ่มโดยบุคคลหรือองค์การผู้พยายามทำการปรับเปลี่ยนภาวะทางสังคมและวัฒนธรรมให้ไปในวิถีทางที่พึงปรารถนา การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้มักจะมีควมซับซ้อน ใช้เวลายาวนานและเกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน การวางแผนกลยุทธ์ในการดำเนินการระดมทรัพยากรและการสนับสนุนการดำเนินโครงการต่าง ๆ และการพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การเอาชนะแรงต่อต้านและสุดท้ายถ้าประสบความสำเร็จจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จกลับเกิดความพยายามในการเปลี่ยนแปลงบางครั้งจะประสบความสำเร็จจากการใช้เวลายาวนาน เช่น ขบวนการเรียกร้องสิทธิของคนผิวดำในสหรัฐอเมริกา

2) การเปลี่ยนแปลงโดยไม่จงใจ ไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้า เกิดขึ้นในลักษณะของการตอบสนองต่อความตึงเครียดที่รบกวนหรือกระทบสังคม หรือองค์การอื่น ๆ จากความพยายามจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากความตึงเครียดเหล่านี้ แบบแผนต่าง ๆ ของการจัดระเบียบหรือแบบปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนทีละเล็กทีละน้อย หรือมีการยอมรับแบบแผนและกิจกรรมแบบใหม่ ๆ เนื่องจากกระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมสมัยใหม่ มักจะยากต่อการชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามในระยะเวลาผลของกระบวนการนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในสังคม เช่น ในสหรัฐอเมริกาถึงแม้จะไม่มีนโยบายระดับชาติที่ส่งเสริมการเติบโตของชานเมือง แต่จากผลของพลังนานัปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การใช้รถยนต์ ความต้องการบ้านสำหรับครอบครัวเดี่ยวชานเมือง จึงกลีบกลายเป็นชุมชนที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา

2. การแบ่งโดยใช้มิติ 2 มิติมาเป็นพื้นฐานของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 4 รูปแบบ

2.1 การปฏิรูปทางสังคม (Social Reforms) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับกลางที่เป็นไปโดยจงใจ ในกรณีนี้บุคคลหรือองค์การเป็นฝ่ายริเริ่มความพยายามในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขอบเขตจำกัดเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนเองปรารถนา หรือเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งโครงการสงเคราะห์คนว่างงานเพื่อลดปัญหาด้านการเงินในระหว่างการต้องการออกจากงาน มักจะเรียกว่าเป็น “แนวเสรีนิยม” และเมื่อต้องการที่จะดำรงภาวะทางสังคมแบบเดิมเอาไว้ มักจะเรียกว่าเป็นแนว “อนุรักษนิยม” (Conservative)

2.2 การปรับตัวของสังคม (Social Adjustment) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับกลางที่เป็นไปโดยไม่ตั้งใจ มักจะเป็นผลพลอยได้จากความพยายามที่จะแก้ปัญหาความตึงเครียดที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สังคมหนึ่งมีอัตราการเกิดเพิ่มสูงขึ้น ระบบโรงเรียนจะรู้ว่าจำเป็นต้องขยายตัวเพื่อรองรับภาวะงานที่เพิ่มขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มงบประมาณและเพิ่มภาษีและผลิตครูให้มากขึ้น ซึ่งในทางกลับกันจะมีผลอย่างอื่น ๆ ต่อสังคมหรือชุมชนโดยส่วนรวมการเปลี่ยนแปลงชนิดนี้เป็นรูปแบบที่แพร่หลายที่สุด ถึงแม้ว่ากระบวนการนี้มักจะไม่ค่อยได้รับการรับรู้ในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงมากนักจนกระทั่งปรากฏการณ์นี้ได้เกิดขึ้นแล้วก็ตาม

2.3 การปฏิวัติทางสังคม (Social Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานที่เกิดขึ้นโดยความตั้งใจ ผู้นำการปฏิวัติมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมหรือองค์การชนิดใหม่ โดยทั่วไปมักจะคิดว่าการปฏิวัติเป็นเรื่องทางการเมืองโดยรากฐาน แต่ความจริงแล้วเป็นการปฏิวัติเชิงเศรษฐกิจและการปฏิวัติเชิงสังคม เช่น ในประวัติศาสตร์ยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 เมื่อกลุ่มพ่อค้าพยายามแย่งชิงความเป็นใหญ่ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจากพวกขุนนางเจ้าของที่ดิน การปฏิวัติจะถูกเรียกว่าเป็นแบบ “พลิกแผ่นดิน” (Radical) ถ้าเป็นความพยายามที่จะสร้างภาวะทางสังคมแบบใหม่ทั้งหมดจะถูกเรียกว่า “การปฏิวัติ”

2.4 การแปรรูปทางสังคม (Social Transformations) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานที่เป็นไปโดยไม่ตั้งใจ ในระยะแรกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมระดับรากฐานมักเป็นไปโดยไม่ตั้งใจ ผู้เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงมักจะเริ่มจากการพยายามก่อให้เกิดการปฏิรูปที่มีขอบเขตจำกัดเพื่อแก้ปัญหาความตึงเครียดที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม แต่ความพยายามในการปฏิรูปเหล่านี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของทั้งสังคมในที่สุด เช่น การตรากฎหมายสังคมของประธานาธิบดีรูสเวลต์ของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1933 เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเสริมพลังให้ระบบทุนนิยมของสหรัฐอเมริกา แต่ผลของการใช้กฎหมายดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของทุนนิยมสมัยใหม่รวมทั้งสร้างสังคมที่เน้นสวัสดิการมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ในความเป็นจริงเราไม่สามารถแบ่งแยกการเปลี่ยนแปลงระดับกลางกับการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานหรือการเปลี่ยนแปลงโดยตั้งใจกับการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ตั้งใจออกจากกันได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ในระยะยาวกระบวนการเปลี่ยนแปลงสามารถเปลี่ยนผันจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งได้ กระบวนการที่เริ่มจากการปฏิรูประดับกลางอาจกระตุ้นกระแสการปรับตัวที่ไม่ตั้งใจอาจจะสะสมกันเข้าสู่การปฏิวัติทางสังคมและอาจจะเปลี่ยนรูปแบบไปในที่สุด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคม ในการติดต่อการกระทำระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มของสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในด้านวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุอาจพิจารณาได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่ได้ เปลี่ยนไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบแบบแผนที่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมเราอาจจะกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษารื่องของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องเดียวกัน แต่มองได้สองแง่ เปรียบเสมือนกระดาษแผ่นเดียวมีอยู่สองหน้า ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็มีผลต่อสังคม เช่นกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น เช่น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น ก็ยังคงมีผลต่อชุมชนด้วยเช่นกัน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคมมีสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องถึงกันหลายประการ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของพื้นที่ทางชุมชนสังคมก็จะส่งผลกระทบต่อไปยังส่วนอื่น ด้วย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งถ้าจะพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนและสังคมของมนุษย์ จึงขอเสนอให้เห็นภาพรวมของปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่นักวิชาการผู้ทรงความรู้ได้กล่าวไว้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553; วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2554; คำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556) ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางชีววิทยา (Biological) หมายถึง องค์ประกอบต่าง ซึ่งเป็นตัวกำหนดสมาชิกตัวประกอบ การเลือก คุณภาพทางด้านพันธุกรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีความแตกต่างกันไปในด้านคุณภาพและด้านศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคม ซึ่งมีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลงและการแสดงออกทางแนวคิดและคุณสมบัติอื่น

2. ปัจจัยทางประชากร (Population) การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและองค์ประกอบของประชากรนับว่ามีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าว คือชุมชนที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมากรุนแรงจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนหรือแม้กระทั่งอัตราการเกิด การตายการย้ายถิ่นฐานและปริมาณของเพศ ก็ย่อมเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่งอีกด้วย ทั้งที่เกิดสภาวะการณ์ต่าง การก่อให้เกิดปัญหาในสังคมและการพัฒนาส่วนร่วมด้วย

3. ปัจจัยทางกายภาพ (Physical) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มนุษย์มีความเชื่อว่าดวงดาวและดวงอาทิตย์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทั้งทางดีและไม่ดี และสามารถกำหนดความเป็นไปแห่งชีวิตได้ ซึ่งตามหลักวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์ก็สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ เช่น การเกิดน้ำขึ้นลง ข้างขึ้นข้างแรม กลางวันกลางคืน สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนด้านการประกอบอาชีพ การตั้งถิ่นฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ อันได้แก่ การที่โลกมีลักษณะกลม การที่โลกแบ่งเป็นพื้นแผ่นดินและพื้นผิวน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ทำเลที่ตั้งและภูมิประเทศ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้นและทำให้มนุษย์มีอารยธรรมที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอีกด้วย

4. ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural) จากการศึกษาที่บุคคลติดต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อมส่งผลให้การขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบและการหยิบบัณฑิตวัฒนธรรม รวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและมิใช่วัตถุ สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลซึ่งกันและกัน จากนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือสังคม กล่าวคือเมื่อการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือมิใช่วัตถุเกิดขึ้น ก็จะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนของที่อยู่อาศัย ภาษา เครื่องแต่งกาย เป็นต้น เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไรก็ตามหากวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่งเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้าเกินไป ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง วัฒนธรรมทั้งสอง ซึ่งนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคมในด้านต่าง ขึ้นได้

5. ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี (Technological) การนำเอาเทคโนโลยีหรือการประดิษฐ์สิ่งใหม่มาใช้จะเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสถาบันและประเพณีบางอย่าง ซึ่งออกเบิร์น (Ogburn, 1964) มีฐานคิดว่าการประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาจะเพิ่มความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็จะสับสนขึ้นตาม

เนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น และเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทั้งการเพิ่มของผลผลิตการกระจายสินค้าและบริการ และทำให้โครงสร้างทางสังคมมีการปรับตัวให้เป็นไปตามสิ่งเหล่านี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เราต้องปรับตัวให้เข้ากันได้ ซึ่งปกติก็คือการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม ทางวัตถุ การปรับตัวของมนุษย์ได้สร้างตัวแบบแห่งจารีตประเพณีและสถาบันทางสังคมขึ้นมาเพื่อความสอดคล้องระหว่างกัน

6. ปัจจัยทางด้านขบวนการสังคม (Social Movement) นักสังคมวิทยาบางกลุ่มพยายามอธิบายให้เห็นว่าขบวนการสังคมทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้เพราะขบวนการสังคมใด ก็ตามเมื่อดำเนินการได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ตาม จะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เนื่องจากเป็นการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ตรงกัน เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการออกกฎหมายหรือการยับยั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐบาล การบำบัดความต้องการให้ได้จึงต้องเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง (อุทัย หิรัญโต, 2522)

7. ปัจจัยทางจิตวิทยา (Psychological) นักจิตวิทยาส่วนมากถือว่าปัจจัยนี้มีความสำคัญอย่างมากที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง มักจะกล่าวว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาจากจิตใจของมนุษย์ เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติชอบที่จะเปลี่ยนแปลง ค้นคว้าสิ่งใหม่ หาประสบการณ์ใหม่ มนุษย์ในสังคมทุกแห่งจะมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (Sharma, 1968)

8. ปัจจัยอื่น (Other) นอกเหนือปัจจัยต่าง ที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีปัจจัยอื่น ด้วย เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์ ความคิดความเชื่อก็สามารถทำให้ชุมชนสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้

จากทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีเหตุปัจจัยหลายประการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้น ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ถ้ามีความเข้าใจถึงปัจจัยเหล่านั้นแล้ว ย่อมมองเห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม

ความหมายของนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคมได้เริ่มมีการนำเสนอในงานเขียนของ Peter Drucker (1954) ซึ่งเป็นนักวิชาการที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับนวัตกรรมและผู้ประกอบการและ Micheal Young (2002) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้ง Open University และองค์กรอื่น ๆ ซึ่งหลาย ๆ ครั้งมักเป็นการกล่าวถึงเชื่อมโยงกับทางองค์กรเพื่อสังคม (Social Organization) เช่นเดียวกับ Benjamin Franklin (2005) ได้กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนภายในองค์กรทางสังคมในชุมชนเพื่อที่จะสามารถช่วยปัญหาทางสังคมได้ ทั้งนี้ ในช่วงปี 1990 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก รวมถึง Robert Owen (1988) ผู้ก่อตั้ง Cooperative Movement และเป็นผู้สนับสนุนนวัตกรรมสู่ภาพสังคม นอกจากนี้ยังมีนักสังคมวิทยาอื่น ๆ ที่เข้ามาให้ความสนใจของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไรก็ดีแนวคิดทางด้านนวัตกรรมได้เริ่มมีความสำคัญและโดดเด่นในช่วงทศวรรษที่ 20 ซึ่งหลาย ๆ ทฤษฎีและแนวคิดสามารถนำไปใช้ต่อสังคมได้แต่ไม่ได้นำกระบวนการทางสังคมเป็นแกนหลักสำคัญ เช่น นักเศรษฐศาสตร์ชาวออสเตรีย Joseph Schumpeter (1934) ได้กล่าวถึงกระบวนการทาง

นวัตกรรมและผู้ประกอบการ โดยนำเสนอแนวคิดการทำลายอย่างสร้างสรรค์ (Creative Destruction) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดสำคัญของผู้ประกอบการในการนำเสนอสินค้าและบริการใหม่จากการผสมผสานองค์ประกอบต่างในในรูปแบบใหม่ทั้งนี้คำว่า “นวัตกรรม” สำหรับ Professor Schumpeter มีความสำคัญอย่างมากต่อผู้ประกอบการ อย่างไรก็ตาม Phillis, Deiglmeier & Miller (2008) ได้เขียนบทความเรื่อง “Rediscovering Social Innovation” ซึ่งได้สะท้อนถึง “นวัตกรรมทางสังคม” มีความเป็นเอกเทศในด้านความเป็นมาและมีการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันและองค์กร โดยได้นำเสนอ 10 นวัตกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันซึ่งได้แก่

1. Charters Schools: เป็นโรงเรียนระดับประถมถึงมัธยมที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยมีการดำเนินงานที่เป็นอิสระจากกฎระเบียบบางส่วนซึ่งมักจะใช้ในโรงเรียนของภาครัฐ ทั้งนี้ผู้บริหาร คุณครู และผู้ปกครองจะมีโอกาสในการพัฒนากระบวนการสอนอย่างมีนวัตกรรม

2. Community-Center Planning: เป็นกระบวนการในการสร้างฐานข้อมูลองค์ความรู้และทรัพยากรของคนในชุมชนเพื่อที่ช่วยทำให้หาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนต้องการ ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนสามารถที่จะวางแผนสิ่งต่าง ๆ ภายในชุมชนได้และยังจะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

3. Emissions Trading: เป็นโครงการที่ควบคุมมลพิษโดยการใช้แรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ในการลดการปล่อยควันเสีย โดยได้มีการตั้งขีดการยอมรับมลพิษที่สามารถที่จะปล่อยได้และได้ทำการอนุญาตกับธุรกิจที่ได้เข้าร่วมโครงการสำหรับการปล่อยมลพิษ ทั้งนี้สำหรับธุรกิจที่มีการปล่อยมลพิษสูงสามารถที่จะซื้อเครดิตทางธุรกิจจากธุรกิจอื่น ๆ เพื่อที่จะลดการปล่อยมลพิษ แล้วเมื่อเวลาผ่านไปขีดการยอมรับการปล่อยมลพิษก็จะลดลง

4. Fair Trade: เป็นความเคลื่อนไหวที่จัดตั้งขึ้นโดยตั้งมาตรฐานในการค้าขายสำหรับกาแฟ ช็อกโกแลต น้ำตาลและสินค้าอื่น ๆ โดยผู้ค้าที่ได้รับการยอมรับจะซื้อจากผู้ผลิตด้วยราคาที่เป็นราคามาตรฐานในเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ความเป็นอยู่ของผู้ผลิตสินค้า (ชาวไร่ ชาวนาน) ดีขึ้น และยังช่วยสนับสนุนความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม

5. Habitat Conservation Plans: เป็นข้อตกลงในการสร้างสิ่งจูงใจทางเศรษฐศาสตร์สำหรับการอนุรักษ์สัตว์ป่าโดยการอนุญาตให้มีการพัฒนาที่อาศัยของพันธ์สัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธ์หากพื้นที่ของเจ้าของปกป้องพันธ์สัตว์ป่าที่อยู่ในสถานที่อื่น โดยแผนการดังกล่าวได้มีการจัดการโดยหน่วยงานอนุรักษ์และป้องกันธรรมชาติของสหรัฐอเมริกา

6. Individual Development Accounts: เป็นการสร้างการจับคู่ทางการบัญชีโดยจับคู่บัญชีของคนที่ทำงานที่มีรายได้น้อยในการใช้บัญชีสำหรับการออมเงินสำหรับการศึกษา การซื้อที่อยู่อาศัย การจัดตั้งธุรกิจ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ โดยทุก 1 เหรียญที่คนทำงานดังกล่าวได้ออมไว้ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและผู้บริจาคที่ทำการสนับสนุนจะทำการบริจาคเข้าบัญชีให้โดยเฉลี่ย 2 เหรียญ

7. International Labor Standards: เป็นมาตรฐานที่ผูกกับกฎหมายในการใช้ป้องกันสิทธิของลูกจ้างในด้านความเป็นอิสระ ความเท่าเทียม ความปลอดภัยและความเป็นมนุษยชน ทั้งนี้มาตรฐานดังกล่าวได้ถูกพัฒนาจากองค์กรแรงงานระดับนานาชาติ รัฐบาล ลูกจ้างและพนักงาน ซึ่งจะนำมาใช้สำหรับประเทศที่เป็นสมาชิก

8. Microfinance: สถาบันการเงินจะให้บริการทางการเงินไม่ว่าในด้านการรับฝาก การกู้และการประกันภัยสำหรับคนที่รายได้น้อย และผู้ที่เสียโอกาสในการเข้าถึงบริการดังกล่าว โดยการฝากเงิน การกู้ และการมีหลักประกัน คนเหล่านี้จะสามารถที่ยกระดับความเป็นอยู่และสามารถที่จะหนีพ้นจากความยากจน

9. Socially Responsible Investing: เป็นกลยุทธ์การลงทุนที่พยายามที่จะสร้างผลตอบแทนทางการเงินและสังคมให้ได้มากที่สุด โดยนักลงทุนส่วนใหญ่มักจะขึ้นชอบธุรกิจและองค์กรที่ทำการสนับสนุนความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อม สิทธิมนุษยชนและการป้องกันผู้บริโภคร

10. Supported Employment: เป็นโครงการที่ช่วยคนที่พิการหรือพนักงานที่ขาดโอกาสในการหาและสามารถทำงานในตำแหน่งงานที่ดีที่สุด ทั้งนี้บริการในโครงการนี้จะรวมไปถึงการโค้ชงาน การรับส่ง การหาเทคโนโลยีเข้าช่วย การฝึกอบรมงานที่มีลักษณะพิเศษ และยังคงดูแลอย่างเฉพาะเจาะจง

จะเห็นได้ว่านวัตกรรมทางสังคมได้เกิดขึ้นออกมาเป็นรูปธรรมโดยมีเป้าหมายที่จะสร้างผลกระทบเชิงบวกทางสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงความหมายของนวัตกรรมทางสังคมแน่นอนว่าคงจะต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบของคำดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นคำว่า “นวัตกรรม”(Innovation) และ “ทางสังคม”(Social) หากกล่าวในเชิงรูปธรรม James Taylor (1998) และ Wilmot (2003) เสนอว่านวัตกรรมสังคมคือ รูปแบบที่ปรับปรุงแล้วของการกระทำและวิธีการใหม่ ๆ ในการทำสิ่งต่าง ๆ ส่วน สุวจี กู๊ด และกฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์ (2546) ก็มองว่านวัตกรรมสังคม หมายถึง แนวคิด กระบวนการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม ตัวอย่างนวัตกรรมสังคมประเภทนี้ที่เห็นได้ชัดได้แก่ สารานุกรมออนไลน์วิกิพีเดีย (Wikipedia)

นอกจากมุมมองทางด้านเศรษฐกิจแล้ว การจะพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนนั้นยังต้องพัฒนารากฐานที่สำคัญทางสังคมให้แข็งแรงอีกด้วย เพราะทั้งสองปัจจัยนั้นต้องถูกพัฒนาควบคู่กันให้เกิดความสมดุล การพัฒนาสังคมเองก็จำเป็นต้องใช้กระบวนการและวิธีการใหม่เพื่อให้ตอบโจทย์ปัญหาทางสังคมให้ดียิ่งขึ้น กลไกที่ทำให้เกิด กระบวนการการแก้ปัญหาดังกล่าวก็มักจะหนีไม่พ้นการสร้างสรรค่นวัตกรรมขึ้นมา เพื่อตอบโจทย์ทางสังคม เมื่อนำคำว่า “นวัตกรรม” มาผนวกรวมกับคำว่า “สังคม” ก็จะเกิดเป็น “นวัตกรรมเพื่อสังคม” ซึ่งจะมีความหมายและบริบทแตกต่างไปจากนวัตกรรมปกติ หากพิจารณาแนวคิดเรื่องนวัตกรรมทั่วไปที่มีคุณค่าเป็น “นวัตกรรมเพื่อสังคม” มุ่งแก้ปัญหาหรือปรับปรุงสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีการนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง และสามารถแพร่ขยายไปยังสังคมอื่น ๆ ได้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ 1) มีความใหม่ 2) ตรงความต้องการของสังคม 3) ทำให้เกิดขึ้นจริงได้ 4) สร้างหรือเคลื่อนย้ายคุณค่าสู่สังคมได้ 5) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคม เช่น การนำเสนอสินค้า บริการ กิจกรรม เพื่อสนับสนุนสังคมให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การก่อตั้งธุรกิจในรูปแบบธุรกิจหรือวิสาหกิจเพื่อสังคม การดำเนินธุรกิจที่สนับสนุนการมีงานทำ หรือการใช้ทรัพยากรของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและผลดีภาพ การจัดตั้งองค์กรไม่แสวงหากำไรเพื่อสนับสนุนสังคม การมีแนวคิดในการพัฒนาท้องถิ่นหรือสังคมในเชิงกายภาพ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคม ทั้งในแง่ของอำนาจการปกครอง และการจัดปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม รวมไปถึงการริเริ่มนำเรื่องของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ในสังคม (ประเวศ วะสี, 2545; วิทยากร เชียงกูล, 2553; เรวัต ตันตยานนท์, 2559)

อีกด้านหนึ่ง นวัตกรรมสังคมยังอาจหมายถึง “ความสามารถ” (Ability) ในการก่อให้เกิดนวัตกรรมขึ้น ทโดยมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ 1) เป็นแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา 2) เกิดจากการร่วมตัวร่วมคิด ร่วมสร้างของคนในสังคม ไม่ได้เกิดจากการสั่งการจากภายนอก 3) มีจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และ 4) มีพัฒนาการ มีการขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงพื้นที่และในเชิงรูปลักษณะ กระบวนการทางความคิด (จินตนาการ) หรือการสร้างโอกาส หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อทำให้สังคมดีขึ้น สิ่งใหม่ ๆ นี้รวมถึงการปรับหรือพัฒนาบนฐานเดิมด้วย” (ชินุทัตย์ กาญจนจติตรา และวาสนา อิมเอม, 2546) และ International Forum for Social Innovation

(2007) องค์การนานาชาติว่าด้วยนวัตกรรมสังคม ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าหมายถึง ความสามารถที่จะสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมแบบเดิม ๆ ทั้งด้านส่วนบุคคลและด้านวิชาชีพ โดยเน้นที่ความสามารถในการแปลงสภาพ (Transform) บทบาท และความสามารถที่จะสร้างคุณูปการต่อการแปลงสภาพของสถาบัน (ทางสังคม) หมายถึงกิจกรรมและบริการเชิงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ 1) มีแรงจูงใจที่จะมุ่งสนองความต้องการของสังคมและ 2) โดยส่วนมากได้รับการพัฒนาและแพร่กระจายโดยองค์การที่มีความมุ่งหมายเพื่อสังคมเป็นด้านหลัก (Mulgan, Tucker, Ali, and Sanders, 2007; Mulgan Tucker, Ali, and Sanders, 2007) นอกจากนี้ยังมี Geoff Mulgan (1991) ที่เสนอว่าโครงการเพื่อพัฒนาสังคมต่าง ๆ อาจจัดว่าเป็นนวัตกรรมสังคมได้ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นนวัตกรรมสังคมยังอาจอยู่ในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไปและมีหลายระดับ นั่นคือ นวัตกรรมสังคมอาจจะอยู่ในรูปของความคิด (Idea) หรือแนวคิดเชิงปรัชญา (แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมสังคมในระดับปรัชญาเพราะนำเสนอแนวคิดใหม่ในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ของประเทศ) หรืออาจอยู่ในรูปของรูปแบบพฤติกรรมใหม่ ๆ

อีกด้านหนึ่ง แนวคิดนวัตกรรมสังคมนั้นยังเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่หลากหลาย อาทิ นโยบายสาธารณะ การจัดการภาครัฐ การพัฒนาเมือง การพัฒนาชุมชน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การออกแบบเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งทำให้ตัวแนวคิดมีความซับซ้อนมากขึ้นอันเนื่องมาจากแต่ละสาขาก็มีวิธีการและองค์ความรู้ที่แตกต่างในการศึกษานวัตกรรมสังคม นอกจากนี้แม้ว่าจะจะเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและมีคุณค่ามากหากได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง แต่ตัวแนวคิดเองยังค่อนข้างมีความเป็นนามธรรมสูงจึงยากต่อการนำไปปฏิบัติ การศึกษานวัตกรรมสังคมจึงต้องเริ่มต้นที่การยอมรับสภาพความคลุมเครือและความไม่คมชัดของแนวคิดผู้เสียก่อน การมีความคลุมเครือไม่ใช่ความผิดปกติแต่อย่างใดแต่เป็นสภาพจริงของแนวคิดที่เพิ่งกำเนิดขึ้น หรือเพิ่งได้รับความสนใจศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ สิ่งที่ต้องการศึกษาแนวคิดนวัตกรรมสังคมต้องทำคือ 1) กำหนดขอบเขตของการศึกษาให้ชัดเจน 2) กำหนดให้ชัดเจนว่าจะใช้มุมมองใดในการทำความเข้าใจตัวแนวคิดประเด็นความใหม่ (Newness ของสิ่งที่เป็นนวัตกรรมสังคมนั้นก็มีข้อถกเถียงกันได้มากเนื่องจากนวัตกรรมนั้นต้องเป็นสิ่งที่ใหม่แต่สิ่งที่เป็นสิ่งใหม่ในพื้นที่หนึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งใหม่ในพื้นที่อื่นก็เป็นได้ หรือแม้แต่ในพื้นที่เดียวกันก็ไม่อาจอ้างได้อย่างแน่ใจว่าความคิดหรือสิ่งที่สร้างขึ้นนั้นเป็นของใหม่อย่างแท้จริง เพราะอาจจะมีเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ แล้วในอดีตก็ได้ (Everett M. Rogers, 1983, 2008) ในทางปฏิบัตินักวิชาการมักจะให้ความสำคัญกับคุณค่าของนวัตกรรมมากกว่าความใหม่ นั่นคือเน้นที่การสร้างประโยชน์ส่วนเพิ่มเป็นหลักไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยหรือมากเพียงใดก็ตาม สอดคล้องกับการแบ่งประเภทของนวัตกรรมที่ชี้ว่านวัตกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็นอย่างน้อย 2 ประเภทนวัตกรรมแบบเปลี่ยนแปลงทีละน้อย (Incremental Innovation) และแบบเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง (Radical Innovation) นวัตกรรมแบบแรกอธิบายการเกิดของนวัตกรรมว่าเป็นการต่อเติม ปรับเปลี่ยน ประกอบขึ้นโดยมีฐานมาจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว เป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งเดิมที่มีอยู่ให้มีคุณค่าหรือสร้างคุณค่าได้มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามนวัตกรรมแบบที่สองนั้นเป็นนวัตกรรมที่เป็นสิ่งใหม่อย่างแท้จริงโดยเป็นการแปลงสภาพของความคิดหรือรูปแบบพฤติกรรมซึ่งก่อให้เกิดความคิดหรือรูปแบบพฤติกรรมใหม่ที่มีคุณค่าเมื่อนำเอาไปปฏิบัติแม้จะมีความหลากหลายในแง่ของนิยาม แต่นิยามแต่ละแบบก็สะท้อนความคิดรวบยอดแบบเดียวกัน ทำให้ผู้วิจัยสังเคราะห์ความหมายของนวัตกรรมสังคมเบื้องต้นออกมาได้ว่านวัตกรรมสังคมคือสิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ และแนวทางใหม่ ๆ ไม่ว่าจะป็นรูปธรรมหรือนามธรรมที่สร้างคุณค่าทั้งในเชิงแก้ปัญหาและเชิงพัฒนาให้แก่สังคมได้โดยสร้างขึ้นมาจากฐานของแรงจูงใจทางสังคม

องค์ประกอบที่จำเป็นของความเป็นนวัตกรรมสังคม

นวัตกรรมสังคม มีองค์ประกอบที่จำเป็น (Necessary Component) คือ คุณค่าของนวัตกรรมที่มีต่อสังคมส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นในเชิงแก้ปัญหาหรือในเชิงพัฒนา นั่นคือ นวัตกรรมสังคมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนทำอยู่ประจำให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น โดยคุณค่านี้อาจจะเป็นคุณประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (Relative Advantage) หรืออาจจะเป็นคุณค่าเพิ่มขึ้นที่นวัตกรรมนั้นก่อให้เกิดขึ้นในสังคม นอกจากนี้เมื่อใช้การจำแนกมิติของนวัตกรรมสังคมโดย (Rogers, 2003; Mouaert, Marinell, Swyngedouw, 2005; Gonzale, 1976) คุณค่าของนวัตกรรม 1) สนองตอบความจำเป็นของมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองหรือไม่ได้รับอีกต่อไปแล้วแต่ยังต้องการอยู่ 2) เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้น และ 3) เพิ่มขีดความสามารถเชิงสังคมและการเมืองรวมทั้งเพิ่มระดับการเข้าถึงทรัพยากร

อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมสังคมมีลักษณะเฉพาะตรงที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถวัดค่าในรูปตัวเงินได้ คุณค่าที่มีต่อสังคมยังมีลักษณะอิงกับบริบท (Context Dependent) เป็นนวัตกรรมสังคมที่มีคุณค่ามากในสังคมหนึ่ง อาจจะมีค่าน้อยหรือไม่มีเลยในสังคมอื่น ๆ ก็ได้ เพราะฉะนั้นนวัตกรรมสังคมจึงไม่อาจวัดคุณค่าโดยเทียบกันระหว่างสังคม แต่ต้องเปรียบเทียบคุณค่าต่อสังคมหลังจากได้นำนวัตกรรมมาใช้ในสังคมนั้น ๆ แล้ว คุณค่าของนวัตกรรมสังคมสามารถเพิ่มสูงขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไปหรืออาจเป็นไปในทางตรงกันข้าม นอกจากนี้เนื่องจากมีผลกระทบในระดับสังคม ดังนั้น แม้แต่ในสังคมเดียวกันคนบางคนอาจเห็นคุณค่าของนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นแต่คนอื่น ๆ อาจจะไม่เห็นก็ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะเรียกว่าเป็นนวัตกรรมสังคมต้องก่อให้เกิดคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งไม่ว่าจะมากหรือน้อย ทางตรงหรือทางอ้อม ต่อคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดของสังคม ต้องกล่าวไว้ด้วยว่ายังมีกรณีที่นวัตกรรมสังคมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนกลุ่มน้อยโดยต้องเป็นคนกลุ่มที่ถูกกีดกันออก (Exclude) จากการเข้าถึงบริการสาธารณะต่าง ๆ

องค์ประกอบที่จำเป็นอีกประการก็คือการเป็นสิ่งใหม่ ผู้วิจัยเห็นแย้งกับ Moulaert, Martinelli, Swyngedouw (2005) และ Gonzalez (1978) ที่ชี้ว่าความใหม่ไม่ใช่องค์ประกอบจำเป็นสำหรับการเป็นนวัตกรรมสังคม แต่หัวใจสำคัญของความเป็นนวัตกรรมสังคมอยู่ที่ผลลัพธ์มากกว่า ซึ่งได้แก่ การทำให้คนที่เคยถูกกีดกันออกจากการเข้าถึงทรัพยากรหรือบริการสาธารณะได้มีโอกาสเข้ามาใช้ทรัพยากรหรือบริการดังกล่าวได้ สำหรับผู้วิจัยแล้ว การนำสิ่งเก่าที่เคยมีมาแล้วมาใช้จะจัดว่าเป็นนวัตกรรมได้เฉพาะในกรณีที่มีการปรับปรุงสิ่งเก่านั้นก่อนจะนำมาใช้เท่านั้น องค์ประกอบนี้จะจำแนกนวัตกรรมออกจากโครงการพัฒนาทั่วไปที่อาจมีคุณค่าต่อสังคมแต่ใช้แนวทางเดิม ๆ ในการดำเนินการ การเป็นสิ่งใหม่นี้มิได้มีความหมายจำกัดเฉพาะความใหม่อย่างแท้จริง (ไม่เคยมีมาก่อนเลย) แต่อาจเป็นการปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมให้เป็นแนวทางใหม่ที่แก้ปัญหาได้ดีกว่าแนวทางเดิมก็ได้ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการแก้ปัญหาเดิมด้วยวิธีคิดและ/หรือวิธีทำใหม่ก็ได้ ความใหม่ดังกล่าวยังไม่จำเป็นต้องเป็นความใหม่สำหรับทุกคนเป็นการทั่วไปแต่ต้องเป็นความใหม่สำหรับบริบทนั้น ๆ นั่นคือคนในบริบทต้องรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ ดังนั้นการนำเอาโครงการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จจากชุมชนอื่นมาปรับใช้กับชุมชนของตนเองจึงนับเป็นนวัตกรรมสังคมสำหรับชุมชนนั้น ด้วยหลักที่ว่าชุมชนนั้นยังไม่เคยมีโครงการพัฒนาลักษณะดังกล่าวมาก่อนนั่นเอง

นวัตกรรมสังคมนั้นนอกเหนือไปจากเป็นสิ่งใหม่ที่มีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวมแล้วแล้วยังต้องเกิดขึ้นบนฐานของแรงจูงใจเชิงสังคมด้วย ซึ่งในที่นี้หมายถึงการมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวหรือการมีความต้องการทำให้สังคมดีขึ้นมากกว่าความต้องการที่จะได้รับประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือไม่มีเรื่องกำไรขาดทุนในรูปของตัวเงินกับนวัตกรรมสังคมทั้ง 3 องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นเกณฑ์ในจำแนกนวัตกรรมสังคมออกจากสิ่งที่ไม่ใช่innovation การขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อม

ทำให้ความเป็นนวัตกรรมสังคมสูญหายไป เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว โครงการพัฒนาที่ทำซ้ำหรือทำเป็นประจำโดยใช้วิธีการเดิม ๆ จึงจัดว่าไม่ใช่นวัตกรรมสังคมเพราะขาดความใหม่ เช่น โครงการรณรงค์ให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือการจัดเวทีประชุมร่วมประจำปีระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับตัวแทนชุมชน โครงการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานที่จัดขึ้นเป็นประจำ เป็นต้น สำหรับโครงการพัฒนาที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ไม่ใช่ผู้ขาดโอกาสทางสังคมก็ไม่จัดเป็นนวัตกรรมสังคมเช่นกัน เพราะขาดคุณสมบัติการมีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวม เช่น โครงการพัฒนาชลประทานที่เกิดประโยชน์กับโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนหนึ่ง เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้าโครงการพัฒนาใดมีความมุ่งหวังที่จะสร้างผลกำไรให้แก่ผู้พัฒนาโครงการก็ย่อมไม่จัดเป็นนวัตกรรมสังคมเช่นกันเพราะขาดแรงจูงใจในทางสังคม เช่น การสร้างตลาดนัดสินค้าเกษตรแต่มีการเก็บค่าเช่าในอัตราสูง เป็นต้น นวัตกรรมสังคม อาจเรียกว่าตามแหล่งกำเนิดของนวัตกรรมว่า "นวัตกรรมท้องถิ่น" "นวัตกรรมชุมชน" "นวัตกรรมชาวบ้าน" หรืออาจเรียกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น "นวัตกรรมสุขภาพ", "นวัตกรรมการศึกษา", "นวัตกรรมการบริหาร" นวัตกรรมสังคมไม่ได้จำกัดทั้งในมิติของที่มาของนวัตกรรมและมีมิติผลลัพธ์ กล่าวคือ นวัตกรรมสังคมอาจจะเกิดจากระดับใดของสังคมก็ได้ นอกจากนี้ นวัตกรรมสังคมยังมีความหมายครอบคลุมผลลัพธ์ทุก ๆ ด้านในเชิงสังคม ทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ครอบครัว อาชีพ เป็นต้น

โดยสรุปเมื่อพิจารณาถึงที่มาและความหมายของนวัตกรรมทางสังคมก็จะพบว่าเป็นแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ บริการใหม่ เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมและผลกระทบทางสังคมโดยรวมซึ่งได้รับการยอมรับจากสังคมและสามารถนำไปปฏิบัติใช้จริงเป็นวงกว้าง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่านวัตกรรมทางสังคมจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

- 1) ความใหม่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยยังไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน
- 2) จะต้องตอบสนองความต้องการของสังคม
- 3) สามารถนำไปปฏิบัติใช้จริงได้
- 4) สร้างคุณค่าทางสังคมและผลกระทบเชิงบวกทางสังคม
- 5) เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในสังคม

ประเภทและรูปแบบของนวัตกรรมทางสังคม

นักวิชาการได้พยายามแบ่งรูปแบบทางด้านนวัตกรรม ตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นใหม่โดยอาจจะใช้อาจจะสามารถแบ่งตามลักษณะการดำเนินการออกเป็น 4 รูปแบบ (4Ps of Innovation) ดังนี้

1. Product innovation: การเปลี่ยนแปลงในผลิตภัณฑ์ หรือบริการ ตัวอย่างเช่น การออกแบบรถยนต์รุ่นใหม่ (เช่น มีระบบป้องกันให้กับเด็กทารก) แพ้เคจประกันภัยใหม่ที่ให้ความคุ้มครองทารกที่อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย หรือ ระบบความบันเทิงภายในบ้าน (Home Entertainment) แบบใหม่ที่มีฟังก์ชันการใช้งานเพิ่มขึ้นและทันสมัยมากขึ้น

2. Process innovation: การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตหรือกระบวนการนำเสนอผลิตภัณฑ์ หรือบริการตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตรถยนต์ หรือระบบ Home Entertainment หรือ การเปลี่ยนแปลงวิธีการบริหารจัดการและขั้นตอนการทำงานในการให้บริการด้านการเคลมประกันให้มีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. Position innovation: การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอของผลิตภัณฑ์หรือบริการ เป็นการเปลี่ยนตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างการรับรู้และความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ต่อลูกค้า ตัวอย่างเช่น Lucozade จากประเทศอังกฤษ ที่เริ่มต้นด้วยการเป็นผู้ผลิตเครื่องดื่มช่วยให้ฟื้นไข้เร็วสำหรับเด็ก แต่ต่อมาได้

นำเสนอรูปแบบการใช้ Lucozade ใหม่ ในรูปแบบเครื่องดื่มบำรุงร่างกาย สำหรับนักกีฬา กลยุทธ์คือ การกำหนดตลาดเป้าหมายที่แตกต่างกันและเพื่อเปลี่ยนตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ โดยการวางตำแหน่ง ผลิตภัณฑ์ใหม่เป็นเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ เพื่อตอบสนองการเติบโตของตลาดการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ

4. Paradigm innovation: การเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดธุรกิจ ตัวอย่างเช่น Henry Ford ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบธุรกิจของอุตสาหกรรมยานยนต์อย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยเปลี่ยนการผลิตรถยนต์จากรูปแบบเดิมที่ทำด้วยมือ (Handmade) จากช่างผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมีเพียงไม่กี่คันและมีราคาแพงเฉพาะผู้มีฐานะร่ำรวยเท่านั้นที่จะสามารถมีไว้ครอบครองได้ มาเป็นการผลิตจำนวนมากแบบ Mass Production มีราคาที่ใคร ๆ ก็สามารถซื้อรถยนต์ของ Ford ได้ ซึ่งในระยะต่อมาได้มีการนำวิธีการผลิตแบบ Mass Production นี้มาใช้เป็นต้นแบบในการผลิตในหลากหลายอุตสาหกรรม หรือ การเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานและการจัดการของสายการบินโดยทั่วไปและที่เคยปฏิบัติกันมา ให้เกิดความแตกต่างและสามารถสร้างกลุ่มผู้โดยสารใหม่ ๆ ได้ ไปสู่การบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low cost airline) หรือ การให้บริการธุรกรรมทางการเงินแบบเดิมไปสู่การให้บริการทางอินเทอร์เน็ต

ในส่วนของประเภทของนวัตกรรม ยังสามารถที่จะแบ่งตามลักษณะของการสร้างนวัตกรรมพอสังเขปได้ดังนี้

1. นวัตกรรมที่เพิกค้นพบ (Radical Innovation)เป็นการเสนอสิ่งใหม่ที่ใหม่อย่างแท้จริงสู่สังคม โดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม (Value), ความเชื่อ (Belief) เดิม ตลอดจนระบบคุณค่า (Value System) ของสังคมอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ การที่เทคโนโลยีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิงก็เป็นเหตุให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ให้ผู้ประกอบการสามารถหาโอกาสทางการตลาดใหม่ ๆ ในการสร้างสินค้าและบริการที่สมบูรณ์แบบให้กับลูกค้า โดยนำกระบวนการทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้การทำงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีคุณภาพมากขึ้น ตัวอย่างเช่น อินเทอร์เน็ต (Internet) จัดว่าเป็นนวัตกรรมหนึ่งในยุคโลกข้อมูลข่าวสาร ทำให้ค่านิยมเดิมที่เชื่อว่าข้อมูลข่าวสารมีข้อจำกัดทั้งในด้านเวลาและสถานที่นั้นเปลี่ยนไป อินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างไร้ขีดจำกัดทั้งในด้านเวลาและระยะทาง การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ทำให้ระบบคุณค่าของข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป

2. นวัตกรรมส่วนเพิ่ม (Incremental Innovation)เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนมากจะเป็นแบบค่อย ๆ เปลี่ยนหรือมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เป็นการปรับปรุงระบบหรือกระบวนการทำงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มากกว่าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด (Radical) ที่เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน การปรับปรุงสินค้าและบริการที่มีอยู่ให้ดีขึ้น นั่นคือ “ทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม” เช่น ปากกา Bic ที่มีการออกสินค้าสู่ตลาดมาตั้งแต่ปี 1957 และยังคงยอดขายเป็นจำนวนมากจนทุกวันนี้ ถึงแม้ว่าปากกาจะมีรูปร่างเหมือนเดิม แต่ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาทั้งในด้านวัตถุดิบและน้ำหมึก

กระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคม

การสร้างนวัตกรรมสังคมมีอยู่ค่อนข้างจำกัด เริ่มต้นจากงานของ Rogers (2003) ที่ว่าด้วยกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation-Decision Process) Rogers กล่าวว่ากระบวนการดังกล่าวแบ่งออกได้เป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการตระหนักถึงปัญหาหรือความจำเป็น 2) ขั้นการวิจัย 3) ขั้นการพัฒนา 4) ขั้นการนำออกขาย (Commercialization) 5) ขั้นการแพร่กระจายและรับนวัตกรรม และ 6) ขั้นผลลัพธ์ที่ตามมา (Consequences) กระบวนการที่เสนอโดย Rogers นี้เน้นหนักไปทางกระบวนการ

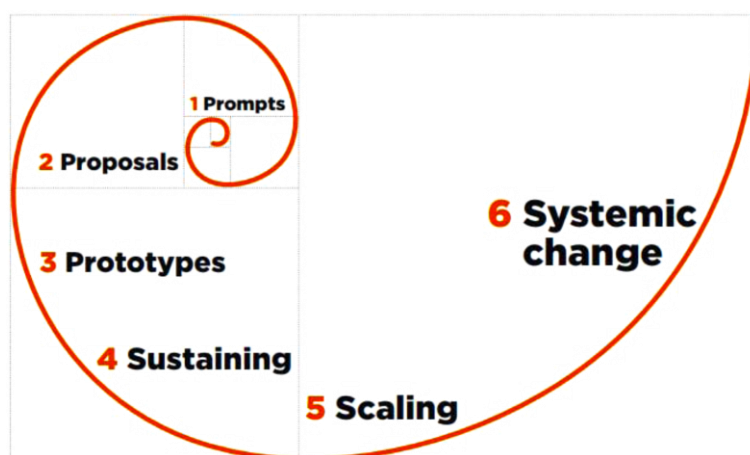
สร้างนวัตกรรมทางธุรกิจหรือนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ซึ่งนวัตกรรมสังคมอาจเกิดจาก 1) นวัตกรรมสังคมเกิดจากการวางแผนไว้ล่วงหน้าโดยองค์การของรัฐเป็นผู้กำหนดรูปแบบการดำเนินการและผลลัพธ์ที่ต้องการ หรือ 2) นวัตกรรมสังคมเกิดจากผู้ประกอบการ ในกรณีนี้ผู้ประกอบการจะเป็นผู้ริเริ่มและนำการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่ชุมชน หรือ 3) นวัตกรรมสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ในระบบย่อย (Alakeson, Aldrich, Goodman, Jorgeinsen, and Miller, 2003; Mulgan, Tucker, Ali, and Sanders, 2007) กระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคมโดยจำแนกตามภาคส่วน (Sector) ที่ให้กำเนิดนวัตกรรมสังคม โดยมีภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ได้แก่ 1) องค์กรและวิสาหกิจทางสังคม (Social Organizations and Enterprises) 2) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements) 3) ภาคการเมือง (Politics) 4) ภาครัฐ (Government) นอกจากนี้ยังแบ่งขั้นตอนการสร้างนวัตกรรมสังคมเริ่มต้นการสร้างนวัตกรรมสังคมด้วยการระบุถึงความเป็นไปได้ต่าง ๆ ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเริ่มต้นกระบวนการด้วยก่อตัวขึ้นของขบวนการสำหรับภาคการเมืองจะเริ่มต้นจากความต้องการของพรรคการเมือง หลังจากแนวคิดเริ่มก่อตัวขึ้น องค์กรทางสังคมจะเริ่มสร้างต้นแบบ (Prototype) ของนวัตกรรมสังคมขึ้นมาเพื่อทดลองปฏิบัติหลังจากนั้นจึงเป็นการขยายผลของนวัตกรรมให้เติบโตต่อไป ถ้าเป็นองค์กรภาครัฐจะเริ่มตั้งโครงการนำร่อง จากนั้นจึงมีการทดสอบ และใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะเริ่มรณรงค์ให้เห็นคุณค่าของนวัตกรรมสังคมนั้น ๆ แล้วจึงนำไปสู่การทำให้ชอบธรรมโดยรัฐ และเปลี่ยนแปลงความเคยชินรวมทั้งบรรทัดฐานเดิม สำหรับภาคการเมืองจะกำหนดเป็นนโยบายและประกาศเจตจำนงศึให้ทราบเป็นวงกว้าง ขึ้นต่อมาจึงเป็นนำไปปฏิบัติโดยหน่วยงานราชการ โดยกระบวนการสร้างนวัตกรรมสังคมนั้นเริ่มต้นจาก 1) การวินิจฉัย การออกแบบ และการพัฒนานวัตกรรมสังคม ซึ่งภายในขั้นตอนแรกนี้มีกิจกรรมหลายอย่างเกิดขึ้น ได้แก่ การเกิดแรงบันดาลใจ "มีไฟ" การระบุและวินิจฉัยปัญหา การจินตนาการถึงวิธีแก้ปัญหาหลายวิธี แล้วจึงนำไปปฏิบัติอย่างลองผิดลองถูก ขึ้นต่อมา 2) เป็นการทำให้นวัตกรรมสังคมที่สร้างขึ้นนั้นดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน จากนั้นจึง 3) เป็นการขยายผลและแพร่กระจายนวัตกรรมสังคม และขั้นสุดท้าย 4) เป็นการสร้างนวัตกรรมสังคมที่เป็นระบบเพื่อลดทอนอุปสรรคในการรับนวัตกรรมสังคมของคนในวงกว้างโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขเชิงสังคมบางอย่าง เช่น รูปแบบของสถาบันและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น (Murray, Mulgan, and Caulier-Grice, 2008) “นวัตกรรม” คนส่วนใหญ่มักจะนึกถึงเทคโนโลยีหรือสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นและแน่นอนว่านวัตกรรมเป็นแกนนำเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน อีกทั้งทางภาครัฐยังเร่งผลักดันการสร้างนวัตกรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการผลักดันประเทศไทยไปสู่ยุค 4.0 ทั้งนี้ทั้งนั้นการมองความหมายของนวัตกรรมเฉพาะส่วนในด้านเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาประเทศอย่างเดียวกอาจจะเป็นพิจารณาแก่นแท้ของนวัตกรรมที่แคบไป ซึ่งคล้ายคลึงกับการให้ความหมายการประกอบการเฉพาะการสร้างธุรกิจที่ทำให้ความหมายของการประกอบการแคบเกินไป ในความจริงแล้ว คำว่า “นวัตกรรม” สามารถนำไปใช้และสื่อความหมายได้หลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมทางด้านองค์กรนวัตกรรมทางด้านสถาบันการศึกษา รวมไปถึงนวัตกรรมทางสังคมซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนารากฐานที่สำคัญของทางสังคม ด้วยว่าการพัฒนาทางสังคมจำเป็นต้องใช้แนวทางหรือกระบวนการใหม่เพื่อสามารถที่จะแก้ไขปัญหาทางสังคมให้ดียิ่งขึ้นและแน่นอนว่าผู้ประกอบการทางสังคมจะเป็นส่วนสร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาทางสังคม

เมื่อนำ “เพื่อสังคม” มารวมกับ “นวัตกรรม” เป้าหมายของการสร้างนวัตกรรมจะมีความชัดเจนมากขึ้น โดยการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ กระบวนการใหม่ บริการใหม่ หน่วยงานหรือองค์กรใหม่ที่จะสามารถแก้ไขและตอบสนองต่อปัญหาทางสังคม นอกจากนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ตุลยภาพที่ดีขึ้นที่สร้าง

ผลกระทบที่ดีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสังคม แน่แน่นอนว่าการแก้ไขและช่วยบรรเทาปัญหาสังคมนั้นเป็นหน้าที่ของรัฐบาล แต่ด้วยองค์กรของรัฐมีความเฉื่อยขององค์กร (Organizational Inertia) ส่งผลทำให้การสร้างการเปลี่ยนแปลงขาดความคล่องตัว มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและติดกฎระเบียบมากทำให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกิดความล่าช้าและไม่เป็นไปตามความต้องการของสังคม

ด้วยเหตุนี้เองผู้ประกอบการเพื่อสังคม ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือหลายคน รวมเป็นองค์กรเพื่อสังคมที่ทั้งแสวงหาผลกำไรและไม่แสวงหาผลกำไรหรือแม้กระทั่งเป็นส่วนผสมของทั้งสองต่างเกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาเพื่อสังคมและสร้างคุณค่าเพื่อสังคม ทั้งนี้การพัฒนาสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นนั้นยังต้องการภาครัฐในการให้การสนับสนุนผู้ประกอบการเพื่อสังคม เนื่องจากว่าเป็นผู้ที่กำหนดนโยบาย กฎระเบียบและการสนับสนุนต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้นวัตกรรมทางสังคมที่ภาคเอกชนริเริ่มสามารถเดินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากนั้นกระบวนการของนวัตกรรมทางสังคม Murray et al (2010) ได้ทำการแบ่งออกได้เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนออกเป็น 6 ขั้นตอนหลัก จากการนำโอเคเดย์เริ่มต้นสู่การสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ ไม่จำเป็นที่จะต้องเรียงตามลำดับ บางนวัตกรรมสามารถที่จะเข้าไปเริ่มต้นที่การปฏิบัติหรือการขยายตัว(Scaling) ได้เลย นอกจากนี้ยังมีการย้อนกลับระหว่างขั้นตอนได้ ซึ่งแผนภาพด้านล่างจะเป็นกระบวนการทั้ง 6 ขั้นตอนของนวัตกรรมทางสังคม

แผนภาพที่ 2.3 กระบวนการของนวัตกรรมทางสังคม
(ที่มา: The open book of social innovation, 2020)

ขั้นตอนที่ 1: เริ่มต้น (Prompts, Inspirations and Diagnoses)

ในขั้นตอนนี้จะทำการรวบรวมปัจจัยที่สำคัญในความต้องการทางด้านนวัตกรรม ยกตัวอย่างเช่น วิกฤติ การลดงบประมาณเข้าสู่สังคม การดำเนินการที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือกลยุทธ์ที่ไม่มีศักยภาพ ทั้งนี้ยังรวมถึงการรวบรวมแรงบันดาลใจต่าง ๆ ที่จะช่วยทำให้เกิดการกระตุ้นทางจิตใจ นอกจากนี้ขั้นตอนนี้เริ่มต้นยังมีการตรวจสอบวิเคราะห์ปัญหา รวมถึงการตั้งขอบเขตของปัญหาโดยจำกัดทราบถึงแก่นแท้ของสาเหตุของปัญหา ไม่เพียงแต่สิ่งที่เกิดขึ้นจากปัญหาเท่านั้นแต่ยังต้องค้นหาคำตอบหรือทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ด้วย ซึ่งการตั้งคำถามที่ถูกต้องจะทำให้เราสามารถหาคำตอบได้ง่ายขึ้น

ขั้นตอนที่ 2: การนำเสนอและไอเดีย (Proposals and Ideas)

ในส่วนนี้เป็นขั้นตอนในการสร้างสรรค์ไอเดีย โดยจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิธีการที่เป็นหลักการ ยกตัวอย่างเช่น วิธีการออกแบบเชิงความคิด (Design Thinking) หรือ วิธีการคิดอย่างสร้างสรรค์ (Creativity Method) นอกจากนี้ยังมีวิธีการที่หลากหลายที่จะเป็นเครื่องมือในการสร้างแนวคิด ไอเดีย และประสบการณ์ในการนำเสนอไอเดีย

ขั้นตอนที่ 3 : การทำต้นแบบและทดลอง (Prototyping and Pilots)

ขั้นตอนนี้จะเป็นกระบวนการนำไอเดียที่นำเสนอมาขึ้นไปทำการทดลองเชิงปฏิบัติจริง โดยการดำเนินการดังกล่าวสามารถที่จะทำได้โดยการทดลองอย่างง่าย ๆ และอาจจะมีการควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ประกอบการทดลอง ซึ่งกระบวนการนี้จะต้องทำการทำซ้ำ ลองผิดลองถูก เพื่อที่จะสามารถปรับปรุงและพัฒนาแนวคิดและไอเดีย รวมไปถึงเข้าใจข้อสมมุติฐานที่ตั้งไว้และที่จัดทำทดสอบ สำหรับขั้นตอนนี้จะมีความสำคัญในการวัดความสำเร็จเมื่อนำเอาไปใช้จริง

ขั้นตอนที่ 4 : การรักษาให้คงอยู่ (Sustaining)

ในขั้นตอนนี้เมื่อไอเดียกลายเป็นสิ่งที่มีการปฏิบัติจริงในทุกวัน ขั้นตอนนี้จะมีส่วนในการช่วยปรับปรุงไอเดียให้ดีขึ้น โดยการระบุถึงแหล่งที่มาของรายได้และการสร้างความยั่งยืนทางการเงินในระยะยาวขององค์กรโดย หน่วยงานเพื่อสังคมจะดำเนินการต่อไปโดยจะต้องขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม ในส่วนของภาครัฐอาจจะต้องทำการระบุถึงงบประมาณ การสร้างทีม และการพิจารณาถึงทรัพยากรอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านกฎระเบียบและกฎหมาย

ขั้นตอนที่ 5: การขยายตัวและกระจายออก (Scaling and Diffusion) ในส่วนนี้สามารถที่จะ

ทำได้หลากหลายกลยุทธ์ในการสร้างการเติบโตและกระจายนวัตกรรมออกสู่สังคม ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวขององค์กรผ่านการให้สิทธิบัตร การทำแฟรนไชส์ จนถึงการขยายตัวผ่านภาครัฐ นอกจากนี้การทำตามและการกระจายตัวยังมีบทบาทที่สำคัญในการเผยแพร่ไอเดียและการปฏิบัติ แน่นนอนว่าความต้องการทางด้านนวัตกรรมทางสังคมต่างมีความสำคัญเท่ากับอุปทานของนวัตกรรมทางสังคม ดังนั้นการเข้าใจถึงความต้องการผ่านผู้นำขององค์กรรัฐรวมถึงผู้กำหนดนโยบายของภาครัฐจะช่วยทำให้เกิดการขยายตัวไปสู่รูปแบบใหม่ได้เร็วมากยิ่งขึ้น การขยายตัวเป็นแนวคิดที่จะต้องทำการกระตุ้นแรงบันดาลใจ การสร้างการเลียนแบบ รวมไปถึงการขอการสนับสนุนและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกันเพื่อที่จะขยายการเจริญเติบโตออกไปได้

ขั้นตอนที่ 6: การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ (Systemic Change)

ในขั้นตอนนี้จะเป็นเป้าหมายสูงสุดของนวัตกรรมทางสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบนั้นจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหลายส่วนด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวทางด้านสังคม รูปแบบทางธุรกิจ กฎหมายและกฎระเบียบ ข้อมูล โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงแนวความคิดใหม่และกระบวนการใหม่ในการคิดและทำ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบนั้นจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรอบความคิดใหม่ ซึ่งทำให้เกิดแรงต่อต้านซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียเดิม ทั้งนี้ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งโดยปกติแล้วจะมีกระบวนการที่ค่อนข้างนานในการดำเนินการ

โดยสรุป การสร้างนวัตกรรมทางสังคมถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญต่อผู้นำทางสังคม ผู้ทำนโยบาย ผู้ให้เงินทุนสนับสนุนและผู้ปฏิบัติงาน ทั้งนี้ทั้งนั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่เป็นส่วนกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงสร้างแรงบันดาลใจ และใส่ความคิดลงไปในชุมชนที่จะต้องสร้างแรงเคลื่อนไหว

เพื่อทำการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้ว่าในอดีตต่างก็มีผู้ประกอบการเพื่อสังคมได้นำนวัตกรรมทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งใหม่และสามารถนำมาปฏิบัติหรือใช้ได้ เข้ามาทำการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการสร้างคุณค่าใหม่ที่เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมเป็นวงกว้าง แน่ใจว่ากระบวนการในการทำนวัตกรรมทางสังคม จะต้องเริ่มต้นจากการสร้างความพร้อม การทดลองและทดสอบ จนไปถึงการขยายตัวและการกระจายแนวความคิด ในแต่ละขั้นตอนต่างต้องเป็นกระบวนการที่ทำซ้ำเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า นวัตกรรมทางสังคมที่คิดมานั้นสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริง นอกจากนี้รูปแบบทางนวัตกรรมและประเภทของนวัตกรรมทางสังคมต่างมีรูปแบบและประเภทเช่นเดียวกับนวัตกรรม ซึ่งนักวิชาการได้นำเสนอในอดีตผู้ประกอบการเพื่อสังคมจำเป็นจะต้องคิดสิ่งใหม่ เพื่อสร้างคุณค่าและผลกระทบทางสังคม ด้วยเหตุนี้เองอาจจะสามารถสรุปได้ว่าผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ดำเนินการประกอบการเพื่อสังคม จะใช้นวัตกรรมทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอบริการใหม่ ผลิตภัณฑ์ใหม่ กระบวนการใหม่ หรือแนวทางปฏิบัติใหม่ รวมไปถึงกฎระเบียบใหม่เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

การพัฒนาประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 มาจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าประเทศไทยได้บทเรียนที่สำคัญ คือข้อที่ว่าแนวทางการพัฒนากระแสหลักนั้นมีปัญหา ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งทางออกก็คือควรส่งเสริมให้ชุมชนทำธุรกิจหรือสร้างเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนี้จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจชุมชนให้แก่ชุมชน บางคนเรียกแนวคิดนี้ว่า "เศรษฐกิจพื้นฐาน" หรือ "เศรษฐกิจพึ่งตนเอง" หรือ "เศรษฐกิจชุมชน" ซึ่งอาจมีลักษณะและปรัชญา แนวคิดทิศทางเดียวกันแต่อาจจะมีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน มีประเด็นที่สำคัญ คือมิใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของสังคม การศึกษา วัฒนธรรม ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม จิตใจ ศีลธรรมและสุขภาพอนามัย

ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจพึ่งตนเองกับเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากเดิมชุมชนในชนบทอยู่ได้ด้วยตนเอง พึ่งพาอาศัยกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีสายสัมพันธ์ในแนวนอนที่นำไปสู่การพึ่งพากัน จนกลายเป็นประเพณี วิถีชีวิตหรือระเบียบของชุมชน มีผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แต่เดิมเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกของครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นการทำมาหากินเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและระบบคุณค่า เศรษฐกิจชุมชนไม่เน้นการแข่งขันแต่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือ ไม่มีการผูกขาด ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ไม่ก่อให้เกิดรายได้กระจุกตัวอยู่บางกลุ่ม ตัวชี้วัดเศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่เพียงแค่ตัวเลข แต่ผสมกับตัวชี้วัดทางสังคม เช่น ความสุข ความเข้าใจกัน การยอมรับกัน การแบ่งปันกัน บทบาทของเงินตรา มีน้อยมากและเมื่อเริ่มต้นยุคของการพัฒนา โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาถูกแทนที่ด้วยโลกทัศน์ทุนนิยม เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน ชนบทกลายเป็นแหล่งทรัพยากรและแรงงานสำหรับพัฒนาเมืองให้เจริญมั่งคั่ง ทิ้งให้ชุมชน/หมู่บ้านในชนบทล่มสลาย การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดจนเป็นเหตุให้หลายชุมชนเกิดผู้นำตามธรรมชาติรวมตัวขึ้นมาช่วยเหลือตนเอง หันมาสะสมทุนที่เป็นทุนของชุมชนเพื่อการอยู่รอดร่วมกัน มีการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนขึ้น ความสำเร็จของชุมชนเหล่านี้ช่วยให้ตนเองอยู่รอดและยังพัฒนาให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจ เงินตรา (พิทยา ว่องกุล, 2542; เสรี พงศ์พิศ, 2547; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548)

หลักการของเศรษฐกิจชุมชน

หลักการสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายเพราะความหลากหลายคือธรรมที่สังเกตได้จากธรรมชาติย่อมจะมีลักษณะที่หลากหลายเสมอ เพราะความหลากหลาย คือหลักประกันของความอยู่รอดและความมั่นคงของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด เกษตรกรไทยในอดีตก็เน้นการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อเป็นหลักประกันของผลผลิต การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นการผลิตที่ผิดธรรมชาติ ในแง่ของสังคมและวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน การดำรงอยู่ร่วมกันของคนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมจึงมีการนำเอาแนวคิด ความเชื่อ การแก้ปัญหามาประยุกต์ใช้ในสังคมที่อยู่ร่วมกันในแง่ของระบบเศรษฐกิจ การผลิตในภาคเกษตรให้ความสนใจแก่การผลิตภาคอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นหลัก เมื่อมีปัญหาจากค่าเงินและสถาบันการเงิน ระบบเศรษฐกิจจึงพังทลายเพราะระบบมีความหลากหลายน้อยไป

ดังนั้นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิเคราะห์จาก ยศ สันตสมบัติ (2542) ต้องสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนและฐานการผลิต ตั้งแต่ระดับชุมชนขนาดเล็กหรือชุมชนหมู่บ้านไปจนถึงชุมชนขนาดใหญ่ในระดับชาติให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่วางอยู่บนพื้นฐานการผลิตที่หลากหลายและยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมหรือรากเหง้าของตนเอง แต่ละชุมชนต้องหันกลับมาพิจารณาถึงฐานทรัพยากรและองค์ความรู้ของชุมชนว่ามีจุดอ่อน จุดแข็ง อยู่ที่ใดและเลือกใช้ความได้เปรียบให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และเพื่อให้บรรลุการเป็นเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 ชุมชนเรียนรู้ หมายความว่า คนต้องเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเน้นการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสืบทอดภูมิปัญญาเดิมและปรับประยุกต์เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของยุคสมัยได้อย่างแท้จริง หากเป็นชุมชนชนบทที่ทำการผลิตในภาคเกษตรนัยยะสำคัญของการเป็นชุมชนเรียนรู้ย่อมหมายความว่าชุมชนดังกล่าวมีการปรับปรุง คัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์พืชอย่างต่อเนื่องสามารถควบคุมระบบการผลิตและสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน

ประการที่ 2 ชุมชนจะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรที่ดีและมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีทรัพยากรในระดับที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้ มีสำนึกของความเป็นชุมชน มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนยังต้องมีความสามารถในการวางกฎเกณฑ์ เพื่อจัดระเบียบของชุมชนและจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนต่างที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ใช้ป่าผืนเดียวกันหรือใช้น้ำสายเดียวกัน เป็นต้น มีการสร้างเครือข่ายพหุภาคี โดยเน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน นักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐและเอกชน เพื่อสร้างขึ้นเป็นประชาคมในระดับต่าง ซึ่งทำงานสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างสังคมร่วมกัน

ประการที่ 3 ชุมชนต้องมีศักยภาพในการผลิต ชุมชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในฐานทรัพยากรของตนเองว่ามีจุดแข็งที่ตรงไหน ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตอะไร ใช้อะไร ขายอะไรได้อย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายรวมถึงการเรียนรู้ที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตด้วยการแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การส่งเสริมบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือรูปแบบของการสร้างรายได้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายถึง การที่ชุมชนจะต้องมีทุนซึ่งมาจากการริเริ่มของชาวบ้านเอง มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิต เช่น ทำบัญชี มีการพัฒนาระบบตลาด มีความรู้เรื่องตลาด ร้านค้าชุมชนไปจนถึงการส่งออกตามแต่ระดับการพัฒนาและศักยภาพของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ

ประการที่ 4 ชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการกำหนดและจัดการชีวิตตนเอง หมายความว่า ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ปราศจากการแทรกแซงและครอบงำจากภายนอก มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเคารพในจารีตประเพณี ระบบคุณค่าและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจชุมชน คือทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิตกระบวนการเรียนรู้ ระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการทุนและตลาดในรูปแบบที่หลากหลาย โดยพิจารณาจากศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิตและความมีประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน

รูปแบบการพึ่งตนเองด้วยเศรษฐกิจชุมชน

การพัฒนาที่ผ่านมาในสังคมไทยพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง ไม่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ สมกับคำกล่าวที่ว่า "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน" ชุมชนหมายแห่งสรุปพบเรียนพบว่า การพึ่งพาผู้อื่นไม่ว่ารัฐหรือใครก็ตามไม่ได้ทำให้ดีขึ้น ปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้หมดไป เพราะชุมชนคิดและตัดสินใจเองไม่ได้ ชุมชนเหล่านี้จึงมองย้อนกลับมาดูที่ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่และกับลำ หันมาพึ่งพาตนเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสำคัญ ตั้งอยู่บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสานกับความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ทุนของท้องถิ่นเป็นหลัก ทุนจากภายนอกมาเสริม ชุมชนแต่ละแห่งมีวิถีคิดและภูมิปัญญาเป็นของตัวเองในการเสริมสร้างกระแสเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการชุมชนให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ เมื่อเงินทุนชุมชนเติบโต มีทั้งทุนภูมิปัญญา คุณวัฒนธรรมที่เข้มแข็งก็สามารถใช้ทุนเหล่านี้มาพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาชุมชนได้ การพัฒนาต้องทำแบบบูรณาการทำให้ตอบสนองชีวิตของชุมชนเรียกว่า "แผนแม่บทชุมชน" และเรียกวิธีการทำแผนแม่บทชุมชนนี้ว่า "การประชาวิจัย" หรือ "การวิจัยของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน" (People Research Development : PR&D) การจัดทำแผนแม่บทชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชน และจัดระเบียบชีวิตและเศรษฐกิจศาสตร์ของชุมชน ลดการพึ่งพาผลผลิตจากภายนอก จัดระบบการผลิต การบริโภค การตลาด การแปรรูป เป็นต้น การจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง เหล่านี้ คือการประกอบการของชุมชนที่เรียกว่า "วิสาหกิจชุมชน" ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน การริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน ทำให้เกิดนวัตกรรม โดยใช้ฐานทางภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง เพื่อเป็นชุมชนเกื้อกูลกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นหัวใจ และการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสูงสุด (เสรี พงศ์พิศ, 2548) ปัจจุบันแผนแม่บทชุมชนไม่เพียงมีการประกอบการต่างหรือวิสาหกิจชุมชนมากกว่า 50 รายการ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และการจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบแผน มีทุกเรื่องตั้งแต่ผลิตข้าวปลาอาหาร พืชผัก ยาสมุนไพร ของใช้ในครัวเรือน สุขภาพ กองทุน การจัดการทรัพยากรต่าง ๆ

ตัวอย่างของชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง เป็นตัวอย่างต้นแบบของการพัฒนาแบบมีแผนมีแนวทางที่เป็นไปได้ตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลความรู้และภูมิปัญญา โดยมูลนิธิรางวัลแมกไซไซ บันทึกไว้ในการประกาศเกียรติคุณ ประยงค์ รณรงค์ว่า เป็นผู้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งผู้รางวัลแมกไซไซ กล่าวว่า วันนี้นั้นยุคการพัฒนาที่คิดว่า เห็นว่า เข้าใจว่า รู้สึกว่า วันนี้ต้องใช้ความรู้และต้องเป็นความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ จนเกิดปัญหาการพัฒนา และทำให้เกิดการพึ่งตนเองตามตาราง (ปรับปรุงเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย)

ตารางที่ 2.2 แสดงระดับการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจชุมชน

ระดับ และ ขั้นตอนการ พัฒนา	เศรษฐกิจชุมชน		ลักษณะการจัดการ
	พึ่งตนเองพอเพียง	ก้าวหน้า	
ครอบครัว	ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ สมุนไพร ไร่ กินใช้เอง หมักน้ำปลากินเอง ทำยาสมุนไพรใช้เอง	เกษตรผสมผสาน พืชสัตว์เศรษฐกิจ อุตสาหกรรมในครัวเรือน ฝีมือवाद สมุนไพร ดูแลสุขภาพ ท่องเที่ยวโฮมสเตย์	ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ออม ดูแลสุขภาพ แผนชีวิต
ชุมชนและ เครือข่าย	โรงงานน้ำปลา โรงสีข้าวชุมชน โรงงานปุ๋ยชีวภาพ โรงงานอาหารสัตว์ กลุ่มออมทรัพย์	โรงงานแปรรูปยาง แป้งขนมจีน โรงสีข้าวชาวนา ข้าวอินทรีย์ โรงงานอาหารสัตว์ ปุ๋ยชีวภาพ ท่องเที่ยวนิเวศ โฮม-ลองสเตย์ वाद สมุนไพร ผลิตภัณฑ์สุขภาพ ธนาคารชุมชน (ระดับเครือข่าย)	ระบบวิสาหกิจชุมชน ระบบออม-ทุน ระบบสวัสดิการ ระบบสุขภาพชุมชน ระบบสิ่งแวดล้อม
สังคม	ตลาดนัดชุมชน	การค้าออนไลน์ ระบบการขนส่งสินค้าสู่ตลาด ภายนอก	ระบบวิสาหกิจชุมชน ระบบสวัสดิการ

จากตารางสะท้อนระดับการพึ่งตนเองของคนในชุมชน ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับสังคม อันเป็นไปตามเป้าหมายในงานวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันลำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ผู้วิจัยกำหนดให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผลการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับสังคมต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารเริ่มขึ้นจากปัญหาการขาดแคลนอาหารในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมาก ทำให้ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการประชุมสุดยอดอาหารโลกที่กรุงโรม ประเทศ อิตาลี ซึ่งได้มีการอภิปรายถึงวิกฤตการณ์ด้านอาหารในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก ในเบื้องต้นจะเน้นไปที่ เรื่องของปริมาณที่เพียงพอของอาหาร ความคงตัวของราคาอาหาร ตลอดจนการรักษาระบบนิเวศซึ่ง เป็นผลมาจากการผลิตอาหาร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

โดยสรุปแนวคิดของ Maxwell (1999) และทรงสิริ วิชราพันธ์, (2555) ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนของสหรัฐอเมริกา ที่จำแนกความเป็นมาของความ มั่นคงทางอาหารในแต่ละช่วง ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง พ.ศ. 2517-2523 มุ่งเน้นความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก เพราะจากวิกฤติ อาหารที่เกิดขึ้นในอัฟริการวมทั้งราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกิดการประชุมสุดยอดอาหารโลก โดยองค์การอาหาร

และเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารโลกและสภาอาหารโลกเพื่อติดตามสถานะความต้องการและปริมาณอาหารโลก

ช่วงที่สอง พ.ศ. 2524-2528 เริ่มมีการปฏิบัติตามนโยบายการปรับโครงสร้างเพื่อแก้ปัญหา ความยากจน ที่อาจส่งผลกระทบต่อภาวะความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่สาม พ.ศ. 2529-2533 เมื่อเกิดภาวะอดอยากในแอฟริกาและบางส่วนของประเทศกำลัง พัฒนา และเกิดแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารอย่างจริงจัง

ช่วงที่สี่ พ.ศ. 2533-2539 ได้มีการนำแนวคิดเรื่องการลดความยากจนเข้ามาแก้ปัญหาเรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่ห้า พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ราคาอาหารในตลาดโลกสูงขึ้น ทำให้ความมั่นคง ทางอาหารกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง แต่เป็นการเน้นเรื่องความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในประเทศไทยที่กล่าวถึงสถานการณ์ทางด้านความมั่นคงทางอาหาร ของประเทศกำลังพัฒนา ว่ายังขาดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศบางช่วงเวลา เช่น ช่วงภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น ประชากรส่วนหนึ่งเกิดการขาดแคลน อาหารในการบริโภค ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต รวมทั้งยังเชื่อมโยง ไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาสังคม เป็นต้น นอกจากนี้สาเหตุที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแล้ว และอีกสาเหตุที่สำคัญ คือ คนในประเทศกำลังพัฒนา มีวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหันไปบริโภคอาหารตามแบบชาวตะวันตกที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า อาหารขยะ (junk food) ทำให้คนรุ่นใหม่ละเลยอาหารในท้องถิ่น หันไปพึ่งพาอาหารในท้องตลาด ทำให้ภูมิปัญญาการหาอาหารและเมนูอาหารในท้องถิ่นสูญหายไป อีกทั้งความหลากหลายของพันธุ์พืชก็ลดลง เนื่องจากระบบการเกษตรที่เน้นผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้ปริมาณที่มากขึ้น จึงทำให้การทำเกษตรเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นการทำการเกษตรเพื่อเชิงพาณิชย์ (สธานี มะลิพันธ์, 2552 ; ทรงสิริ วิชิรานนท์และคณะ, 2555)

ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร

สำหรับความหมายของความมั่นคงทางอาหารผู้วิจัยสามารถรวบรวมงานวิจัยที่ได้ให้ ความหมายในทิศทางเดียวกันและจำแนกความหมายได้ 3 กลุ่ม

กลุ่มแรก เป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นถึงเรื่องการเมืองของอาหาร และแหล่งอาหาร ได้แก่ การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถ เข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณภาพ และต่อเนื่อง รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิต ที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ และแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ ต้องมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมและเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และ ประเทศ (สุพาศน์ ธนวิวุฒิ, 2544; องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ, 2549; นวลน้อย ตริรัตน์, 2551; สุธานี มะลิพันธ์, 2552 ล้วนให้ความหมายไว้ในทางเดียวกันดังกล่าวแล้ว)

กลุ่มที่สอง เป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องระบบการผลิตและ การเข้าถึงอาหาร โดยหมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจจัดการและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้ เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนผลผลิต เริ่มตั้งแต่ครัวเรือนเกษตรกรในชนบท จะต้องมีความสามารถในการผลิตอาหารให้เพียงพอกับความต้องการในการบริโภคภายในครอบครัว เป็นลำดับแรก เมื่อมีผลผลิตส่วนที่เหลือค่อยขาย โดยในกระบวนการผลิตอาหารต้องปราศจากการ ปนเปื้อนของสารเคมี ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในรูปแบบดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรมี ทรัพยากร และมีสิทธิในการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของ

วัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมี สิทธิหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินย่อมก่อให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะรักษาที่ดิน แหล่งน้ำ และ ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้ผลิตอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ อย่างยั่งยืนตลอดไป รวมถึงโอกาสของคนทุกคนก็ต้องได้รับอาหารอย่างเท่าเทียมกัน (สุนันทนา แสนประเสริฐ, 2545; บัณฑิต ปิยะศิลป์, 2549)

กลุ่มที่สาม เป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องการจัดการอาหาร โดยหมายถึง การกินที่อยู่ดีของครอบครัว ชุมชน และสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมี สิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และอาหารธรรมชาติได้ง่าย และใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะความสามารถ และเทคโนโลยีที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมี อาหารเพื่อบริโภคได้อย่างพอเพียงตลอดเวลาที่ต้องการและอาหารนั้นจะต้องสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (ปิยนารถ อิมดี, 2547)

จากความหมายที่ทบทวนมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของความมั่นคงทางอาหารว่า หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคในระดับ ครัวเรือน ชุมชน และประเทศ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ทุกเวลา และสามารถใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับ ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อบริโภคตามหลักโภชนาการได้อย่างยั่งยืน

ความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก อาเซียน และประเทศไทย

กรอบนโยบายบูรณาการความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (AIFS) และแผนกลยุทธ์ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (SPA-FS) ปีค.ศ. 2009 – 2013 เกิดขึ้นจากภาวะปัญหาสถานการณ์ปัจจุบันด้านการตลาดของอาหารและสินค้าเกษตรระหว่างต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรที่สูงขึ้นกับการลดลงของกำลังผลิตสินค้าเกษตรที่ส่งผลโดยตรงกับราคาอาหารที่สูงขึ้น กรอบนโยบายและแผนกลยุทธ์เกิดขึ้นเมื่อการประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสสมัยพิเศษสำหรับรัฐมนตรีอาเซียนด้านเกษตรและป่าไม้ครั้งที่ 29 (Special SOM-29th AMAF) 23 ได้มีการหารือเกี่ยวกับร่างแนวคิดเรื่องการบูรณาการความมั่นคงด้านอาหารของ อาเซียน (AIFS Framework) โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการแก้ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารด้วยความเข้าใจร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก ประกอบกับข้อมูลและข่าวสารสำหรับการตัดสินใจด้านนโยบายที่ทันเวลาและเชื่อถือได้และสร้างการพัฒนาการเกษตรในระยะยาวที่เน้นความยั่งยืนของการผลิตอาหารและการค้า สินค้าอาหาร ดังนั้น เพื่อให้กรอบแนวคิด AIFS เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและมีรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้น ที่ประชุม จึงจัดให้มีการประชุมเฉพาะกิจเพื่อจัดทำรายละเอียดของแผนการทำงานรวมถึง แผนกลยุทธ์ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (SPA-FS) เพื่อเสนอที่ประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านเกษตรและป่าไม้พิจารณาและให้การรับรอง เพื่อเสนอขอการอนุมัติจากที่ประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนในปี ค.ศ. 2008 แผนนโยบายบูรณาการความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียนมุ่งหวังเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านอาหารในระยะยาวในภูมิภาคอาเซียนกระบวนกรจัดทำจึงเน้นการพัฒนาร่วมกันในการจัดทำขอบเขตและวิธีการที่สามารถปฏิบัติได้จริงสำหรับประเทศสมาชิกอาเซียน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์คำจำกัดความของคำเฉพาะ แนวทางการอ้างอิง และหลักการ รวมถึงองค์ประกอบซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยแผนกลยุทธ์ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (SPA-FS) และเป้าหมายเพื่อให้มีความมั่นใจในเรื่องความมั่นคงด้านอาหารในระยะยาว และเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในภูมิภาคอาเซียนภายใต้กรอบคำจำกัดความที่ว่าความมั่นคงด้านอาหารเกิดขึ้น

เมื่อประชาชนทั้งหลายสามารถเข้าถึงอาหารอย่างปลอดภัย และเพียงพอกับความต้องการทั้งทางกายภาพ และทางเศรษฐกิจ และมีคุณค่าทางโภชนาการต่อความต้องการบริโภค และความพึงพอใจของเขาเพื่อ สามารถมีชีวิตอยู่อย่างคล่องแคล่วและมีสุขภาพที่ดีอยู่ตลอดเวลา ในมิติต่าง ๆ คือ การมีอาหาร การเข้าถึง อาหาร การใช้ประโยชน์และเสถียรภาพด้านอาหาร ตามความหมายของที่ประชุมสุดยอดอาหารโลก ปีค.ศ. 1996 อย่างไรก็ตามเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารในระยะยาว และยกระดับ ความเป็นอยู่ของเกษตรกร และมีองค์ประกอบหลัก คือ 1) ความมั่นคงอาหารและการบรรเทากรณีฉุกเฉิน/ ขาดแคลน 2) การพัฒนาการค้าอย่างยั่งยืน 3) บูรณาการระบบข้อมูลสารสนเทศด้านความมั่นคงอาหาร และ 4) นวัตกรรมด้านการเกษตร

มิติสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

จากการทบทวนเอกสาร พบว่ามีการให้นิยามมิติความมั่นคงทางอาหารมีอยู่หลายมิติ แต่ส่วนใหญ่ จะเป็นมิติที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งมีตั้งแต่ 3 มิติ 4 มิติ 5 มิติ และ 7 มิติ ดังนี้

Maxwell และ Smith (1991, อ้างถึงใน ปิยนาล อิมดี, 2547) กล่าวว่าความมั่นคงทาง อาหาร ประกอบด้วย 3 มิติ คือ

1) การมีอยู่ของอาหาร (food availability) หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพ เหมาะสม อย่างมั่นคงเพียงพอต่อทุกคน กล่าวคือ อาหารนั้นจะต้องสามารถหาได้และมีการนำมาใช้ได้ ทุกเวลา ทุกคน สามารถนำอาหารมาใช้ในการบริโภคได้อย่างเพียงพอ ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ มีความหลากหลายชนิด และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น การมีอาหารและการหาอาหารได้ นั้นมีเงื่อนไขอยู่ที่ฤดูกาล แหล่งอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

2) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเพียงพอที่จะ นำมาทำเป็นอาหาร การเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับอาหาร ได้แก่ ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ และ เทคโนโลยี ความสามารถในการเข้าอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงนั้นจะเป็นในส่วนของ ที่ดินทำกินและ ทางอ้อมจะเป็นการซื้อขายอาหาร ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร คือ กฎหมาย ประเพณี การมีอธิปไตย ทางอาหาร ทรัพยากรสาธารณะร่วม การมีที่ดิน มีรายได้พอที่จะซื้ออาหาร ราคาของอาหารไม่แพงเกินไป รวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3) การใช้อาหารให้เป็นประโยชน์ (food utilization) หมายถึง การใช้อาหารให้ถูกต้องตาม หลัก โภชนาการ สุขอนามัย และการดูแลสุขภาพ อาหารจะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อ ตอบสนองความ ต้องการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนอาหารต้องนำมาใช้เพื่อสุขภาพของบุคคล โดยมีคุณค่าทางโภชนาการ มี ความปลอดภัยและไม่มีการปนเปื้อนสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย

ความมั่นคงทางอาหารตามแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรแห่งชาติ (2549) ประกอบด้วย 4 มิติ คือ

1) การมีอาหารเพียงพอ (food availability) หมายถึง การมีอาหารในภาพรวม เพียง พอที่จะ บริโภคภายในประเทศ ซึ่งอาจได้มาโดยการผลิตในประเทศหรือนำเข้าจากต่างประเทศด้วย แต่ถ้านำเข้ามาก ก็มีความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารได้

2) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ความสามารถของประชาชนในการ เข้าถึง อาหารโดยการผลิตเองในครัวเรือนหรือซื้อมาบริโภค ดังนั้นการที่ประเทศมีอาหารในภาพรวม เพียงพอ ก็ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่รับประกันได้ว่าประชาชนทุกคนจะมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะถ้าหาก

ประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอ ในขณะที่อาหารมีราคาแพงหรือภาครัฐไม่มีระบบ บริหารจัดการด้านสวัสดิการที่ดีแล้ว ประชาชนบางส่วนก็อาจขาดแคลนอาหารบริโภคได้

3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (food utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์หรือการบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ คือ มีความปลอดภัย หลากหลาย (ครบหมู่) ให้พลังงาน (calories) เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและการมีสุขภาพที่แข็งแรง

4) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร (food stability) หมายถึง ทุกมิติข้างต้นจะต้องมีเสถียรภาพ ด้วย เช่น ไม่ขาดแคลนอาหารในบางปี บางฤดูหรือประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ในบางครั้ง รวมทั้งการบริโภคที่ไม่ถูกหลักโภชนาการในบางโอกาส เป็นต้น

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (2545) ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้ ประกอบด้วย 5 มิติ คือ

1) การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทุกคน ทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชน อื่น ๆ
2) คุณภาพอาหารปลอดภัย มีความหลากหลายครบถ้วนตามหลักโภชนาการและสอดคล้อง กับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

3) มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศที่สร้างให้เกิดความ หลากหลายทางชีวภาพและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

4) มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้อง เหมาะสม เป็นธรรม มีการกระจายอาหารอย่างทั่วถึงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ

5) มีความมั่นคงในทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหาร ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่า พันธุ์กรรม และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรผู้ผลิต

มิติความมั่นคงทางอาหารไม่เพียงแต่จะมองแค่นิยามข้างต้นแต่ต้องมองในมิติที่มากกว่า เช่น ความเปราะบางของอาหาร ซึ่งให้ความหมายถึงโอกาสที่จะตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความไม่มั่นคงทางอาหาร อธิปไตยทางอาหาร หรือปัจจัยอื่นที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เป็นต้น ทั้งนี้การที่จะเกิดความมั่นคงทางอาหารได้นั้น จะต้องมีฐานทรัพยากรที่เป็นจุดเริ่มของระบบอาหารและการผลิตอาหารร่วมกับผู้ผลิต หรือเกษตรกรที่เป็นเจ้าของปัจจัยเหล่านั้นด้วย แต่ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารกลับอยู่ในภาวะที่วิกฤติจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเชิงเศรษฐกิจ จากการเกษตรพอเพียงไปสู่การเกษตร หรือผลิตเพื่อค้าที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากกว่าในอดีต ไม่ว่าจะเป็น เทคโนโลยีและเมล็ดพันธุ์ซึ่งการพึ่งพาเหล่านี้ทำให้เกิดภาวะการถูกจำกัดสิทธิ์ในการกำหนดวิถีการผลิตและวิถีชีวิตของตน ซึ่งกลายเป็นความไม่มั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตในที่สุด

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2555) ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย 7 มิติ คือ

1) มิติความเปราะบาง ความเปราะบางเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับมิติด้านเวลาหรือ “เสถียร ภาพ” ของความมั่นคงทางอาหารอย่างใกล้ชิด ซึ่งความเปราะบางของแต่ละกลุ่มคนมีระดับที่แตกต่าง กันขึ้นอยู่กับลักษณะความเสี่ยงและความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนของ สถานการณ์

2) มิติจิตวิทยาและสังคม ความไม่มั่นคงทางอาหารทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกถูกกีดกันหรือ ขาดแคลน หรือทำให้ครัวเรือนรู้สึกกระวนกระวายใจว่าจะมีอาหารเพียงพอหรือไม่ เช่น ไม่อาจบริโภค อาหารได้ 3 มื้อต่อวัน ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ต้องบริโภค อาหารที่ได้มาจากการบริจาค ต้องลักขโมย หรือติดหนี้ชำระค่าอาหาร เป็นต้น ซึ่งนำมาสู่ปัญหา ความเครียดตามมา

3) มิติการแก้ไขปัญหาหรือการปรับตัว ในแต่ละครัวเรือนยังมีความกังวลเมื่อเกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจจะแสดงออกมาทั้งในแง่ของจิตวิทยาและความพยายามแก้ไขปัญหาใน ลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา

4) มิติชุมชน ความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคลและครัวเรือนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับบริบทแวดล้อมในชุมชน หากชุมชนมีศักยภาพและความสามารถพึ่งพาและดูแลจัดการด้านอาหาร ได้มากขึ้น ก็จะแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือ แรงด่วนจากแหล่งทุนภายนอกหรือความช่วยเหลือด้านอาหารจากภาครัฐ

5) มิติสิทธิทางอาหาร ถือเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจำเป็นจะต้องมีเพื่อบรรลุสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ๆ ตามแนวคิดนี้ รัฐแต่ละประเทศจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพ ปกป้องและ เติมเต็มสิทธิด้านอาหารของประชาชนโดยการดำเนินการเองภายในหรือร่วมมือกับต่างประเทศโดย ผ่านมาตรการที่สำคัญ คือมาตรการทางกฎหมาย

6) มิติอธิปไตยทางอาหาร สิทธิของประชาชนที่จะกำหนดนโยบายเกษตรและอาหารของตนเองที่จะปกป้องและควบคุมการค้าและการผลิตทางการเกษตรภายในประเทศเพื่อที่จะบรรลุ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

7) มิติวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมกับอาหารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทำให้ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เชื่อมระหว่างฐานทรัพยากรทางอาหารเข้ากับของความมั่นคงทาง อาหารรวมถึงวิถีชีวิต

กล่าวโดยสรุปมิติความมั่นคงทางอาหารโดยทั่วไปมีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมอาหารโลก ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งประชาชาติ ทำให้เกิดแนวคิดหรือความหมาย ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแง่มุมของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีมิติเหล่านี้ จะช่วยให้เห็นรายละเอียดปลีกย่อยของความมั่นคงทางอาหารภาพรวมได้เข้าใจมากขึ้น

จากมิติทั้งหมดที่กล่าวมาผู้วิจัยกำหนดกรอบประเด็นการศึกษาในชุมชนเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในตำบลภูน้ำหยด จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็น 4 มิติ 1) การมีอยู่ของอาหาร คือคนในชุมชนมีชนิดและปริมาณอาหารที่มีคุณภาพในการบริโภคอย่างเพียงพอ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน 2) การเข้าถึงอาหาร ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร ตามความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารที่เพียงพอ 3) การจัดการอาหารและแหล่งอาหาร คือการจัดการแหล่งผลิตที่สอดคล้องและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย ซึ่งในการผลิตนั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และถ้าหากชุมชนมีศักยภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมและยั่งยืนก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งภาครัฐ และทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงทางอาหารด้วย และ 4) การใช้ประโยชน์อาหาร คือการนำอาหารมาบริโภคให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ มีความปลอดภัย และเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและมีสุขภาพแข็งแรง

แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร

ความหมายของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิตตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ได้ หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนแนวทางการคิดพึ่งตนเองของชุมชน 5 ด้าน คือ 1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self – reliance) การมี

ปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางแผน การจัดการ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (folk - wisdom) ด้วย 2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self – reliance) หมายถึงความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควร และให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว 3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural self – reliance) ซึ่งหมายถึงสิ่งใด ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ประโยชน์และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ ไม่เสื่อมสลายไป 4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self – reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเองในการป้องกันกิลเลสตันหา ไมให้โลก โกรธ หลง หรืออยากได้ อยากมี จนเกินความสามารถของตนเอง 5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self – reliance) หมายถึง สภาพการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่งติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ สามารถในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างจะต้องทำด้วยตนเองตลอด แต่พยายามพัฒนาในการพึ่งตนเอง สิ่งสำคัญที่จะช่วยในการพึ่งตนเองที่ดีที่สุดก็คือความรู้ การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า ตนย่อมช่วยตนเองได้ก่อน โดยอาจรับการช่วยเหลือจากคนอื่นตามความจำเป็น และช่วยเหลือผู้อื่นตามความจำเป็น ซึ่งช่วยเขาแล้วให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ การที่คนในชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน โดยการใช้สติปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชนในการแก้ปัญหาและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นกำแพงที่แข็งแกร่งในการสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก เพราะเมื่อชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ คนในชุมชนทุกครัวเรือนก็จะเข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้เช่นกัน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543; สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2543; อำนวย กิตติอำพน, 2550; เบญจรัตน์ แพร์หลาย, 2550; โชคชัย ไทยเจริญ, 2553)

การพึ่งตนเองด้านอาหาร

สุวิมล สงกลาง และคณะ (2561) ได้ทดลองปฏิบัติการ พบว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารและการจัดการอาหารปลอดภัยในชุมชน มีรูปแบบดังนี้

1. การปลูกผักสวนครัว ภายในครัวเรือน และการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารเคมี โดยการจัดสรรพื้นที่สาธารณะของชุมชน ให้กับผู้ที่ต้องการปลูกผักปลอดภัยจากสารเคมี ภายใต้ข้อ กำหนดและเงื่อนไขของกลุ่มคือ การปลูกให้เพียงพอต่อการบริโภค การแบ่งปันผักที่ปลูกได้ให้กับเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน โดยเลือกปลูกผักตามฤดูกาล และความต้องการบริโภคซึ่งกลุ่มผู้ปลูกผักจะปลูกผักให้มีความหลากหลาย เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนชนิดของผักในกลุ่มผู้ปลูกผักด้วยกันเองได้ ทำให้มีความหลากหลายของผักที่นำมาบริโภคในชีวิตประจำวัน

2. การสร้างความตระหนักในเรื่องอาหารปลอดภัยให้กับคนในชุมชน โดยการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ถึงประโยชน์ของการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย และโทษของสารพิษที่มีอยู่ในอาหาร

3. การสร้างการเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน โดยเป็นการกระทำ ที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากการปลูกผักคือ เมื่อมีปริมาณผักที่เพียงพอการบริโภคในครัวเรือนแล้ว จะนำผักที่ได้มาขายให้กับ

คนในชุมชน โดยใช้การบอกต่อในชุมชนถึงบุคคล และแหล่งที่ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำให้ผู้ที่อยู่ในชุมชน เข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยได้

อรिता รัชธานี (2564) ให้ความเห็นไว้ว่า อาหารจากธรรมชาติสำคัญกับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะมีคุณค่าทางอาหารสูงจากการกินของสดมีคุณค่าและปลอดสารพิษนำมาซึ่งการมีสุขภาพกายที่ดี รวมทั้งสุขภาพใจที่ดีจากความสุขที่ได้กินของอร่อยสดใหม่ ที่สำคัญอาหารจากธรรมชาติยังช่วยลดรายจ่าย เพราะไม่ต้องเสียเงินทองซื้อหา สร้างรายได้เลี้ยงดูครอบครัวอย่างไม่ขัดสน ครอบครัวก็มีสุขยิ้มแย้มแจ่มใส ผู้คนในหมู่บ้านก็เอื้อเฟื้อแบ่งปัน การมีอาหารให้หาอยู่หากินอย่างมากมายสลับสับเปลี่ยนไปตลอดทั้งปี โดยมีความรู้พื้นบ้านช่วยเพิ่มทางเลือกในการหาและใช้อย่างชาญฉลาด ปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ เป็นความมั่นคงสำคัญของชุมชน ที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับทรัพยากรและคนภายนอก แต่นั่นวันความมั่นคงแบบนี้จะสูญหายไปทุกที่

อังคณา เชื้อเจ็ดตน (2562) ให้ความเห็นถึงความหลากหลายของพันธุ์พืชในชุมชนสามารถปลูกพืช หมุนเวียนเพื่อรับประทานได้ตลอดปี ดังตารางปฏิทินการปลูกพืชชุมชนตัวอย่างหมู่บ้านผาแม่วตาบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อาชีพของในคนชุมชนหมู่บ้านผาแม่วส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมมีพืชเศรษฐกิจที่ปลูกในพื้นที่ ได้แก่ ถั่วลิสง นอกจากนี้ยังมีการปลูกหอม กระเทียม มันสำปะหลัง แดงกวา ถั่วฝักยาว และ ข้าวโพด หมุนเวียนสลับกันในรอบปีในช่วงเดือนมกราคมจะเป็นช่วงของการปลูกพืช ผลผลิตของพืชแต่ละชนิดจะมีช่วงของการเก็บเกี่ยวที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับชนิดของพืชนั้น ดังตารางการปลูกพืชนี้

ตารางที่ 2.3 แสดงตัวอย่างปฏิทินกิจกรรมการปลูกพืช

เดือน	กิจกรรมการปลูกพืช
มกราคม	เริ่มมีการปลูกพืชฤดูแล้ง ได้แก่ ปลูกถั่วลิสง หอม และกระเทียม
กุมภาพันธ์	เริ่มมีการปลูกข้าวโพดและมีการกำจัดวัชพืชและดูแลศัตรูพืชพวกหนอนและ เพลี้ยกระโดด
มีนาคม	เริ่มเก็บเกี่ยวพืชฤดูแล้ง และปลูกมันสำปะหลัง พืชผักสวนครัว เช่น แดงกวา ถั่ว ฝักยาว
เมษายน	เตรียมดินสำหรับการปลูกข้าวและข้าวโพด ในระหว่างที่มีการเตรียมดินก็ออก เก็บผักหวานป่าเพื่อนำไปขายและบริโภคนอกจากนี้ก็เริ่มมีการเก็บเกี่ยวถั่วลิสง
พฤษภาคม	เริ่มมีการเพาะปลูกข้าวไร่และข้าวโพด พร้อมกับปลูกพืชสวนครัวไปด้วย เช่น พริกและมะเขือ
มิถุนายน	การกำจัดวัชพืชและดูแลแปลงปลูกข้าวไร่และข้าวโพด
กรกฎาคม	การกำจัดวัชพืชและดูแลแปลงปลูกข้าวไร่และข้าวโพด
สิงหาคม	เริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดและข้าวไร่บางส่วน
กันยายน	การดูแลรักษาข้าวโพดสลับการปลูกพืชสวนครัว เช่น พริก คื่นช่าย กวางตุ้ง และ มะเขือ เป็นต้น
ตุลาคม	การดูแลรักษาข้าวโพดสลับการปลูกพืชสวนครัว เช่น พริก คื่นช่าย กวางตุ้ง มะเขือ เป็นต้น
พฤศจิกายน	การดูแลรักษาและบำรุงต้นถั่วและผักสวนครัว
ธันวาคม	เก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดและข้าว

การสร้างเศรษฐกิจอาหารของชุมชนในภาวะวิกฤต โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) (2563) พบว่าการใช้พื้นที่ว่างหรือรกร้างนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างแหล่งอาหารนั้น สามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารและเป็นแหล่งอาหารหลักของชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ที่มากกว่านั้นได้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ลดความเครียดเป็นเสมือนพื้นที่สุขภาพของชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุได้มาปลูกผัก ออกกำลังกาย รู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง จากที่ต้องอยู่บ้านเฉย ๆ ให้ลูกหลานดูแล การมาปลูกผักทำให้สุขภาพแข็งแรง ได้พูดคุยกับเพื่อนบ้านไม่รู้สึกเหงา และการทำกิจกรรมด้วยกันยังสร้างความสัมพันธ์เกื้อกูลกับคนในชุมชน ทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านอาหาร ลดรายจ่ายค่าอาหารไปได้มากโดยเฉพาะผัก มูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจสำหรับการบริโภคและแบ่งปัน จึงเป็นเศรษฐกิจอาหารที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สร้างโดยคนเมือง และมีบทบาทสำคัญในช่วงเกิดวิกฤตการแพร่ระบาดโควิดที่มีข้อจำกัดการเข้าถึงอาหาร แต่ได้สร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือน กลุ่มและชุมชนอย่างแท้จริง รวมถึงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ในหลายกรณีเกิดการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) ทำให้คุณค่าของการเปลี่ยนพื้นที่รกร้างว่างเปล่าเป็นพื้นที่อาหารที่ชุมชนมีสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัยและมีความหลากหลาย เป็นการสร้างระบบนิเวศเมืองให้เกิดความสมดุลมากขึ้น

โดยสรุปการพึ่งตนเองด้านอาหารตามหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง 1) การนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด เช่น ที่ดิน เครื่องมือทางการเกษตร แรงงานสมาชิกในครอบครัว เพื่อนำมาใช้เพิ่มผลผลิตและสนองความต้องการพื้นฐานอย่างพอประมาณ พอดีไม่ฟุ้งเฟ้อ โดยพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของให้น้อยที่สุด แต่เน้นการพึ่งพาตนเอง ไม่ให้เป็นภาระของผู้อื่น 2) มีการรวมกลุ่มซึ่งกันและกันของชาวบ้าน เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การร่วมมือกันทำงานสินค้าหัตถกรรม การพัฒนาเทคโนโลยีชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ครอบครัวมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และส่งผลให้ท้องถิ่นหรือชุมชนมีความเข้มแข็งตามมาในที่สุด และ 3) มีหลักการจัดการที่ดี การดำเนินชีวิตในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องมีหลักการบริหารและการจัดการที่ดี เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยนำความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์มาใช้บริหารและจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เช่น มีที่ดินจำกัดแต่สามารถนำมาใช้เพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวได้อย่างเต็มที่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็ง

ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายใน ภายใน และทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็งโดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพเชิงรูปธรรมได้ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้ง ดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุนของกลุ่มอาชีพในทั้ง 15 หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน

สมาลี จันทร์ชลอ และคณะ (2551) ได้ศึกษาความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานครในภาพรวม ประชาชนกรุงเทพมหานครมีความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพอใช้ ผลการเปรียบเทียบระหว่างประชาชนเพศชายและเพศหญิง และระหว่างประชาชนผู้ประกอบอาชีพพบว่าแตกต่างกันของความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตชีวิตของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในภาพรวมพบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมด้านการใช้จ่ายพอประมาณมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงเป็นประจำด้านความรอบคอบมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านความมีเหตุผลมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านการช่วยเหลือครอบครัวมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ยกเว้นด้านการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในครอบครัว นักเรียนมีพฤติกรรมระดับนานครั้งประชาชนมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงนาน ๆ ครั้งด้านการช่วยเหลือสังคม ด้านการใส่ใจสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านการพัฒนางานให้ก้าวหน้ามีพฤติกรรมอยู่ในระดับนาน ๆ ครั้ง ผลการศึกษาพฤติกรรมของประชาชน 5 กลุ่มย่อย คือ นักเรียนโรงเรียนเอกชน นักเรียนโรงเรียนรัฐบาล พนักงานในภาคอุตสาหกรรม ผู้ให้บริการ และผู้ประกอบการ พบว่ามีความแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความมีเหตุผล การดูแลสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือครอบครัว การช่วยเหลือสังคมและด้านความรอบคอบ ความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการใช้จ่ายอย่างพอประมาณและการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยคำร้อยละ พบว่าประชาชนส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยพัฒนาสังคมได้ และเห็นด้วยที่ทุกครอบครัวต้องทำงบประมาณค่าใช้จ่าย และเห็นด้วยว่าการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สบายภายหลัง

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (2551) ได้ทำโครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่าง ๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จากการวัดระดับความรู้และความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนในทุกอาชีพยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน ประชาชนในภาคเกษตรมีความเข้าใจในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกันและเงื่อนไขการมีความรู้และคุณธรรม ประชาชนในภาคบริการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน และลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะหลักการมีภูมิคุ้มกัน ส่วนประชาชนในภาคราชการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เมื่อศึกษาการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกมิติ พบว่าประชาชนทั่วไปนำมาประยุกต์ใช้ในระดับมาก ประชาชนในภาคเกษตรนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนในภาคบริการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลางโดยนำมาใช้มากในมิติด้านสังคมเช่นเดียวกัน สำหรับเจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนภาคราชการนำมาประยุกต์ใช้ในระดับมากโดยนำมาใช้มากในมิติสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังพบว่าการนำปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้นมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจในหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยผู้ที่มีความเข้าใจมากจะนำมาประยุกต์ใช้มาก ส่วนผู้ที่เข้าใจน้อยก็จะนำมาใช้น้อย

กรณีการ ภิรมย์รัตน์ (2553) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย 1) พอประมาณ 2) มีเหตุผล 3) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย 1) ความรู้ 2) คุณธรรม 3) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา 4) ระดับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา 5) ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้จากการศึกษา สามารถสรุปความหมายแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นว่า นักวิชาการได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ผลของการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ถ้านำไปปฏิบัติจริงแล้ว ย่อมจะได้ผลดี เพราะสามารถบริหารจัดการตามอัตราส่วนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจ และลดความเสี่ยงการประกอบการลงได้ จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการประกอบด้วย 1) ความรู้ 2) คุณธรรม 3) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) ระดับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและชุมชนสร้างชุมชนแห่งสันติภาพ ปัญญาภาพและเอกภาพในชุมชน

พรม จาระณะ และคณะ (2553) ได้ทำโครงการศึกษารูปแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูก้านบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ชุมชนหูก้านบในอดีต-ปัจจุบัน รูปแบบการทำการเกษตรหรือวิถีการผลิตของชุมชนหูก้านบ มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงมาตลอดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมเศรษฐกิจ การเมือง ที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไป เริ่มมีการใช้ปุ๋ยเร่งผลผลิต ใช้สารเคมีปราบวัชพืชและศัตรูพืชในปริมาณมาก เป็นเงินออกนอกชุมชนปีละหลายล้านบาท ซึ่งทำให้มีต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้นและสารเคมีที่ตกค้างจากการทำการผลิตนี้ก็กลับมาส่งผลกระทบต่อสุขภาพส่งผลกระทบต่อทรัพยากร สภาพแวดล้อมที่คนในชุมชนเคยพึ่งพาอาศัย ทั้งที่ในอดีตชุมชนเองมีความรู้ ภูมิปัญญาที่สามารถใช้ในการลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตรได้ พบองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำการเกษตรเพื่อลดต้นทุนการผลิตภายนอกชุมชน ความรู้เรื่องการจัดการปุ๋ยที่ช่วยในการลดต้นทุนการผลิตที่ได้รับจากภายนอก เป็นความรู้เรื่องการทำน้ำหมัก การทำปุ๋ยชีวภาพใช้ในครัวเรือน ซึ่งจะมีทางกรมพัฒนาการเกษตร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาส่งเสริม และทางชาวบ้านในชุมชนที่สนใจได้นำมาปรับใช้ ทั้งน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก สารกำจัดศัตรูพืช องค์ความรู้ในการลดต้นทุนในการผลิตอ้อยและองค์ความรู้ในการลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังนั้นเป็นความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นการนำเอาปุ๋ยชีวภาพ มูลสัตว์ มาใช้ในไร่ ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ปรับสภาพดิน พบแนวทางองค์ความรู้การจัดการภายในครัวเรือน และการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สอดคล้องต่อการลดต้นทุนในการทำการผลิตจากภายนอกชุมชน ด้านองค์ความรู้ในการจัดการภายในครัวเรือนก็เป็นการจัดการอาหารในครัวเรือน/การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การทำบัญชีรายรับ รายจ่ายครัวเรือน การทำผลิตภัณฑ์โดยแปรรูปจากพืชสมุนไพรในชุมชนเพื่อใช้ในครัวเรือน องค์ความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนการฟื้นฟูป่าหัวไร่ปลายนาและการดูแลรักษาป่าสาธารณะของชุมชน โดยปลูกต้นไม้ที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุกไว้กินได้ ไม้ใช้สอย มาปลูกพืชฟื้นฟูป่าหัวไร่ปลายนาและการปลูกพืชฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าสาธารณะของชุมชน

วีระพล สรสิทธิ์ และคณะ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ในพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังบ้านดงดิบ ตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การทำเกษตรพาณิชย์มันสำปะหลังและอ้อย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิต คือ เกิดความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ชาวบ้านต้องเผชิญปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ดินเสื่อมโทรม ผลผลิตลดลง ความเสี่ยงด้านราคาผลผลิต แหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง กระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของ ชุมชน ที่ผ่านมาชาวบ้านอาศัยรายได้จากพืชเศรษฐกิจและการกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อ การซื้ออาหาร แต่จากสภาพปัญหาที่กล่าวมา ชุมชนเห็นว่ามีจำเป็นต้องหาแนวทางสร้างระบบ เกษตร ทางเลือกขึ้นมา แนวทางการปรับระบบการผลิตไปสู่ระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน คือ การทำ เกษตรผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงจากการผลิต การปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีสู่การใช้ สารอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่งจะช่วยปรับปรุงดิน ลดต้นทุนการผลิต การปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ไร้อ้อย และมัน สำปะหลังเช่น ถั่ว แดงกวา พักทอง ข้าวโพด ข้าวไร่ ซึ่งพบว่าสามารถปลูกแซมลงไปได้หรือ ปลูกในพื้นที่ ต่างหาก ซึ่งจะช่วยเพิ่มความมั่นคงอาหารและรายได้ การลดพื้นที่ปลูกอ้อยและมัน สำปะหลังลงหันมาเน้น ที่การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้มากขึ้น โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะทำให้เกษตรกร สามารถจัดการพื้นที่ได้โดย แรงงานในครอบครัวและมีพื้นที่เหลือสำหรับการปลูกพืชผสมผสาน โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการ ปฏิบัติ 4 วิธีการ ได้แก่การ เรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ การ เรียนรู้ผ่านการทดลอง ปฏิบัติการร่วมกัน และการเรียนรู้ผ่านแปลงทดลองข้าวไร่ 4) แผนการขยาย ผลการวิจัยในชุมชน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยกำหนดกิจกรรมการ วิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ระดับ คือ การวิเคราะห์ในระดับครอบครัวและระดับชุมชน 2) การศึกษา ดูงาน เพื่อกระตุ้นกลุ่มเป้าหมาย ให้เกิดความฮึกเหิม 3) การทำแปลงทดลอง เพื่อสร้างการมี ส่วนร่วมในการวางแผนการผลิต 4) การรณรงค์ เช่น ประชุมสัมพันธ์เสียงตามสาย การบอกเล่าแบบ ปากต่อปาก และการเสนอในที่ประชุมหมู่บ้าน และ 5) การส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอ้อย ได้แก่ การนํ้าอ้อยก้อน การทำนํ้าตาล และการทำกากนํ้าตาล

ขวัญกมล ดอนขวา (2556) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน ส่วนความ พอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการ มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและความมีเหตุผล มีผลกระทบทางตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิต นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพใช้เงื่อนไขความรู้มาเป็นหลักในการพิจารณาการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการ ผลิต มากกว่าเงื่อนไขคุณธรรม กลุ่มอาชีพมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในระดับสูงมากเพียงใด มีระยะเวลา ดำเนินการมายาวนาน และการได้รับการอบรมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจ ชุมชน จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจของกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น

สำราญ พันทอง และคณะ (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการผลิตผสมผสานพืชอาหารกับ พืชพลังงาน กรณี พื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด มหาสารคาม พบว่า ในการปลูกพืชผสมผสานพืชอาหารกับพืชพลังงาน ข้อมูลการปลูกพืชอาหารที่ชาวบ้าน ทิพโสตนิยมปลูกเรียงตามลำดับ คือ พักทอง ข้าวโพด ถั่วพุ่ม แดงโม แดงไท หมากน้ำ พักแพง ช่วง ระยะเวลาที่ปลูกคือ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม และเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม พืช อาหารที่สามารถปลูกผสมผสานกับอ้อยและมันสำปะหลังได้ดี คือ พักทอง ข้าวโพด ถั่วพุ่ม แดงโม แดงไท

หมากน้ำ ฟักแพง แต่มีพืชที่ปลูกผสมผสานกับอ้อยและมันสำปะหลังไม่ได้คือ ถั่วลิสง มันเทศ และถั่วฝักยาว ต้องกันพื้นที่ไว้สำหรับปลูกต่างหาก ส่วนพืช 3 ชนิด คือ ถั่วพุ่ม แดงโม ถั่วฝักยาว อาจมีความจำเป็นต้องใช้สารเคมีในการปลูกเพราะมีโรคและแมลงรบกวน แต่ละครบครัวจะปลูกพืชอาหารเฉลี่ย 4 ชนิดขึ้นไป พื้นที่ปลูกประมาณ 2 ไร่ สถานการณ์การปลูกพืชอาหารในชุมชน พบว่า ข้าวโพดเป็นพืชอาหารที่มีคนปลูกมากที่สุด พืชอาหารสามารถปลูกให้ผลิตได้ดีในการปลูกในแปลงอ้อยมากกว่ามันสำปะหลัง และพืชอาหารที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกในแปลงพืชพลังงาน เรียงตามลำดับ คือ 1) ฟักทอง 2) แดงโม และแดงไทย 3) มันเทศ 4) ข้าวโพด 5) พืชตระกูลถั่ว การขับเคลื่อนรูปแบบไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีหลายภาคส่วนให้การสนับสนุน กระตุ้นส่งเสริมต่อ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ควรเข้ามาขับเคลื่อนต่อและแสวงหาแนวทางถ่ายทอดขยายผลให้ครอบคลุมพื้นที่ต่อไป

เอกชัย พุ่มดวง (2557) ในงานวิจัยเรื่อง การกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเป่า กลุ่มทำขนมไทย และกลุ่มทำ ปุยอินทรี ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยใช้การจัดการความรู้ (KM) เป็นเครื่องมือ ซึ่ง พบว่าประกอบกลุ่มอาชีพในชุมชน ได้ใช้ กระบวนการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพ มีการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหา และการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ในการศึกษา ดูงานของชุมชนต้นแบบ ณ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางในการบริหาร จัดการและการดำเนินงานของ กลุ่มอาชีพ การประกอบธุรกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการถอดบทเรียน จากการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การนำมา พัฒนา กลยุทธ์ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเฒ่าให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิด เศรษฐกิจชุมชน ออกได้เป็น 3 กลยุทธ์ คือ 1) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการ เพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และ การส่งเสริมช่องทางตลาด 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วย องค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคูณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการ สืบค้น รวบรวม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

รักษา เมธีโกคพงษ์ (2561) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนากลุ่มธุรกิจเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การแข่งขันในประชาคมอาเซียน พบว่า ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 4 กลุ่มเกษตรกร ในส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน มีจุดแข็งคือ กลุ่มเกษตรกรมีสมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญ ในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจได้ และสินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับประเทศ (ลูกค้ารายใหญ่) แต่ยังคงมีจุดอ่อนคือ เกษตรกรยังขาดความสามารถในการผลิตสินค้าให้ได้ปริมาณที่มาก ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกมีโอกาสที่สำคัญ คือ ตลาดสินค้ามีความหลากหลายและรองรับสินค้าเกษตรของกลุ่ม แต่อุปสรรคที่สำคัญคือ กลุ่มเกษตรกรมีคู่แข่งทางการตลาดมาก จากศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ดังกล่าวสามารถนำมาสร้าง แนวทางการพัฒนากลุ่มธุรกิจเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ การแข่งขันในประชาคมอาเซียน ทั้งหมด 9 ประเด็น ซึ่งประเด็นที่สำคัญ

ที่สุด คือ การพัฒนาธุรกิจเกษตร เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มในทางสายกลาง เพื่อให้ธุรกิจเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้กลุ่มธุรกิจเกษตรควรมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในด้านความรู้และด้านนวัตกรรมการผลิต เพื่อนำมาปรับใช้กับการดำเนินธุรกิจ และการวางแผนการดำเนินงานให้มีภูมิคุ้มกันในกลุ่มที่ดีเพื่อความมั่นคง รวมถึงการวางแผนด้านการพัฒนาธุรกิจเกษตรร่วมกับชุมชน ในประเทศอาเซียนทั้ง 9 ประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสินค้าเกษตรอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ร่วมกันมากที่สุด

ชยุต อินทร์พรหม (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสน พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ไปดำเนินการจนเกิดความสำเร็จในระดับหนึ่ง จำเป็นต้องมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) เงื่อนไขตัวบุคคล/เกษตรกรเกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น หุ่นเห ขยัน อดทน เรียนรู้เกิดการระเบิดจากภายใน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการเสริมสร้างให้บุคคลมีพฤติกรรมความพอเพียง เพื่อที่จะจัดการที่ดินทำกินของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการวางแผนจัดการพื้นที่ทำกิน เกษตรกรต้องเข้าใจเหตุปัจจัยที่มีส่วนเกื้อหนุนและเป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ เนื่องจากการทำเกษตรไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว หากเกษตรกรมีความเข้าใจสามารถจัดปรับสภาพให้ปัจจัยเกื้อหนุนอย่างสมดุลได้ กระบวนการเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ย่อมจะเกิดผลสำเร็จ นอกจากนี้เกษตรกรต้องมีภาวะผู้นำ สาธารณะ มีความเสียสละ ทำงานเพื่อส่วนรวม รู้ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การลงทุน การเพาะปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การตลาด โดยเรียนรู้จากการลงมือทำ แสวงหาความรู้นำมาพัฒนาปรับปรุงการทำเกษตรให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปฏิเสธการใช้สารเคมีอย่างเด็ดขาด ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศธรรมชาติ และผลผลิตที่มีคุณภาพต่อการบริโภคของมนุษย์ ช่วยฟื้นฟูและป้องกันการขาดสารอาหารที่จำเป็น การลดปริมาณสารพิษที่ตกค้างสะสมในร่างกาย 2) เงื่อนไขทำการตลาด เกษตรกรมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย สร้างช่องทางการตลาดด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือถูกครอบงำตามกลไกระบบตลาด เช่น ตลาดในท้องถิ่น ตลาดนัด เครือข่าย หรือตลาดออนไลน์ที่มีกลุ่ม Face Book หลากหลาย และเกษตรกรสามารถสร้าง กลุ่มออนไลน์ได้เอง 3) เงื่อนไขทางการสืบทอดความรู้สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะช่วยให้เครือข่ายมีการขยายตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4) เงื่อนไขเครือข่าย เกษตรกรแสดงให้เห็นถึงการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีจิตสำนึกของการเป็นผู้ให้ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น ไม่มีการหวงความรู้ โดยพบว่าเกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มหมอดินอาสา และกลุ่มอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน การรวมกลุ่มยังช่วยสร้างอำนาจต่อรองเชิงธุรกิจ และการได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานราชการได้ง่าย 5) เงื่อนไขการพึ่งตนเองของเกษตรกร เช่น 1) ให้มีความสำคัญกับการผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน 2) มีการผลิตและใช้ปุ๋ยจุลินทรีย์ 3) มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 4) ปลอดภัยและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ 5) เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย 6) เกษตรกรมีการใช้ความรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่น ๆ และสามารถหาโอกาสทางการตลาดได้ 7) เกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์หรือเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ในชุมชนและนอกชุมชน

ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ (2561) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ระบบความคิด ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตช่วงก่อนการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกร

อาสา มีความคิดและเชื่อว่าความร่ำรวย นำความสุขมาให้ จึงแสวงหาความรวยด้วยการย้ายถิ่น และลงทุน ในการทำเกษตรเชิงเดี่ยว แต่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่คิดและเชื่อมั่นหน้าซ้ำยังมีหนี้สินเพิ่มพูน จึงมีการ ทบทวนอดีตและคิดหาทางออกให้กับตนเองและครอบครัว การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของปราชญ์ ชาวบ้านและเกษตรกรอาสา มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากคิดอยากรวยเหมือนคนอื่นและมองว่าเงิน คือพระเจ้า เมื่อไม่เป็นไปอย่างที่คิดและประสบความสำเร็จลำบากในชีวิต จึงมีการทบทวนอดีตและแสวงหา ทางออก โดยแสวงหาความรู้สู่การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง และขั้นสุดท้ายตัดสินใจปรับเปลี่ยนสู่การ พัฒนาการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมั่นคง โดยมีปัจจัยด้านประสบการณ์ชีวิตที่มี ความยากลำบากและดิ้นรนต่อสู้ทั้งในชุมชนและต่างถิ่น รวมถึงได้เห็นโลกกว้าง ปัจจัยด้านการเรียนรู้อัน เนื่องมาจากการเข้าอบรม ศึกษาดูงานและทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ปัจจัยด้านการผลิตที่เคยล้มเหลวจาก เกษตรเชิงเดี่ยวและคุ้นเคยกับการทำเกษตรมาตั้งแต่เด็ก ปัจจัยด้านสุขภาพที่ต้องประสบปัญหาการเจ็บไข้ ได้ป่วยที่เกิดจากการใช้สารเคมี และด้านปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นปัจจัยเอื้อส่วน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การมีหนี้สินที่เกิดจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและค่านิยมฟุ่มเฟือย และการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ภายหลังการหันกลับมาสู่การพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัย ด้านครอบครัว การที่ครอบครัวถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การที่คนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และลงมือทำ และการที่ครอบครัวมีแรงงานไม่เพียงพอกับงานในแปลงพื้นที่เกษตร

เกศสุดา โภคานิตย์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาผลการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน การจัดการวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการจัดการวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดชัยภูมิ มี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การจัดการด้าน บุคลากร การรวมกลุ่มเริ่มจากสมาชิกที่มีลักษณะแนวคิดเหมือนกันแล้วจึงมีการรับสมัครสมาชิกเพิ่มแบบ ค่อยเป็นค่อยไป ภายในกลุ่มมีการแบ่งความรับผิดชอบตามความเหมาะสมหรือความถนัดของสมาชิกแต่ละ บุคคล มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการผลิตสินค้าเพื่อให้สมาชิกสามารถปฏิบัติงานแทน กันได้ พร้อมทั้งจัดให้มีสวัสดิการแก่สมาชิก และสนับสนุนให้เข้ารับการฝึกอบรมในการพัฒนาศักยภาพการ ปฏิบัติงานเพื่อนำองค์ความรู้มาพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อกัน คำนึงถึงสมาชิกอยู่ได้กลุ่มอยู่ได้ มีความเสียสละ ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน คำนึงถึงหลักคุณธรรมในการ จ่ายค่าตอบแทนแก่สมาชิก 2) การจัดการด้านการเงิน เน้นความประหยัด คุ่มค่า ไม่ก่อหนี้เพิ่ม การลงทุนมี ความสมเหตุสมผล มีความพอเพียง พอประมาณตามศักยภาพของตน และจะต้องให้ความระมัดระวัง รอบคอบ และมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีแบ่งจ่ายเงินลงทุน เงินออม และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อย่างชัดเจน ศึกษา การหาข้อมูลอยู่เสมอ ๆ ให้ความสำคัญกับส่วนรวม คำนึงถึงใจเขาใจเรา สมาชิกอยู่ได้กลุ่มอยู่ได้และยึด ข้อตกลงที่ทำไว้ร่วมกัน 3) การจัดการด้านวัสดุ อุปกรณ์ เน้นการใช้วัตถุดิบในการผลิตภายในกลุ่ม และ อาศัยแรงงานของสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก ผลิตสินค้าตามการสั่งซื้อหากจำเป็นต้องรับซื้อจากภายนอกจะเลือก ซื้อวัตถุดิบที่มีการรับรองเป็นพีชอินทรีย์เพื่อให้ได้มาตรฐาน และปลอดภัยแก่ผู้บริโภคสร้างความเชื่อมั่นใน สินค้าและผลิตภัณฑ์ ภายในกลุ่มมีการจัดสรรแบ่งพื้นที่การเพาะปลูกให้เพียงพอ และหมั่นศึกษาหาข้อมูล อย่างละเอียดจากสื่อต่าง ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจในการซื้อวัสดุ อุปกรณ์ หรือวัตถุดิบการผลิตโดยเน้น ความประหยัด คุ่มค่า ให้ความสำคัญกับวัตถุดิบในการผลิตเป็นพีชอินทรีย์ ไม่เจือปนสารเคมี 4) ด้านการ จัดการ ดำเนินกิจกรรมกลุ่มตามศักยภาพของตน ไม่เกินกำลัง ไม่สุดโต่ง ไม่เพ้อฝัน เน้นความประหยัด คุ่มค่า กลุ่มมี “แผนฉุกเฉิน” ในกรณีที่ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น วัตถุดิบในการผลิต สร้าง

เครือข่ายระหว่างกลุ่มกับหน่วยงานภายนอก และสร้างความเข้าใจระหว่างกันภายในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้

วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ (2562) ทำการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี พบว่าเทศบาลตำบลทัพทันและอบต.เขาดิน มีนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่สาธารณะคือ พื้นที่/ศูนย์เรียนรู้ ศาสตร์พระราชาและตลาดเจ้าคะ พื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าการเกษตรตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วน อบต.ประคูน และเทศบาลตำบลอุดมธัญญา มีนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นโครงการจัดการขยะที่ต้นทางหมู่บ้านสะอาดและกองทุนฌาปนกิจจากขยะ นวัตกรรมทั้งหมดดำเนินการอย่างต่อเนื่อง/ทำซ้ำ ได้รับแนวปฏิบัติจากพื้นที่อื่น นำมาปรับปรุงให้เหมาะสมและสร้างสรรค์กิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติม เป็นนวัตกรรมแบบส่วนเพิ่ม นายทอง อปท.ทั้ง 4 แห่ง มีความชัดเจนในเรื่องภาวะผู้นำ ในเรื่องการริเริ่มโครงการใหม่ ๆ และมีความเป็นผู้ประกอบการที่เริ่มต้นจากสิ่งเล็กแล้วค่อยพัฒนาต่อยอด สามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับบุคลากรในองค์กรที่สำคัญ ยังสามารถสร้างความร่วมมือกับข้าราชการประจำ ระหว่างผู้นำท้องถิ่น คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้พบว่าผู้บริหารยังมีความสามารถในการระดมทุนจากภายนอกได้ด้วย

สโรชนี เตียวธนโชติ (2563) ได้ศึกษาปัจจัยที่พัฒนาเกษตรเชิงนวัตกรรม: กรณีศึกษาการพัฒนาเกษตรในจังหวัดราชบุรี พบว่า การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรมาใช้ช่วยลดต้นทุนได้มากและช่วยให้การทำงานง่ายขึ้นใช้ระยะเวลาน้อยลงรวมถึงผลผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรมีการส่งเสริมให้เกษตรกรได้ทดลองหรือให้ความรู้เพื่อเห็นภาพชัดเจนมากขึ้นมองเห็นถึงความเป็นไปได้การสนับสนุนส่งเสริมตลาดท้องถิ่นขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีการวางแผนหรือหารือร่วมกับเกษตรกรเพื่อให้ตอบสนองความต้องการและพัฒนาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภค

ตะวัน ท่างสูงเนิน และคณะ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ระบบเกษตรอินทรีย์ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ลุ่มน้ำแม่ริมเป็นลุ่มน้ำที่มีการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์แหล่งใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์รวมประมาณ 692.28 ไร่ คิด มีรูปแบบการจัดการฟาร์ม 2 รูปแบบ คือ เกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรผสมผสานเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรเชิงเดี่ยว นอกจากนี้ยังพบว่า การทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรมีผลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกรที่ผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิความพอเพียงด้านจิตใจสังคมเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีในระดับที่สูง ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านอาหารและปัจจัยการผลิต ถึงแม้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจที่ค้นพบจะระบุว่าเกษตรกรจะมีรายรับที่ต่ำกว่ารายจ่ายไม่มากนักก็ตาม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรอินทรีย์จะทำให้อยู่รอดได้ ทั้งนี้เนื่องจากหลักในการวิเคราะห์ความพอเพียงของเกษตรกรในพื้นที่ พบว่าเกษตรกรที่ยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติพบว่าส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อและศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รongลงมาเกษตรกรเชื่อว่าแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยให้สามารถลดรายจ่ายในด้านปัจจัยการผลิตและปัจจัยในการดำรงชีวิตประจำวันได้ โดยมีปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญอาทิความพร้อมด้านฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรความสามัคคีในครอบครัวที่ตั้งฟาร์มและแหล่งน้ำส่วนประเด็นที่เป็นอุปสรรคคือเรื่องภาระหนี้สินความยากจนความร่วมมือของคนในครอบครัวและนิสัยส่วนตัวของเกษตรกรปัจจัยที่มีอิทธิพลที่สุด ในการกำหนดรูปแบบ

เกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรคือการครอบครองที่ดินทำกินของเกษตรกรเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่จะทำการผลิตในรูปแบบเกษตรผสมผสานส่วนเกษตรกรที่เช่าที่ทำกินส่วนใหญ่จะทำเกษตรอินทรีย์ ในลักษณะเกษตรอินทรีย์เชิงเดี่ยวและเกษตรอินทรีย์บางส่วน นอกจากนี้ระยะเวลาในการเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบเกษตรอินทรีย์กล่าว คือเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เป็น ระยะเวลาส่วนใหญ่มักจะปรับเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์รายใหม่ จะทำเกษตรอินทรีย์บางส่วน และช่องทางการตลาดก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการที่กำหนดรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มิม เกษตรกรทางตอนบนของกลุ่มน้ำมีการผลิตลักษณะเกษตรผสมผสาน มากเพราะส่วนหนึ่งเกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดสีเขียวในเมืองเชียงใหม่เป็นประจำ ส่วนทางตอนล่างของกลุ่มน้ำส่วนใหญ่เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียวและขายในลักษณะ เกษตรพันธะสัญญานอกจากนี้เรื่องลักษณะภูมิประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจในรูปแบบ การผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรระบบเกษตรอินทรีย์ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง

เริงวิษณุ นิลโคต และคณะ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเครือข่ายเกษตรอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม พบว่า ทุนศักยภาพเครือข่ายเกษตร ปลอดภัยได้รับการสนับสนุนนโยบายจากภาครัฐเป็นสำคัญที่ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมในพื้นที่สร้างรายได้ใน คริวเรือน โดยเฉพาะผลไม้ยืนต้นและพืชผัก เครื่องเทศที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามความต้องการของตลาด รวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนผ่านโครงการอย่างต่อเนื่อง ทุนศักยภาพ ได้แก่ 1) ด้านต้นทุนด้านบริบทพื้นที่ 2) ด้านผู้นำกลุ่ม 3) ด้านการสื่อสาร 4) ด้านการสนับสนุนของภาคี และ 5) ด้านการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้านการพัฒนาข้อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรอย่างยั่งยืน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการทางสายกลางที่สามารถบูรณาการสู่ความยั่งยืนได้บน หลักการพื้นฐานที่เป็นหัวใจจากคำว่า “พอมี พอกิน พอใช้” และเงื่อนไขการ คือ “วิธีการและอุปกรณ์ที่ ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” ภายใต้มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 มิติ กล่าวคือ มิติการเจริญเติบโต ทางด้วยเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำรงชีพของเครือข่ายเกษตร เกิดการสร้างงานให้กับสมาชิกทั้ง ในกลุ่มและชุมชน เป็นการหนุนเสริมเครือข่ายให้เกิดโครงสร้างการเกื้อหนุนกันและกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนศักยภาพสำคัญของพื้นที่ มิติการพัฒนาคน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความ มั่นคงทางอาหารโดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรที่เป็นผลผลิตของเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนากลุ่ม เครือข่ายเป็นการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้เกิดกับสมาชิกทั้งด้านการผลิต กระบวนการพัฒนา คุณภาพ การปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลา มิติด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเกษตรจังหวัดนครปฐม เป็นสร้างกลไกการผลิตบนฐานของการผลิตตามหลักเกษตรดีที่เหมาะสม (Good agricultural practice: GAP) ซึ่งสะท้อนถึงการรับมือถึงปัญหาคุณภาพการเกษตรในปัจจุบันและการจัดการเชิงนิเวศวิทยาของพื้นที่ ผสมผสานการจัดการแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นประสบการณ์ของเครือข่ายเกษตรในพื้นที่ และมีจิตความ ยุติธรรมและสันติภาพ มุ่งสร้างความเกื้อกูลกันและกันสร้างความสุขให้เกิดระดับครอบครัว เครือข่าย และ ผู้บริโภค ทุกคนมีความเท่าเทียมในการเข้าถึงกลไกผ่านการสื่อสารและการสนับสนุนจากภาคีต่าง ๆ และมุ่ง รับผิดชอบสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ

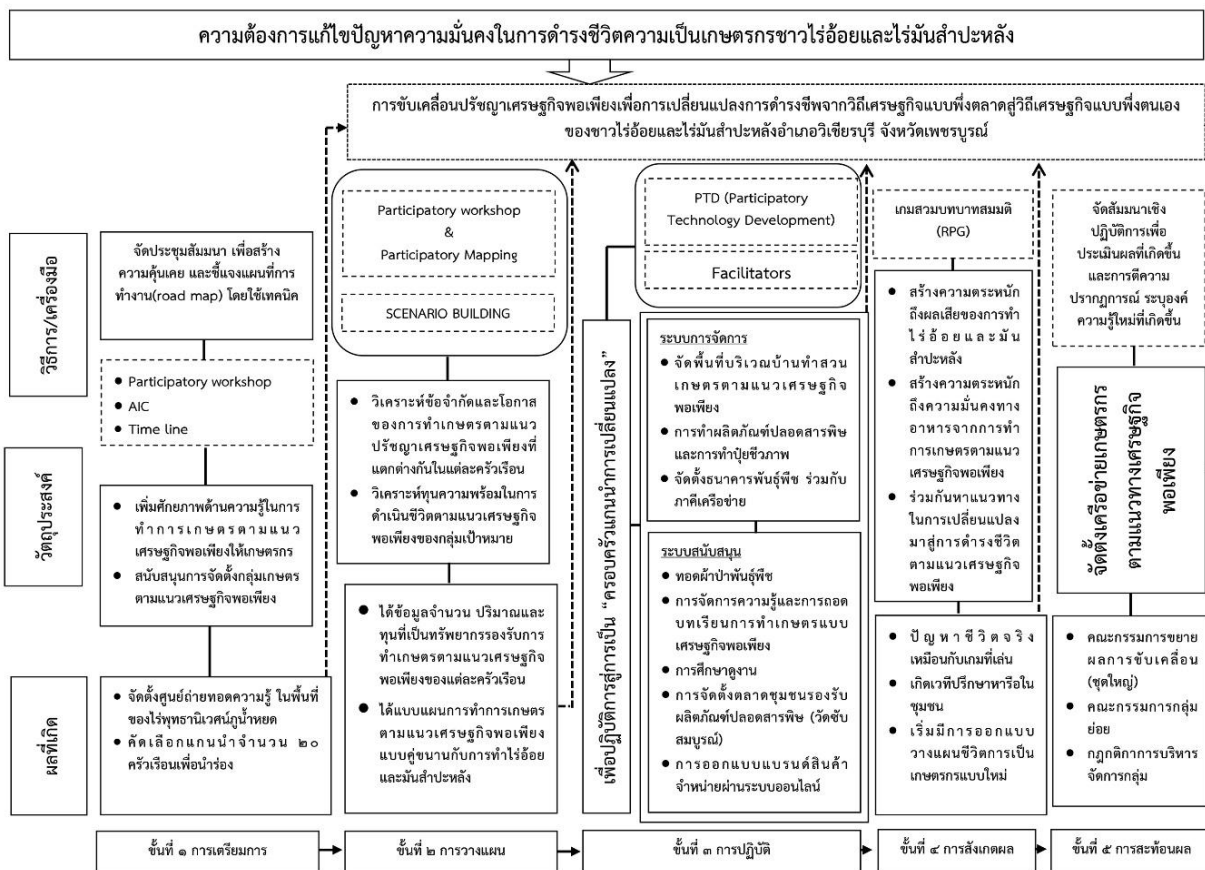
ศรวณีย์ กิจเดช และคณะ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้วิถีชีวิตพอเพียงสำหรับ ผู้นำชุมชนในสังคมเกษตรอุตสาหกรรม พบว่า การสังเคราะห์เอกสารเพื่อร่างตัวบ่งชี้วิถีชีวิตพอเพียงสำหรับ ผู้นำชุมชนเป็นตัวบ่งชี้วิถีชีวิตพอเพียงสำหรับผู้นำชุมชนในสังคมเกษตรอุตสาหกรรมและการตรวจสอบตัว บ่งชี้วิถีชีวิตพอเพียงสำหรับผู้นำชุมชนแสดงให้เห็นว่ามีจำนวน 8 ด้าน 21 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ผลการพัฒนาตัว

บ่งชี้วิถีพอเพียงสำหรับผู้นำชุมชน ได้ตัวบ่งชี้วิถีพอเพียงสำหรับผู้นำชุมชน 8 ด้าน 21 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1. การปฏิบัติตนในทางสายกลาง ประกอบด้วย 1) ปฏิบัติตนตามความเหมาะสม ความพอดีเป็นสำคัญ 2) ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย 2. การดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ ประกอบด้วย 1) ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความพอดีไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป 2) ผลิตและบริโภคตามกำลัง 3. การมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ประกอบด้วย 1) ปฏิบัติตนด้วยการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติ 2) เลี้ยงชีพ และครอบครัวได้อย่างยั่งยืน 4. การพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย 1) มีความเป็นตัวของตัวเอง 2) ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น 3) มีจิตใจเข้มแข็ง 5. การดำรงชีวิตตามแนวทางของสังคมไทย ประกอบด้วย 1) มีความเมตตากรุณา 2) มีความ پاکเพียร 3) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4) สร้างความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน 6. การรู้จักใช้ทรัพยากร ประกอบด้วย 1) ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 2) ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ 3) อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน 7. การมีความสามารถในการใช้ความรู้อย่างมีเหตุผล ประกอบด้วย 1) นำความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต 2) ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 3) ปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน 8. การปรับตัวอย่างมีความสุข ประกอบด้วย 1) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม 2) ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง

จากการประมวลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาพัฒนาเป็นกรอบความคิดในการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต และนำหลักสูตรไปขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ในการเสนอกรอบแนวคิดจัดระเบียบของวิธีดำเนินการวิจัย การเสนอผลการวิจัย และการให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” ได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อจัดระบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเป้าหมายไปสู่ผลลัพธ์ที่ผู้วิจัยต้องการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 กระบวนการตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988) ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยคณะผู้วิจัยได้ปรับขั้นตอนการวางแผนออกเป็นขั้นการเตรียมการและการวางแผน เพื่อจำแนกภารกิจในการทำงานในพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากขั้นการวางแผนจะเริ่มดำเนินการเมื่อได้รับอนุมัติให้ทำโครงการวิจัย อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนาโจทย์การวิจัยก่อนแล้ว จึงได้จัดทำขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระยะ คือ ระยะเตรียมการ ระยะการวางแผน ระยะการปฏิบัติตามแผน ระยะการสังเกตผลการนิเทศติดตามสนับสนุนการดำเนินงาน และ ระยะสะท้อนผล

วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 7,356 คน จาก 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด <https://www.phunamyod.go.th>)

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังที่โครงการวิจัยได้รับสมัครเป็นเกษตรกรอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จำนวน 300 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากคุณสมบัติ (1) เป็นเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลังจากครัวเรือนที่ไม่ซ้ำกัน (2) เป็นผู้ประสพภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง (3) มีพื้นที่สามารถทำ

การเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

(1) โครงสร้างของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการทาวิจัยครั้งนี้ได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม ในแบบสอบถามสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย สถานภาพทางครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว การประกอบอาชีพระยะเวลาในการประกอบอาชีพปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง และรูปแบบการถือครองสิทธิ์ที่ดินในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง

ตอนที่ 2 เป็นแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก่อนการอบรม โดยลักษณะคำถามเป็นแบบให้ผู้ตอบแบบทดสอบได้เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุด ยกตัวอย่างข้อคำถาม

xx.เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร

ก. การทำเกษตรกรรม

ข. การดำรงชีวิตอยู่อย่างพออยู่พอกิน

ค. การค้าขายให้ได้เงินเพียงพอสำหรับครอบครัว

เกณฑ์ในการแปลความหมาย คณะผู้วิจัยได้แบ่งระดับการแปลความหมายออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีมาก ดี พอใช้ น้อย น้อยที่สุด โดยที่

ดีมาก = 81-100 คะแนน

ดี = 61-80 คะแนน

พอใช้ = 41-60 คะแนน

น้อย = 21-40 คะแนน

น้อยที่สุด = 1-20 คะแนน

ตอนที่ 3 เป็นแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังการอบรม โดยลักษณะคำถามเป็นประเภท 2 คำตอบ คือ ใช่ หรือ ไม่ใช่ ที่ให้ผู้ตอบแบบทดสอบเลือกตอบคำตอบที่เห็นว่าถูกต้องที่สุด ยกตัวอย่างข้อคำถาม

xx.ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของทางสายกลางโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

เกณฑ์ในการแปลความหมาย คณะผู้วิจัยได้แบ่งระดับการแปลความหมายออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีมาก ดี พอใช้ น้อย น้อยที่สุด โดยที่

ดีมาก = 81-100 คะแนน

ดี = 61-80 คะแนน

พอใช้ = 41-60 คะแนน

น้อย = 21-40 คะแนน

น้อยที่สุด = 1-20 คะแนน

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใน 5 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักพอประมาณ ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักมีเหตุผล ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักมีภูมิคุ้มกัน ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ และด้านการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม โดยเป็นแบบมาตราวัดประมาณค่า 4 ระดับ คือ

ทำเป็นประจำ	=	4	คะแนน
ทำนานๆ ครั้ง	=	3	คะแนน
ทำน้อยครั้ง	=	2	คะแนน
ทำน้อยที่สุด	=	1	คะแนน

เกณฑ์ในการแปลความหมาย (บุญชม ศรีสะอาด, 2546 น.162) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 3.26 – 4.00 แสดงว่า	มีการทำเป็นประจำ
ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.25 แสดงว่า	มีการทำนานๆ ครั้ง
ค่าเฉลี่ย 1.76 – 2.50 แสดงว่า	มีการทำน้อยครั้ง
ค่าเฉลี่ย 0.01 – 1.75 แสดงว่า	มีการทำน้อยที่สุด

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ

คณะผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน ในช่วงจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ในช่วงกิจกรรมอบรม Module ที่ 1- 3 รวมทั้ง 3 เวที

4) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product-moment correlation coefficient) และทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.80 Student Edition

วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่ไถ่และมันสำปะหลังที่โครงการวิจัยได้รับสมัครเป็นเกษตรกรอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จำนวน 300 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มตัวอย่างในเชิงปริมาณที่โครงการวิจัยให้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต เมื่อผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการแล้ว จะคัดเลือกเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนเพื่อเป็นครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 คนจาก 20 ครัวเรือน โดยจะต้องมีคุณสมบัติ คือ (1) เป็นเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่ไถ่และมันสำปะหลัง จาก 300 ครัวเรือนที่ได้ผ่านการอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” Module ที่ 1- 3 แล้ว (2) เป็นเจ้าของบ้านที่มีพื้นที่หรือมีพื้นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ (3) เป็นผู้ประสพภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่ไถ่และมันสำปะหลัง และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดโครงสร้างในข้อคำถามและการสนทนากลุ่ม แต่เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงกำหนดให้ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการวิจัย นอกจากตัวผู้วิจัยเองผู้วิจัยก็ยังเลือกใช้เครื่องมืออื่นๆ เช่น บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย โดยในบันทึกนี้ผู้วิจัยได้รับรู้ระหว่างทางสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยแบบสภาคาแฟ (World Café) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการจัดเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัยที่ทำร่วมกับเกษตรกร

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในภาคสนาม ทำความคุ้นเคย และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยเริ่มทำงานตั้งแต่การรับทราบประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอการวิจัย จนเกษตรกรในพื้นที่ได้เริ่มเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ในขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการรับรู้ปัญหา มีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น แต่ในกระบวนการเก็บข้อมูลในวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม อันประกอบด้วย เทคนิค Participatory workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time line เทคนิค Participatory workshop เทคนิค Participatory Mapping เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building) เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ เหล่านี้

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ การเตรียมการ (Pre-Research) การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

1. ระยะเตรียมการ มีกิจกรรมคือ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความคุ้นเคย และชี้แจงแผนที่การทำงานโดยใช้เทคนิค Participatory workshop เทคนิค AIC และเทคนิค Time line ทั้งนี้ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยผลลัพธ์ที่ต้องการ คือสามารถริเริ่มจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดความรู้ในชุมชน และร่วมกันคัดเลือกเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ดังนั้นจึงกำหนดกิจกรรม ประกอบด้วย

- 1.1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย
- 1.2 ประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย ภาคีเครือข่ายและเกษตรกรเพื่อเชิญชวนเข้าร่วมในโครงการวิจัย และชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน ให้เกิดความยินดีในการเข้าร่วมโครงการ
- 1.3 สร้างสัมพันธ์ภาพกับเกษตรกรเพื่อสร้างความคุ้นเคย และสร้างการร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยที่จะมีขึ้น โดยการเข้าไปพบปะ พูดคุย และปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ
- 1.4 ประสานงานกับภาคีเครือข่ายเพื่อเชิญชวนเข้าร่วมในโครงการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย
- 1.5 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ที่จำเป็นต้องใช้ในโครงการวิจัยให้เพียงพอ

2. ระยะการวางแผน มีกิจกรรม คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องมือที่ใช้

คือ เทคนิค Participatory workshop และ Participatory Mapping และใช้เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building) โดยกิจกรรมที่กำหนดไว้ในเบื้องต้นสำหรับการดำเนินการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

2.1 กระบวนการแสวงหาและใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรเพื่อการเปลี่ยนแปลง การดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ศึกษาค้นหาความต้องการ ศึกษาค้นหาทุน ทุนคน ทุนเงิน ทุนทรัพยากร

2.2 กระบวนการศึกษาปัญหาความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ กิจกรรมที่ใช้แก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผน ดำเนินงานร่วมกัน ปรับทัศนคติ วิถีคิด และการพัฒนา ศักยภาพของบุคคล

2.3 กระบวนการออกแบบกิจกรรม โดยสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิต

3. ระยะเวลาปฏิบัติตามแผน มีกิจกรรม คือ นำแผนจากขั้นตอนที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ 2) กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ 3) กิจกรรมสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เช่น จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ ร่วมกับภาคีเครือข่าย 4) กิจกรรมพัฒนาระบบการสนับสนุน เช่น การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ โดยใช้เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) และ เทคนิค Facilitators

4. ระยะเวลาสังเกตผล การนิเทศ ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงาน จัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

5. ระยะเวลาสะท้อนผล ตามกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน สรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาในครั้งต่อไป พัฒนาข้อตกลงร่วมกันอย่างยั่งยืน ให้สอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น ระบบงาน ทีมงาน ความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชน

4) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

(1) การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลก่อนการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลนั้น เป็นการดำเนินงานเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูล โดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

การตรวจสอบความตรง ผู้วิจัยได้เริ่มพัฒนารอบความคิดการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างเป็นขั้นตอน และกำหนดเกณฑ์การดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนไว้ชัดเจน เช่น การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพื้นที่ศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นการขจัดความอคติในการทำการวิจัยของผู้วิจัย จึงเป็นการตรวจสอบความตรงไปแล้วขั้นหนึ่ง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยอาศัยวิธีการของ Denzin ได้เสนอไว้ดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล เวลา สถานที่ และบุคคล ที่ต่างกันต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยไม่เปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ในเรื่องเดียวกันด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร

(2) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์ 3 วิธี ได้แก่

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือวิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมโดยการนำข้อมูลที่ได้อามาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป

2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามลักษณะของแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิดในการวิจัย

3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุป ทั้งนี้มีขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1) การจัดกระทำกับข้อมูล (Data Making) ประกอบด้วยการจัดทำหน่วยวิเคราะห์ (Utilization) การกำหนดตัวอย่าง (Sampling) การบันทึก (Recording)

2) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) คือการเลือก การจับสาระสำคัญของข้อมูลและการปรับเปลี่ยนข้อมูลให้ชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ

3) การสกัด (Inference) คือการอ้างอิงสรุปสาระ

4) การวิเคราะห์ (Analysis) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมโค้ดคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จริยธรรมในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง และเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเชิงลบต่อกลุ่มตัวอย่างโดยมิได้เจตนา จึงกำหนดแนวทางการศึกษาด้านจริยธรรมในการวิจัยไว้ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการเชิญกลุ่มตัวอย่างและนำหนังสือเชิญกลุ่มประชากรศึกษาด้วยตนเองพร้อม กับชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยให้ทราบ และอธิบายให้เข้าใจ เปิดโอกาสให้ซักถาม และให้เวลาสำหรับการตัดสินใจ เพื่อให้การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นไปด้วยความเข้าใจ เต็มใจและสมัครใจ
2. กระบวนการและขั้นตอนการวิจัย จะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทางร่างกายและจิตใจต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยผู้วิจัยจะไม่บังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมหากไม่พร้อม หรือไม่สมัครใจ เมื่อแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยต้องรับฟังความคิดเห็นของทุกคน และวางตัวเป็นกลาง ไม่ตัดสินความคิดเห็นใครว่าถูกหรือผิด
3. ระหว่างการจัดประชุมวางแผนตามเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ ซึ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พูด และแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันโดยเสรี ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสิทธิที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนตัวต่อที่ประชุมได้ ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้จัดประชุมและดำเนินการประชุมไม่ควรรู้เร็ว การให้เกียรติและคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน
4. ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและสามารถจัดการกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ไกล่เกลี่ยและหาข้อยุติให้ได้ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม
5. สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในการประชุม เพื่อคลายความเครียด และเกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เข้าประชุม
6. รับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน วางตัวเป็นกลาง ไม่ตัดสินความคิดเห็นว่าใครถูกหรือผิด
7. หากจะต้องมีการถ่ายภาพ หรือจดบันทึก จะแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบ และขออนุญาตก่อนทุกครั้ง
8. สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้เข้าประชุม เกี่ยวกับข้อมูลที่ผู้เข้าประชุมให้ความร่วมมือ จะนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น
9. เนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมในการวิจัย ซึ่งผลจากการวิจัยอาจมีผลกระทบต่อกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยระมัดระวังอย่างที่สุดในการใช้ชื่อบุคคลกล่าวอ้างในการวิจัย

แผนการดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 3.1 แสดงแผนการดำเนินงานวิจัย

กิจกรรม/และเครื่องมือที่ใช้	ผลผลิต
1. ขออนุมัติโครงการและทำสัญญา	สัญญาโครงการวิจัย
2. วางแผนการทำวิจัย	แผนการดำเนินงาน
3. รวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	รายงานความก้าวหน้าบทที่ 1-3
4. จัดกิจกรรมในระยะเตรียมการ 1) การจัดประชุมเสริมสร้างศักยภาพ 2) ชี้แจงแผนที่การทำงาน(road map) 3) เทคนิค Participatory workshop 4) เทคนิค AIC 5) เทคนิค Time line	1. เกษตรกรจำนวน 300 คนที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2. จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ของไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด

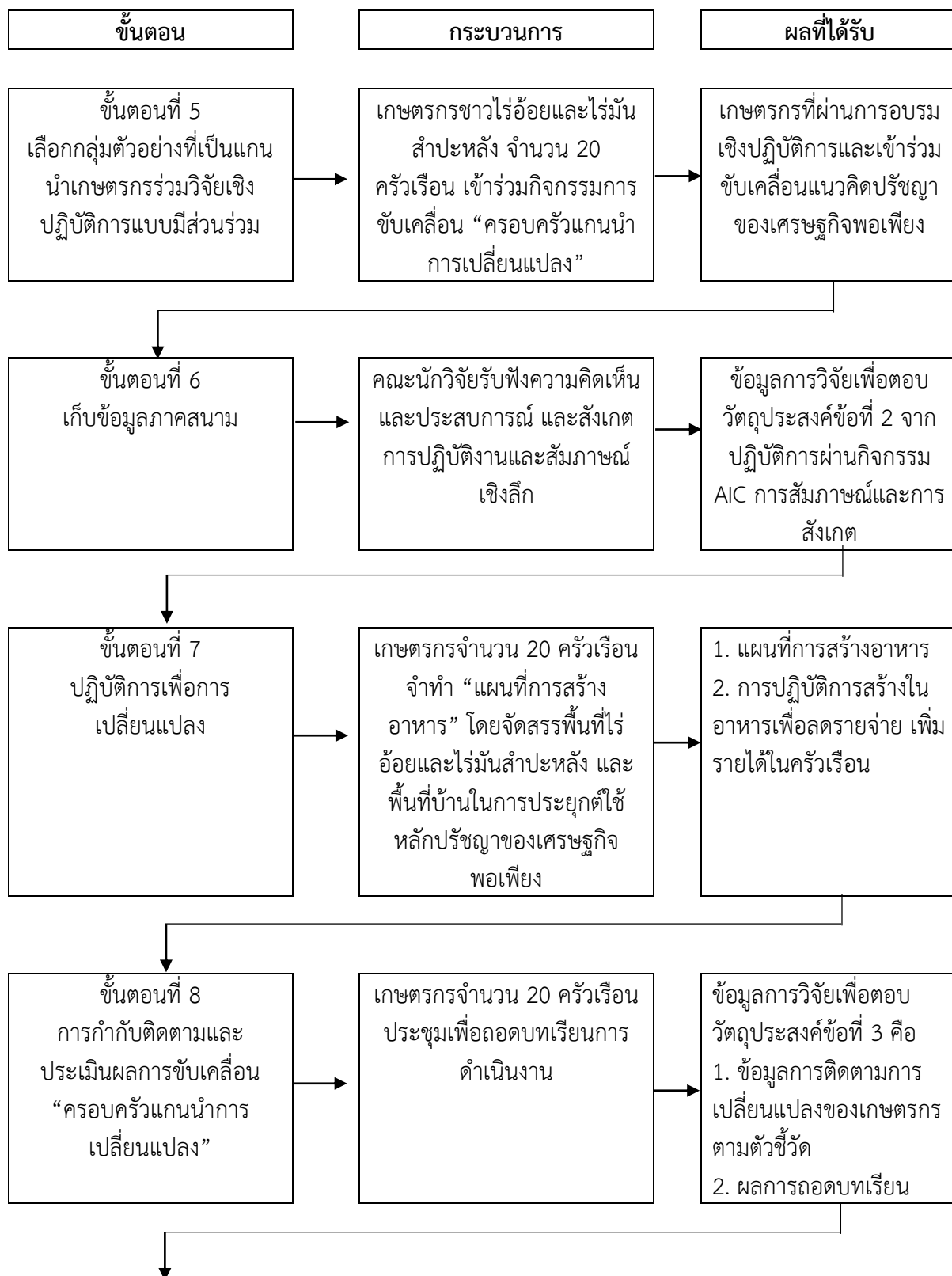
ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กิจกรรม/และเครื่องมือที่ใช้	ผลผลิต
5. จัดกิจกรรมในระยการวางแผน 1) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) เทคนิค Participatory workshop Participatory Mapping 3) เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)	1. ข้อมูลจำนวน ปริมาณและทุนที่เป็นทรัพยากรรองรับการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละครัวเรือน 2. คัดเลือกแกนนำจำนวน 20 ครัวเรือนเพื่อนำร่อง
6. จัดกิจกรรมในระยการปฏิบัติตามแผน 1) เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) 2) เทคนิค Facilitators	ผลผลิตจากการปฏิบัติในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ใน 20 ครัวเรือน ระยะที่ 1
7. จัดกิจกรรมในระยการสังเกตผล 1) ประชุมกลุ่มย่อย 2) ประชุมเชิงปฏิบัติการ 3) เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)	1. เครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 2. ผลผลิตจากการปฏิบัติในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ใน 20 ครัวเรือน ระยะที่ 2 3. ข้อมูลการทำผลิตภัณฑ์ปลอดภัยและการทำปุ๋ยชีวภาพ 4. จัดตั้งธนาคารพันธุ์พืช ร่วมกับภาคีเครือข่าย
8. จัดกิจกรรมในระยสะท้อนผล 1) จัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) ถอดบทเรียน	1. ทอดผ้าป่าพันธุ์พืช 2. การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง 3. การจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดภัย 4. การออกแบบแบรนด์สินค้า จำหน่ายผ่านระบบออนไลน์
9. การวิเคราะห์ผลการศึกษา	รายงานความก้าวหน้าบทที่ 1-5
10. จัดทำร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์	ร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
11. จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
12. จัดเวทีคืนข้อมูลแก่ชุมชน	การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

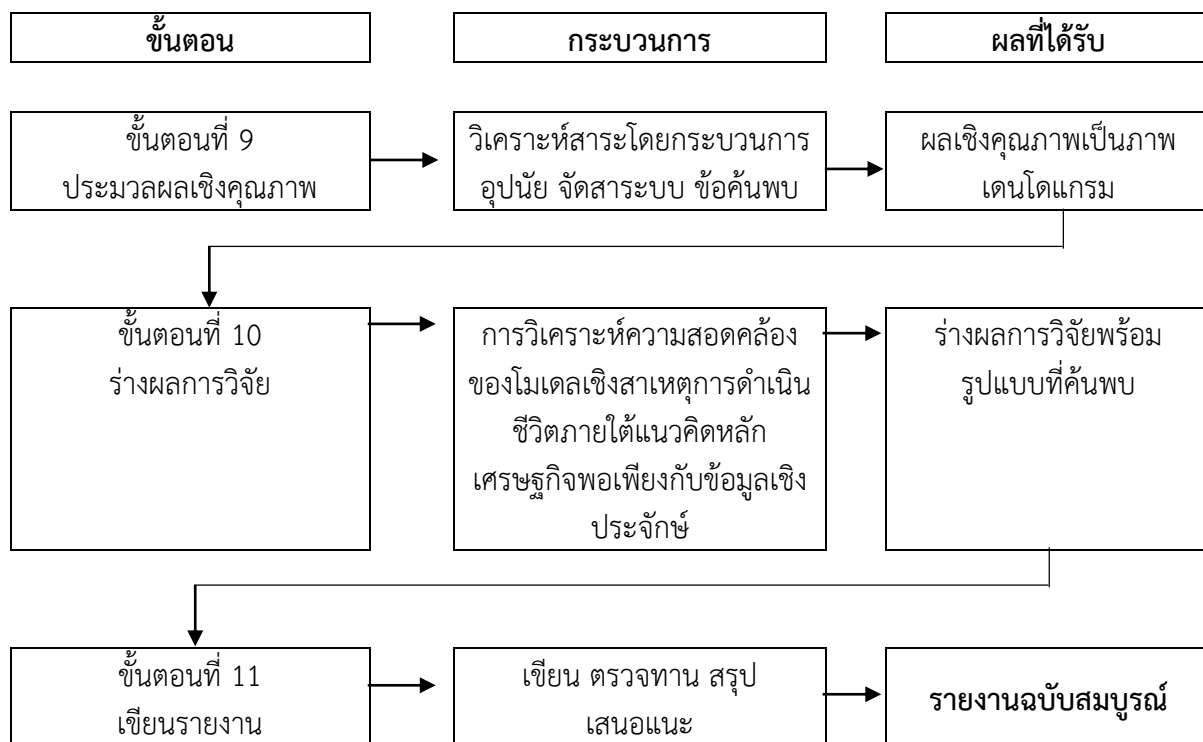
สรุปขั้นตอนการวิจัย

สรุปขั้นตอนการวิจัย (ต่อ)

สรุปขั้นตอนการวิจัย (ต่อ)

แผนภูมิที่ 3.1 สรุปขั้นตอนดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ฮ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีส่วนประกอบ ดังต่อไปนี้

การเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

ประวัติศาสตร์ชุมชน

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอวิเชียรบุรี ประมาณ 34 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมสายหลักของตำบลที่ใช้ติดต่อกับตำบลอื่นเป็นถนนลาดยาง สลับถนนลูกรังมีจำนวน 4 สาย คือ ถนน รพช.สายโคกสง่า-ชัยตะเคียน ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร ถนนสายพุกาม-วังลึก ระยะทาง 25 กิโลเมตร ถนนสายหมู่ที่ 5 ตำบลพุกาม-หมู่ที่ 12 ตำบลภูน้ำหยด ระยะทาง 20 กิโลเมตร และ 4) ถนนสายกลุ่มคลองจันทร์-วังใหญ่ ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด www.phunamyod.go.th) สำหรับประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชุมชน พอกกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

“ภูน้ำหยด” เดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งอยู่ในเขตปกครองตำบลพุกเตย ชื่อว่า “บ้านภูน้ำหยด” ที่มาของชื่อหมู่บ้านภูน้ำหยด เนื่องจากลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาทึบ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภค บริโภคชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่า “บ้านภูน้ำหยด” นายละมุล โพธิ์เงิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 บ้านวังลึก ตำบลภูน้ำหยด เล่าว่า

“คนเฒ่าคนแก่เคยเล่าว่า เดิมทีนั้นแถบนี้เป็นบ้านป่าแยกออกมาจากบ้านพุกเตย มีบ้านไม่ถึง 10 หลังอาศัยอยู่ห่างกันเพราะต่างอาศัยอยู่ในพื้นที่จับจองของตัวเอง ส่วนมากจะทำไร่ เพราะทำนาไม่ได้ น้ำไม่มี ทำไร่ก็อาศัยน้ำฝนอย่างเดียว เรื่องน้ำนี้แต่ก่อนลำบากมากเพราะมันขุดบาดาลก็หาน้ำไม่เจอ ขุดบ่อน้ำขุดสระก็พอมีน้ำในหน้าฝนหน้าแล้งน้ำแห้งหมด แต่ก่อนพอหน้าแล้งจะลำบากเรื่องน้ำมากต้องพากันเอาเกวียนไปเอาน้ำจากเขาสามหมื่นที่คลองยางทางบ้านพุกเตยบ้าง จากลำผักกาดทงบ้านพุกามบ้าง จึงพอได้กินได้ใช้”

ส่วนนายเขียว พุ่มพวง ผู้อาวุโสในตำบลภูน้ำหยด เล่าว่า

“บ้านภูน้ำหยด มีการก่อตั้งหมู่บ้านมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 แยกตัวออกมาจากบ้านพุกเตย แรก ๆ มีอยู่ไม่กี่ครอบครัวที่ออกมาปลูกบ้านในที่ไร้ที่สวนของตัวเอง

และชักชวนญาติพี่น้องจากทางโคราชบ้าง ทางพิจิตรบ้าง มาจับจองพื้นที่ทำ
ส่วนกันรวมตัวกันเป็นชุมชนเล็กๆ ต่อมากลายมาเป็นหมู่บ้าน”

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2516 มีการจัดตั้งเป็นตำบลจึงนำมาเป็นชื่อตำบล “ภูน้ำหยด” ตำบลภูน้ำหยด
จึงมีปรากฏตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม 90 ตอนที่ 112 ตั้งแต่วันที่ 31 สิงหาคม 2516 มีอาณาเขตปรากฏ
ตามราชกิจจานุเบกษา คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตตำบลพุดเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ จากหมู่ที่
9 บ้านไทรงาม มาทางตะวันออกถึงหมู่ที่ 11 บ้านหนองกระทุ่ม ตำบลพุดเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัด
เพชรบูรณ์ โดยถือกึ่งกลางทางเกวียน จากเขาสามหมื่นถึงคลองยางแล้วถือกึ่งกลางคลองยางมาทาง
ตะวันออก จนถึงลำรางหนองกระทุ่ม เป็นแนวแบ่งเขต ด้านทิศใต้ติดต่อกับเขตตำบลโคกสะอาด และตำบล
สระกรวดกิ่งอำเภอศรีเทพ อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ และตำบลยางราก อำเภอโคกสำโรง จังหวัด
ลพบุรี เริ่มจากเขาใหญ่หรือเขาถมอรัตน์ไปทางทิศตะวันตกจนถึงเขากลอยใจหรือเขาพะเนางโดยถือกึ่งกลาง
ลำห้วยฝักกาดเป็นแนวแบ่งเขต ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตตำบลพุดเตย อำเภอวิเชียรบุรี และตำบล
โคกสะอาด กิ่งอำเภอศรีเทพ อำเภอวิเชียรบุรี โดยถือลำรางหนองกระทุ่มลงมาทางทิศใต้ตามกึ่งกลางคลอง
ลำกระทิงจนถึงเขาใหญ่หรือเขาถมอรัตน์ แล้วถือสันเขาใหญ่หรือเขาถมอรัตน์ เป็นแนวแบ่งเขต ด้านทิศ
ตะวันตก ติดต่อกับเขตตำบลตะกร้อและตำบลโคกเค็ด อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์โดยถือเริ่มจากเขา
กลอยใจหรือเขาพะเนางขึ้นไปทางทิศเหนือ ถือสันเขากลอยใจหรือเขาพะเนาง จนถึงเขาพยุหกรรมหรือเขา
โลมนาง แล้วถือสันเขาพยุหกรรมหรือเขาโลมนางจนถึงลำพาด แล้วถือกึ่งกลางลำพาด ขึ้นไปจนถึงเทือกเขา
สามหมื่น เป็นแนวแบ่งเขต

แผนที่ 4.1 แสดงที่ตั้งตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

มาในปี พ.ศ. 2538 ได้มีการประกาศจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ตามราชกิจจา
นุเบกษาเล่ม 112 ตอนพิเศษ 6 ง ลงวันที่ 3 มีนาคม 2538 ปัจจุบัน ในปี 2562 องค์การบริหารส่วนตำบล
ภูน้ำหยด แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านยางสามต้น	หมู่ที่ 2 บ้านลำกระทิง
หมู่ที่ 3 บ้านคลองยาง	หมู่ที่ 4 บ้านซับตีปลี
หมู่ที่ 5 บ้านซับมะหาด	หมู่ที่ 6 บ้านรวมทรัพย์
หมู่ที่ 7 บ้านพระที่นั่ง	หมู่ที่ 8 บ้านซับโอบ
หมู่ที่ 9 บ้านภูน้ำหยด	หมู่ที่ 10 บ้านกลุ่มชยันนาท

หมู่ที่ 11 บ้านซำม่วง	หมู่ที่ 12 บ้านยางจำ
หมู่ที่ 13 บ้านหินสามบ่อ	หมู่ที่ 14 บ้านพรหมประชาสรรค์
หมู่ที่ 15 บ้านวังลึก	และหมู่ที่ 16 บ้านหนองภิรมย์

สำหรับลักษณะพื้นที่ และอาณาเขตของตำบลภูน้ำหายนั้น ตำบลภูน้ำหายนี้นั้นเนื้อที่โดยประมาณ 210 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 131,250 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสลับเนินเขาเตี้ยๆ ประมาณ 80% ของพื้นที่ทั้งหมด อาณาเขตติดต่อพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลวังใหญ่ อำเภอวิเชียรบุรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลพุดาม อำเภอวิเชียรบุรี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลซำน้อย อำเภอวิเชียรบุรี และอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

โดยประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลภูน้ำหายน จากการสำรวจข้อมูล เมื่อปี 2559 มีประชากรทั้งสิ้น 7,356 คนแยกเป็นชาย 3,690 คน หญิง 3,666 คน คราวเรือน 2,605 คราวเรือน โดยการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ ประชากรร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีแหล่งน้ำที่สนับสนุนการทำเกษตรกระจายอยู่ในพื้นที่ประกอบด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่เป็นลำน้ำ ลำห้วย 20 สาย เป็นบึง เป็นหนองและอื่น ๆ 10 แห่ง และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ประเภทฝาย 40 แห่ง บ่อน้ำตื้น 75 แห่ง บ่อโยก 84 แห่ง ประปาหมู่บ้าน 23 แห่ง และขุดลอกคลอง 16 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหายน www.phunamyod.go.th)

ลักษณะการทำเกษตรของชาวบ้าน

ในส่วนการประกอบอาชีพนั้น ประชาชนในตำบลภูน้ำหายนี้อาศัยประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการเริ่มต้นเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวในรอบปี คือ

ข้าวนาปี	เริ่มเพาะปลูกเดือนพฤษภาคม	เริ่มเก็บเกี่ยวพฤศจิกายน
ข้าวนาปรัง	เริ่มเพาะปลูกเดือนมกราคม	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนเมษายน
อ้อย	เริ่มเพาะปลูกเดือนมกราคม	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนพฤศจิกายน
มันสำปะหลัง	เริ่มเพาะปลูกเดือนมกราคม	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนธันวาคม
ถั่วเขียว	เริ่มเพาะปลูกเดือนสิงหาคม	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนพฤศจิกายน
ข้าวโพด 1	เริ่มเพาะปลูกเดือนมิถุนายน	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนตุลาคม
ข้าวโพด 2	เริ่มเพาะปลูกเดือนธันวาคม	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนมีนาคม
ยาสูบ	เริ่มเพาะปลูกเดือนพฤศจิกายน	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนกุมภาพันธ์
สับปะรด	เริ่มเพาะปลูกเดือนพฤศจิกายน	เริ่มเก็บเกี่ยวเดือนเมษายน

และในเรื่องของเศรษฐกิจมีรายได้ที่เกิดจากผลผลิตจากภาคเกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ผลผลิตที่เป็นรายได้หลักของพื้นที่ คือ อ้อย มันสำปะหลัง และถั่วเขียว ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์การผลิตพืช จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี 2562-2563 ที่ระบุว่าพื้นที่อำเภอวิเชียรบุรีสามารถผลิตพืชทั้ง 3 ชนิด สูงสุดได้สูงเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ แม้ในพื้นที่ตำบลภูน้ำหายนี้อาจจะมีการทำเกษตรชนิดต่าง ๆ อยู่ในพื้นที่บ้างก็ตาม แต่โดยมากรายได้ก็มาจากการทำไร่ และเมื่อแยกให้เห็นช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรตามปฏิทินการทำเกษตรของคนในพื้นที่ จึงทำให้เห็นช่วงเวลาที่รายได้จากภาคเกษตรกรรมจะหมุนเวียนเศรษฐกิจในพื้นที่ซึ่งในช่วงที่ผลผลิตภาคเกษตรออกสู่ตลาดและประชาชนมี

รายได้จากภาคเกษตรคือในช่วงตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนพฤษภาคมในแต่ละช่วงปี ซึ่งรายละเอียดปรากฏตามตามปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนตำบลภูน้ำหยด ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ปฏิทินช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในตำบลภูน้ำหยด

ประเภท	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าวนาปี	→										← ผลผลิต มีมาก	← ผลผลิต มีมาก
ข้าวนาปรัง		←		← ผลผลิตมี มาก	← ผลผลิต มีมาก	→						
อ้อย	← ผลผลิต มาก	← ผลผลิต มาก	← ผลผลิต มาก			→						←
มันสำปะหลัง	← ผลผลิตมี มาก	← ผลผลิตมี มาก	← ผลผลิตมี มาก	→								
ถั่วเขียว	→										← ผลผลิต มีมาก	← ผลผลิต มีมาก
ข้าวโพด 1	→	→								← ผลผลิต มีมาก	← ผลผลิต มีมาก	
ข้าวโพด 2		←	← ผลผลิตมี มาก	← ผลผลิตมี มาก			→					
ยาสูบ		←	←	← ผลผลิตมี มาก	→							
สัปะรด			←	←	← ผลผลิต มีมาก	→						

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นช่วงเวลาผลผลิตภาคเกษตรสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยด โดยช่วงที่ผลผลิตมีมากจะเป็นช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตมาก เศรษฐกิจหมุนเวียนในพื้นที่มาก ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปฏิทินการเพาะปลูกและการคาดการณ์จากปฏิทินการเก็บเกี่ยวประเภทข้าวและพืชไร่จากรายงานสถานการณ์การผลิตพืชจังหวัดเพชรบูรณ์ ปี 2563-2564 จะพบว่า พื้นที่อำเภอวิเชียรบุรี เป็นแหล่งเพาะปลูกอ้อย มันสำปะหลัง และถั่วเขียวที่สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากสามารถส่งผลผลิตสู่ตลาดได้มากที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่เพาะปลูกในอำเภออื่นๆ คือ 1) การปลูกอ้อย มีจำนวนเกษตรกร จำนวน 10,579 ครัวเรือน มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน 476,318 ไร่ จะได้ผลผลิต 5,058,945 ตัน 2) การปลูกมันสำปะหลัง มีเกษตรกร จำนวน 18,646 ครัวเรือน มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน 317,885 ไร่ จะได้ผลผลิต 985,275 ตัน 3) การปลูกถั่วเขียว มีจำนวนเกษตรกร 8,756 ครัวเรือน มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน 141,203 ไร่ จะได้ผลผลิต 19,062 ตัน (สถานการณ์การผลิตพืช จังหวัดเพชรบูรณ์ 2563,อัดสำเนา) ซึ่งโดยภาพรวมจากการคาดการณ์การผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านการทำเกษตรกรรมของพื้นที่ด้วย และปฏิทินช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในตำบลภูน้ำหยดยังแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาเกษตรกรจะมีรายได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตภาคการเกษตรอีกด้วย

การก่อเกิดและพัฒนาการของการทำเกษตรในชุมชน

จากลักษณะการทำเกษตรของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงประเภทของการทำเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพของชาวบ้านแม้จะมีอยู่อย่างหลากหลาย แต่ที่เป็นรายได้หลักของชุมชนก็คือ มันสำปะหลังและอ้อย ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ร่วมกับเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปลูกมันสำปะหลังและกลุ่มผู้ปลูกอ้อย เพื่อศึกษาถึงประวัติการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย การก่อเกิดและพัฒนาการของการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลัง และการประกอบอาชีพปลูกอ้อยของเกษตรกร

รวมถึงสภาพการผลิตมันสำปะหลังของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน และการร่วมกันถอดบทเรียนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรจากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย ดังนี้

ประวัติการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่

ราวปี พ.ศ. 2520 เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ โดยมีนายละมุล โพธิ์เงิน และนายเชียว พุ่มพวง เป็นผู้เริ่มนำพันธุ์มันสำปะหลังมาปลูกโดยนำมาจากอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นก็ถูกนำไปขยายต่อและเกษตรกรเริ่มหันมาปลูกกันมาก มีการเปิดป่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีลานมันเกิดขึ้นโดยรอบบริเวณนั้น การขายมันสำปะหลังในช่วงแรกนั้น มีรถมารับซื้อที่แปลง โดยเจ้าของมันสำปะหลังต้องนำมันสำปะหลังมากองไว้ข้างแปลงหรือข้างทาง ต่อมาจะมีพ่อค้ามาเหมาแปลงและจ้างคนมาถอนมันเองส่งผลให้ช่วงนั้นเกษตรกรเปิดป่าอย่างมากเพื่อขยายพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเพราะทำงานง่ายกว่าปอ

ปี พ.ศ. 2529 ได้มีโรงงานแป่งมันสำปะหลังเกิดขึ้นในพื้นที่นั้น จากการทำโรงงานมาตั้งทำให้ราคามันสำปะหลังดีขึ้น ระบบการซื้อขายก็มีระบบการวัดแป่งและตาชั่งที่แน่นอนกว่าลานมันอื่นๆ ทำให้เกษตรกรแห่ไปขายที่โรงงาน และได้กำไรมากขึ้น เกษตรกรจึงหันมาเปิดป่าที่เหลือ ส่งผลให้ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว จนเหลือแต่ป่าหัวไร่ปลายนาชนิดหน้อยเท่านั้น แต่ไม่นาน เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ต้นทุนการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าหญ้า ต้องลงทุนเพิ่มขึ้น ขณะผลผลิตยังคงเท่าเดิม คือ เฉลี่ย 3 ตันต่อไร่

การผลิตมันสำปะหลังนั้น เมื่อก่อนนี้จะใช้พันธุ์ดั้งเดิม แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาพันธุ์และส่งเสริมเข้ามามากที่นิยมปลูกในพื้นที่ คือ พันธุ์ระยอง 90 และ พันธุ์เกษตรศาสตร์ 80 มีผลผลิตประมาณ 3-4 ตันต่อไร่ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นกว่าเดิมมาก เมื่อเทียบกับอดีตที่ใช้พันธุ์ดั้งเดิมที่มีผลผลิตเพียง 2-3 ตันต่อไร่ แต่ไม่ต้องลงทุนมากนัก กิจกรรมที่เกษตรกรต้องปรับให้สอดคล้องกับมันสำปะหลังพันธุ์ใหม่ เช่น เปลี่ยนจากการใช้ควายไถมาเป็นรถไถ และการไม่ใช้ปุ๋ยหรือใช้ปุ๋ยคอกเปลี่ยนมาเป็นใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าหญ้า และการจ้างแรงงานบวกกับราคาน้ำมันที่แพงขึ้นทำให้ค่าขนส่งแพงขึ้นตามไปด้วย จากการสัมภาษณ์นายละมุล โพธิ์เงิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังรายแรก ๆ ของชุมชน เล่าว่า

“ตอนทำไร่มันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่แล้ว แต่ก่อนนั้นจะมีทั้งที่ขายหัวสดและเอามา สับตากแห้งแล้วจึงนำไปขายที่โรงงาน ส่วนพันธุ์มันนั้นตนเองไม่รู้ ใช้ต้นพันธุ์จากไร่ เดิมบ้างซื้อขายกันแถบนั้นบ้าง ช่วงประมาณปี 2520 ตนเองไปเยี่ยมญาติที่ตาคลี ไปเห็นต้นพันธุ์อ้อยไม่สูงมาก ให้หัวดี คนแถบนั้นเรียกว่าพันธุ์ระยอง ตนกับนาย เชียวจึงไปเอาพันธุ์มาปลูกที่ไร่ ปรากฏว่าให้ผลดี น้ำหนักดี คือดีกว่าพันธุ์เดิมที่ ปลูกเมื่อเปรียบเทียบการดูแลที่เหมือนๆ เดิม ชวนบ้านจึงได้มาซื้อเอาต้นพันธุ์ไป ปลูกต่อและยังให้ตนพาไปซื้อต้นพันธุ์จากตาคลีมาปลูกด้วย เดียวนี้ชาวบ้านจะปลูก อยู่ 2 พันธุ์ คือ พันธุ์ระยอง กับ พันธุ์เกษตร”

และนายละมุล โพธิ์เงิน ก็เล่าต่อว่า

“ในอดีตนั้น เกษตรกรนิยมปลูกโดยวิธีตัดเป็นท่อนๆ ยาวประมาณคืบเศษๆ โดยการไถพรวนดินประมาณ 1-2 ครั้ง แล้วจึงไถยกเป็นคู นำต้นพันธุ์ที่ตัดเตรียมเป็น ท่อนนำไปปลูกไว้บนหลังคูที่เตรียมไว้ห่างกันประมาณ 60-70 ซม. ใช้เท้าเหยียบ ลงบนหลังคู ที่เตรียมไว้ โดยที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีอื่นๆเลย ผลผลิตมัน สำปะหลังอยู่ที่ 3-4 ตันต่อไร่ ต่อมาในปี 2529 มีโรงงานแป่งมันสำปะหลังมา ตั้งอยู่ในเขตตำบลชับน้อย ห่างจากหมู่บ้านไม่มาก ทำให้คนในหมู่บ้านหันมาปลูก

มันสำปะหลังมากขึ้น ต่อมามีการพัฒนาพันธุ์ขึ้นไปเรื่อยๆ โดยมีพันธุ์ใหม่ๆ เข้ามา เช่น ระยะเวลา 90 พันธุ์เกษตรศาสตร์ 80 ซึ่งปลูกได้ทุกฤดู แต่ช่วงเวลาที่คนในชุมชน นิยมปลูกคือ เดือนตุลาคมถึงกลางเดือนพฤศจิกายน เพราะเป็นช่วงปลายฤดูฝน ซึ่งไม่ยุ่งยากในการกำจัดวัชพืช”

ส่วนนายเชียว พุ่มพวง เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังรายแรก ๆ ของชุมชน เล่าว่า “ตนมีที่อยู่ 20 ไร่ แต่เดิมทำไร่ป่อ พอเห็นนายละมุล ทำมันได้กำไรดีจึงสนใจและ ไปปรึกษานายละมุล นายละมุลพาไปเอาพันธุ์มาจากตากาลี ตอนแรกๆ ก็ปลูกทั้ง ปอกกับมันคนละครั้ง ตอนนี่เปลี่ยนมาเป็นมันทั้งหมดเลย 20 ไร่ พันธุ์ที่ใช้คือพันธุ์ ระยะเวลา กับ พันธุ์เกษตรศาสตร์ การปลูกนั้นจะปลูกแบบไถยกร่อง ให้หัวดีและ ถอนง่าย ส่วนปุ๋ยแรกๆก็ใช้ปุ๋ยเคมี แต่หลังๆไม่ไหว ปุ๋ยแวงแถมทำดินแข็งหัวไม่โต เลยเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยคอกลงไปก่อนปลูก ส่วนปุ๋ยเคมีใส่ตอนลงหัวแล้ว ทำให้ได้ผลดี ตนใช้สูตรนี้มาเกือบ 20 ปีแล้ว”

ขั้นตอนการปลูกมันสำปะหลัง

1. พื้นที่ที่จะใช้ปลูกมันสำปะหลังต้องเป็นที่ดอน น้ำไม่ขัง และดินมีการระบายน้ำดีถ้าเป็นที่ ลุ่มระบายน้ำไม่ดี จะทำให้หัวมันสำปะหลังเน่า
2. การเตรียมดิน จะเริ่มจากไถครั้งแรกในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ไถครั้งที่สอง กลางเดือนกันยายนถึงตุลาคม และไถครั้งที่สามคือยกร่องเป็นคู
3. การเตรียมต้นพันธุ์ ต้นพันธุ์ที่นำมาปลูกนั้นต้องไม่แก่เกินไปคือมีอายุประมาณ 9-10 เดือน
4. การปลูก พอหว่านปุ๋ยแล้วไถพรวนดินครั้งสุดท้าย ก็ไถยกเป็นคู แล้วนำต้นพันธุ์ที่ตัดเป็น ท่อนๆ ยาวประมาณ 6-7 นิ้ว นำไปปักบนหลังคู โดยลึกประมาณ 3-4 นิ้ว เมื่อต้นสูงพอประมาณก็พรวนดิน กำจัดวัชพืช ใส่ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยชีวภาพ และมีการปลูกอีกแบบที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่เเยาะๆ คือ ใช้รถปลูก เพียงแค่ไถเตรียมพื้นที่ และเตรียมต้นพันธุ์ให้พร้อม รถปลูกจะยกคู ตัดท่อนพันธุ์ ปักท่อนพันธุ์โดยอัตโนมัติ สามารถปลูกได้เร็ว รวม 15-18 ไร่ต่อวัน
5. การดูแลรักษา จะต้องคอยกำจัดวัชพืช หลังจากปลูกมันสำปะหลังแล้วประมาณ 1 เดือน ต้องกำจัดวัชพืช พอมันสำปะหลังโตคลุมพื้นที่แล้ว คือ อายุประมาณ 4-5 เดือน เป็นต้นไป การกำจัดวัชพืช ก็ไม่จำเป็นแล้ว
6. การเก็บเกี่ยว หลังจากที่ดินมันสำปะหลังอายุประมาณ 7-8 เดือน เกษตรกรก็จะเริ่มเก็บ เกี่ยว การถอนหัวมันสำปะหลัง ทำได้โดยก่อนจะถอนใช้มีดตัดต้นออกเหลือตอทิ้งไว้สั้นๆ เพื่อใช้ตั้งในที่ดิน ไม่แข็งก็ถอนได้ง่าย โดยใช้มือดึงขึ้นมาเลยถ้าดึงไม่ขึ้นหรือมีหัวตกค้างอยู่ในดินก็ต้องใช้จอบขุด เมื่อถอน หัวมันสำปะหลังแล้วก็ใช้มีดสับหัวมันสำปะหลังให้ขาดจากต้นรวบรวมหัวส่งไปจำหน่าย ไม่ควรปล่อยให้หัวมัน สำปะหลังทิ้งไว้ในไร่หลายวันจะทำให้หัวมันสำปะหลังเสีย ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 3-4 ตันต่อไร่
7. การขายผลผลิต ผลผลิตที่ได้ เกษตรกรจะนำไปขายที่โรงแปงมันสำปะหลัง จากการ สัมภาษณ์ นางอ่ำ พัตตาสิงห์ เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง เล่าว่า “ตนเองทำอาชีพปลูกมันมาราว 20 ปี แต่ก่อนทำหลายอย่างทั้งอ้อย ข้าวโพด ถั่ว เชียว ปอ พอมาทำมันก็พอยกฐานะตนเองได้ ส่งลูกเรียนจบปริญญาหมดทุกคน แต่ก่อนจะใช้แรงงานคนเงินทุนส่วนมากจึงหมดไปกับค่าจ้าง 6-7 ปีหลัง พอมีเงิน

เก็บอยู่ส่วนหนึ่งและกู้เงิน ธกส.มาซื้อรถปลูกมันซึ่งสามารถนำมาต่อกับรถไถที่มีอยู่แล้ว ทำให้ลดค่าแรงงานในการปลูกลงได้มาก และยังใช้หารายได้จากการรับจ้างปลูกในพื้นที่คนอื่นด้วย”

และนายเฉลย คงเพชรศักดิ์ เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังกว่า 90 ไร่ และทำมากกว่า 20 ปี เล่าว่า

“ทุกวันที่สะดวก มีเครื่องช่วยปลูก เครื่องใส่ปุ๋ย ทำให้ลดแรงงานในส่วนนี้ไปได้บ้าง แรงงานส่วนมากจะใช้ตอนตอนเก็บผลผลิตเท่านั้น ที่ไร่ของตนจะใช้ปุ๋ยคอกผสมกับปุ๋ยเคมีทำให้ลดค่าปุ๋ยไปได้พอสมควรและทำให้ดินร่วนซุยเวลาเก็บก็ง่าย”

สภาพการผลิตมันสำปะหลังของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

มันสำปะหลัง เป็นพืชที่เน้นการปลูกเพื่อขายส่งโรงงานในพื้นที่เป็นหลัก เนื่องจากมันสำปะหลังเป็นพืชที่เข้ามามีบทบาทในเรื่องเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างมาก การปลูกมันสำปะหลังถือเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน สำหรับสภาพการผลิตมันสำปะหลังของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน คณะผู้วิจัยและผู้แทนเกษตรกรในพื้นที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงการจัดการปัจจัยในการผลิต การจัดการดูแลกระบวนการผลิต และสภาพปัญหาที่พบ สรุปได้ดังนี้

1. การจัดการปัจจัยการผลิต

ด้านพันธุ์ พันธุ์มันสำปะหลังเป็นพันธุ์ที่มีมาตามการส่งเสริมของหน่วยงานราชการ ไม่มีพันธุ์พื้นบ้านซึ่งเกษตรกรต้องซื้อเพื่อมาปลูก ดังนั้นวิธีที่จะช่วยในการลดต้นทุนคือการเก็บต้นพันธุ์ในปีต่อไปไว้ใช้ โดยพันธุ์ที่เป็นที่นิยมในปัจจุบันคือพันธุ์ระยอง กับ พันธุ์เกษตรศาสตร์ ซึ่งเหมาะสมกับการเพาะปลูกในพื้นที่

ด้านเครื่องมือ เครื่องที่ใช้ในการทำไร่มันสำปะหลังในอดีตมีเครื่องมือ เช่น มีด, เสียม, จอบ ในการตัดต้นพันธุ์และปลูก ใช้จอบถางหรือใช้รถไถนาเดินตามทำร่น ในปัจจุบันใช้รถไถใหญ่ ส่วนการเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนและรถสำหรับขนส่ง

ด้านที่ดินเพาะปลูก ที่ดินที่ใช้ในการปลูกมันสำปะหลังมีทั้งที่เกษตรกรปลูกในที่ดินของตนเองและเช่าที่ดินทำ

ด้านแรงงาน แรงงานที่ใช้ในการทำไร่มันสำปะหลังส่วนมากจะใช้แรงงานในครัวเรือน ปัจจุบันนิยมจ้างแรงงาน หรือสำหรับผู้ที่ทำเป็นปริมาณเยอะจะใช้เครื่องจักรแทน

ด้านปุ๋ย/สารกำจัดศัตรูพืช ในอดีตไม่มีการใส่ปุ๋ย แต่ปัจจุบันต้องใส่และมีเกษตรกรบางรายที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยขี้วัว-ขี้ควายแทน หรือบางรายก็ใส่ผสมกับปุ๋ยเคมี

ด้านการใช้สารเคมี ในอดีตไม่มีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชเนื่องจากใช้แรงงานในครัวเรือนหรือใช้แรงงานคนในการทำร่น แต่ปัจจุบันเป็นที่นิยมใช้กันมาก

2. การจัดการดูแลกระบวนการผลิต

ด้านการเตรียมดินไถ ทำการไถยกร่อง ปัจจุบันมีเกษตรกรหลายรายที่ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยขี้วัว-ขี้ควายรองพื้นก่อนด้วยเพื่อให้ดินมีธาตุอาหารที่เหมาะสม

ด้านการปลูก ในอดีตใช้จอบขุดหลุม ตัดท่อนพันธุ์ประมาณ 50 เซนติเมตรฝังท่อนพันธุ์ลงดินประมาณ 1 คืบแล้วใช้ดินกลบ หรือบางรายก็ใช้การปักเอียง 45 องศา ปัจจุบันเกษตรกรนิยมใช้รถปลูกเพราะปลูกได้รวดเร็ว แลวเป็นระเบียบ จัดการวัชพืชมง่าย

ด้านการดูแล ในการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช เมื่อต้นมันงอกและเริ่มมีวัชพืช จะอาศัยแรงงานในครอบครัวใช้จอบตากทำร่น ต้องตากร่นราว 2-3 ครั้งต่อการปลูก 1 รอบปี ในอดีตไม่มีการใส่ปุ๋ยปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้สารกำจัดกำจัดวัชพืช ใช้รถไถในการทำร่น และใช้ปุ๋ยเคมีกันมากเพราะต้องการเพิ่มปริมาณผลผลิต จึงทำให้ดินเสื่อมสภาพ ปัจจุบันมีเกษตรกรหลายรายได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยขี้วัว-ขี้ควายแทน หรือบางรายก็ใส่ควบคู่กับปุ๋ยเคมี

ด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิต ในอดีตจะเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนในครอบครัวการเก็บเกี่ยว โดยใช้จอบขุดนำไปตากแดด 4-5 แดดให้แห้งก่อนแห้งนำไปขายที่ลานมันบ้าง หรือ ขายหัวสดบ้าง ปัจจุบันมีทั้งจ้างแรงงานในการขุด ใช้รถไถแล้วใช้แรงงานคนเก็บ และขนส่งไปขายหัวสดเป็นส่วนมาก

3. ปัญหาและผลกระทบของการปลูกมันสำปะหลังที่พบในชุมชน

ปัญหาด้านต้นทุน ต้นทุนการปลูกมันสำปะหลัง ในอดีตจะเป็นเรื่องของแรงงาน แต่ในปัจจุบันค่าใช้จ่ายส่วนมากจะไปตกอยู่ที่ค่าปุ๋ย ค่ายา

ปัญหาดินเสื่อม การปลูกมันสำปะหลังติดต่อกันซ้ำซากในพื้นที่เดิมหลายๆ ปี ทำให้ดินเสื่อมลง ที่ผ่านมากเกษตรกรจะปลูกอ้อยสลับกับมันสำปะหลัง เพื่อให้ดินได้ฟื้นตัว เพราะอ้อยกับมันสำปะหลังกินธาตุอาหารคนละชนิด แต่ถึงอย่างนั้นเมื่อปลูกไปนานๆ ก็ส่งผลให้ดินเหมือนกับการใช้ปุ๋ยเคมีติดต่อกันก็มีผลให้ดินแข็ง

ปัญหาาราคาผลผลิตตกต่ำ การปลูกมันสำปะหลังเลี้ยงไม่ได้ที่จะต้องเจอปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปีที่ผ่านมาราคามันสำปะหลังอยู่ที่ 1.50 บาท ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่ต่ำ แต่ก่อนหน้านั้นราคาอยู่ระหว่าง 50 สต.ถึง 1 บาท ราคามันสำปะหลังจะผันผวนตลอดเวลา ทำให้เกษตรกรขาดทุนอยู่เป็นประจำ

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปลูกอ้อยในพื้นที่

ราวปี 2530 เกษตรกรกลุ่มแรกๆ ที่เริ่มปลูกอ้อยในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยด คือ นายเชียว พุ่มพวง นายเฉลย คงเพชรศักดิ์ โดยนำพันธุ์มาจากอำเภอบึงสามพัน ต่อมาในปี พ.ศ.2535 มีโรงงานน้ำตาลเกิดขึ้นที่อำเภอศรีเทพ ชุมชนได้รับการส่งเสริมจากโรงงานอย่างเป็นระบบ เช่น มีการประกันราคา การส่งเสริมปัจจัยการผลิต เงินทุน ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช และอุปกรณ์การผลิตต่างๆทำให้อ้อยได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว การปลูกอ้อยในช่วงแรกได้ผลผลิตดีมาก เกษตรกรมีกำไรสูง กว่าพืชตัวอื่นๆ ทำให้อ้อยเข้ามาเบียดที่กับมันสำปะหลัง เกษตรกรก็หันมาถางป่าที่เหลืออยู่น้อยนิดจนหมดยิ่งกว่านั้น จากการส่งเสริมอย่างเข้มข้นของโรงงานน้ำตาล โดยจ่ายเงินให้ไร่ละ 500 บาท ทำให้พื้นที่ปลูกอ้อยขยายไปถึงที่นาอีก อ้อยสามารถปลูกได้ทุกที่ไม่ว่าที่ลุ่มน้ำขัง จึงทำให้อ้อยสามารถขยายได้ทุกพื้นที่ ปัจจุบันการปลูกอ้อยเริ่มจะไม่ได้ผล เพราะสภาพดินเสื่อมเร็วจากการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมากและต้นทุนการผลิตสูง ทำให้เกษตรกรขาดทุนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการสำรวจพื้นที่ปลูกอ้อย โดยสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย ปี 2562-63 จังหวัดเพชรบูรณ์ 537,685 ไร่ เฉพาะอำเภอวิเชียรบุรี มีพื้นที่ปลูกรวมรวม 285,453 ไร่ มากเป็นอันดับหนึ่งของพื้นที่ปลูกทั้งจังหวัดเพชรบูรณ์ จากการสัมภาษณ์นายกิตติภาพ ฟอกสันเทียะ เกษตรกรผู้ปลูกอ้อย เล่าว่า

“ตนเอง เห็นว่าการปลูกอ้อยนั้นไม่ต้องลงทุนต้นพันธุ์และไม่ต้องปลูกทุกปีเหมือนมันสำปะหลัง เพราะลงทุนปลูกครั้งเดียว ดูแลและใส่ปุ๋ยแล้วเก็บเกี่ยวได้ 3-5 ปี จึงน่าจะประหยัดแรงงานและการลงทุนมากกว่าทำมันสำปะหลังที่ต้องปลูกใหม่ทุกปี จึงไปเอาพันธุ์อ้อยมาจากอำเภอบึงสามพันมาปลูก และปลูกเรื่อยมาสลับกับการทำมันบ้าง คือ ปลูกอ้อยประมาณ 4-5 ตอ ก็ไปปลูกมันสำปะหลัง ช่วงแรก ๆ ปลูก

อ้อยประมาณ 15 ไร่ ให้ผลผลิตดีมากจึงขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มเติมโดยเช่าพื้นที่ญาติปลูกอีก 20 ไร่ และมีโรงงานรับซื้อที่ศรีเทพปรับซื้อและประกันราคาให้ทำให้ออกราคามากขึ้น”

สภาพการประกอบอาชีพปลูกอ้อยของเกษตรกร

จากที่เกษตรกรปลูกมันสำปะหลังพบว่าปัญหาที่สำคัญของมันสำปะหลัง คือราคาตกต่ำอยู่ตลอด ทำให้ชาวขาดทุนเรื่อยมา จึงเริ่มหาพืชชนิดอื่น เพื่อทดแทนมันสำปะหลัง ในปี 2535 ได้มีโรงงานผลิตน้ำตาลเข้ามาตั้งในพื้นที่อำเภอศรีเทพ โรงงานจึงได้เข้ามาประชาสัมพันธ์จูงใจให้ชาวบ้านปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงาน มีการให้กู้ยืมเงินลงทุน การประกันราคาผลผลิตที่ลักษณะการได้มาของรายได้ที่เป็นเงินก้อนโต รวมถึงมีระบบการส่งเสริมที่แน่นอน เช่น การมีทีมงานอบรมให้ความรู้ในเรื่องการปลูก การดูแล การประกันราคาผลผลิต ทำให้เกษตรกรรื้อไร่มันสำปะหลังแล้วหันมาปลูกอ้อยมากขึ้น

ขั้นตอนการปลูกอ้อย

ระบบการปลูกอ้อยเป็นระบบที่ซับซ้อน ดังรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนการปลูก ก่อนที่เกษตรกรจะทำการปลูกอ้อยจะต้องเปิดโคเวตากับทางโรงงานก่อนเบื้องต้นโดยการเปิดโคเวต่าอาจจะเป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ แต่ส่วนใหญ่เกษตรกรจะเปิดโคเวต่าย่อยโดยอยู่ราวๆคนละ 100-150 ตัน เกษตรกรที่มีความประสงค์จะปลูกอ้อย จะต้องจับกลุ่มเข้าโคเวต่าก่อน ส่วนใหญ่มักจะจับกลุ่มโคเวตาในกลุ่มเครือญาติ หรือคนที่เชื่อถือได้ ทางโรงงานจะให้มีการค้าประกันสัญญาต้นละ 10 บาท ถ้าไม่ส่งอ้อยตามสัญญาก็จะถูกยึดเงินค้ำประกันสัญญานี้

หลังจากได้โคเวต่าแล้ว ก็จะเริ่มปลูกโดยเกษตรกร จะปลูกช่วงเดือนตุลาคม – ธันวาคม การเตรียมดินสำหรับการปลูก เกษตรกรจะต้องทำการไถดิน โดยรถไถ ซึ่งการไถจะไถ 3 รอบด้วยกันคือ การไถเตรียมดิน 3 ไร่ละ 420 บาท ไถครั้งที่สอง ไร่ละ 240 บาท และไถทรงไร่ละ 250 บาท เมื่อไถทรงเสร็จแล้ว ก็จะนำพันธุ์อ้อยมาปลูก พันธุ์อ้อยที่เกษตรกรปลูก คือ พันธุ์ตระกูลเค ตระกูลอุทอง พันธุ์มากอส แต่ปัจจุบันพันธุ์ที่นิยมปลูกมากที่สุดได้แก่ พันธุ์ เค 92- 80 พันธุ์ เค 988- 92 ท่อนพันธุ์มีทั้งเก็บเองและหาซื้อจากโรงงาน ในราคาไร่ละ 13,000 บาท ท่อนพันธุ์ 1 ไร่สามารถปลูกได้ในพื้นที่ 10 ไร่และต้องจ้างคนตัด 13 คน ค่าจ้างคนละ 150 บาทต่อวัน และต้องเสียค่าขนส่งประมาณ 1,000 บาท และจ้างแรงงานขนพันธุ์อ้อย 6 คนๆ ละ 200 บาท รวมเป็น 1,200 บาท การปลูกอ้อยมีทั้งจ้างรถปลูกไร่ละ 840 บาทต่อไร่ หรือจ้างคนปลูก 150 บาทต่อวันต่อคนเมื่อปลูกจะใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 16-16-8 1 กระสอบต่อไร่

2. การดูแลบำรุงรักษา การใส่ปุ๋ยเคมี โดยใส่ครั้งแรกตอนเริ่มปลูก พอฝนเริ่มตกในเดือนพฤษภาคมก็ใส่อีก 1 กระสอบต่อไร่ เดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายนใส่อีก 1 กระสอบต่อไร่ ราคาปุ๋ยเคมีปีที่ผ่านมาอยู่ที่ 1,180 บาทต่อกระสอบเมื่อปลูกอ้อยแล้ว จะทำการฉีดยาคลุมหญ้า 2 ครั้ง เพื่อป้องกันการงอกของวัชพืช การฉีดยาคลุมหญ้าส่วนใหญ่จะจ้างแรงงานคน อัตราการใช้ ไร่ละ 1 ลิตร ต้องจ้างคนฉีดไร่ละ 170 บาท ช่วงที่ฉีด คือ เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงหญ้าอ่อน และครั้งที่สองเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงหญ้าแตกกอ

3. การเก็บเกี่ยวผลผลิต ก่อนจะทำการตัดอ้อย ต้องได้รับแจ้งจากโรงงานเกี่ยวกับวันเวลาที่ทางโรงงานจะทำการเปิดหีบอ้อยเพื่อผลิตน้ำตาลก่อน เมื่อได้รับแจ้งแล้วจึงเริ่มตัดอ้อยตามคิวที่ได้รับการจัดสรรมาจากโรงงาน การตัดจะจ้างคนมาตัด 100 มัดในราคา 110 บาท ใน 1 มัดจะมีอ้อย 13 ลำ และต้องจ้างคนขนอ้อยขึ้นรถบรรทุกในราคา ต้นละ 55 บาท และต้องเสียค่ารถบรรทุกขนอ้อยต้นละ 95 บาท ผลผลิตเฉลี่ย 10-13 ตันต่อไร่

4. การขายผลผลิต ผลผลิตอ้อยทั้งหมดต้องขายให้กับโรงงานน้ำตาล เพราะเป็นระบบพันธะสัญญา โดยปีที่ผ่านมาราคาอ้อยอยู่ที่ตันละ 800 บาท โดยกำหนดมาตรฐานความหวานไว้ที่ 10 ซีซีเอส เมื่อชาวไร่อ้อยขายอ้อยแล้ว ทางโรงงานจะหักหนี้สิน การจ่ายเงินจะจ่ายเงินสดครึ่งหนึ่งและจ่ายเป็นเช็คอีกครึ่งหนึ่งให้กับเกษตรกรนำไปขึ้นเงินจากธนาคารที่ทางโรงงานกำหนดไว้

สภาพการผลิตอ้อยของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

การปลูกอ้อยเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน สามารถส่งผลผลิตออกสู่ตลาดได้สูงสุดเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ คณะผู้วิจัยและผู้แทนเกษตรกรในพื้นที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงการจัดการปัจจัยในการผลิต การจัดการดูแลกระบวนการผลิต และสภาพปัญหาที่พบ สรุปได้ดังนี้

1. การจัดการปัจจัยในการผลิต

ด้านพันธุ์อ้อย พันธุ์อ้อยในอดีตที่นิยมปลูกคือพันธุ์อีแดงน้อย, พันธุ์ซิโอบีเป็นพันธุ์พื้นบ้าน ส่วนพันธุ์อ้อยที่นิยมปลูกกันในปัจจุบันเป็นพันธุ์ที่มาจากการส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆ เช่น พันธุ์ฮาวาย, พันธุ์มากอส, พันธุ์ K 16, พันธุ์สีนวน, พันธุ์ K 203, พันธุ์ 161, พันธุ์ 92, พันธุ์ อุทอง, พันธุ์ 11, พันธุ์ 95-84 ซึ่งในขั้นแรกเกษตรกรต้องซื้อพันธุ์มาปลูกก่อนในปีแรก แล้วจึงบำรุงต่อ เพื่อให้เป็นอ้อยยอดในปีต่อไป

ด้านเครื่องมือ เครื่องที่ใช้ในการทำไร่อ้อยในอดีตมีเครื่องมือเช่น มีด, เสียม, จอบ ในการตัดต้นพันธุ์และปลูกใช้จอบถางหรือใช้รถไถนาเดินตามทำร่น ปัจจุบันใช้รถไถใหญ่ การเก็บเกี่ยวใช้มีดหรือรถตัดและรถสำหรับขนส่ง

ด้านที่ดิน ที่ดินที่ใช้ในการทำอ้อยมีทั้งที่ดินของคนในชุมชนเองและที่ดินเช่าทำ

ด้านแรงงาน แรงงานที่ใช้ในการทำไร่อ้อยส่วนมากจะใช้แรงงานในครัวเรือน ปัจจุบันนิยมจ้างแรงงาน หรือจ้างเครื่องจักร

ด้านปุ๋ย ปุ๋ยที่ใช้ใส่ในไร่อ้อยในอดีตหากเป็นที่ดินงามหน้าดินเปิดใหม่ จะไม่ต้องใส่ปุ๋ย แต่เมื่อปลูกมาได้สัก 2-3 ปีก็ต้องทำการใส่ปุ๋ยเคมีตามสูตรที่เหมาะสม แต่ปัจจุบันก็เริ่มมีคนในชุมชนหันมาใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยขี้วัว-ขี้ควาย มาเสริมหรือใส่แทนปุ๋ยเคมี

ด้านการกำจัดศัตรูพืช ในอดีตแทบไม่ต้องใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช เพราะเกษตรกรจะใช้รถไถนาเดินตามทำร่นอ้อย แต่ปัจจุบันเกษตรกรมักปล่อยให้วัชพืชเจริญเติบโตจนต้องใช้สารเคมีกำจัด

2. การจัดการดูแลในกระบวนการผลิต

ด้านการเตรียมดิน การไถเตรียมดินสำหรับการปลูกอ้อยจะทำการไถ 3 ครั้งในอดีตนิยมใช้รถไถนาเดินตาม เสียแค่ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ปัจจุบันนิยมใช้รถไถใหญ่ซึ่งต้องเสียทั้งค่าน้ำมัน ค่าจ้างไถ หากจะมีรถไถเป็นของตนเองก็ต้องเสียเงินซื้อเครื่องจักร

ด้านการปลูก การปลูกในอดีตจะใช้แรงงานในครัวเรือนจึงไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงาน แต่ปัจจุบันแรงงานในครัวเรือนไม่ค่อยมี จึงต้องจ้างแรงงานเสริมมาช่วย รวมถึงจ้างรถปลูก

ด้านการบำรุงรักษาดิน/น้ำ การบำรุงรักษาดิน ในอดีตแทบไม่ต้องมีการใส่ปุ๋ยเพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อทำการผลิตได้สัก 2-3 ปีก็ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่ ส่วนน้ำนั้นอดีตอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ปัจจุบันบางพื้นที่มีการขุดเจาะน้ำบาดาลหรือขุดบ่อน้ำเพิ่มที่เก็บน้ำในพื้นที่ตนเอง

ด้านการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ในอดีตเกษตรกรจะใช้รถไถนาเดินตามทำร่นอ้อยตั้งแต่ช่วงที่หญ้ายังอ่อนอยู่ เสียแค่ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ปัจจุบันนิยมใช้สารเคมี รวมถึงจ้างแรงงานฉีดยาด้วย

ด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อก่อนนิยมใช้แรงงานในครัวเรือนเพราะลูกหลานมีมาก แต่ปัจจุบันนิยมการจ้างแรงงานและต้องใช้รถขนส่งขนาดใหญ่เพื่อขนอ้อยไปโรงงาน

3. ปัญหาและผลกระทบของการปลูกอ้อยที่นำไปสู่การขาดความมั่นคงทางอาหาร

ปัญหาด้านการลงทุนสูง แม้อ้อยจะขายได้ในราคาสูง แต่ต้นทุนการผลิตก็สูง โดยเกษตรกรจะต้องมีการลงทุนเกือบทุกกระบวนการ ตั้งแต่การเตรียมดินไปจนถึงการตัดและการขาย

ปัญหาดินเสื่อม การปลูกอ้อยติดต่อกันซ้ำซากในพื้นที่เดิมหลายๆ ปี ทำให้ดินเสื่อมลง ที่ผ่านมาเกษตรกรจะปลูกอ้อยสลับกับมันสำปะหลัง เพื่อให้ดินได้ฟื้นตัว เพราะอ้อยกับมันสำปะหลังกินธาตุอาหารคนละชนิด แต่ถึงอย่างนั้นเมื่อปลูกไปนานๆ ก็ส่งผลให้ดินเหมือนกันการใช้ปุ๋ยเคมีติดต่อกันก็มีผลให้ดินแข็งและเสื่อมสภาพ ปัจจุบันเกษตรกรจึงได้มีการนำปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ หรือ ใช้ควบคู่กับปุ๋ยเคมี

จากการที่คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจประเด็นปัญหาและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Workshop) และการสนทนากลุ่มย่อยแบบสภาคาเฟ่ (World Café) เป็นกระบวนการสะท้อนปัญหาจากการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลังร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้แทนกลุ่มเกษตรกร พบว่า การทำไร่มันสำปะหลังและไร่อ้อยในตำบลภูน้ำหยด เป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ไม่ต้องทำความเข้าใจหรือศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมมากนัก อีกทั้งการปลูกมันสำปะหลังและอ้อยก็มีโรงงานรับซื้อที่แน่นอน ปลูกเท่าไรหาก็ขายได้ ในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ทำอาชีพเดียวกัน สามารถกู้เงินได้จากสถาบันการเงิน เมื่อมีปัญหาด้านการทำไร่อ้อยไร่มันสำปะหลังก็สามารถปรึกษามาชิกพร้อมกลุ่มได้ อีกทั้งการทำอาชีพไร่มันสำปะหลังและไร่อ้อยในตำบลภูน้ำหยด แม้จะขึ้นอยู่กับปลูกพืชเศรษฐกิจมาโดยตลอด เพราะเกษตรกรไม่สามารถควบคุมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ได้ ทำให้เกษตรกรมีการปรับตัวไปเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับว่าในช่วงนั้นพืชเศรษฐกิจชนิดไหน มีราคาดี แต่ด้วยเหตุปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ ทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยง เรื่องราคาผลผลิตมาโดยตลอด ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติที่เกษตรกรเคยได้ใช้ประโยชน์ ได้ถูกทำลายจากการขยายพื้นที่ทำการเกษตรและการใช้สารเคมีในภาคเกษตร

ทั้งนี้ การทำเกษตรในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำเกษตรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกเกษตรแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แม้ผลผลิตจากอ้อยและมันสำปะหลังจากเป็นรายได้หลักของพื้นที่และมีอัตราการผลิตที่สูงสุดของจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่เมื่ออยู่ในวงจรการผลิตที่ต้องกู้ยืมเงินลงทุนและการจำหน่ายผลผลิตที่ตกอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ขาดอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า แม้การจำหน่ายผลผลิตจะทำให้ได้เงินเป็นก้อน แต่เมื่อให้เกษตรกรได้วิเคราะห์ต้นทุนการผลิตโดยละเอียดเปรียบเทียบกับรายได้จากการขายผลผลิตทำให้เห็นถึงการขาดทุนที่เกษตรกรแบบรับตลอดมา ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากที่ต้องกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนในการผลิตตั้งแต่การเพาะปลูก การดูแล จนถึงการเก็บเกี่ยว ปัจจุบันเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดเป็นหนี้สิน 2 ระดับ คือ 1) เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำไร่มากในปริมาณมาก คือ จำนวน 10 ไร่ขึ้นไป มีหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุนแรงในการทำเกษตร 2) เกษตรกรที่มีพื้นที่น้อยต่ำกว่า 10 ไร่ ต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำการเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้จำหน่ายผลผลิตก็นำเงินไปชำระหนี้ แล้วเมื่อฤดูการเพาะปลูกมาถึงก็กู้ยืมใหม่เพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไป จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน เกษตรกรกลุ่มที่มีพื้นที่ที่ทำเกษตรจำนวนน้อย หากรอพึ่งพารายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรของตนเพียงอย่างเดียว ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง ดังนั้นหลังจากช่วงเวลาพึ่งพาปลูกอ้อยและมันสำปะหลังลงในไร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และเอเห็นว่ายอ้อยกับมันสำปะหลังสามารถจะอยู่รอดได้ เกษตรกรวัยแรงงานกลุ่มนี้จะเดินทางไปทำงานรับจ้างในพื้นที่อื่น ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ใน

กรุงเทพมหานครหรือในต่างจังหวัดเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว อาชีพรับจ้างจึงกลายเป็นการสร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวเกษตรกรทั้งในการดำรงชีวิต การศึกษาของบุตร รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์นายเฉลย คงเพชรศักดิ์ ผู้แทนเกษตรกร เล่าว่า

“การทำอ้อยในอดีตใช้กำลังคนเป็นหลักตั้งแต่ปลูกยันเก็บ ใช้กำลังคนในครอบครัวบ้าง จ้างแรงงานบ้าง ปลูกอ้อยลงทุนเยอะครั้งแรกเพราะต้องมีค่าต้นพันธุ์ ส่วนค่าปุ๋ย ค่ายา ก็ปกติอยู่แล้ว พอต่อ 2 ต่อ 3 ถึงจะเริ่มเห็นกำไรบ้าง โชคดีหน่อยที่ทำอ้อยแถบนี้โรงอ้อยอยู่ไม่ไกลและโรงงานรับประกันราคาให้ ของตนเองปลูก 25 ไร่ ไม่ต้องลงทุนซื้อต้นพันธุ์เพราะปลูกอยู่แล้ว ไม่ต้องจ้างรถไถเพราะมีอยู่แล้ว ลงทุนแค่ค่ายา ค่าคนเก็บ ค่าต้นพันธุ์ ขายแล้วหักลบกลบหนี้ 8กส. ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าจ้างแรงงาน แล้วก็ได้ออกรอ 8กส. และเหลือไว้ใช้สอยราว 3-4 หมื่นบาท”

ส่วนนายกมล นามบุญเรือง ผู้แทนเกษตรกร เล่าว่า

“ตนเองปลูกอ้อยประมาณ 5 ไร่ ปลูกมันประมาณ 6 ไร่ ค่าใช้จ่ายหลัก ๆ ก็มีค่าไถเตรียมดิน ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง และค่าจ้างตัด โดยจะยืมเงินจาก 8กส. มาลงทุน หลังจากปลูกอ้อยปลูกมันของตัวเองแล้ว ในช่วงที่ว่างงานจากการทำไร่ ตนกับภรรยาจะไปรับจ้างทำไร่ที่สวนของคนอื่น เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน พอได้ค่ากับข้าว ค่าให้ลูกไปโรงเรียน”

กระทบจากการทำไร่มันสำปะหลังและอ้อย

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จึงได้นำกระบวนการของ A-I-C มาใช้ประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่การระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ชัดจำกัด ความต้องการของเกษตรกร ได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลทางการเกษตรของหมู่บ้าน ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น และร่วมกันคาดการณ์อนาคตหากสถานการณ์หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรของหมู่บ้านยังเป็นไปอย่างในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งพบว่า การทำไร่เกษตรทั้งไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังได้ส่งผลกระทบในหลายระดับทั้งครอบครัว ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และแหล่งอาหารของชุมชน ดังนี้

1. ผลกระทบในด้านการดำรงชีพของครอบครัว

1.1 ด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรประสบปัญหาภาวะขาดทุนโดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลังส่วนอ้อยนั้นอยู่ในภาวะเสี่ยง หากไม่ได้รับการประกันราคา ซึ่งทำให้ไม่มีเงินลงทุนปีต่อไป ดังนั้น จึงต้องยืมเงินมาลงทุนทั้งจากโรงงานและจาก 8กส. หมุนเวียนไปเรื่อย จนกลายเป็นปัญหาหนี้สินพันตัว สำหรับภาวะหนี้สินของเกษตรกรเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะหนี้สินของเกษตรกรอำเภอวิเชียรบุรี ในปี 2562 เกษตรกรในอำเภอวิเชียรบุรีมีหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวสูงถึง 187,732.54 บาท โดยเป็นหนี้สินเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน 60,327.96 หนี้สินเพื่อใช้ทำการเกษตร 60,327.96 บาท (หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน, สำนักงานสถิติแห่งชาติ <http://statbbi.nso.go.th/>, 2562,) ซึ่งสูงกว่าหนี้เฉลี่ยต่อครอบครัวของประเทศ เพราะภาวะหนี้สินสูงนี้เองทำให้เกษตรกร ไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรหนี้ได้ ต้องยืมหนี้กองทุนหมู่บ้าน ไปใช้ 8กส. ยืม 8กส. ไปใช้นายทุน และกองทุนหมู่บ้าน รวมถึงจับจ่ายใช้สอยทั่ว ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในอนาคตได้

1.2 ด้านต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง ต้นทุนการปลูกต่อไร่ล้วนสูงทั้งสิ้น นอกจากต้นทุนสูงแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นคู่สัญญาในการทำเกษตร แต่เกษตรกรก็ไม่มีสิทธิในการกำหนดราคาอ้อยและมันสำปะหลังของตนเอง ดังนั้นเมื่อกำหนดราคาไม่ได้ ทำให้เกษตรกรตกอยู่ภายใต้การ

ครอบครัวของโรงงาน เนื่องจากต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์มันสำปะหลัง ปุ๋ย หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

1.3 ด้านสุขภาพ การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำให้เกิดปัญหาการได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายของของเกษตรกรผู้ใช้ ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพ ซึ่งหากสารพิษตกค้างอยู่ และเกิดการการสะสมในด้านวิถีชีวิต ระบบเกษตรแบบใหม่ หรือเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย เพราะการสูญเสียของระบบเกษตรแบบยังชีพที่มีในอดีต ได้ทำลายระบบสังคมของหมู่บ้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงความคิด ความภาคภูมิใจในความเป็นเกษตรกร การละเลยภูมิปัญญาที่มีในหมู่บ้าน เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่ล้าสมัย น่าอับอาย การหาเงินให้ได้มากที่สุดกลายเป็นเรื่องน่ายกย่องยินดีในหมู่บ้าน ดังนั้น วิถีชีวิตจากเดิมที่เป็นแบบหาอยู่หากิน จึงเปลี่ยนเป็นการซื้ออยู่ซื้อกินอย่างครบวงจร

2. ผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

2.1 ผลกระทบต่อทรัพยากรดิน โดยการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมากติดต่อกันเป็น ตั้งแต่ช่วงต้นของยุคป่าแตก ประมาณ ปี 2520 ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของโครงสร้างดินและดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีไม่ใช้การบำรุงดิน แต่เป็นการอัดแร่ธาตุอาหารให้แก่พืชโดยไม่มีการเติมอินทรีย์วัตถุเพิ่มลงในดิน และการใช้ปุ๋ยเคมียังเร่งอัตราการสลายตัวของอินทรีย์วัตถุในดิน ทำให้โครงสร้างของดินเสื่อมลง ดินจึงกระด้างมีการอัดตัวแน่น ไม่อุ้มน้ำในฤดูแล้งผลกระทบต่อทรัพยากรระบบนิเวศน์ การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ไม่ได้ทำลายเฉพาะศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังทำลายแมลงและจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศในธรรมชาติ และผลที่ตามมาคือ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชที่รุนแรงมากขึ้น

2.2 ผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้าน การขยายพื้นที่ทำการเกษตรแบบไร่เชิงเดี่ยว (ไร่อ้อยและมันสำปะหลัง) ตั้งแต่ยุคป่าแตก (ปี 2520 -2535) ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจึงสูญเสียพื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ ยิ่งกว่านั้น การเข้ามาของอ้อยในยุคป่าแตก (ปี 2520 -2535) ทำให้เกษตรกรสูญเสียป่าหัวไร่ปลายนา ซึ่งเป็นป่าผืนสุดท้ายของครอบครัวและชุมชน

3. ผลกระทบต่อแหล่งอาหารของชุมชน

เมื่อทรัพยากรธรรมชาติที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้ง ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ ได้ถูกทำลายไปด้วยสารเคมีทางการเกษตร การบุกเบิกเปิดป่าของเกษตรกร และการกั้นฝายเพื่อกักน้ำล้นเป็นการทำลายแหล่งอาหารของหมู่บ้านทั้งสิ้น จากอดีต แหล่งอาหารของหมู่บ้านมีอย่างหลากหลาย ทั้งจากนา จากแหล่งน้ำ และจากป่า อาหารเหล่านี้ได้มาโดยที่แทบจะไม่ต้องลงทุนอะไรทั้งสิ้น แต่ปัจจุบันนี้แหล่งอาหารที่เป็นความมั่นคงเพียงแห่งเดียวของหมู่บ้านก็คือ ก็คือ รถพุ่มพวงหรือตลาดนั่นเอง ซึ่งเมื่อไหร่ก็ตาม ที่ราคาอ้อยตกต่ำ มันสำปะหลังขายไม่ได้ หนี้สินล้นพ้นตัว ไม่มีรายได้เข้ามาในครอบครัวหรือในหมู่บ้าน แหล่งอาหารที่เหลือแห่งสุดท้าย เกษตรกรก็ไม่สามารถรักษาไว้ให้ลูกหลานได้

จากการที่ได้ร่วมกับผู้แทนเกษตรกรวิเคราะห์ผลกระทบจากการทำไร่มันสำปะหลังและอ้อย เกษตร พบว่า เกษตรกรมีความวิตกกังวลเป็นอย่างมากถึงอนาคตของครอบครัวและลูกหลานจากการกระทำของตนเอง แม้เกษตรกรบางรายมีความต้องการที่จะหลุดพ้นจากวงเวียนการเป็นหนี้ มีชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ และได้อยู่กับครอบครัวไม่ต้องเดินทางไปรับจ้างที่อื่น แต่จากการศึกษาในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดโดยทั่วไปกลับก็ไม่พบเกษตรกรครัวเรือนใดที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านการเกษตร กล่าวคือ ไม่มีต้นแบบของบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาหารมีจำนวนน้อย สภาพของเกษตรกรถือว่าขาดความมั่นคงทาง

อาหาร อันที่จริงบริเวณบ้านของเกษตรกรเกือบทุกครัวเรือนมีพื้นที่หน้าบ้าน หลังบ้าน ระหว่างบ้านมากมาย แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการผลิตอาหารที่จำเป็นให้กับครอบครัว พื้นที่เหล่านี้หากนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็สามารถพลิกพื้นที่ให้มีคุณค่าสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดได้ เป็นผลมาจากเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขาดต้นแบบที่เหมาะสมที่จะช่วยชี้แนะให้เกษตรกรยอมรับได้ ประการต่อมาคือความไม่มั่นใจในความสามารถว่าตนเองจะทำได้ จึงเลือกที่จะไม่เพิ่มภาระให้กับตนเอง จึงเป็นที่มาของการรักษาแนวทางการทำเกษตรแบบเดิม และประการสุดท้ายคือ การคิดเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความไม่พร้อมของทุน กล่าวคือ เกษตรกรบางกลุ่มมีความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ไปเป็นการปลูกทุเรียน การปลูกอินทผลัมเพื่อทดแทน แต่พืชดังที่กล่าวมาใช้ทุนสูงและต้องเป็นพื้นที่ที่สมบูรณ์ด้วยดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรที่ไร้ทุนยังไม่สามารถเริ่มต้นปฏิบัติการจริงได้ หนทางเลือกที่จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังออกจากปัญหาทั้งหมดได้ คือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้แทนกลุ่มเกษตรกรจึงได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาข้างต้น อันเนื่องจากอ้อยและไร่มันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน การยกเลิกการปลูกคงเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องสร้างทางเลือกในระบบเกษตร โดยเกษตรกรสามารถเลือกใช้ได้ตามศักยภาพ ความเหมาะสม และเงื่อนไขของครอบครัว ที่สำคัญทางเลือกนี้จะต้องนำไปสู่ความยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมนุษย์ อย่างเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ โดยมีประเด็นแนวทางการแก้ปัญหาที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน เช่น จากปลูกอ้อย ปลูกไร่มันสำปะหลัง หรือพืชไร่ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว อาจมีการทำเกษตรแบบผสมผสานรวมถึงการผลิตไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์และการประมง โดยคำนึงถึงความต้องการของครอบครัวและความสอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก และเห็นผลในระยะสั้น ๆ

2. เพิ่มความหลากหลายในแปลงการผลิตเพื่อผลตอบแทนในระยะยาวที่ผลตอบแทนอาจมีใช้ตัวเงินเพียงอย่างเดียว อาจมาในรูปแบบของอาหารที่ปลอดภัย การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ความเอื้อเฟื้อกันในกลุ่มชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรพื้นฐาน คือ ดินและน้ำ ควบคู่ไปกับการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รวมถึงการลด ละ เลิก ใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม

3. สร้างและขยายเครือข่ายขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านกรมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัย และการทำเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์

ตารางที่ 4.2 แสดงประเด็นปัญหาบริบทในพื้นที่ และแนวทางการจัดการปัญหาอย่างยั่งยืน

สภาพปัญหาจากบริบทในพื้นที่	แนวทางการจัดการปัญหาที่ยั่งยืน
1. เกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน 2. ขาดอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า 3. ปัญหาหนี้สิน 4. ขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	1. ปรับเปลี่ยนจากการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน 2. การเพิ่มความหลากหลายในแปลงการผลิตเพื่อผลตอบแทนในระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว 3. การลดต้นทุนการผลิตและนำความรู้ เทคนิค

สภาพปัญหาจากบริบทในพื้นที่	แนวคิดการจัดการปัญหาที่ยั่งยืน
	วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 4. สร้างและขยายเครือข่ายร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านการมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัย

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

จากที่ได้ร่วมกับผู้แทนกลุ่มเกษตรกรจึงได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรในการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ระดมความคิดของเกษตรกรเพื่อค้นหาประเด็นความต้องการในการอบรม

คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคประชุมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Workshop) ในการจัดเวทีระดมความคิดร่วมกับกลุ่มผู้แทนเกษตรกรเพื่อค้นหาประเด็นความต้องการในการอบรมและประเด็นความต้องการในการพัฒนาตนเองของเกษตรกรในชุมชนอันเป็นแนวทางการสร้างความเข้มแข็งจากภายในเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกร สรุปได้ 2 ส่วน คือ แนวทางการลดต้นทุนในการผลิตอ้อยและมันสำปะหลังจากภายนอกชุมชน และ แนวทางการสร้างความเข้มแข็งจากภายในเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ดังนี้

1. แนวทางการลดต้นทุนในการผลิตอ้อยและมันสำปะหลังจากภายนอกชุมชน แยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1.1 การลดต้นทุนการผลิตอ้อยจากภายนอกชุมชน ชุมชนมีการนำองค์ความรู้ในนำเอาปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยมูลสัตว์ มาใช้ในไร่ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่าย ปรับสภาพดิน และ มีการทำร่น (กำจัดวัชพืช) โดยการใช้แรงงานตนเองหรือคนในครอบครัว หรือใช้วิธีการปลูกให้มีระยะห่าง 1 – 1.20 เมตร เพื่อให้รถเล็กเข้าได้ แล้วใช้รถไถเล็กไถพรวนดินในร่องช่วงที่มีวัชพืชขึ้นใหม่ๆ ไม่ต้องฉีดยาไม่ต้องจ้างแรงงานเสียแต่ค่าน้ำมัน (1 วัน ไถได้ประมาณ 8- 10 ไร่ ตามสภาพดิน)

1.2 การลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังจากภายนอกชุมชน ชุมชนมีการนำองค์ความรู้ในการลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังเป็นการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอกร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการบำรุงดินและเทคนิค วิธีในการปลูกยกร่องให้รถเล็กเข้าได้ ประมาณ 1-1.20 เมตร เพื่อสะดวกในการทำร่น (กำจัดวัชพืช) เช่นเดียวกับการทำไร่อ้อย และเป็นการทำให้ได้มันหัวใหญ่ด้วย

2. แนวทางการสร้างความเข้มแข็งจากภายในเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน แยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

2.1 การลดต้นทุนในการผลิตอ้อยที่เหมาะสมต่อการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น โดยทำการปลูกตามฤดูกาลและขั้นตอนปกติแต่เป็นการนำเอาปุ๋ยชีวภาพ มูลสัตว์ มาใช้ในไร่ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ปรับสภาพดิน และความรู้ในการทำร่น (กำจัดวัชพืช) โดยการใช้แรงงานตนเองหรือคนในครอบครัว หรือใช้วิธีการปลูกให้มีระยะห่าง 1-1.20 เมตร เพื่อให้รถเล็กเข้าได้ แล้วใช้รถไถเล็กไถพรวนดินในร่องช่วงที่มีวัชพืชขึ้นใหม่ๆ เป็นการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฉีดยา ไม่ต้องจ้างแรงงาน

2.2 การลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังที่เหมาะสมต่อการพึ่งตนเองของชุมชน นั้น โดยให้ปลูกตามฤดูกาลและขั้นตอนตามปกติแต่เป็นการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอกร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการบำรุงดินและเทคนิค ใช้วิธีในการปลูกยกร่องให้รถเข้าได้ ประมาณ 1-1.20 เมตร เพื่อสะดวกในการทำรุ่น (กำจัดวัชพืช) เช่นเดียวกับการทำไร่อ้อย และเป็นการทำให้ได้หัวใหญ่ด้วย

2.3 การจัดการภายในครัวเรือนและการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สอดคล้องต่อการจัดการอาหารในครัวเรือน/การปลูกผักสวนครัวจัดการอาหารในครัวเรือน อย่างเช่นการปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์เช่น ปลา ไก่ เป็ด เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ลดรายจ่าย ลดการซื้อหาจากภายนอก เพิ่มรายได้จากการขายผลผลิต หรือจากการบริโภค อีกทั้งยังเป็นการลดพึ่งพาอาหารจากภายนอก

2.4 การทำบัญชีรายรับรายจ่าย/การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน เพื่อให้แต่ละครอบครัวทราบถึงการใช้จ่ายภายในครัวเรือนว่ามีรายได้และรายจ่ายจากทางไหนบ้าง มีหนี้สินมาน้อยเท่าไร รายได้และรายจ่ายที่ต้องลงทุนในการทำการผลิตมาน้อยเท่าไรอย่างไร รายได้และรายจ่ายในครอบครัวสมดุลหรือไม่หนี้สินมีที่มาจากไหน ซึ่งจะนำไปสู่การตรวจสอบการใช้จ่ายในครัวเรือนและลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง แต่วิธีการนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนักเนื่องจากเกษตรกรมักไม่ค่อยได้จดรายละเอียดในการใช้จ่ายมากนัก

2.5 การจัดการผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน ทำผลิตภัณฑ์โดยแปรรูปจากพืชสมุนไพรในชุมชนเพื่อใช้ในครัวเรือน เช่น ยาสระผมมะกรูด ยาสระผมอัญชัน น้ำยาล้างจาน น้ำเอนกประสงค์ขัดพื้น ล้างจาน ซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่สมุนไพร มะขาม ขมิ้น มะเฟือง เพื่อช่วยลดเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและเป็นวัสดุที่หาได้ในชุมชน รวมถึงอาจเพิ่มรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ได้ด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ยกร่างหลักสูตร และพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

คณะผู้วิจัยทำการศึกษานโยบาย ทฤษฎีต่าง ๆ ประกอบด้วยแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เพื่อใช้เป็นกรอบออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเกษตรกร รวมถึงวางแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือปฏิทินกิจกรรมของเกษตรกรในวงวนการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยคณะผู้วิจัยได้จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรมในชื่อหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ที่เกิดจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาของเกษตรกรในวงวนการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง และความต้องการของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยร่างหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” โดยแย่งการเรียนรู้ออกเป็น 5 Module คือ

Module 1 : วงวนชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถเขียนขั้นตอน กระบวนการ ปลูกอ้อย มันสำปะหลังแบบครบวงจร ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ตลาด ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ รายจ่าย ความคุ้มทุน หรือผลตอบแทนที่ได้รับได้

Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง มองเห็นปัญหาจากการบริโภคอาหารที่เจ็บป่วยด้วยสารพิษตกค้าง วิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก และผลกระทบจากการพึ่งพาอาหารที่ไม่ปลอดภัย มุ่งให้ผู้อบรมเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัย รวมถึงการประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเอง จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการรายจ่ายโดยการพึ่งพาตนเอง

Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัวผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวความคิดสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จากจัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร้อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวและเป็นแกนนำขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

หลังจากได้ร่างหลักสูตรแล้ว คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการใช้เทคนิคประชุมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Workshop) ร่วมกับกลุ่มนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ รวม 11 ท่าน ประกอบด้วย

1) ศ.ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี	หัวหน้าโครงการ
2) ดร.พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ชุมชน
3) ดร.พระมหาสาทร บุญชุษะ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมชุมชน
4) นายวิฑูรย์ เลื่อนจำรูญ	ผู้อำนวยการมูลนิธิชีววิถี
5) รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาชุมชน
6) ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเครือข่าย
7) ผศ.ดร.พิชิต ปุริมาตร	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐกิจฐานราก
8) ดร.ภูษิต ปลื้มรัมย์	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเศรษฐกิจพอเพียง
9) ดร.เรียงดาว ทวะชาติ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาชุมชน
10) ดร.พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร	นักวิจัยประจำโครงการ
11) ดร.อาภากร ปัญญะ	นักวิจัยประจำโครงการ

โดยที่ประชุมได้ร่วมกันให้ข้อเสนอแนะและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสมกับการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่สอดคล้องกับปฏิทินกิจกรรมการประกอบอาชีพของกลุ่มเกษตรกร โดยสาระของหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” แบ่งกิจกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 5 Module โดยมีรายละเอียด ดังนี้

Module 1 : วิจารณ์ชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง

สาระสำคัญ

เกษตรกรน้อยรายมากที่จะประสบความสำเร็จในเชิงธุรกิจ หรือมีกำไรจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากที่สุดคือเจ้าของธุรกิจและอุตสาหกรรมปลายทาง รongลงมาเป็นพ่อค้าคนกลาง และที่ได้น้อยที่สุด ต้องแบกรับปัญหาและความเสี่ยงในทุก ๆ เรื่อง คือ เกษตรกรผู้ปลูกนั่นเอง

จุดมุ่งหมาย

เกษตรกรสามารถวิเคราะห์และเขียนขั้นตอนกระบวนการปลูกอ้อยและมันสำปะหลังแบบครบวงจร ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ตลาด ตลอดจนคิดต้นทุน รายรับ รายจ่าย ได้

วัตถุประสงค์

1) เพื่อให้เกษตรกรสามารถบอกข้อแตกต่างระหว่าง การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และเกษตรผสมผสาน ได้

2) เพื่อให้เกษตรกรมีความเข้าใจการทำเกษตรผสมผสานมากขึ้น

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

1) บรรยาย เรื่อง “การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และเกษตรผสมผสาน”

2) เกษตรกร ผู้เข้าร่วมอบรม เล่าเรื่อง ทบทวนการทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง

3) ให้ผู้เข้าร่วมอบรม ฝึกวิเคราะห์ตนเอง ทบทวนค่าใช้จ่ายทุกขั้นตอนการทำไร่อ้อย

และมันสำปะหลังจาก “แบบสำรวจเกษตรกรต้นแบบ” “ตารางบันทึกการปลูกอ้อย” และ “ตารางบันทึกการปลูกมันสำปะหลัง”

Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก

สาระสำคัญ

การพึ่งตนเอง เป็นความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน การพึ่งตนเอง ต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล ส่วนการพึ่งพาจากภายนอก

จุดมุ่งหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัย เกษตรกรทำบัญชีครัวเรือน และวิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีลดรายจ่ายโดยการพึ่งพาตนเอง

วัตถุประสงค์

1) เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลือกวิธีการพึ่งพาตนเองได้

2) เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายจากการพึ่งพาอาหารจากภายนอก

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

1) บรรยาย หัวข้อ “การพึ่งพาตนเอง” และ หัวข้อ “อันตรายในอาหาร”

2) ระดมความคิดเห็น วิธีการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

3) กิจกรรมวิเคราะห์ “โองชีวิต หรือโองเศรษฐกิจ”

คุณจะเลือกทางไหนก่อน?

แผ่นภาพที่ 4.2 แบบวิเคราะห์ “โอ่งชีวิต”

(ที่มา เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต”)

จากแผ่นภาพที่ 4.2 แสดงถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าทุกครัวเรือนเสมือน “โอ่งชีวิต” ที่มีรายรับเข้าทางปากโอ่งแต่มีรูรั่วของโอ่งที่ทำให้น้ำไหลออกตลอดเวลา โอ่งชีวิตมีรูรั่วหลายด้านที่ต้องอุด แต่ต้องเรียงลำดับความสำคัญ ผู้นำชุมชนและเกษตรกรผู้เข้าร่วม เห็นว่าสิ่งที่สำคัญอันดับแรกที่จะทำให้เดินต่อไปได้คือการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

สิ่งที่ทำได้ทันทีเพื่อลดต้นทุนคือ การปลูกผักกินเอง การทำปุ๋ยหมัก ทำน้ำยาล้างจาน ให้ความรู้เพิ่มเติมเรื่องการคัดแยกขยะ ทำให้มีรายได้จากขยะในครัวเรือน ช่วยลดปัญหาขยะในชุมชนไปด้วย

Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา

สาระสำคัญ

ปัญหาหลักของอาหารที่เห็นกันตามท้องตลาดคือเรื่องของความปลอดภัยซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิต ขณะเดียวกันเกษตรกรก็ต้องตระหนักถึงผลเสียของสารเคมีและหันมาทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งจะทำให้ผลผลิตที่ดีและไม่เป็นอันตรายต่อร่างกายของเกษตรกร

จุดมุ่งหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถวางแผนการปลูกผัก และจัดการพื้นที่บริเวณบ้าน หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อผลิตอาหารปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหาร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือนได้
- 2) เพื่อให้เกษตรกรได้บริโภคอาหารปลอดภัย และลดรายจ่าย
- 3) เพื่อให้เกษตรกรได้แลกเปลี่ยนอาหารภายในชุมชนกันเอง เกิดการแบ่งปัน

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

- 1) บรรยาย หัวข้อ การปลูกพืชระยะสั้น / การลดรายจ่ายในครัวเรือน

- 2) ผีการคิดเป็นเหตุเป็นผล
- 3) กิจกรรม กินอะไรเข้าไปก็ได้อย่างนั้น “กินดีเพื่อสุขภาพ” ร่วมวิเคราะห์ “สุขภาพของชุมชน”
- 4) กิจกรรมระดมความคิด “การคิดเป็นเหตุเป็นผล การพึ่งตนเองเพื่อความยั่งยืน”

Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง

สาระสำคัญ

วิถีชีวิตแบบพอเพียง ความมั่งคั่งแห่งการพึ่งพาตนเอง จะมีสักกี่คนที่จะเข้าใจและนำไปปรับใช้ในชีวิต ความพอเพียงไม่ใช่แค่การปลูกผักทำนาทำเกษตรกรรมเลี้ยงตนเองเท่านั้น แต่ใจความสำคัญของวิถีชีวิตพอเพียงนั้นคือการประเมินตน มีเหตุผล ไม่ประมาท ดำรงตนอยู่ในความพอดี มีชีวิตที่สมดุลและพึ่งตนเอง

จุดมุ่งหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้อย่างลึกซึ้งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้จริง เกิดความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม และเป็นพลเมืองที่ดี

วัตถุประสงค์

1) เพื่อให้เกษตรกรถอดบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านสังคม

2) เพื่อให้ครัวเรือนต้นแบบ ออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือนได้

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

1) ทำแบบสำรวจ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

2) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดของเรา” และปฏิบัติการ “แผนผังอาหารในบ้านฉัน” มีกติกาข้อกำหนด

(1) ให้วาดแผนผังพื้นที่สร้างอาหารในบ้านของฉันทันครอบครัวละ 1 ชิ้น

(2) ให้เติมแหล่งอาหารที่มีอยู่ในบ้านลงในแผนผังตามสภาพจริง

(3) ให้แสดงพื้นที่ว่างภายในพื้นที่บ้าน และ พื้นที่สำหรับสร้างแหล่งอาหารของตนเอง

ตนเอง

(4) ให้ทุกท่านรับเมล็ดพันธุ์จากโครงการจำนวน 14 ชนิด เช่น พริกชี้ฟ้าสวน พริกชี้ฟ้า แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือยาว มะเขือเปราะ พักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกาดขาว ค่ะน้า ผักกวางตุ้ง

(5) ให้ทุกท่านคำนวณพื้นที่ว่างและทดลองวางเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับลงในพื้นที่ตนเองกำหนด

(6) ให้ทุกท่านนำเสนอว่า ถ้าปลูกผักตามแผนผังทำขึ้นจะได้ผลเป็นอย่างไร จะลดภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารได้อย่างไร และปัญหาอุปสรรคหรือข้อกังวลมีอะไรบ้าง

(7) ให้ทุกท่านนำเสนอด้วยว่า ถ้าในพื้นที่ของตนจะลดรายจ่ายได้มากกว่านี้ จะปลูกอะไรเพิ่มในพื้นที่ของตน

(8) ให้ทุกครอบครัวนำเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับ ไปวางแผนปลูกในพื้นที่ตนเอง โดยคณะผู้วิจัยจะลงพื้นที่ไปร่วมสำรวจพื้นที่จริงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3) ฝึกทำผัสดังพื้นที่เกษตรปลอดภัยในครัวเรือน จำนวน 20 ครัวเรือน และเกษตรกรผู้แทน ครัวเรือนได้นำเสนอ

4) แจกเมล็ดพันธุ์ แก่ครัวเรือน “แกนนำการเปลี่ยนแปลง” 20 ครัวเรือน และแนะนำ การทำ “แบบบันทึกการปลูกพืช”

Module 5 : ปฏิบัติการสร้างความปลอดภัยทางอาหาร

สาระสำคัญ

ความมั่นคงทางอาหาร ในภาวะวิกฤตของโลก ไวรัสโคโรนา 2019 ชุมชนในเมืองได้รับ ผลกระทบเรื่องการออกไปจับจ่ายซื้อของมาเพื่อบริโภคไม่ได้ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” ซึ่งแตกต่างจาก ชนบท ที่ปลูกผัก กินเอง แม้ไม่ได้กลับบ้านไปไหน ก็ยังคงดำรงชีวิตเป็นปกติ แต่ที่กระทบคือภาคเกษตร ที่ไม่ สามารถส่งออกผลผลิตทางการเกษตรได้ในปริมาณเท่าเดิม ทำให้เกิดผลผลิตล้นตลาด ขาดทุน เสีย สุขภาพจิต เป็นหนี้สิน ฉะนั้น การทำอาชีพหลัก และอาชีพรอง มีความสำคัญมาก ค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นทุกวัน ทุกคนต้องกิน ต้องใช้ ชุมชนต้องมีรายได้รายวัน และหาวิธีลดรายจ่ายรายวันลง

จุดมุ่งหมาย

เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง จัดการเวลาเพื่อทำเกษตรปลอดภัย ควบคู่กับทำไร่ อ้อย มันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลัก นำมาซึ่งรายได้หลัก

วัตถุประสงค์

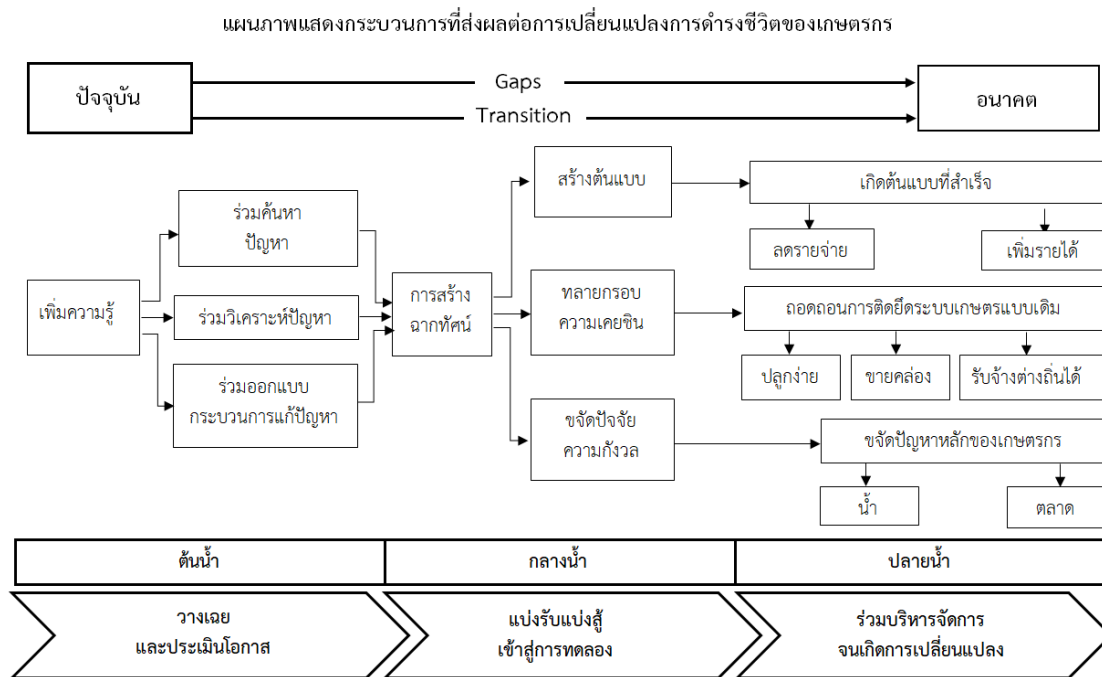
- 1) เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายการบริโภคจากตลาด
- 2) เพื่อให้เกษตรกรได้ทำเกษตรปลอดภัย เกิดกิจกรรมภายในครอบครัว

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

- 1) บรรยาย สร้างความเข้าใจเรื่องการทำแบบประเมินผล กิจกรรม เกษตรกรผู้ เปลี่ยนแปลงชีวิต
- 2) บรรยาย สร้างความเข้าใจ แบบติดตาม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”
- 3) มอบพันธกิจ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” และกำหนดปฏิทิน (Time line) ในการติดตาม และการรายงานผลการเปลี่ยนแปลง

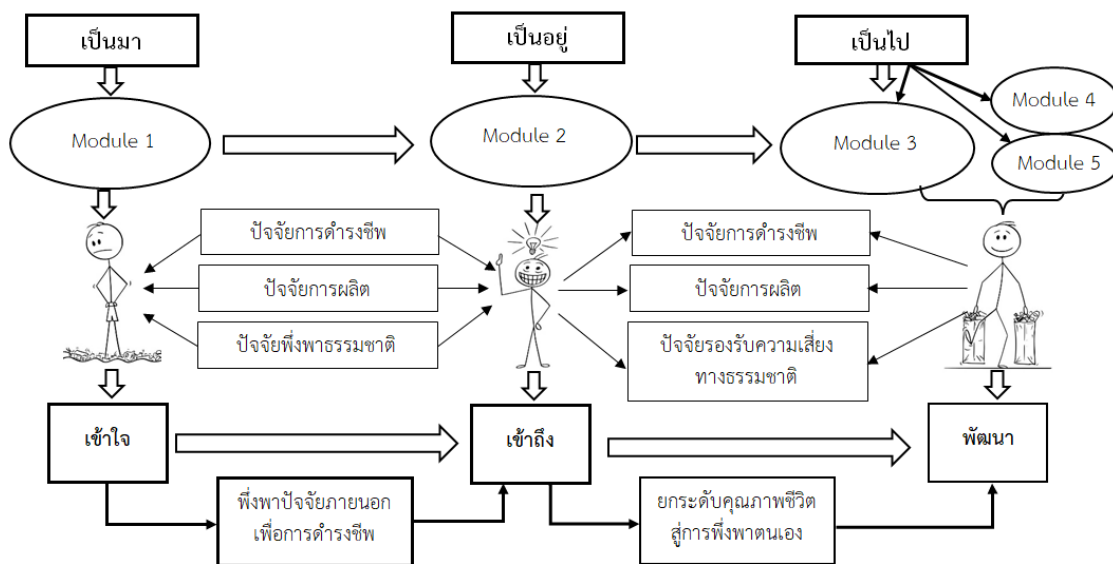
ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้อบรม

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยรวมได้ร่วมกันวางแผนการทำงาน (Road map) เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรม เพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้ง การทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยทำการวิเคราะห์บริบทของชุมชน สภาพ ปัญหา การสร้างฉันทศน์ความคาดหวัง และต้นแบบความสำเร็จ ดังแผนภูมิที่ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของเกษตรกร

จากแผนภูมิที่ 4.1 แสดงถึงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิเคราะห์สภาพบริบทของการประกอบอาชีพการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยอ้อยในปัจจุบันผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ปัญหา ร่วมกันสร้างฉันทันทีการเปลี่ยนแปลง (Transition) ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ทดสอบความเห็นและจัดปัจจัยความกังวลที่เกิดจากการทำเกษตรแบบพึ่งพาผู้การพึ่งตนเองอย่างยิ่งย่นของเกษตรกร โดยกระบวนการเริ่มจากต้นน้ำ คือ “การวางแผนและประเมินโอกาส” กลางน้ำ คือ “แบ่งรับแบ่งสู้เข้าสู่การทดลอง” และปลายน้ำ คือ ร่วมปฏิบัติจนเกิดความเปลี่ยนแปลง เพื่อจัดปัญหาหลักของเกษตรกรอนวิถีชีวิตจากการยึดติดการทำเกษตรแบบเดิม บนฐานคิดการสร้างต้นแบบความสำเร็จ คือ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้” ของเกษตรกรครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จากการอบรมเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่การเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ดังแผนภูมิที่ 4.2

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีพของเกษตรกร

จากแผนภูมิที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยความร่วมมือของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ในModule 1 : ว่างวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อปัจจัยการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อยผ่านกิจกรรมเรียนรู้ในหลักสูตร Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

กระบวนการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

หลังจากทีมผู้วิจัยได้ เอกสารประกอบการอบรม หลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเริ่มจัดเวทีตามโมดูล ดังนี้

กิจกรรม 1 ว่างวนชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง

ทีมวิจัย กำหนดจัด 3 ครั้ง ในพื้นที่วิจัย เป้าหมายผู้เข้าร่วมจำนวน 300 คน โดย คุณสมบัติผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง มีพื้นที่ทำไร่อยู่ในอำเภอลำดวนบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

ครั้งที่ 1 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 9-10 ตุลาคม 2563 ณ ศาลาวัดพรหมประชาสรรค์ หมู่ที่ 14 ตำบลภูน้ำหยด มีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลังจากหมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 14 เข้าร่วมจำนวน 96 คน

ครั้งที่ 2 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 12- 13 ตุลาคม 2563 ณ โรงเรียนบ้านวังลึก หมู่ที่ 15 ตำบลภูน้ำหยด มีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลังจากหมู่ที่ 5, 7, 8, 9, 15 มีผู้เข้าร่วมจำนวน 102 คน

ครั้งที่ 3 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 14-15 ตุลาคม 2563 ณ ศาลาวัดหนองภิรมย์ หมู่ที่ 16 ตำบลภูน้ำหยด มีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลังจากหมู่ที่ 6, 10, 11, 12, 16 มีผู้เข้าร่วมจำนวน 107 คน

กิจกรรมการอบรม

กิจกรรม 1 ว่างวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง

เวลา 08.00 น. เกษตรกรชาวไร่อ้อย และมันสำปะหลัง ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ลงทะเบียนรับเอกสาร

เวลา 09.00 – 10.30 น. พระมหาบุญเลิศ อินทุปัญโญ ศ.ดร. กล่าวเปิดโครงการ และบรรยาย เรื่องการทำเกษตรเชิงเดี่ยว และเกษตรผสมผสาน ตลอดจนให้ความรู้เรื่องการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ในภาคเกษตร เพื่อให้เกษตรกรที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวมีทางเลือก และทางรอด เมื่อเกิดวิกฤต หรือภัยธรรมชาติ ที่เราไม่อาจคาดการณ์ได้

เกษตรเชิงเดี่ยว การปลูกพืชชนิดเดียวในบริเวณกว้างเป็นวิธีที่นิยมใช้โดยเกษตรกรผู้มีเนื้อที่ในการเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก การปลูกพืชที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง การปลูก การบำรุง และการเก็บเกี่ยวสามารถทำให้เป็นมาตรฐานได้ การสร้างมาตรฐานเป็นการเพิ่มความมีประสิทธิภาพทางเกษตรกรรม นอกจากนั้นก็ยังสามารถจัดพืชผลให้เหมาะกับตำแหน่งที่ปลูกได้ เช่นเลือกพืชที่เหมาะสมกับเนื้อดิน หรือเลือกพืชที่มีฤดูการปลูกสั้น แต่เกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งนำรายได้จากการขายมาวัดความสำเร็จนั้น อาศัยปัจจัยภายนอกแทบทุกอย่างในการผลิต ต้องนำเข้าและใช้วัตถุดิบจากภายนอก ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ต้นทุนส่วนใหญ่จึงมักอยู่ที่วัตถุดิบที่ไม่สามารถผลิตได้เอง และราคาขึ้นอยู่กับกลไกทางตลาด พ่อค้าวัตถุดิบจะเรียกราคาจากเกษตรกรได้ 100% ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ในทุกฤดูการผลิต ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ไม่ทำก็เป็นหนี้อยู่เพราะหนี้เก่าดอกเบี่ยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ลูกหลานของเกษตรกร ต้องออกแสวงหาทางทำกินใหม่ๆ ในกรุงเทพฯ ทำงานโรงงาน ส่งเงินใช้หนี้ เป็นหนี้ ในระยะยาวทั้งชีวิต ดังกล่าว ทำให้คนไทยมีน้ำใจน้อยลง เพราะสถานะที่ขาดแคลนเช่นเดียวกัน เกษตรกรต้องรับภาระต่างๆ มากขึ้น เพราะพ่อค้าจะเอาแต่ผลผลิตที่มีน้ำหนักดี ชาวไร่ก็ต้องซื้อปุ๋ยซื้อยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้น เพื่อ

ไม่ให้โดนกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ทุกท่านไม่มีเวลาดูแลสุขภาพตัวเองซื้ออาหารพืชผักจากนอกหมู่บ้าน ตลาด รถเมล์ มาบริโภคต้องรับสารปนเปื้อนไปเรื่อยๆ ต่อมาก็ป่วย และเข้าโรงพยาบาล ขาดแคลนรายได้ เป็นผลกระทบระยะยาวเช่นเดียวกัน การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ผลเสีย คือ พืชจะดูดอาหารที่ต้องการออกจากดินโดยไม่มีการทดแทน เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน หรือ การทำเกษตรผสมผสาน

เกษตรผสมผสาน และไร่นาสวนผสม เป็นการทำอาชีพเกษตรกรรม มารวมไว้อย่างน้อย 2 ประเภท ขึ้นไปหรือให้เข้าใจง่ายๆคือ การที่เกษตรกรทำงานมากกว่า 2 อย่าง /2 กิจกรรม ขึ้นไป ภายในพื้นที่และช่วงเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชคนละชนิด การเลี้ยงสัตว์คนละประเภท เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลระหว่างกัน และสร้างประโยชน์ให้กับเกษตรกรมากที่สุด ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานห่วงโซ่ที่มีความสัมพันธ์กันด้วย จะได้ประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่าย รวมถึงไม่ยุ่งยากในการดูแล ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การเลี้ยงไก่เอาไว้บนบ่อปลา ถือเป็นแนวทางของเกษตรผสมผสานที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตให้กับผู้ทำได้จริง บนพื้นฐานแห่งการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่ามากที่สุด ส่วนใหญ่แล้วการทำไร่นาสวนผสมจะเน้นเรื่องของความคุ้มค่าและราคาของพืชผลเป็นหลักสำคัญด้วย เช่น ปิ่นราคามันสำปะหลังไม่ค่อยดี ก็อาจทำเป็นไร่อ้วลิสงแทน เพราะสร้างรายได้มากกว่าเมื่อเทียบการลงทุนในปริมาณเท่า ๆ กัน เป็นต้น

นี่คือความหมายของเกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสมซึ่งจริง ๆ แล้วถ้ามองภาพให้กว้างขึ้นกว่านี้อีกจะพบว่า ทั้ง 2 ประเภทนี้มีความคล้ายคลึงกันพอสมควรทีเดียว แก่นแท้ของความต้องการคือ พยายามทำให้เกิดความคุ้มค่าบนพื้นที่การเกษตรของตนเองมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างประโยชน์ในเชิงบวกด้วย ไม่ใช่แค่การมีพื้นที่แล้วทำตามความชอบ แต่ต้องอาศัยหลักการห่วงโซ่ และความต้องการของตลาดมาเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการพิจารณาว่าจะทำอย่างไรดีบ้าง

หลังจากเข้าใจความหมายและภาพรวมคร่าว ๆ ของทั้งเกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสมกันไปแล้ว คราวนี้จะมาแยกเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เห็นภาพแบบชัดเจนไปเลยว่าหากเลือกทำการเกษตรทั้ง 2 แบบนี้จะเกิดความคุ้มค่าและประโยชน์ในด้านใดกับเกษตรกรบ้าง

1. การใช้พื้นที่ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ข้อแรกนี้ถือว่าชัดเจนในความหมายอยู่แล้วกับการเปลี่ยนพื้นที่เดิม ๆ ซึ่งเคยปลูกหรือเลี้ยงสัตว์แค่ชนิดเดียวมาเป็นเกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสม เพราะจะช่วยให้ทุกพื้นที่ของเกษตรกรถูกใช้งานอย่างเหมาะสม คุ้มค่า ไม่ปล่อยแม้แต่จุดเล็ก ๆ ให้กลายเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไร้ประโยชน์

2. เพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้มากขึ้น เมื่อมีการสร้างผลผลิตที่มากขึ้นแม้มีอยู่บนพื้นที่เดียวกัน ย่อมสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรมากกว่าเดิมแบบไม่ต้องมีข้อสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น จากเดิมที่ชาวนามีแค่การทำนา เมื่อหมดหน้างานก็ว่าง ไม่มีงาน ไม่มีเงิน ก็สร้างรายได้จากการขายพืชไร่ชนิดอื่น ๆ แทน หรือ จากเดิมเป็นแค่สวนผักเล็ก ๆ แต่มีการเลี้ยงปลาเพิ่มในบ่อน้ำที่นำไปใช้รดน้ำผักทุกวัน แบบนี้ก็เท่ากับสร้างรายได้ 2 ช่องทางในเวลาเดียวกันไปเลย

4. สร้างแนวคิดวางแผนในการทำงานอย่างเหมาะสม การจะเลือกทำเกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสมไม่ว่าชนิดใดก็ตามต้องมีการวางแผนให้รอบคอบก่อนเสมอ เพื่อเวลาลงมือทำไปแล้วจะพบว่าสอดคล้อง เป็นไปตามที่คาดหวังเอาไว้ เช่น ปลูกผักแต่ดินไปเลี้ยงไก่แบบนี้ก็มีโอกาสที่ไก่จะจิกผลผลิตตายหมด เป็นต้น การทำเกษตรในลักษณะที่ว่ามาจะช่วยให้รู้จักการวางแผนแบบเป็นขั้นตอน มองภาพออกว่าควรทำแบบไหน อย่างไร เพื่อให้ผลผลิตออกมาตรงกับที่ความต้องการมากที่สุดนั่นเอง

เกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสม ถือเป็นแนวทางดี ๆ ที่จะช่วยให้เกษตรกรทุกคนลืมตาอ้าปากได้ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะไม่ใช่แค่เรื่องของการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ แต่ยังมีรายได้เพิ่มเติมจากเคยมีแค่

ทางเดียวแล้วต้องไปหารับจ้างทำงานแบกหาม ได้อยู่บนพื้นที่ของตนเอง ตื่นเข้ามาทำในสิ่งที่รัก อยู่กับธรรมชาติ สร้างความสุขเล็ก ๆ ในชีวิตให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว อีกทั้งยังเห็นการเติบโตของผลผลิตที่เฝ้าเลี้ยงดูมาตั้งแต่แรก อาจบอกว่าเป็นชีวิตแบบพอเพียงที่ไม่ต้องมีเงินรวยล้นฟ้า แต่มีความสุขสบายใจในทุก ๆ วันที่ได้ทำและเลี้ยงชีพแบบที่น่าพึงพอใจ

เวลา 10.30 – 12.00 น. (แบ่งกลุ่ม) ทีมวิจัยแบ่งกลุ่ม เกษตรกร ออกเป็น 10 กลุ่มๆละ 10 คน เพื่อช่วยกันระดมความคิด ในประเด็นที่ทีมวิจัยเตรียมโจทย์ให้ โดยให้แต่ละกลุ่มเลือก หัวหน้ากลุ่ม รองหัวหน้ากลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และผู้นำเสนอ ทีมวิจัยแจกกระดาษ ปากกาเคมี

โจทย์ที่ให้เกษตรกรช่วยกันระดมความคิด คือ

1. ให้ท่านเขียนขั้นตอน กระบวนการ ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ต่อ 1 ไร่ แบบครบวงจรการผลิต
2. ให้ท่านลงรายละเอียดค่าใช้จ่ายในแต่ละขั้นตอน กระบวนการ ต่อ 1 ไร่

เวลา 13.00 – 14.30 น. นำเสนอทุกกลุ่ม พร้อมร่วมกันอภิปราย

การระดมความคิดเห็นภายในกลุ่ม เกี่ยวกับโจทย์ ได้ข้อมูล กิจกรรมขั้นตอน กระบวนการ การปลูกอ้อย มันสำปะหลัง โดยมีขั้นตอนหลัก 5 ขั้นตอน และในแต่ละขั้นตอนจะมีขั้นย่อยอีก ซึ่งการปลูกอ้อย ขั้นตอนแรกคือการเตรียมพื้นที่ปลูก ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมท่อนพันธุ์ ขั้นตอนที่ 3 การใส่ปุ๋ย ขั้นตอนที่ 4 การกำจัดวัชพืช และขั้นตอนที่ 5 การบำรุงต่อ ดังในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงต้นทุนการปลูกอ้อย ต่อ 1 ไร่

ขั้นตอนหลัก	กิจกรรมย่อย	จำนวนครั้ง	ค่าใช้จ่าย/ครั้ง
1. เตรียมพื้นที่ปลูก	1.1 ปรับระดับพื้นที่	1 ครั้ง	250 บาท
	1.2 ค่าไถ	2 ครั้ง	500 บาท
2. เตรียมท่อนพันธุ์อ้อย	2.1 ปลูกด้วยแรงคนคน 2 แรงงาน) ปลูก ไร่ 1 (ต่อวัน	1 ครั้ง	600 บาท
	2.2 ปลูกด้วยเครื่องปลูก	1 ครั้ง	1,000 บาท
	2.3 ค่าพันธุ์อ้อย	1 ครั้ง	1,200 บาท
3. ใส่ปุ๋ย	3.1 ใส่ก่อนปลูก หลังปลูก /	2 ครั้ง	1,200 บาท
	3.2 ใส่ปุ๋ยแต่งหน้า	1 ครั้ง	600 บาท
4. การกำจัดวัชพืช	4.1 ยาคุม	1 ครั้ง	500 บาท
	4.2 ยาฆ่า	1 ครั้ง	500 บาท
	4.3 การตัดอ้อย (เฉลี่ย)	1 ครั้ง	2,000 บาท
	4.4 การขนส่ง	1 ครั้ง	500 บาท
5. การบำรุงต่อ	5.1 การตัดแต่งตออ้อย	1 ครั้ง	300 บาท
	5.2 ไถพรวนดิน	1 ครั้ง	500 บาท
	5.3 ใช้รีเปอร์	1 ครั้ง	300 บาท
	5.4 การใส่ปุ๋ย	1 ครั้ง	620 บาท
รวมต้นทุน/ครั้ง/ไร่			10,570 บาท

ตารางที่ 4.4 แสดงต้นทุนการปลูกมันสำปะหลัง ต่อ 1 ไร่

ขั้นตอนหลัก	กิจกรรมย่อย	จำนวนครั้ง	ค่าใช้จ่าย
1.การเตรียมดิน	1.1 ปูยปรับปรุงดิน (ปูยคอก)	1 ครั้ง	200 บาท
	1.2 การปรับปรุงดิน (ไถรอบที่ 1)	1 ครั้ง	250 บาท
	1.3 การไถ (ไถรอบที่ 2)	1 ครั้ง	250 บาท
2.เตรียมท่อนพันธุ์ / การปลูก	2.1 ท่อนพันธุ์	1 ครั้ง	500 บาท
	2.2 ปลูกด้วยแรงงาน (แรงงาน 2 คน ปลูก 1 ไร่ ต่อวัน)	1 ครั้ง	600 บาท
	2.3 ปลูกด้วยเครื่อง	1 ครั้ง	1,000 บาท
3.การกำจัดวัชพืช / บำรุง	3.1 ฉีดยาคุมวัชพืช (ค่ายา)	1 ครั้ง	500 บาท
	3.2 ค้างจ้างแรงงานฉีดยา	1 ครั้ง	500 บาท
	3.3 รถไถเล็กพรวน/กำจัดวัชพืช	1 ครั้ง	1,000 บาท
	3.4 ใส่ปุ๋ย	1 ครั้ง	620 บาท
4.การเก็บเกี่ยว	4.1 เก็บเกี่ยวมันสำปะหลัง	1 ครั้ง	1,200 บาท
	4.2 การขนส่ง(ตันละ 150) เฉลี่ย 3 ตัน/ไร่		1,500 บาท
รวมต้นทุน/ครั้ง/ไร่			8,120 บาท

จากตารางที่ 4.3 และ 4.4 แสดงต้นทุนปลูกมันสำปะหลังต่อไร่ ในการปลูกมันสำปะหลัง ฤดูกาลผลิตปี 2562-2563 มีต้นทุนในการปลูกแต่ละครั้งโดยเฉลี่ยต่อไร่ อยู่ที่ 10,570 บาท ส่วนต้นทุนปลูกอ้อยต่อไร่ ในการปลูกฤดูกาลผลิตปี 2562-2563 มีต้นทุนในการปลูกแต่ละครั้งโดยเฉลี่ยต่อไร่ อยู่ที่ 8,120 บาท

ในขณะที่เกษตรกรทำงานกลุ่มทิมวิจัยได้เข้าไปเป็นพี่เลี้ยงในการกระตุ้นความคิดของแต่ละกลุ่ม และได้พูดคุยสัมภาษณ์กับเกษตรกรบางท่านที่ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม คุณลุงปาน ทุนนาม ผู้สูงอายุ เป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ทางทิมวิจัยได้สอบถามว่าทำไมถึงทำไร่มันสำปะหลัง คุณลุงตอบทิมวิจัย ว่า

“ปู่ย่าตายายทำมาแต่ก่อนแต่ออกเราเห็นมาตั้งแต่เล็กๆจะปรับเปลี่ยนอะไรก็ยาก เขาทำกันทั้งหมด เราก็ทำตามเขาทั้ง ๆ ที่รู้ว่าทำไปก็ขาดทุนแต่ก็ต้องทำเพราะ เสียขายที่ดิน ที่ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรเลยและปล่อยให้รกร้างก็จะเสียเงินค่าไถ หรือเสียเงินค่าจ้างคนตัดหญ้าจึงต้องทำไร่มันสำปะหลัง”

อาชีพดั้งเดิมตั้งแต่สมัย ปู่ย่า ตายาย ทำไร่และสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ พอท่านล้มหายตายจากไป ลูกหลานจึงต้องสืบทอดอาชีพเดิม เพื่อเลี้ยงชีพต่อไป ตามคำบอกกล่าวของ นางแหวดาว ศรียนต์ ว่า

“ที่ทำไร่อ้อยและไร่มันเพราะว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ตายายพ่อแม่ได้ทิ้งเอาไว้ให้จึง ต้องทำไปด้วยความที่เรามีประสบการณ์ทำไร่อ้อยและไร่มันเท่านั้น ไม่มีความรู้ อื่นๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรแบบผสมผสานตามที่พระอาจารย์ท่านได้ให้ ความรู้ในช่วงเช้า หากมีใครมาให้ความรู้ ก็คิดว่าคนในหมู่บ้านคงได้ทดลองทำ และเห็นประโยชน์ในการทำเกษตรผสมผสาน”

ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรที่อยู่ในวังวนของอาชีพปลูกอ้อยและมันสำปะหลังยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ เป็นผลมาจากเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขาดต้นแบบที่เหมาะสมที่จะช่วยชี้แนะให้เกษตรกรยอมรับได้ ประการต่อมาคือความไม่มั่นใจในความสามารถว่าตนเองจะทำได้ จึงเลือกที่จะไม่เพิ่มภาระให้กับตนเอง จึงเป็นที่มาของการรักษาแนวทางการทำเกษตรแบบเดิม และ หนทางเลือกที่จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังออกจากปัญหาทั้งหมดได้ คือการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกษตรกรต้องใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาซึ่งกันและกัน แนวทางนี้จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังไปสู่การดำรงชีวิตที่สมดุลมีความสุขตามอัตภาพ สร้างเศรษฐกิจครัวเรือนของตนเอง อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน หลุดพ้นจากวงจรการกู้หนี้ยืมสิน วงจรการกู้หนี้ยืมเงินปัญหาการประกอบอาชีพปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลัง

เวลา 14.30 – 15.30 น. เพื่อทบทวนการทำพีชเชิงเดี่ยว ทีมวิจัยเปิดคลิป VDO. จากยูทูป เรื่อง อ้อยต้นละ 700 บาท ชาวไร่อ้อยจะขาดทุนมากน้อยเท่าไร

หลังจากนั้น เพื่อจุดประกายทางความคิดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทีมวิจัยเปิดคลิป VDO. จากยูทูป เรื่อง เปลี่ยนพื้นที่เชิงเดี่ยวมาปลูกผักหวานป่า

หลังจากจบคลิป ทีมวิจัยได้ตั้งประเด็นคำถาม “ในบ้านของท่าน ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ อะไรบ้าง”

พืช / ผัก	เลี้ยงสัตว์
กระเพรา โหระพา แมงลัก ผักชี หอมแดง ชিং ข่า ตะไคร้ มะพร้าว มะขาม มะระขี้นก ตำลึง ชะอม มะเขือเทศ พริกขี้หนู มะกรูด มะนาว เพกา มะรุ่ม มีผลไม้ น้อยหน่า ส้มโอ สับปะรด	ไก่ไข่ ไก่ชน วัว หนูพุก ปลาตูก ปลานิล กบ

สิ่งที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม สะท้อนกลับมา ให้ทีมวิจัย หรือในเวทีได้รับรู้รับทราบ เขาก็เข้าใจว่ามันเป็นการทำเกษตรที่ไม่ได้กำไรแต่อย่างไร ต้องทำในเนื้อที่อย่างน้อย 20 ไร่ พอได้กำไร อยู่ได้ แต่หากมีน้อยกว่า 20 ไร่ และทำมาแล้ว หลายรอบ ขาดทุนแน่นอน เพียงแค่เป็นอาชีพที่เห็นมาตั้งแต่เกิดจึงต้องทำต่อไปจนตาย และไม่ทราบว่าทำอะไรให้ราคาอ้อยมันดีขึ้น จะทำให้เศรษฐกิจในบ้านของเขาดีขึ้นตาม นายมานิตย์ ทรายทอง บอกทีมวิจัยว่า

“ความรู้หรือความเข้าใจในเรื่องของเกษตรผสมผสานคือการทำเกษตรพีชอื่นๆ ก็ไม่เคยมีความรู้ พอได้ดูคลิปวิดีโอ เรื่องเปลี่ยนพื้นที่เชิงเดี่ยวมาปลูกผักหวานป่า ก็ทำให้รู้สึกคิดว่าพื้นที่ในบ้านของเราพอจะมีเนื้อที่ว่างน่าจะทำอะไรได้อาจจะไม่ต้องปลูกผักหวานแต่อาจจะปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ก็น่าจะทำให้ได้กินผักที่ปลอดภัย”

เวลา 15.30 น. ทีมวิจัยได้ประเมินเวทีวันแรกเกี่ยวกับเรื่องวังวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง สอบถามว่าวันนี้ทั้งวันถ้าได้เรียนรู้อะไรบ้างด้วยการให้ผู้เข้าร่วมเขียนบัตรคำ สิ่งที่ได้ก็คือไปทบทวนตัวเองว่ามีค่าใช้จ่ายในการทำไร่อ้อยไร่มันเท่าไร หากคิดต่อไร่และได้แลกเปลี่ยนกับเกษตรกรด้วยกัน จึงทราบว่าทุกคนมีปัญหาเหมือนกันหมด ซึ่งไม่มีทางออกก็ต้องทำต่อไปในอาชีพไร่อ้อยและไร่มัน และได้ความรู้เรื่อง

เศรษฐกิจพอเพียงการทำเกษตรผสมผสานแต่ยังไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอย่างไรอยากมีความรู้ด้านนี้เพื่อจะทำให้ชีวิตดีขึ้นและมีความสุขในที่สุด

เวลา 16.30 น. ทีมวิจัยได้นัดหมายกิจกรรมวันที่ สอง พบกันเวลา 9:00 น เพื่อจะมาเรียนรู้ในกิจกรรมที่ 2 คือ เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอกโดยฝากการบ้านให้ทุกกลุ่มช่วยคิดเป็นการบ้านว่าทุกวันนี้เราพึ่งพาตนเองอย่างไรพึ่งพาชุมชนอย่างไรและพึ่งพาภายนอกอย่างไรพรุ่งนี้เราจะมาหาคำตอบและหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน

กิจกรรม 2 เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก

เวลา 08.30 น. เกษตรกรผู้เข้าร่วมกิจกรรม ลงทะเบียน

เวลา 09.00 – 09.15 น. ทีมวิจัย ละลายพฤติกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้เทคนิคฝึกสมองสองซีก จับ แอล สร้างความเป็นกันเอง และเรียกเสียงหัวเราะ

เวลา 09.15 – 09.45 น. ทบทวน กิจกรรม วันแรก ของการอบรมโดยการเชิญตัวแทนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็น ชาย 1 คน หญิง 1 คน เพื่อให้ช่วยเติมเต็มกันว่า ได้เรียนรู้และทำกิจกรรมใดไปบ้าง

เวลา 09.45 – 10.30 น. พระมหาบุญเลิศ อินทบุญโญ (ช่วยธานี) ศ.ดร. ได้กล่าวทักทายและได้บรรยายถึงเรื่องการพึ่งพาตนเองหมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้นั้นมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน การพึ่งตนเองต้องสามารถเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องและสมดุล กิจกรรมในวันนี้มีจุดมุ่งหมายคือเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลัง เข้าใจในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัย และเกษตรกรสามารถทำบัญชีครัวเรือนสามารถวิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก จนเกิดความตระหนักนำไปสู่วิธีการลดรายจ่าย โดยการพึ่งพาตนเอง

แผ่นภาพที่ 4.3 ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี
แนะนำหลักสูตรและกิจกรรมอบรม

หลักการพึ่งตนเอง ต้องมีความพอดี 5 ประการ

1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม
2. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักฝึกนิกกำลัง และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง
3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป
4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง
5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่าง

การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า “ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจาก การประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพ ของตนเป็นหลักสำคัญ”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กัน อย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมี ความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตัวเอง”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ตีลดละสิ่งยั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละเอียดอ่อนต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษา และเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้่องงามสมบูรณ์ขึ้น” ทรงย้ำเน้นว่าคำสำคัญที่สุดคือ คำว่า “พอ” ต้องสร้างความพอที่สมเหตุสมผลให้กับตัวเองให้ได้และเราก็จะพบกับความสุข

การทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างง่าย ชำนาญ ขว้าง จะทำให้เราทราบว่า เราจ่ายอะไรไปที่ไม่จำเป็น และได้ทบทวนตัวเองทุกวันว่า ควรประหยัดอะไร และมีแนวทางวิธีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ อย่างไร เช่น การทำน้ำยาเอนกประสงค์ใช้เอง ทำให้ประหยัดในการซื้อน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้าที่มียี่ห้อต่างๆ ราคาแพง ซึ่งคุณค่าเท่าแล้วเราใช้เพื่อซักล้างความสกปรกออกเท่านั้นเอง หรือการทำปุ๋ยจากเศษวัสดุธรรมชาติ การทำน้ำหมักชีวภาพ สำหรับใช้โรยแมลงที่กินพืชผัก หรือน้ำหมักที่มีส่วนผสมผลไม้จะไม่ใช้ เช็ดกระจกได้ ล้างห้องน้ำ เพื่อลดปัญหาการได้รับสารเคมีทางอ้อม กำจัดกลิ่นได้อีกทางหนึ่ง

เวลา 10.30 – 12.00 น. ทีมวิจัยเปิดคลิป VDO. จากยูทูป “รู้หรือไม่ อันตรายในอาหาร” เวลา 2.20 นาที เนื้อหาเกี่ยวกับการรับประทานกันอย่างเอร็ดอร่อยเป็นประจำทุกวันอาจมีอันตรายแฝงมาและส่งผลเสียต่อสุขภาพทำให้เจ็บป่วยตั้งแต่เล็กน้อยจนถึงขั้นรุนแรงได้และสิ่งที่เป็นอันตรายในอาหารมีอะไรบ้าง นะอันตรายในอาหารมี 3 ประเภท 1 อันตรายทางชีวภาพหรืออันตรายจากสิ่งมีชีวิต เช่น เชื้อแบคทีเรีย ไวรัส เชื้อราและพยาธิที่ปนเปื้อนในอาหารที่ไม่สะอาดหรืออาหารที่ปรุงไม่สุกจะทำให้เราเจ็บป่วยเป็นโรคอาหารเป็นพิษเกิดความผิดปกติของระบบทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย เป็นต้น เชื้อโรคบางสายพันธุ์อาจก่ออาการรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้ 2 อันตรายทางเคมี เช่น การใช้สารฆ่าแมลง ปริมาณมากปลูกพืช ใช้สารเร่งเนื้อแดงเลี้ยงหมู สารก่อมะเร็งจากการย่าง สารพิษจากการใช้น้ำมันทอดซ้ำ สารเคมีจากบรรจุภัณฑ์หรือภาชนะ สารเคมีจากอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดอาหารเป็นพิษ เมื่อได้รับสารเคมีเหล่านี้เข้าไปจะทำให้เกิดพิษเฉียบพลันเป็นโรคอาหารเป็นพิษในทันทีเมื่อได้รับสารเคมีปริมาณมากเป็น

ประจำจนเกิดการสะสมในร่างกายจะก่อให้เกิดอาการพิษเรื้อรัง เช่น โรคไตโรคทางระบบประสาทมะเร็ง เป็นต้น 3 อันตรายทางกายภาพเกิดจากสิ่งแปลกปลอมที่ปนเปื้อนในอาหารเมื่อรับประทานเข้าไปแล้ว ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายทันทีเช่นเส้นผมขนสัตว์มูลสัตว์จากสัตว์เป็นพาหะนำเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย การป้องกันอันตรายในอาหารจึงเป็นเรื่องที่สำคัญผู้ผลิตจะต้องผลิตอาหารที่มีคุณภาพตามหลักสุขาภิบาลอาหาร ผู้จำหน่ายจะต้องคัดเลือกว่าวัตถุดิบที่มีคุณภาพและปลอดภัยอาหารให้สุกทั่วถึงรับประทานอาหารที่ปลอดภัย ต่อสุขภาพกินร้อนใช้ช้อนกลางและล้างมือให้สะอาดไม่ยากเลยที่ทุกฝ่ายร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามเพื่อ สุขภาพที่แข็งแรงของทุกคน

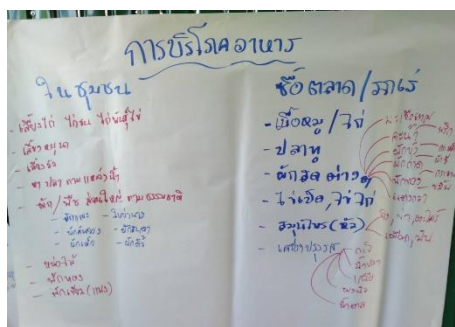
ทีมวิจัย เริ่มกิจกรรมระดมความคิดเห็น “วิธีการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน” วิทยากรนำ โดย ดร.พระมหาประกาศิต ลูติปสิทธิกร และ ดร.อาภากร ปัญญา นักวิจัยประจำโครงการ นำกิจกรรมอบรมต่อโดยใช้เทคนิค Participatory workshop คือ การให้ผู้เข้าอบรมได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนกัน หลังจากการได้วิเคราะห์ถึง รายรับ-รายจ่าย แนวทางการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ในกิจกรรมนี้ เป็นการค้นหาวิธีการสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับตัวเอง และครอบครัว บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพที่ 4.4 ทีมผู้วิจัยนำจัดกิจกรรม

ผลการจัดกิจกรรมในช่วงแรกนี้ จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้แทนครอบครัวแกนนำที่เข้าอบรม ทำให้เห็นถึงทัศนคติที่เปลี่ยนไป เกี่ยวกับรายจ่ายฟุ่มเฟือยเล็กๆ น้อยๆ ที่จ่ายไป เช่น ค่ากระเพาะ ค่าหอม ค่าผักซีที่ต้องจ่ายไป เมื่อมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนจึงทำให้เห็นความสิ้นเปลืองที่ไปจำเป็น เพราะผักสวนครัวเหล่านี้ก็สามารถปลูกไว้บริโภคเองได้ในพื้นที่ว่างหลังบ้าน หรือปลูกใส่ล้อรถเก่า ก็สามารถเป็นการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก และเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร พึ่งตนเองของเกษตรกรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทด้านการประกอบอาชีพ

หลังจากชมคลิป ทีมวิจัยทำกิจกรรม “YOU ARE WHAT YOU EAT” “กินอะไรเข้าไปก็เป็นอย่างนั้น” ชาวผู้เข้าร่วมกิจกรรมช่วยการคิดและเสนอแบบยกมือตอบและร่วมกันจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “การสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน” โดยร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการลดการพึ่งพาจากภายนอก โดยการวิเคราะห์ทบทวนถึงพืชผักสวนครัวที่ใช้เป็นประจำและเคยที่ต้องซื้อหาเพื่อบริโภค ทั้งที่สามารถปลูกในพื้นที่ของตัวเองได้ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเอง เป็นการร่วมกันหาแนวทางการสร้างอาหารที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง เป็นการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ได้ปลูกฝังบุตรหลานให้รู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง และยังสามารถเพิ่มรายได้ให้ตนเองได้ด้วย

แผนภาพที่ 4.5 การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “ลดรายจ่าย เพิ่มความปลอดภัย สร้างกำไรชีวิต” การให้เกษตรกรได้ฝึกวิเคราะห์ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการทำบัญชีครัวเรือน ทีมวิจัยได้ยกกรณีตัวอย่างการทำบัญชีครัวเรือน และการวิเคราะห์รายรับ-รายจ่ายในชีวิตประจำวันเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นรวมถึงการวิเคราะห์รายรับ-รายจ่าย

ผลตอบแทนในการปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลัง โดยการฝึกให้เกษตรกรได้ทำปฏิทินกิจกรรม Time line ควบคู่กับการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยในการดำเนินชีวิต

กิจกรรมต่อมาเป็นกิจกรรมระดมความคิดเห็น “วิธีการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน” วิทยากรนำโดย ดร.พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร นักวิจัยประจำโครงการ โดยใช้เทคนิค Participatory workshop คือ การให้ผู้เข้าอบรมได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนกัน หลังจากการได้วิเคราะห์ถึงรายรับ-รายจ่าย แนวทางการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ในกิจกรรมนี้เป็นการค้นหาวิธีการสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับตัวเองและครอบครัว บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการจัดกิจกรรมในช่วงแรกนี้ จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้แทนครอบครัวแกนนำที่เข้าอบรม ทำให้เห็นถึงทัศนคติที่เปลี่ยนไป เกี่ยวกับรายจ่ายฟุ่มเฟือยเล็กๆ น้อยๆ ที่จ่ายไป เช่น ค่ากระเพาะ ค่าหอม ค่าผักซีที่ต้องจ่ายไป เมื่อมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนจึงทำให้เห็นความสิ้นเปลืองที่ไปจำเป็น เพราะผักสวนครัวเหล่านี้ก็สามารถปลูกไว้บริโภคเองได้ในพื้นที่ว่างหลังบ้าน หรือปลูกใส่ล้อรถเก่า ก็สามารถเป็นการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก และเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร พึ่งตนเองของเกษตรกรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทด้านการประกอบอาชีพ ผลกระทบกับการใช้สารเคมีต่อสุขภาพของคนในชุมชนเท่าที่ประสบทุกวันนี้ได้แก่ประเทยฆ่าหญ้าหากไปโดนผิวหนังจะทำให้เกิดผดผื่นคันและอาการพุพองถ้าอายุเยอะรักษาไม่ค่อยหายก็จะเน่าและต้องตัดขาตั้งแต่บางคนสุขภาพแข็งแรงและไม่เป็นโรคอื่นๆ อย่างเช่นโรคเบาหวานโดยเฉพาะรักษาหาย

สารเคมีมีราคาแพงลงทุนไปไม่แน่ใจหรือว่าไม่รู้ไม่สามารถคาดการณ์ด้วยซ้ำว่าผลที่ตอบแทนมาจะคุ้มหรือไม่กับการลงทุนแต่ทุกคนก็ต้องยอมที่จะลงทุนที่จะต้องใส่สารเคมีเหตุผลเพราะพื้นที่ข้างเคียงเขาใช้ถ้าเรามัวแต่ไปใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยหมักมันก็โตไม่ทันเขาแถมแมลงที่หนีจากไร่อื่นก็มาไรของเราทำให้ผลผลิตของเราได้รับความเสียหายผลกระทบจากการใช้สารเคมีในด้านสุขภาพเห็นบางคนเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุหรืออยู่ๆ ก็เสียชีวิตด้วยการเป็นลมหรือกล้ามเนื้ออ่อนแรงทางชุมชนก็คิดว่าน่าจะเป็นเพราะสูตรผสมหรือว่าได้รับสารเคมีเข้าไปในร่างกายในปริมาณที่มากฉะนั้นชุมชนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงในไร่ได้เพราะว่าเราต้องมีรายได้จากการขายผลผลิตให้กับโรงงานและเอาเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนแต่สิ่งที่เราบริโภคเข้าไปเราอยากรับอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพเราอยากเรียนรู้เรื่องเกษตรผสมผสานเราอยากเรียนรู้เรื่องการทำน้ำหมักชีวภาพเราอยากจัดการพื้นที่ที่ว่างในบ้านของเราว่าดินของเราน้ำของเราปลูกอะไรได้บ้างและสามารถเติบโตได้ทำให้เราได้กินอาหารปลอดภัย

การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในครอบครัว ด้วย “แนวคิดโง่งชีวิต”

การใช้แนวคิดโง่งชีวิตในการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในชุมชนคณะผู้วิจัยได้ให้แนวทางและประเด็นในการให้ผู้เข้าร่วมได้คิดว่ามีโง่ง 1 ใบใหญ่ๆ แล้วมีรูรูบนโง่งหลายรูรูจากนั้นคณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับผู้เข้าร่วมว่าท่านจะเลือกที่จะเติมน้ำในโง่งให้เต็มหรือท่านจะอุดรูรูบนโง่งจะเลือกทำอย่างไรก่อนทุกคนในเวทีตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าจะต้องอุดรูรูก่อนนั่นคือความเป็นจริง คณะผู้วิจัยนำเสนอต่อไปว่ารูรูทั้งหลายคือค่าใช้จ่ายของเราทั้งหมดที่เกิดขึ้นในแต่ละวันในแต่ละเดือนในแต่ละรอบปี น้ำที่เติมลงไปก็คือรายรับทั้งหมดที่เราได้รับเป็นรายวันรายเดือนรายปี ฉะนั้นคณะผู้วิจัยให้ผู้เข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นว่ารูรูทั้งหลายมันมีอะไรบ้างทุกคนก็ช่วยกันคิดโดยการเสนอความคิดเห็นแต่คณะผู้วิจัยใช้เขียนในบัตรคำเพื่อจะให้เห็นชัดเจน

“รัฐที่เป็นรายจ่าย” ที่ผู้เข้าร่วมเวทีเสนอมาเป็นความจำเป็นก็คือค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าเทอมลูกค่าเครื่องนุ่งห่มหรือค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร 3 มื้อ ค่าแพมเพิส ส่วนค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย คือ ค่าหวย ค่าบุหรี ค่าเหล้า ค่า Shopping ค่าดอกเบียเงินกู้ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าท่องเที่ยว ค่าปาร์ตี้ ค่าแต่งหน้าทำผม ค่าซ่อมแซมบ้าน ค่าอุปกรณ์ของใช้ส่วนตัว ยาสีฟัน สบู่ แชมพู ค่ายานพาหนะ ค่ายาสามัญ ค่ารถไปโรงพยาบาล

หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้มาแยกประเด็นที่เป็นความจำเป็นหรือปัจจัย 4 ที่เป็นค่าใช้จ่ายประจำ และค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย คณะผู้วิจัยตั้งคำถามต่อไปว่าถ้าเราเจออุดหนุนรัฐเราจะทำอย่างไรในแต่ละประเด็น ในส่วนของดอกเบียเงินกู้เราจะมียุทธวิธีแก้ไขอย่างไร

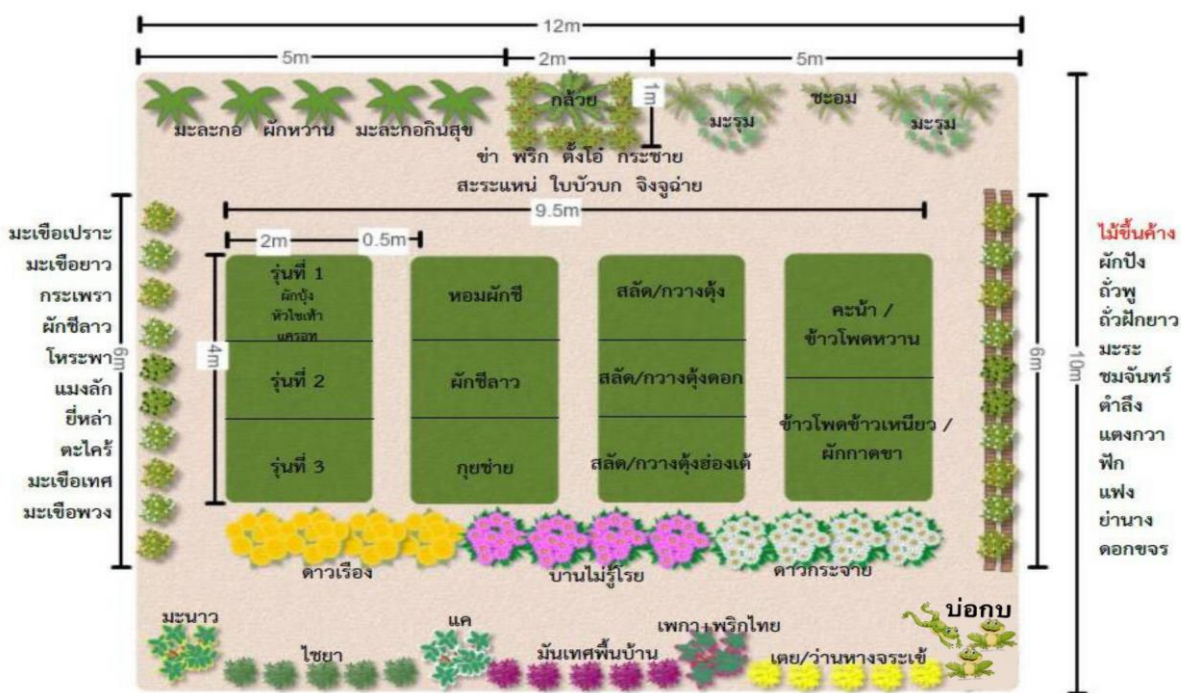
ทางผู้เข้าร่วมอบรมได้เสนอว่าควรจะมีอาชีพเสริมเพื่อหารายได้เพิ่มเพื่อมีเงินจ่ายดอกเบียเงินกู้ ในส่วนของค่าเหล้าบุหรีก็พยายามลดละเลิกให้ได้จากที่ดื่มหรือสูบวันละ 1 ซองหรือดื่มวันละ 1 ขวด ก็ให้ลดลง ค่าพาหนะ ค่าน้ำมันรถ ไปที่ไหนให้ไปรถคันเดียวกัน แล้วช่วยกันออกค่ารถแสดงว่าในหมู่บ้านต้องพูดคุยกัน อย่างเช่น วันนี้อยากไปโรงพยาบาลพร้อมกัน 5 คนก็ไปรถคันเดียวกันจะได้ประหยัด ส่วนค่าเฟอร์นิเจอร์ ให้เลือกทำสิ่งที่จำเป็น หากยังไม่ต้องเปลี่ยนหรือยังไม่ต้องซื้อใหม่ก็พักไว้ก่อน เพื่อสะสมเงินหรือเก็บเงินจำนวนนั้นไว้ใช้ในสิ่งที่จำเป็น ค่าตกแต่งบ้าน ค่าตกแต่งรถ หากไม่จำเป็นมากนักก็ยังไม่ต้องทำใดๆเพื่อสนองความอยากของเราให้ใ้แก่หรู้ ค่าแต่งหน้าทำผมวิธีแก้ก็คือนานๆไปที และหัดแต่งหน้าเอง การไปท่องเที่ยวหรือไปปาร์ตี้กับเพื่อนๆ ให้ใช้วิธียับยั้งชั่งใจแต่โชคดียังนี้เป็นโควิดถือว่าช่วยประหยัดไปได้เยอะ ค่าเสื้อผ้า นาฬิกา หมวก ก็เป็นค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยโดยซื้อจากทางออนไลน์วิธีแก้ไขที่คิดร่วมกันก็คือพยายามไม่เข้าไปดูสินค้าออนไลน์ ค่ากิน 3 มื้อ เป็นความจำเป็นที่ต้องจ่ายแต่หากจะลดค่าใช้จ่ายเราก็ควรจะมาปลูกผักเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ กินเอง ค่าน้ำค่าไฟก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องจ่ายต้องใช้วิธีการลดรายจ่ายหรืออุดหนุนรัฐก็คือใช้อย่างประหยัดไฟหลอดไหนที่ไม่ใช้แล้วก็ต้องปิด เพราะเป็นการสิ้นเปลือง ค่ายาสามัญประจำบ้านเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีในบ้านแต่หากแม้ว่าเราจะไม่อยากกินยาประจำเราก็ต้องออกกำลังกายเพื่อสร้างเสริมสุขภาพให้แข็งแรงค่าของใช้ส่วนตัวก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกบ้านทุกหลังคาเรือนต้องใช้วิธีการนำจะทำน้ำยาเอนกประสงค์ที่ทำครั้งละหลายๆประมาณ 20 ลิตรแล้วแบ่งกันไปในแต่ละครัวเรือนหรือหากมีมากกว่านั้นสามารถขายในราคาถูกได้ในชุมชนได้ด้วย ส่วนค่าเทอมลูกก็ต้องจ่ายเป็นปกติและเป็นความจำเป็นและเป็นหน้าที่ที่ต้องจ่าย ค่าซ่อมบ้านก็ต้องจ่ายเพราะไม่เช่นนั้น สิ่งจำเป็นพื้นฐานคือที่อยู่อาศัยของเรา หากไม่แข็งแรง มันคง เราก็อยู่อย่างไม่มีความสุข ค่ารถไปโรงพยาบาล ก็เป็นสิ่งจำเป็นในขณะนี้เพราะหากบ้านใดไม่มีรถเองต้องเช่าเหมารถคนอื่นไปส่งซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายมาก วิธีแก้ก็คือไปด้วยกันคันเดียวกัน ค่ายานพาหนะหรือค่าน้ำมันเชื้อเพลิงต้องควบคุมด้วยการวางแผนไปครั้งเดียวให้ได้งานหลายๆงาน ส่วนค่าแพมเพิสเป็นความจำเป็นแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นมาช่วงหลังหลังซึ่งแต่ก่อนโน้นเราเคยฝึกให้ลูกหลานเราตื่นมาเข้าห้องน้ำหรือตื่นมาปัสสาวะเองแต่สมัยนี้เป็นความสะดวกสบายของคนเลี้ยง ซึ่งจริงๆ มันเหมาะกับชุมชนในเมืองพ่อแม่ไม่มีเวลาพักผ่อนก็ใช้แพมเพิสในการดูแลบุตรหลานทารกน้อยที่ไม่ต้องตื่นมาตอนกลางคืนส่วนบ้านเราเป็นบ้านนอกไม่ต้องมีเวลาเร่งรีบขนาดนั้นก็ควรฝึกให้ลูกหลานให้เหมือนกันเลี้ยงสมัยก่อนเพื่อประหยัดค่าแพมเพิสแต่หากต้องเดินทางไปอื่นๆ ก็ใช้ได้ ส่วนค่าอินเทอร์เน็ตและค่ามือถือเวลานี้เป็นความจำเป็นเพราะลูกหลานต้องเรียนออนไลน์ อยากให้มีการติดตั้ง wifi ความเร็วสูงทั่วทุกหมู่บ้านชุมชนเพื่อให้ได้ใช้สัญญาณ Wifi ฟรีซึ่งข้อนี้รัฐบาลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นน่าจะช่วยเหลือหรือสนับสนุนได้

กิจกรรม 3 สร้างอาหารในบ้านเรา

เวลา 08.30 – 09.00 น. เกษตรกรผู้เข้าร่วมกิจกรรม ลงทะเบียนรับ แบบสอบถามประเมินความรู้ ความเข้าใจเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เวลา 09.00 – 09.30 น. ทีมวิจัย อธิบายการตอบแบบสอบถามให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และทำไปพร้อมๆกัน

เวลา 09.30 – 10.30 น. พระมหาบุญเลิศ อินทุปัญญา ศ.ดร. กล่าวถึงกิจกรรม “การสร้างอาหารในบ้านเรา” จากการศึกษาที่ต้องซื้ออาหารจากรถพุ่มพวง รถเร่ จากร้านค้าในชุมชน ที่เราไม่ทราบที่มาของอาหารที่เรากินทุกมื้อว่า ใส่สารเคมีมากน้อย เพียงใด พอร่างกายเราได้รับสารเคมีมากๆ ก็ส่งผลกระทบต่อร่างกาย ป่วย ไม่สบาย บางคนถึงกับทำงานไม่ได้ จะดีไหมหากเราได้ดูแลตัวเองเรื่องการจัดการอาหารด้วยตัวเองบ้าง บางมื้อ กิจกรรมวันนี้เป็นวันสุดท้ายและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนสามารถวางแผนการปลูกผักและจัดการพื้นที่บริเวณบ้านหรือแบ่งพื้นที่ในไร่เพื่อผลิตอาหารปลอดภัยได้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทุกท่านสามารถวางแผนการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือนได้มีอาหารปลอดภัยไว้บริโภคและมีการลดรายจ่ายสามารถแลกอาหารภายในชุมชนกันเอง ที่สุดคือการแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อกันภายในชุมชน ทีมวิจัยจะเสนอกรณีศึกษาของ “เกษตรกรต้นแบบอาชีพไร่นาสวนผสม ของ นางสำรวย บางสร้อย” และการจัดการพื้นที่ปลูกผัก “Model 30 ตารางวา” ให้กับผู้เข้าร่วมโครงการได้ดูว่าในพื้นที่บ้านของท่านสามารถจะทำการปลูกได้หรือไม่ และมีวิธีที่ทำให้พื้นที่เกิดความชุ่มชื้นคือการทำธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขังและทำให้พื้นที่บริเวณนั้นเกิดความชุ่มชื้น

แผ่นภาพที่ 4.6 แสดงตัวอย่างการออกแบบพื้นที่ปลูกผัก “โมเดล 30 ตารางวา”

เวลา 10.30 – 12.00 น. ทีมวิจัย ทดลองให้ผู้เข้าร่วมคิดถึงที่ว่างบริเวณบ้านตัวเอง แล้ววาดภาพพื้นที่ว่างในบ้านตัวเอง

เวลา 13.00 – 14.30 น. ทีมวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่วาดผังพื้นที่บ้าน ออกมานำเสนอให้ผู้เข้าร่วมได้ศึกษาว่าจะปลูกอะไร อย่างไร เนื้อที่ประมาณเท่าไร กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดย พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี ศ.ดร. หัวหน้าโครงการ ได้บรรยายพิเศษเกี่ยวกับ “การสร้างความมั่นคงทางอาหารตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และจากนั้นปฏิบัติการ “การปลูกผักสวนครัวเพื่อสร้างอาหารปลอดภัยและลดรายจ่ายในครัวเรือน” โดยวิเคราะห์พื้นที่ว่างรอบบ้านเพื่อวางแผนจัดการและวางแผนปลูกผักสวนครัวในพื้นที่รอบบ้าน จากนั้นให้เกษตรกรวิเคราะห์พื้นที่ของตนเองเหมาะแก่การสร้างแหล่งอาหารปลอดภัย เช่น การวิเคราะห์ตนเองว่าจะปลูกผักอะไรบ้าง จะจัดการพื้นที่ว่างรอบบ้านตัวเองอย่างไรบ้าง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

กิจกรรมการระดมความคิดร่วมกัน
“การคิดเป็นเหตุเป็นผล การพึ่งตนเองเพื่อความยั่งยืน” หลังจากเกษตรกรได้วิเคราะห์พื้นที่ของตนเอง และวิเคราะห์ความจำเป็นในการสร้างแหล่งอาหารในพื้นที่ของตนเอง ใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ มุ่งให้เกษตรกรมองเห็นประโยชน์ของการพึ่งพาตนเองด้วยการสร้างอาหารที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง คนในครอบครัว และสมาชิกในชุมชน โดยใช้เทคนิค Participatory workshop และมีการมอบหมายโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมไปคิดวางแผนจัดการสร้างอาหารในพื้นที่บ้านของตนเอง

แผนภาพที่ 4.7 ตัวอย่างการออกแบบ “แผนผังการสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน”

เวลา 14.30 – 16.00 น. ทีมวิจัยชวนผู้เข้าร่วมคิดต่อไปในอนาคตว่า เกษตรกรที่มาอบรมร่วมกันใน 3 วันนี้ จะทำอะไร ให้ได้รับรู้ข่าวสาร มีการประชุมเป็นประจำ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาร่วมกัน ขอให้ทุกท่านช่วยเสนอวิธีการด้วย

นางแก้ว สารทิศ เกษตรกรผู้เข้าร่วม “เสนอให้ผู้ใหญ่บ้านรับเรื่องมาแล้วประกาศเสียงตามสายจะได้ยินทั่วถึงกัน”

นายละมุล โพธิ์เงิน เกษตรกรผู้เข้าร่วม “และเป็นผู้อาวุโส “เสนอให้จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด โดยให้แต่ละหมู่บ้านส่งรายชื่อตัวแทนเข้ามาเป็นกรรมการร่วมกัน ทำให้เป็นกลุ่มองค์กร มีระเบียบปฏิบัติ มีการนัดหมายประชุมหารือกัน ปีละ 2-3 ครั้ง หรือ เดือนละครั้ง สุดแต่จะมีมติร่วมกัน”

เกษตรกรผู้เข้าร่วมส่วนมากสนับสนุนข้อเสนอของนายละมุล โพธิ์เงิน

จากนั้นได้มีการเสนอรายชื่อคณะกรรมการ “กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด” ซึ่งเป็นตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน จะทำการติดต่อประสานงาน เพื่อนัดประชุม เลือกรับคณะกรรมการในตำแหน่ง ประธาน รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายประสานไร่อ้อย ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ และได้มีข้อสรุปในการเสนอคณะกรรมการ “กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด” ดังนี้

1. นายละมุล โพธิ์เงิน เป็นประธานกลุ่ม
2. นายเฉลย คงเพชรศักดิ์ เป็นรองประธานกลุ่ม

3. นางแววดาว ศรียนต์	เป็นรองประธานกลุ่ม
4. นายประจวบ สิงห์สุข	ฝ่ายประสานไร้อ้อย
5. นายเพชร หมวกผัน	ฝ่ายประสานไร้อ้อย
6. นายบรรเจ็ด กาวิน	ฝ่ายประสานไร้อ้อย
7. นายมานิตย์ ทรายทอง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
8. นางกัญญารัตน์ ปั่นสีทอง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
9. นางพัชรภา เคียนหินตั้ง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
10. นายอำนาจ สารพิช	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
11. นางแก้ว แก้วทรัพย์	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
12. นายสมพร บุญฉ่ำ	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
13. นางสาวพิมพ์ศรี จากระโนน	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
14. นายชิน มีปัญญา	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
15. นายกมล นามบุญเรือง	เป็นเลขานุการและประชาสัมพันธ์

การก่อเกิดเครือข่าย “กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหุด”

เกษตรกรที่เป็นอาสาสมัครจำนวน 300 คน ที่เข้าร่วมกับการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” จนได้รับความรู้ในเรื่องต่าง คือ

1) จากกิจกรรมการเรียนรู้ Module 1 : วิจารณ์ชีวิตในไร้อ้อย และมันสำปะหลัง เกษตรกรอาสาสมัครได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและเกษตรผสมผสาน เปรียบเทียบการทำไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำไร้อ้อยและมันสำปะหลังและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยเกษตรกรอาสาสมัครได้ร่วมกันทบทวนและถอดบทเรียนค่าใช้จ่ายทุกขั้นตอนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ รายจ่าย ความคุ้มทุนหรือผลตอบแทนในวงวนของอาชีพปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2) จากกิจกรรมการเรียนรู้ Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับภัยร้ายจากอาหาร และการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ฝึกวิเคราะห์ผลดีที่เกิดขึ้นจากการทำบัญชีต้นทุนเกษตรกร และแนวทางการสร้างอาหารปลอดภัยสำหรับบริโภคในครัวเรือน รวมถึงได้ร่วมระดมความคิดในวิธีการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของเกษตรกร

3) จากกิจกรรมการเรียนรู้ Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา เกษตรกรได้รับความรู้ในเรื่องการปลูกผักสวนครัวเพื่อสร้างอาหารปลอดภัย ลดรายจ่ายในครัวเรือน การสร้างความมั่นคงทางอาหารตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการคิดเป็นเหตุเป็นผลเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยมุ่งให้เกษตรกรมองเห็นประโยชน์ของการพึ่งพาตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการสร้างอาหารที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง คนในครอบครัว และสมาชิกในชุมชน

หลังจากนั้น ได้มีการประชุมแกนนำของผู้เข้าอบรมโดยมีนายละมุล โพธิ์เงิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 บ้านวังลึก เป็นผู้นำชาวบ้านและเป็นแกนนำหลักเพื่อที่จะได้ขับเคลื่อนขยายผล ณ วัดวังลึก ตำบลภูน้ำหุด หลังจากการประชุมร่วมกับทีมวิจัยแล้วจึงได้เริ่มตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหุดขึ้น เป็น

การสานสัมพันธ์ของเกษตรกรที่อาสาสมัครกิจกรรมแบบหลวม ๆ เพื่อขยายผลนำผลความรู้จากการเข้าอบรมไปปฏิบัติการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านเกษตรกรในชุมชน

เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด ได้เสนอให้นายละมุล โพธิ์เงิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 บ้านวังลึก เป็นประธานเครือข่าย เพราะเห็นร่วมกันว่าถึงแม้จะเป็นเพียงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่มีบารมี เป็นคนเก่าแก่ของชุมชน มีคนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ และเป็นไวยาวัจกรวัด

แต่ถึงกระนั้นก็พบว่า แม้กลุ่มเครือข่ายจะมีชื่อว่าเกษตรกรอินทรีย์ แต่กลับไม่พบว่ามีเกษตรกรในเครือข่ายท่านใดมีความรู้และทำเกษตรแบบอินทรีย์แม้แต่คนเดียว อันเนื่องจากเกษตรกรที่เข้าอบรมล้วนเป็นเกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลัง แต่ที่ตั้งชื่อกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เกิดเพราะความสนใจจากเนื้อหาและกิจกรรมในระหว่างการอบรม เพราะหลายท่านมีความสนใจที่จะนำไปปฏิบัติในพื้นที่ตนเอง

เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด มีการร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ว่า จะร่วมกันทำเกษตรปลอดสารพิษ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเน้นการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง ทำเอง บริโภคเอง หากมีส่วนเกินก็จะจัดจำหน่าย โดยมีการรวมกันออกแบบกิจการต่อเนืองที่จะทำงานร่วมกันของเครือข่าย คือ การที่ตลาดนัดชุมชนมีการขายสินค้าปลอดสารพิษ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยการซื้ออาหารจากรถสินค้า เรียกว่า “รถพุ่มพวง” เนื่องจากตลาดอยู่ไกลจึงไม่นิยมออกไปซื้อของที่ตลาด นอกจากร้านขายของชำในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเปิดขายประมาณ 10 โมงเป็นต้นไป รวมถึงร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหารตามสั่งก็จะเปิดในเวลาไล่เลี่ยกัน แนวคิดการมีตลาดชุมชนที่ขายผักปลอดสารพิษของเกษตรได้รับการตอบรับจากเจ้าอาวาสวัดบ้านวังลึกเป็นอย่างดี และประธานเครือข่ายก็เป็นไวยาวัจกรวัดบ้านวังลึกจึงเกิดขึ้นได้ไม่ยาก

แต่เมื่อชาวบ้านเกษตรได้ปรึกษาหารือกันแล้ว การจะเกิดตลาดนัดชุมชนที่ขายผักปลอดสารพิษขึ้นได้จริงนั้นคงต้องรอเวลาจนกว่าผลผลิตเกษตรปลอดสารพิษที่จะร่วมกันปลูกร่วมกันดำเนินการได้เกิดขึ้นก่อนซึ่งต้องใช้เวลาอีกนาน

เมื่อพิจารณาสภาพการเกิดขึ้นของเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด สะท้อนว่า เกษตรกรชาวไร่ อ้อยและมันสำปะหลัง มีความพร้อมที่จะหันมาทำเกษตรปลอดสารพิษ และพึ่งพาตนเองในด้านอาหารให้ได้ แต่ประเด็นปัญหาในพื้นที่ที่ทำให้ชาวบ้านยังไม่เกิดการริเริ่มเป็นเพราะสาเหตุ ดังนี้

1. ขาดต้นแบบ ไม่พบว่ามีผู้นำทางที่ทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรแบบปลอดสารพิษ ที่สามารถเป็นต้นแบบความสำเร็จให้ชาวบ้าน และแสดงความต้องการอยากทำตามเสมอ

2. ปัญหาเรื่องดิน นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชนภูน้ำหยด เพราะดินในพื้นที่ไม่ว่าที่ตรงไหน ๆ ก็มีสารเคมีทั้งสิ้น ชาวบ้านมีการทำเกษตรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังเกือบเต็มพื้นที่ ในดินจึงมีสารเคมีปนเปื้อนพร้อมทั้งมีปัญหาดินปนหิน เนื้อดินมีน้อยแต่หินมีมาก ปลูกผักไม่ค่อยจะขึ้น ชาวบ้านจึงไม่นิยมปลูกผักกัน

3. ปัญหาเรื่องน้ำ อันเป็นปัจจัยสำคัญของการทำเกษตร สาเหตุหลักที่ชาวบ้านปลูกอ้อยและมันสำปะหลังกันเพราะใช้น้ำน้อย แต่เมื่อจะทำเกษตรปลอดสารพิษนั้นจะต้องมีความมั่นคงเรื่องน้ำ ชาวบ้านไม่มีแหล่งน้ำหลัก มีเพียงแหล่งน้ำเล็ก ๆ ช่วงหน้าแล้งแทบจะไม่เหลือน้ำให้อุปโภคบริโภค ดังนั้นการทำเกษตรหน้าแล้งทำได้แต่อ้อยและมันสำปะหลัง เกษตรปลอดสารพิษที่ชาวบ้านจะร่วมกันทำจึงจำเป็นต้องรอฤดูฝนที่พอจะมีน้ำในสวน แต่เกษตรกรบางคนก็มีการใช้น้ำจากบ่อบาดาล แต่มีจำนวนเพียงไม่กี่ครัวเรือน เพราะต้นทุนขุดบ่อบาดาลสูงมาก

4. ปัญหาเรื่องขาดผู้นำ จากการลงพื้นที่นั้นทางทีมวิจัยพบว่า ชาวบ้านได้สะท้อนถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ที่ผ่านมาไม่เคยได้มาร่วมประชุมรับความรู้ ออกความเห็น อย่างที่ทีมวิจัยได้มาจัดให้ชาวบ้านเลย บางท่านกล่าวว่า “นี่เป็นครั้งแรกที่ได้รับรู้เรื่องราวของการพึ่งพาตนเองด้านอาหารมีประโยชน์อย่างไร” ส่วนผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ นับว่ามีบารมีมากในชุมชนก็มีนายละมุล โพธิ์เงิน ที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่ท่านก็ยังเป็นเกษตรกรปลูกอ้อยและมันสำปะหลังแบบเดิมที่ใช้สารพิษ จึงไม่มีใครนำพาชาวบ้านให้ริเริ่มพึ่งพาตนเองด้านอาหารได้ ชาวบ้านก็ต้องพึ่งพระสงฆ์ในวัดหนองภิรมย์ที่ไปเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เพชรบูรณ์ ที่มาช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ถึงขั้นที่ชาวบ้านได้ลงขันกันซื้อรถถวายเป็นอามวยความสะดวกให้ท่านไปโรงเรียน แต่สุดท้ายผ่านไป 1 ปี ท่านก็หายตัวไปทิ้งพระทิ้งรถทำให้ชาวบ้านเสียความรู้สึกจนถึงปัจจุบัน

5. ปัญหาจากผู้ค้าสารเคมี ในชุมชนมีร้านค้าขายปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรมีอยู่ 2 ร้าน เป็นร้านค้าหลังใหญ่โต ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะเป็นลูกค้าอุปกรณ์ทางการเกษตรของร้านเหล่านี้ ด้วยความสัมพันธ์แบบเหลือเกินหนุ่ ไม่มีเงินก็สามารถนำอุปกรณ์ เช่น ปุ๋ย ไปใช้ก่อนได้ หลังเก็บเกี่ยวค่อยมาชำระ จึงส่งผลให้ชาวบ้านสะดวกสบายสำหรับการทำเกษตรแบบเดิม การจะเปลี่ยนมาเป็นเกษตรปลอดสารพิษจึงมีความรู้สึกไม่ค่อยชินและมีความเกรงใจต่อพ่อค้าปุ๋ยในชุมชน

ดังนั้น การเกิดขึ้นของเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหอยด ก็มีอุปสรรคในการทำงานหลายประการ ซึ่งหากเป็นการทำงานกลุ่มใหญ่ คือ การเปลี่ยนแปลงให้คนในชุมชนจำนวนมากหันมาสนใจการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคงเป็นไปได้ยาก การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปง่ายกว่าหากเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ตามแผนงานที่ทางโครงการได้กำหนดไว้ คือ การเริ่มต้นจาก 20 ครัวเรือนก่อน หากประสบความสำเร็จก็มีการขยายผลต่อไป โดยไม่กระทบต่อวิถีเกษตรกรที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน และไม่กระทบกับความเคยชินของชาวบ้านจนกลายเป็นภาระของเขาที่ปฏิบัติที่เคยเป็นมา

การขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหอยด จึงกลายเป็นภารกิจของชาวบ้านโดยดำเนินการในนามของนายละมุล โพธิ์เงิน เมื่อชาวบ้านริเริ่มด้วยความตั้งใจ ก็จะต้องสานต่อให้เกิดความยั่งยืน ในส่วนของทีมผู้วิจัยก็จะเสริมความเข้มแข็งให้โดยการสร้างต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครัวเรือน เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นความสำเร็จ ทำได้จริง คุณภาพชีวิตดีขึ้นจริง และจะโน้มน้าวเชิญชวนเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับครอบครัวของตนต่อไป

ผลการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลภูน้ำหอยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ใน Module กาเรียนรู้ที่ 1-3 นี้กำหนดจัดเป็น 3 เวที ระหว่างวันที่ 9 – 15 ตุลาคม 2563 คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 300 ครัวเรือน สรุปผลได้ ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างในด้านสถานภาพทางครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว การประกอบอาชีพ ระยะเวลาในการประกอบอาชีพปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง และรูปแบบการถือครองสิทธิ์ที่ดินในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้

ตารางที่ 4.5 จำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = 300)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ด้านสถานภาพทางครอบครัว		
โสด	73	24.4
สมรส	140	33.0
หย่า-ร้าง	87	41.3
รวม	300	100
2. ด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว		
อาศัยอยู่คนเดียว	77	25.7
2-3 คน	99	33.0
มากกว่า 3 คน	124	41.3
รวม	300	100
3. ด้านจำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว		
1 คน	90	30.0
2-3 คน	109	36.3
มากกว่า 3 คน	101	33.7
รวม	300	100
4. ด้านการประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลัง		
ปลูกอ้อย	112	37.3
ปลูกมันสำปะหลัง	98	32.7
ปลูกทั้งอ้อย และ มันสำปะหลัง	90	30.0
รวม	300	100
5. ด้านพื้นที่ในการปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลัง		
เป็นพื้นที่ตัวเอง	145	48.3
ร่วมหุ้นกันปลูกในพื้นที่ผู้อื่น/แบ่งผลประโยชน์กัน	90	30.0
เช่าปลูกด้วยตนเอง	65	21.7
รวม	300	100
6. ด้านระยะเวลาในการประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลัง		
น้อยกว่า 5 ปี	89	29.7
ระหว่าง 5 – 10 ปี	157	52.3
มากกว่า 10 ปี	54	18.0
รวม	300	100
7. ด้านจำนวนพื้นที่ในการปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลัง		
น้อยกว่า 5 ไร่	101	33.7
ระหว่าง 5 – 10 ไร่	105	35.0
มากกว่า 10 ไร่	94	31.3

รวม

300

100

จากตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม 300 คน ในด้านต่าง ๆ คือด้านสถานภาพครอบครัว ส่วนมากสมรส จำนวน 140 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 46.6 ด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนมากมีมากกว่า 3 คน มีจำนวน 124 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 41.3 ด้านจำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว ส่วนมากมี 2-3 คน มีจำนวน 109 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 36.3 ด้านการประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลัง ส่วนมากปลูกอ้อย มีจำนวน 112 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 37.2 ด้านพื้นที่ในการปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลัง ส่วนมากเป็นพื้นที่ตัวเอง มีจำนวน 157 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 52.3 และรูปแบบการถือครองสิทธิ์ที่ดินในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง

2) แบบสอบถามตอนที่ 2

แบบสอบถามตอนที่ 2 เพื่อทดสอบความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้ทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างก่อนดำเนินกิจกรรมฝึกอบรมใน Module การเรียนรู้ที่ 3 มีผลสรุปได้ดัง ตารางที่ 4.6 นี้

ตารางที่ 4.6 แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(n = 300)

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		ตอบถูก		ตอบผิด	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1.	เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร	300	100	-	-
2.	เป้าหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือข้อใด	296	98.7	4	1.3
3.	การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัว ยกเว้น ข้อใด	181	60.3	119	39.7
4.	หลักในการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตรงกับข้อใด	296	98.7	4	1.3
5.	การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยสิ่งใดเป็นพื้นฐาน	229	76.3	71	23.7
6.	ข้อใดเป็นการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	225	75.0	75	25.0
7.	แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับการจัดทรัพยากรให้มากที่สุด	246	82.0	54	18.0
8.	ตามแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ควรมีแบ่งพื้นที่ทำกินที่อย่างไร	172	57.3	128	42.7
9.	ข้อใดเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อปลูกฝังแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อตนเอง	270	90.0	30	10.0

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		ตอบถูก		ตอบผิด	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
10.	โครงการใดต่อไปนี่ ไม่ใช่ โครงการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	229	76.3	71	23.7
11.	แนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงข้อใดมีความสอดคล้องมากที่สุด	227	75.7	73	24.3
12.	บุคคลในข้อใดที่ดำรงชีวิต ไม่สอดคล้อง กับแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	250	83.3	50	16.7
13.	ข้อใดเป็นการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ในด้านการเกษตร	237	79.0	63	21.0
14.	แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับบุคคลอย่างไรบ้าง	209	69.7	91	30.3
15.	การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากที่ใด	236	78.7	64	21.3
16.	ข้อใด ไม่ใช่ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	117	39.0	183	61.0
17.	ข้อใดสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด	172	57.3	128	42.7
18.	ข้อใดกล่าว ไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	188	62.7	112	37.3
19.	ใครต่อไปนี่ตัดสินใจโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	114	38.0	186	62.0
20.	ปีนี้ราคาข้าวตกต่ำกว่าทุกปี แต่ลุงแก้วยังไม่เดือดร้อน เพราะลุงแก้วเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชหลายชนิดรวมทั้งปลูกข้าว ข้อความนี้สอดคล้องกับข้อใดมากที่สุด	243	81.0	57	19.0

จากตารางที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อที่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบถูกมากที่สุด จำนวน 1 ข้อ คือ ข้อที่ 1 เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร มีผู้ตอบถูก ทั้งหมด 300 คน คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือ ข้อที่ 2. เป้าหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ข้อใด และ ข้อที่ 4. หลักในการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตรงกับข้อใด มีผู้ตอบถูกทั้งหมด 296 คน คิดเป็นร้อยละ 98.7 ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 19. ใครต่อไปนี่ ตัดสินใจโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีผู้ตอบถูก 114 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 อยู่ในระดับ น้อย

ดังนั้น จึงสรุประดับความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวม ได้ตามตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในภาพรวม

ระดับความรู้ ความเข้าใจ	ได้คะแนน	จำนวนข้อ	ร้อยละ
ระดับ ดีมาก	81 – 100	7	30.0
ระดับ ดี	61 – 80	9	50.0
ระดับ พอใช้	41 – 60	2	10.0
ระดับ น้อย	21 – 40	2	10.0
ระดับ น้อยที่สุด	1 – 20	-	-
รวม		20	100.00

3) แบบสอบถามตอนที่ 3

แบบสอบถามตอนที่ 3 เพื่อประเมินความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้ทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างหลังดำเนินกิจกรรมฝึกอบรมใน Module ที่ 3 มีผลสรุปได้ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ผลประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(n = 300)

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ตอบถูก		ตอบผิด	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของทางสายกลางโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม	300	100	0	0
2. มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวันคือความพอเพียง	300	100	0	0
3. สามารถใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือเราสามารถใช้จ่ายของแพงหรือฟุ่มเฟือยถ้ามีเงินมาก	235	78.3	65	21.7
4. เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน	300	100	0	0
5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่มักจะเน้นไปในด้านของผู้ที่ ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก	209	69.7	91	30.3
6. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ในสังคมแต่ละระดับ ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และรัฐ	213	71.0	87	29.0
7. เศรษฐกิจพอเพียงขัดต่อหลักการทางธุรกิจที่เน้นการหากำไร	227	75.7	73	24.3

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		ตอบถูก		ตอบผิด	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
8.	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เหมาะสมกับสาขาการผลิตที่ทันสมัย	208	69.3	92	30.7
9.	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำไปใช้ได้กับคนทุกวัย และทุกศาสนา	187	62.3	113	37.7
10.	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถใช้กับคนที่มีหนี้สิน	227	75.7	73	24.3
11.	การพัฒนาประเทศใช้กลไก การถ่ายโอนเทคโนโลยี จากต่างประเทศ จะขัดกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	185	61.7	115	38.3
12.	การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและหลักการ ใช้กับตนเอง และครอบครัวก่อน	300	100	0	0
13.	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชื่อมโยงกับความ เป็นชุมชนเข้มแข็ง	185	61.7	115	38.3
14.	เศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้ผลิตเพื่อบริโภคเองเท่านั้น แต่ไม่ส่งเสริมการผลิตเพื่อค้าขาย	214	71.3	86	28.7
15.	การวางแผนระยะยาวที่เตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดถือว่า เป็นภูมิคุ้มกันตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	167	55.7	133	44.3
16.	รายจ่ายที่จำเป็นส่วนใหญ่หมดไปกับความสะดวกสบาย	212	70.1	88	29.3
17.	เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายตรงกับการอยู่ดีกินดีตามมาตรฐานสากลใช้จ่ายตามกำลังฐานะของตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีกินอยู่ พอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ	212	70.1	88	29.3
18.	การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงคือการเดินทางสายกลาง และพึงพาตนเอง	226	75.3	74	24.7
19.	เศรษฐกิจพอเพียง ในความหมายระดับประเทศ คือเน้นการส่งออก มากกว่าบริโภคภายในประเทศ	226	75.3	74	24.7
20.	การดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เรียกว่า “พออยู่ พอกิน” หมายถึง กินอยู่ตามมีตามเกิด ไม่ฟุ้งใคร กินอยู่จากทรัพย์สินที่บรรพบุรุษหาไว้ให้	230	76.7	70	23.3

จากตารางที่ 4.8 ผลการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถตอบคำถามได้ถูกทุกคน คิดเป็นร้อยละ 100 จำนวน 4 ข้อ คือข้อที่ 1 ปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของทางสายกลางโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ข้อที่ 2 มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวันคือความพอเพียง ข้อที่ เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และข้อที่ 12 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและหลักการ ใช้กับตนเองและครอบครัวก่อน ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 15 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและหลักการ ใช้กับตนเอง และครอบครัวก่อน มีผู้ตอบถูก 167 คน คิดเป็นร้อยละ 55.7 อยู่ในระดับ พอใช้ ดังนั้น จึงสรุประดับความรู้ ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมได้

ดังนั้น จึงสรุประดับความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวมได้ตามตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในภาพรวม

ระดับความรู้ ความเข้าใจ	ได้คะแนน	จำนวนข้อ	ร้อยละ
ระดับ ดีมาก	81 – 100	4	20.0
ระดับ ดี	61 – 80	15	75.0
ระดับ พอใช้	41 – 60	1	5.0
ระดับ น้อย	21 – 40	-	-
ระดับ น้อยที่สุด	1 – 20	-	-
รวม		20	100.00

4) แบบสอบถามตอนที่ 4

แบบสอบถามตอนที่ 4 เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.80 Student Edition ตามสมมติฐานการวิจัย มีผลสรุปได้ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การนำเสนอในส่วนนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมดเกี่ยวกับโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 13 ตัวแปร มีรายละเอียด ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

แบ่งตัวแปรสังเกตได้ตามกลุ่มของตัวแปรแฝงได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแปรสังเกตได้ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 5 ตัวแปร ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรวม 78 คู่ ในจำนวนนี้มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 จำนวน 36 คู่ ดังแสดงในตาราง 4.10

ตารางที่ 4.10 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

	CONCEPT1	CONCEPT2	CONCEPT3	CONCEPT4	KNOW1	KNOW2	KNOW3	KNOW4	SLIFE1	SLIFE2	SLIFE3	SLIFE4	SLIFE5
CONCEPT1	1.000												
CONCEPT2	.061	1.000											
CONCEPT3	.011	.697*	1.000										
CONCEPT4	.593*	.207*	.293*	1.000									
KNOW1	-.011	.196*	-.117*	-.025	1.000								
KNOW2	.085	.294*	.048	.443*	.597*	1.000							
KNOW3	.306*	-.117*	-.150*	.640*	.441*	.837*	1.000						
KNOW4	.134*	.334*	.105	.374*	.812*	.814*	.713*	1.000					
SLIFE1	-.112	.269	.396*	.195	-.162	-.483*	-.429*	-.011	1.000				
SLIFE2	-.222	-.216	-.234	-.478*	.687*	.388	.195	.357	-.177	1.000			
SLIFE3	.689*	-.456*	-.253	.685*	-.347	-.138	.440*	-.065	.078	-.313	1.000		
SLIFE4	.262	.711*	.594*	.056	.241	.089	-.177	.374	.056	-.117	.091	1.000	
SLIFE5	.081	.925*	.800*	-.008	.013	-.110	-.508*	.072	.128	-.339	-.211	.846*	1.000
Mean	2.235	2.071	2.363	2.201	1.325	1.576	1.429	1.565	3.585	3.762	3.123	3.723	3.746
S.D.	0.307	0.140	0.349	0.283	0.179	0.325	0.347	0.314	0.187	0.212	0.577	0.188	0.365

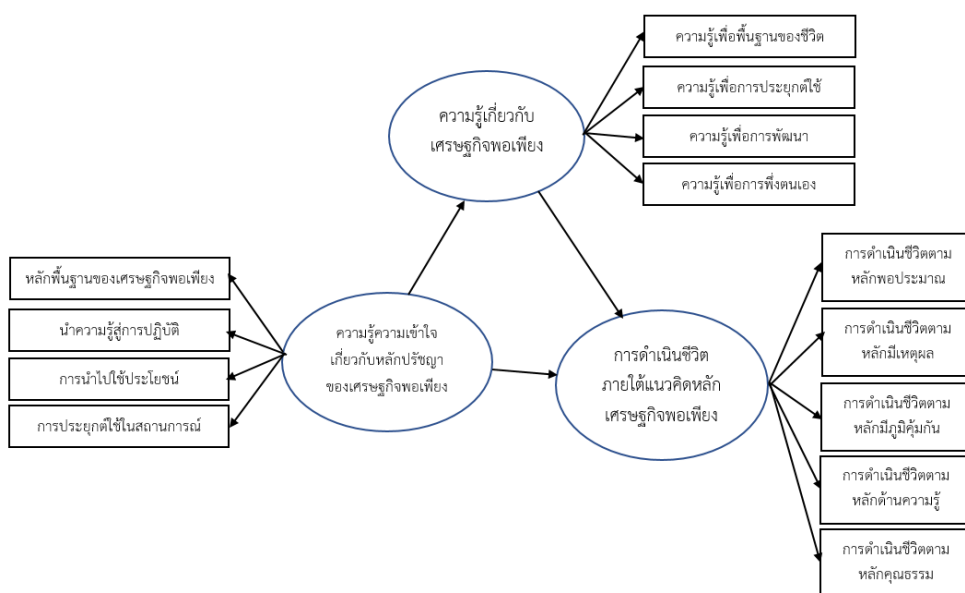
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

จากตารางที่ 4.10 เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน ๆ ละ 4 และ 5 ตัวแปรตามลำดับ พบว่า ตัวแปรทุกตัวของแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.441 ถึง 0.814 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ (KNOW2) กับความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง (KNOW4) เท่ากับ 0.814 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) มีค่าอยู่ที่ 0.846 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ (SLIFE4) กับการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5)

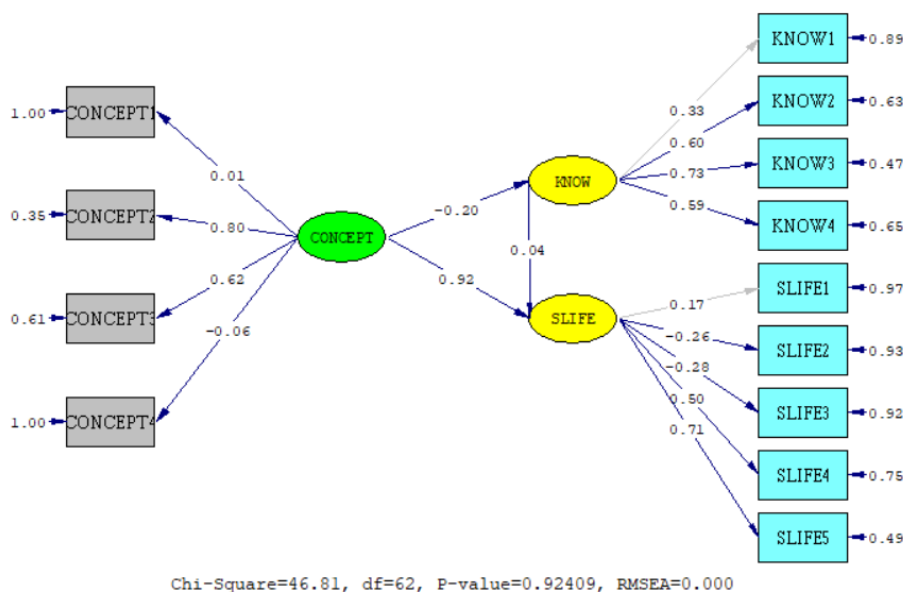
เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน กับกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอกด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบ ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 11 คู่ จาก 16 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง -0.117 ถึง 0.640 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการพัฒนา (KNOW3) กับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ (CONCEPT4) เท่ากับ 0.640 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 9 คู่ จาก 20 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.396 ถึง 0.925 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5) กับการนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.925

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอก พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.207 ถึง 0.697 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การนำไปใช้ประโยชน์ (CONCEPT3) กับนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.697

ดังนั้น ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง การวิเคราะห์ในส่วนนี้เพื่อแสดงความตรงของโมเดลการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุ โดยมีตัวแปรความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) เป็นตัวแปรแฝงภายนอก รวมตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ทั้งหมดจำนวน 9 ตัวแปร ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแสดงในภาพภูมิที่ 4.3 และ แผนภูมิที่ 4.4

แผนภูมิ 4.3 แสดงโมเดลอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด

แผนภูมิ 4.4 แสดงโมเดลอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด

จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์โมเดลตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาได้จากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไค-สแควร์มีค่าเท่ากับ 46.81 ($P = 0.924$) ที่องศาอิสระเท่ากับ 62 มีค่า GFI เท่ากับ 0.776 และค่า AGFI เท่ากับ ส่วนค่า RMR เท่ากับ สำหรับค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า กลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่ามากที่สุดเท่ากับ 0.917 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.040 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 4.00 ตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.836 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 83.60 และเป็นตัวแปรที่ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด

การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรจาก “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่การเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” จากการเข้าร่วมอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกิจกรรมการเรียนรู้ Module ที่ 4 และ Module ที่ 5 ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 16 - 18 ตุลาคม 2563 ณ วัดวังลึก โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพันธกิจให้ผู้ผ่านการอบรมเป็นครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ทำหน้าที่เป็นต้นแบบในการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และเป็นแกนนำแม่ข่ายขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองขยายผลไปยังกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนต่อไป

สำหรับกิจกรรมในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากหลักสูตรการฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

- 1) การบรรยายให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน”

2) เกษตรกรปฏิบัติการจัดทำแผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัย โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัว

3) การสำรวจพื้นที่ความครัวต้นแบบในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน พร้อมกับการแจกเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว แก่ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือน เพื่อนำไปเพาะปลูกในพื้นที่ของตน

4) แนะนำการทำ “แบบบันทึกการปลูกพืช”

Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร

มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จาก Time line จัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร้อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำ 20 ครอบครัวสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

1) การบรรยายให้ความรู้ และ สร้างความเข้าใจเรื่องการทำแบบประเมินผล “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต”

2) การระดมความคิดเห็น และถอดบทเรียน “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 20 ครอบครัว และสร้างความเข้าใจ แบบติดตาม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

3) การร่วมกันวางแผนเพื่อขยายผลพันธกิจ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” และกำหนดปฏิทิน (Time line) ในการติดตาม และการรายงานผลการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร้อ้อยและไร้มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิค Participatory Mapping และเทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

ทั้งนี้ ในการขับเคลื่อนหลักหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร้อ้อยและไร้มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการดำเนินการ ดังนี้

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับครอบครัว

ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร้อ้อยและไร้มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ระดับครอบครัว มีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

ในการคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” คณะผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติผู้เข้าอบรมไว้แบบเจาะจง คือ

1) เป็นเกษตรกรชาวไร้อ้อยและไร้มันสำปะหลัง จาก 300 ครัวเรือนที่ได้ผ่านการอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” Module ที่ 1- 3 แล้ว

2) เป็นผู้ที่มีพื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัย หรือมีพื้นที่อื่นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

3) เป็นผู้ปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

4) เป็นผู้สมัครใจและสามารถเข้าร่วมอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ณ ศูนย์เรียนรู้ “ไร่พุทธานิเวศภูน้ำหยด” ตามวัน เวลา ที่กำหนดได้

ทั้งนี้ ในการเตรียมความพร้อมและคัดเลือกผู้เข้าอบรม คณะผู้วิจัยได้ประสานงานในพื้นที่โดยได้รับความร่วมมือจาก พระอธิการสุทนต์ สุภทโท เจ้าอาวาสวัดบ้านวังลึก ตำบลภูน้ำหยด และนายละมุล โพธิ์เงิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 บ้านวังลึก /ผู้แทนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่โดยมีนายกมล นามบุญเรือง เป็นผู้ช่วยนักวิจัยทำหน้าที่ประสานงานเกษตรกรในพื้นที่ โดยในการคัดเลือกมีผู้สนใจเข้าอบรมเพื่อพัฒนาเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ได้มีกลุ่มเป้าหมายผ่านการคัดเลือก จำนวน 20 ครัวเรือน ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 แสดงรายชื่อ ที่อยู่ และ คุณสมบัติเบื้องต้น ของครอบครัวผู้เข้าอบรมเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” จำนวน 20 ครัวเรือน ดังนี้

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	ที่อยู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”	คุณสมบัติเบื้องต้น
1.	นางชม วงศ์ภักดี	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 16 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-จำนวนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 15 ไร่ ข้าวโพด 15 ไร่ เป็นการเช่าที่ไร่ละ 1,200 บาทต่อปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร อยู่บริเวณข้างคอกวัว
2.	นางสาวนกเล็ก สินคำ	บ้านเลขที่ 65 หมู่ 16 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 4 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเอง ทำมาเป็นระยะเวลา 5 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร ตั้งอยู่ข้างบ้านด้านทิศตะวันออก
3	นายสมพร บุญฉ่ำ	บ้านเลขที่ 20 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 15 ไร่ เป็นพื้นที่ของ ตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 27 ปี -พื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มี 2 จุด คือ จุดที่ 1 พื้นที่ กว้าง 2 เมตร ยาว 5 เมตร ข้างบ้านทิศตะวันออก และ จุดที่ 2 หลังบ้านหลานสาว พื้นที่ กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	ที่อยู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”	คุณสมบัติเบื้องต้น
4.	นายปาน ทุนนาม	บ้านเลขที่ 102 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย 15 ไร่ มันสำปะหลัง 5 ไร่ ทำมาเป็นระยะเวลา 12 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มี 2 จุด คือ จุดที่ 1 มีความกว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 7 เมตร ตั้งอยู่ข้างบ้านทิศตะวันออก และจุดที่ 2 มีพื้นที่กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร อยู่บริเวณหลังบ้าน
5.	นายคำศรี นาบุญ	บ้านเลขที่ 43 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 4 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 12 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” อยู่บริเวณหลังบ้าน ประมาณ 1 งานเศษ
6.	นายเชียว พุ่มพวง	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 20 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 40 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณ 2 เมตร ยาว 5 เมตร ตั้งอยู่บริเวณข้างห้องน้ำ
7.	นายละมุล โพธิ์เงิน	บ้านเลขที่ 150 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อยบนพื้นที่ตนเอง 20 ไร่ ทำมาเป็นระยะเวลา 45 ปี และพื้นที่ผู้อื่น 40 ไร่ (เช่าปีละ 1,500 ต่อปีต่อไร่) แบ่งปลูกข้าวโพด 20 ไร่ และปลูกมันสำปะหลัง 20 ไร่ -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณประมาณ 6 เมตร ยาว 5 เมตร อยู่ข้างบ้านทิศตะวันตก
8.	นายจันทร์ ฟอกสันเทียะ	บ้านเลขที่ 147 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 11 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 6 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณประมาณ 6 เมตร ยาว 5 เมตร ตั้งอยู่บริเวณข้างบ้าน
9.	นายกิตติภาพ ฟอกสันเทียะ	บ้านเลขที่ 208 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย พื้นที่ 10 ไร่ มันสำปะหลัง 1 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 20 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณประมาณ 15 เมตร ยาว 10 เมตร อยู่บริเวณหลังบ้าน

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	ที่อยู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”	คุณสมบัติเบื้องต้น
10.	นายไชย คำครองมี	บ้านเลขที่ 71 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย พื้นที่ 5 ไร่ มีนสำปะหลัง 2 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 5 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้างประมาณประมาณ 10 เมตร ยาว 10 เมตร ตั้งอยู่บริเวณหน้าบ้าน
11.	นายชุมพร พุ่มเปี่ยม	บ้านเลขที่ 179 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง 16 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 5 ปี -แผนผังแสดงพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” อยู่บริเวณบ้านประมาณ 1 ไร่ ติดกับไร่มันสำปะหลังซึ่งมีน้ำพร้อม
12.	นางอำ พัดตาสิงห์	บ้านเลขที่ 86 หมู่ 9 ตำบลซับน้อย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง 124 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเอง ทำมาเป็นระยะเวลา 12 ปี(จ้างแรงงานทำทั้งหมดประมาณ 5 ปีหลัง) -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีพื้นที่ประมาณ 2 งาน ตั้งอยู่บริเวณหลังบ้าน ติดกับไร่มันสำปะหลัง
13.	นายเฉลย คงเพชรศักดิ์ นางเสมียน คงเพชรศักดิ์	บ้านเลขที่ 88 หมู่ 9 ตำบลซับน้อย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง 90 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 10 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีพื้นที่ประมาณ 1 งาน อยู่บริเวณหลังบ้าน
14.	นางแก้ว สารพิช นายอำนาจ สารพิช	บ้านเลขที่ 85 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง 12 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 14 ปี -มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีพื้นที่ประมาณ กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร อยู่บริเวณหลังบ้าน
15.	นายชิน มีปัญญา	บ้านเลขที่ 63 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 5 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 8 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 10 เมตร ยาว 15 เมตร อยู่หลังบ้านทิศตะวันออก
16.	นายกมล นามบุญเรือง นางสาวพิมพ์ศรี จากระโทก	บ้านเลขที่ 108 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 5 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 8 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 4 เมตร ยาว 5 เมตร อยู่หลังบ้านทิศตะวันตก

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	ที่อยู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”	คุณสมบัติเบื้องต้น
17.	นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม	บ้านเลขที่ 34 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 14 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 11 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 4 เมตร ยาว 10 เมตร อยู่หน้าบ้านติดถนน
18.	นายประยงค์ เคียนหินตั้ง	บ้านเลขที่ 79 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 8 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 15 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 8 เมตร ยาว 8 เมตร อยู่ข้างบ้านทิศตะวันออก
19.	นายนิกร ศรียันต์	บ้านเลขที่ 73/1 หมู่ 1 ตำบลภูน้ำหยด หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ 20 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 10 ปี -ปลูกอ้อย พื้นที่ 15 ไร่ เป็นพื้นที่ของตนเองทำมาเป็นระยะเวลา 8 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 3 เมตร ยาว 5 เมตร อยู่ข้างบ้านทิศตะวันออก
20.	นางเรียม ทราชทอง	บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย พื้นที่ 10 ไร่ เป็นพื้นที่เช่าแบ่งผลประโยชน์กับเจ้าของที่ ทำมาเป็นระยะเวลา 7 ปี -มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อที่ประมาณ กว้าง 6 เมตร ยาว 3 เมตร อยู่ข้างหลังบ้านทิศตะวันออก

ขั้นตอนที่ 2 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

ในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ใน Module ที่ 4-5 นี้ จัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 16-18 ตุลาคม 2563 ณ วัดวังลึก มีคณะวิทยากร จำนวน 5 รูป/คน และมีเกษตรกรผู้ผ่านการคัดเลือกเข้าอบรม จำนวน 20 ครอบครัว รวม 26 คน โดยกิจกรรมฝึกอบรมใน Module ที่ 4-5 นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวความคิดสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นพลังขับเคลื่อนขยายผลกิจกรรมต่อไป โดยมีกิจกรรมในการอบรม ดังนี้

กิจกรรมอบรมวันแรก

หลังจากได้เกษตรกรผู้ที่มีศรัทธาเข้าร่วมโครงการเกษตรกรผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มิวิจัยได้ทำการประเมินความอยู่เย็นเป็นสุขหรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้านชุมชนตำบลภูน้ำหยดโดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่ดีแบบสุ่มครีจำนวน 20 ครัวเรือนหรือ 20 คนซึ่งเครื่องมือนี้เป็นของกรมพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือที่ใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อนำผลมาวิเคราะห์นำไปซึ่งการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนแห่งนั้นใช้ระยะเวลาประมาณ 5-6 เดือนกลับไปประเมินอีกครั้งหนึ่งจะเห็นความเปลี่ยนแปลงแต่ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างเดิมที่เคยประเมินความสุขมวลรวมของหมู่บ้านชุมชน

กิจกรรม : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวความคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

- 1) การบรรยายให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน”
- 2) เกษตรกรปฏิบัติการจัดทำร่างแผนผังพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” เพื่อสร้างเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยและสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน
- 3) การสำรวจพื้นที่ต้นแบบในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน พร้อมกับการแจกเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว แก่ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือน เพื่อนำไปเพาะปลูกสร้างแหล่งอาหารในพื้นที่ของตน

เครื่องมือในการจัดกิจกรรม

- 1) เทคนิค AIC
- 2) เทคนิค Participatory workshop
- 3) เทคนิค Participatory Mapping

การอบรมเริ่มด้วยกิจกรรมให้ผู้เข้าอบรมได้แนะนำตัวเอง จากนั้นกิจกรรมให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน” โดย ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี หัวหน้าโครงการชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมในภาพรวม และการบรรยายให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน” ก่อนการนำเข้าสู่กิจกรรมเชิงปฏิบัติการต่อไป

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการเริ่มจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันผ่านการทบทวนแหล่งอาหารของตนเอง และ วิเคราะห์รายจ่ายที่เกิดจากซื้ออาหาร แนวทางการลดรายจ่ายที่เกิดขึ้นจากการบริโภค ด้วยการสร้างพื้นที่อาหารสำหรับตนเอง การสร้างแหล่งอาหารที่สามารถทำได้ในพื้นที่ของตนเอง

จากนั้นจึงเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการจัดทำ “แผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร” โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวในพื้นที่ของตน มีกติกาข้อกำหนด คือ

- 1) ให้วาดแผนผังพื้นที่สร้างอาหารในบ้านของฉันครอบครัวละ 1 ชิ้น
- 2) ให้เติมแหล่งอาหารที่มีอยู่ในบ้านลงในแผนผังตามสภาพจริง
- 3) ให้แสดงพื้นที่ว่างภายในพื้นที่บ้าน และ พื้นที่สำหรับสร้างแหล่งอาหารของตนเอง

4) ให้ทุกท่านรับเมล็ดพันธุ์จากโครงการจำนวน 14 ชนิด เช่น พริกขี้หนูสวน พริกขี้ฟ้า แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือยาว มะเขือเปราะ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกาดขาว ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง

5) ให้ทุกท่านคำนวณพื้นที่ว่างและทดลองวางเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับปลูกในพื้นที่ตนเองกำหนด

6) ให้ทุกท่านนำเสนอว่า ถ้าปลูกผักตามแผนผังทำขึ้นจะได้ผลเป็นอย่างไร จะลดภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารได้อย่างไร และปัญหาอุปสรรคหรือข้อกังวลมีอะไรบ้าง

7) ให้ทุกท่านนำเสนอด้วยว่า ถ้าในพื้นที่ของตนจะลดรายจ่ายได้มากกว่านี้ จะปลูกอะไรเพิ่มในพื้นที่ของตน

8) ให้ทุกคนครบถ้วนนำเมล็ดพันธุ์ที่จะได้รับ ไปวางแผนปลูกในพื้นที่ตนเอง โดยคณะผู้วิจัยจะลงพื้นที่ไปร่วมสำรวจพื้นที่จริงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ในการจัดกิจกรรมอบรมในวันแรก หลังจากทุกคนครบถ้วนได้ออกแบบพื้นที่ และนำเสนอแผนผังสร้างความมั่นคงทางอาหารของตนเองแล้ว ทางโครงการได้มอบเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด ประกอบด้วย พริกขี้หนูสวน พริกขี้ฟ้า แดงร้าน มะเขือยาว มะเขือเปราะ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ ข้าวโพดข้าวเหนียว แก้วครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ครอบครัพละ 1 ชุด จากนั้นมอบหมายทุกคนครบถ้วนได้ไปจัดเตรียมพื้นที่ของตนเองในการอบรมวันที่สอง และคณะผู้วิจัยจะลงพื้นที่ร่วมสำรวจพื้นที่จริงในวันที่สองของการอบรม

กิจกรรมอบรมในวันที่สอง

หลังจากการจัดกิจกรรมในวันแรกที่มีผู้เข้าอบรมได้มีการสร้างฉากทัศน์ออกแบบแผนผังปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งสร้างอาหารสำหรับครอบครัวยุคใหม่ มีการมอบเมล็ดพันธุ์ และมอบหมายให้ “ครอบครัวยุคใหม่แกนนำการเปลี่ยนแปลง” ได้จัดเตรียมพื้นที่ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน คณะผู้วิจัยจึงได้ลงสำรวจพื้นที่สร้างแหล่งอาหารของครอบครัวยุคใหม่แกนนำการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 20 ครัวเรือน พร้อมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นรายกรณี

กิจกรรม : ปฏิบัติการสร้างความปลอดภัยทางอาหาร

มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จาก Time line จัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร้อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวยุคใหม่แกนนำ 20 ครอบครัวยุคใหม่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม

1) การบรรยายให้ความรู้ และ สร้างความเข้าใจเรื่องการทำแบบประเมินผล “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต”

2) การระดมความคิดเห็น และถอดบทเรียน “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” จากครอบครัวยุคใหม่แกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 20 ครอบครัวยุคใหม่

3) การร่วมกันวางแผนเพื่อขยายผล เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เครื่องมือในการจัดกิจกรรม

1) เทคนิค Participatory Mapping

2) เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลสำเร็จของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

ในติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ เป็นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน หลังจากได้สำรวจพื้นที่จริงที่เกษตรกรเตรียมการไว้ โดยผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารที่ไม่ปลอดภัย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ชื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือน เป็นการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง และผู้ผ่านการอบรมเป็น “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ยังทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายเผยแพร่ผลสำเร็จไปยังชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

จากการลงพื้นที่ติดตาม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ทั้ง 20 ครัวเรือน ที่เข้าอบรมใน Module 4-5 พร้อมทั้งการสัมภาษณ์สมาชิกในครอบครัวของผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ชื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย และการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือน และมีผลการดำเนินงานแยกเป็นรายครัวเรือน ดังนี้

1. ครอบครัวนำการเปลี่ยนแปลงที่ 1 “ครอบครัวนางชม วงศ์ภักดี”

แผนภาพที่ 4.8 แสดงพื้นที่ “การสร้างแหล่งอาหารในบ้านดิน ของ ครอบครัวนางชม วงศ์ภักดี”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 14 หมู่ 16 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนมีจำนวนทั้งหมด 2 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน วัยแรงงาน 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตรรวม 3 คน

นางชม วงศ์ภักดี จำนวนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 15 ไร่ ทำมาแล้ว 7 ปี รายรับ รายจ่าย ในการทำไร่มันสำปะหลัง ต้นทุนในการผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 4,500 บาท และรายได้ปีที่ผ่านมา 77,250 บาท คงเหลือ 9,750 บาท ภาระหนี้สิน มีการกู้ยืมเงินจากธนาคาร ธกส. เพื่อการลงทุน ภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการพึ่งพาอาหารจากภายนอกในแต่ละเดือน ค่าใช้จ่ายเกิดจากการซื้อผัก เช่น ผักคะน้า ผักกาด พริก เนื้อหมู สำหรับนำมาปรุงอาหาร เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ บาท 4,500 ถึง 4,000

...“ในบ้านมีอยู่กัน (รถพุ่มพวง) คน ของทำกับข้าวก็มีเก็บหามาบ้าง ซื้อตามรถขายของบ้าง 3 ไปตลาดนัดบ้าง ส่วนมากจะซื้อ ปลูกมัน) ในช่วงที่ไม่ได้ลงไร่....“ ”..วันครั้ง เอามาแช่ไว้ 4-3 บาท แต่ช่วงที่ลงไร่ 700-500 ไปตลาดแต่ละครั้งซื้อของทำกับข้าวก็ประมาณ (ปลูกอ้อย/สำปะหลัง) ...บาท เพราะทำเพื่อคนงานด้วย 1,400- 1,000 ก็ซื้อทุกวัน ประมาณ

จากแผนผังแสดงพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” อยู่บริเวณข้างคอกวัวข้างบ้าน มีความกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร หลังจากอบรมได้เริ่มลงมือเพราะปลูกผักสวนครัวในพื้นที่กำหนดไว้ เมื่อ 6 พฤศจิกายน 2563 (เตรียมแปลงปลูกช่วงปลายเดือน ตุลาคม) และเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในเดือนมกราคม 2564

นางชม วงศ์ภักดี เล่าว่า “จากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ ได้รับความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ได้เข้าใจการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินชีวิต ได้ฝึกทำบัญชีครัวเรือน ฝึกวิเคราะห์กิจวัตรชีวิต ได้รู้รายรับ – รายจ่ายของครอบครัว ได้ฝึกทำบัญชีไร่มั่นสำปะหลัง (ซึ่งไม่เคยทำสิ่งเหล่านี้) ทำให้รู้ถึงตอบแทนที่ได้รับและแนวทางการลดรายจ่าย ได้รับแจกเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำมาปลูกสร้างแหล่งอาหาร” สามีนางชม เล่าเสริมว่า “...เดิมชีวิตดิ้นรนไปวันๆ ใช้จ่ายไปวันๆ หลังจากได้เข้าอบรมก็มาพูดคุยกันในครอบครัวถึงการลดรายจ่ายว่าจะประหยัดตรงไหนได้บ้าง...”

การลดรายจ่าย เมื่อสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้สามารถลดรายจ่ายที่เป็นค่าผักสำหรับประกอบอาหาร จากข้อมูลระหว่างเดือน มกราคม – มีนาคม 2564 เฉลี่ยวันละ 60 บาท จากเดิมมีค่าใช้จ่ายสำหรับผักประกอบอาหาร ระหว่างเดือน ตุลาคม – ธันวาคม 2563 (ระหว่างรอผลผลิตจากแปลงผัก) เฉลี่ยวันละ 200 บาท นอกจากนี้ยังได้แบ่งปันเมล็ดผักและต้นกล้าผักไปให้ลูกชาย เพื่อนบ้าน และญาติได้ปลูกด้วย จำนวน 4 ราย นางชม วงศ์ภักดี เล่าว่า “ได้ลดรายจ่ายจากการซื้อผักสวนครัวมาปรุงอาหาร เหมือนมีร้านผักอยู่หลังบ้าน ยิ่งในสถานการณ์โควิดระบอบ รู้สึกปลอดภัยและไม่กังวลเรื่องอาหารที่จากเดิมต้องออกไปตลาดนัดหรือรถมาขาย...”

นอกจากนี้จากที่ได้นำน้ำหมักชีวภาพและวิธีการทำขยะในครัวเรือนเป็นปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใส่สวนผัก ทำให้ประหยัดค่าปุ๋ยและยาเคมีด้วย นางชม วงศ์ภักดี เล่าว่า “รู้สึกว่าคุณภาพดีขึ้น มีผักที่ปลอดภัยไว้กินมั่นใจว่าไม่มีสารเคมี เพราะปลูกเอง ใส่ปุ๋ยเอง ยาฆ่าแมลงก็ใช้น้ำหมักชีวภาพ” และสามีนางชม เล่าเสริมว่า “ได้ทำน้ำหมักทำปุ๋ยไว้ใช้เองแล้ว ก็ได้แบ่งให้ลูกและเพื่อนบ้านนำไปใช้ด้วย...”

เพิ่มรายได้ ผลผลิตที่เกิดจากแปลงผัก นอกจากได้ใช้ทำอาหารในครัวเรือนแล้ว ยังได้มีการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีสมาชิกคือผู้ผ่านการอบรมของโครงการและรวมกลุ่มกันขึ้น มีฝากขายกับร้านค้าชุมชน จากการบันทึกข้อมูล พบว่า มีรายได้จากการขายผักและผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ ในช่วงเดือน มกราคม – มีนาคม 2564 เฉลี่ยวันละ 200 บาท นางชม วงศ์ภักดี เล่าว่า “ผักที่เก็บได้มีเยอะก็แบ่งไปให้สมาชิกในกลุ่มบ้าง เพื่อนบ้าน หรือญาติบ้าง ฝากขายที่ร้านค้าชุมชนบ้าง ส่วนน้ำยาเอนกประสงค์ที่สามีนาก็มีเอาไปบริจาคทำบุญที่วัดบ้าง แบ่งขายขวดละ 10-20 บาทให้กับคนที่ต้องการบ้าง ถือว่าแบ่งๆ กันใช้ เป็นการประหยัดช่วยคนอื่นให้ปลอดภัยด้วย...” นางชม วงศ์ภักดี เล่าอีกว่า “ผักที่แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มสมาชิกบางอย่างได้มากกว่าที่ซื้อตามร้านตลาดนัด และก็นั่นใจในความปลอดภัยเพราะได้ไปเยี่ยมชมแปลงผักกันตลอด รู้ว่าเขาทำอย่างไร บางทีก็แลกเปลี่ยนกัน เช่น กล้าพริกมะเขือ ก็แบ่งกันไปปลูก ได้รู้สึกถึงความเอื้อเฟื้อต่อกัน...”

การสร้างแหล่งอาหารในครัวเรือน จากเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับแจกและปลูกผักเพิ่มเติมในพื้นที่รวม 18 ชนิด คือ พริกทอง มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ผักบุ้งจีน คื่นช่าย กระเจี๊ยบเขียว พริกขี้หนู โหระพา กระเพรา ผักตบชวด ผักขม ผักชี ต้นหอม คื่นช่าย ข่า ตะไคร้ สะเดา ผักเม็ก ถั่วพุ่ม นอกจากนั้นก็มีเลี้ยงไก่เลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ ทำปุ๋ยหมัก น้ำชีวภาพไว้ใช้เอง

2. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 2 “ครอบครัวนางสาวนงเล็ก สิ้นค้า”

แผนภาพที่ 4.9 แสดงพื้นที่ “การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” ของ “ครอบครัวนางสาวนงเล็ก สิ้นค้า”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 65 หมู่ 16 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน วัยแรงงาน 2 คน และเด็ก 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นางสาวนงเล็ก สิ้นค้า การทำเกษตรไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ทำไร่มันสำปะหลังจำนวน 4 ไร่ รายได้จากการทำไร่มันปีที่ผ่านมา 20,600 บาท รายรับจากการรับจ้างตลอดระยะเวลา 7 เดือนที่ทำบัญชีครัวเรือนได้รวม 84,000 บาท ส่วนค่าใช้จ่ายในช่วง 7 เดือนที่ทำบัญชีครัวเรือนรวม 63,000 คงเหลือเป็นเงินใช้จ่ายและเงินออมภายใน 7 เดือน 21,000 บาทปลูกผักกินเองประหยัด 3,600 บาท เก็บเกี่ยวช่วงเดือนมกราคมกุมภาพันธ์แต่ไม่ได้ทุกวัน ภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการพึ่งพาอาหารจากภายนอกในแต่ละเดือนค่าใช้จ่ายเกิดจากการซื้ออาหารเช่นผักสวนครัวผักสำหรับปรุงอาหารเนื้อหมูเนื้อไก่เนื้อปลาเฉลี่ยวันละ 300 บาท นางสาวนงเล็ก สิ้นค้า กล่าวว่า “เราว่าจะซื้อของมาตุนไว้ทุกวันพุดจากรถพุ่มพวงเพื่อเก็บไว้ทำอาหารให้ได้ 1 สัปดาห์เพราะรถจะเข้ามาทุกวันพุดที่เป็นของพุ่มเพื่อยกก็เป็นของเล่นแล้วก็ขนมของลูก ซึ่งเด็กก็ห้ามไม่ได้แต่ก็คอยแนะนำมาของมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ควรจะซื้อมากินหรือว่าจะซื้อมาเล่น” เริ่มต้นการสร้างแหล่งอาหารในพื้นที่บ้านเพื่อการลดค่าใช้จ่ายและพึ่งพาตนเอง จากแผนผังแสดงพื้นที่

วางซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉันอยู่บริเวณข้างบ้านมีความกว้างกว้างขนาด 4 x 6 เมตร นางสาวนงเล็ก สิ้นค้า กล่าวว่

“ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างเปล่ายังไม่ได้คิดว่าจะทำอะไรแล้วไม่มีความรู้เรื่องการปลูกพืชผักสวนครัวเพราะทุกวันนี้ได้แต่รับจ้างในหมู่บ้านและทำไร่มันในพื้นที่ของคุณพ่อแต่พอได้รับการฝึกอบรมแล้วจะเริ่มปลูกผักสวนครัวในเดือนพฤศจิกายนคิดว่าพอถึงมกราคมคุณภาพพันธุ์น่าจะมีผลผลิตแล้วขายได้ เพราะที่บ้านอยู่ใกล้กับวัดคนผ่านไปผ่านมาเยอะ”

หลังจากอบรมได้เริ่มลงมือเพราะปลูกผักสวนครัวในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เมื่อ 6 พฤศจิกายน 2563 (เตรียมแปลงปลูกช่วงปลายเดือน ตุลาคม) และเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในเดือนมกราคม 2564 ผลการเข้ากิจกรรม นางสาวนงเล็ก สิ้นค้า กล่าวว่

“จากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้รู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือนและก็พยายามจะทำให้ได้ทุกวันไม่เคยเข้าใจว่าได้เงินมาแล้วควรจะเก็บออมก่อนทุกครั้งได้เงินมาจะใช้จ่ายก่อนเหลือแล้วค่อยออมซึ่งไม่น่าจะถูกต้องพอได้ทำบัญชีครัวเรือนไปได้สัปดาห์ 1 สัปดาห์ก็รู้ว่าค่าใช้จ่ายบางอย่างที่ไม่จำเป็นเช่นกันซื้อเสื้อผ้าออนไลน์หลังจากนั้นก็ทำให้รู้สึกว่าจะต้องซื้อสิ่งที่เป็นประโยชน์จริงๆและเป็นความจำเป็นเท่านั้น”

การลดรายจ่ายจากที่เคยซื้อผักในรถพุ่มพวงมาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา 1 สัปดาห์จากที่ได้รับเมล็ดพันธุ์และนำไปปลูกสามารถนำมาทำอาหารได้ลดรายจ่ายได้ต่อมื้อ 45 บาทเพราะว่าในบ้านมีกัน 3 คนพ่อแม่ลูกถ้า 3 มื้อก็จะเป็นเงิน 105 บาทถือว่าประหยัดมากและรู้สึกชอบที่จะปลูกผักไว้กินเองและแบ่งให้เพื่อนบ้านบางครั้งก็มีเพื่อนบ้านนำมาแลกเปลี่ยนกับเราเรามีแตงกวาเพื่อนมีมะเขือซึ่งน้ำหนักใส่กันเลยก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งในบ้านของเราซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นผลผลิตที่เยอะบางครั้งก็นำไปทำบุญที่วัดเพื่อทำอาหารให้พระภิกษุสามเณรได้คบฉัน

เพิ่มรายได้ ผลผลิตที่เกิดจากแปลงผัก นอกจากได้ใช้ทำอาหารในครัวเรือนแล้ว ผลผลิตที่ได้จากแปลงผักนอกจากทำอาหารในครัวเรือนแล้วยังสามารถส่งให้แม่ค้าในตลาดได้อีกด้วยด้วยการขายส่งกำละ 10 บาท 5 กรัม 40 หรือขายเป็นมัดมัดละ 5 บาท 5 มัด 20 ถ้าเป็นมะนาวจะใส่จานวางโต๊ะขายหน้าบ้านจานละ 10 บาทบางทีก็แถมให้เพื่อนบ้านไปเป็นความสุขเล็กๆน้อยๆที่ได้แบ่งปัน

การสร้างแหล่งอาหารในครัวเรือนจากเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับแจกและปลูกเพิ่มเติมในพื้นที่รวมมีพริก มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว บวบ คื่นช่าย มะระ ผักกวางตุ้ง ต้นดอกแค แต่งร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว ถั่วพู ผักกาดขาว ชিং ข่า ตะไคร้ การบำรุงต้นพืชผักสวนครัวได้ทดลองใช้น้ำหมักชีวภาพที่ได้อบรมกับทีมวิจัย ได้ผลดีมากทำให้ประหยัดต้นทุนที่ต้องไปซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่เวลาเรากินก็มั่นใจว่าได้กินของปลอดภัยเวลาขายของก็แนะนำให้คนซื้อเลยว่าผักของเราปลอดภัยกินแล้วสุขภาพดีมีความสุข

3. ครอบครัวยุคใหม่การเปลี่ยนแปลงที่ 3 “ครอบครัวนายสมพร บุญฉ่ำ”

แผ่นภาพที่ 4.10 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายสมพร บุญฉ่ำ”

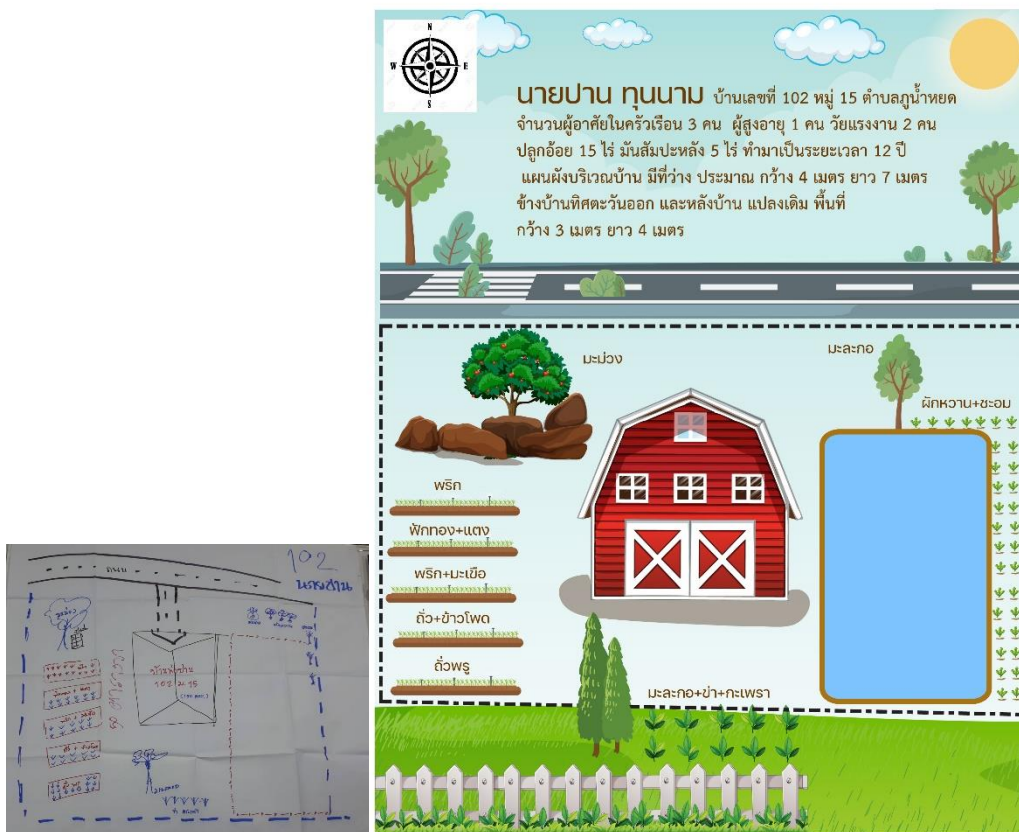
ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 15 ตำบลคูน้ำหยด อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้อาศัยในครัวเรือน 3 คน วัยแรงงาน 2 คน เด็ก 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร 1 คน อีก 1 คนเป็นผู้ป่วยติดเตียง

นายสมพร บุญฉ่ำ ทำไร่มัน 3 ไร่รายได้จากการทำไร่มันปีที่ผ่านมาได้เงิน 15,450 รายรับอื่นๆถูก
 สวรส่งมาให้และได้เบี้ยผู้สูงอายุทั้งของคุณลุงและของคุณป้ารวมในระยะเวลา 7 เดือนเป็นเงิน 50,400
 ค่าใช้จ่ายในระหว่าง 7 เดือน 31,500 คงเหลือเป็นเงินเก็บที่ใช้ยามฉุกเฉินในระยะเวลา 7 เดือน 18,900 ปลูกผัก
 กินเองสามารถประหยัดค่าซื้ออาหารจากรถพุ่มพวงหรือร้านค้าในหมู่บ้านได้ 1,800 บาท

“... ในบ้านอยู่กันสามคนมีตาตายและหลานสาวอายุเป็นผู้พิการติดเตียงหลานสาวเรียนอยู่ป 2
 คุณลุงเป็นแรงงานคนเดียวในบ้านและทำงานบ้านด้วยอาหารที่ซื้อส่วนใหญ่จะซื้อในหมู่บ้านเป็นอาหารถุงๆ
 ละ 10-20 บาทส่วนของหลานสาวบางมื้อก็ทำให้บางมื้อหลานก็จะกินอาหารตามสั่งในร้านในหมู่บ้านอาจจะ
 เพราะเราทำไม่ถูกใจเด็กจึงไม่ชอบกินฝีมือคุณตาแต่ก่อนคุณยายเป็นคนทำกับข้าวหลานสาวจะกินข้าวที่
 บ้าน ขอเข้าร่วมโครงการปลูกผักข้างบ้านจะมีที่ว่างอยู่ 2 จุดคือในสวนกับข้างบ้านมีกองไม้อยู่เกะกะก็
 สามารถพัฒนาพื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่ปลูกผักสวนครัวที่ได้รับแจกจากทีมวิจัยทำให้มีผักกินโดยไม่ต้องไปซื้อใน
 ร้านค้าหมู่บ้านเราสามารถทำได้และแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านได้ด้วยซึ่งบ้านบนตาสมพรอยู่ตรงข้ามบ้าน
 คุณตาปราณบางครั้งก็แลกเปลี่ยนแล้วของที่เหลือเยอะก็วางขายหน้าบ้านบางครั้งเพื่อนบ้านก็มา
 เก็บในบ้านแล้วก็ชั่งน้ำหนักหรือกะด้วยสายตาจ่ายเงินกัน 10 บาท 20 บาทก็มีความสุขดี...”

4) ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 4 “ครอบครัวนายปาน ทุนนาม”

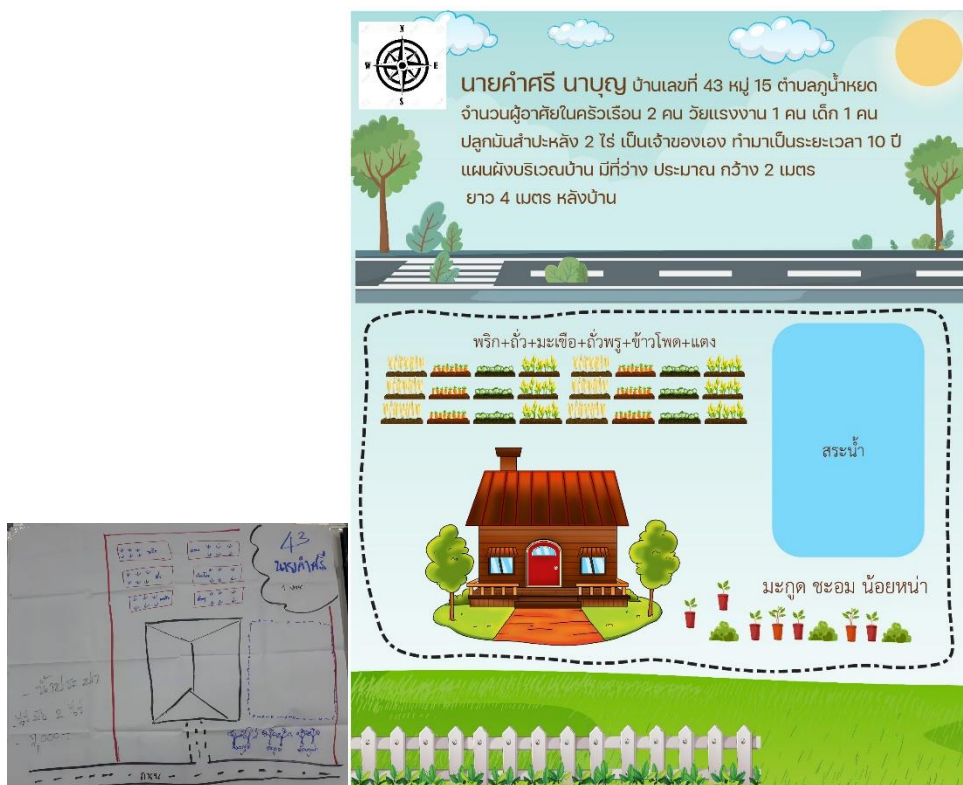
แผนภาพที่ 4.11 แสดงพื้นที่การสร้งแหล่งอาหารเนบานฉน ของ “ครอบครัวนายปาน ทุนนาม”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 102 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน ผู้สูงอายุ 1 คน วัยแรงงาน 2 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

ลุงปาน ทุนนาม ปลูกคะน้ำผักกวางตุ้งต้นดอกแคพริกแกงร้านข้าวโพดถั่วฝักยาวถั่วพุ่มมะระบวบ ผักกาดขาวขิงตะไคร้การจัดการผลผลิตส่วนใหญ่ก็จะแลกเปลี่ยนการแบ่งปันการมีการแปรรูปบ้างการเก็บ สายพันธุ์ไว้ปีต่อไปลุงปานให้คุณยายแก้วซึ่งเป็นภรรยาขายผักหน้าบ้านใช้โต๊ะพับมาตั้งขายมัดละ 5 บาท 10 บาทวางขายในช่วงเย็นประมาณ 16:00 น จนถึง 18:00 น ได้วันละประมาณ 150 บาทยายแก้วมีความสุข มาก การสร้างความมั่นคงทางอาหารจากที่เริ่มในบ้านของตาปาน 2 จุดคือจุดแรกมีความกว้าง 4 * 7 เมตร อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านจุดที่ 2 มีพื้นที่ 3 * 4 เมตรอยู่ด้านหลังของบริเวณบ้านขยายไปปลูกในไร้อ้อย ใช้พื้นที่ 20 ตารางวาด้านรายจ่ายค่าอาหารต่อวันแต่ก่อน 300 บาทต่อวันกิน 5 คนแต่พอหลังจากเข้าร่วม เรามีผลผลิตเกิดขึ้นก็ประหยัดไปอีก 50 บาทเหลือ 250 บาทถึงแม้มันจะลดลงน้อยแต่ก็ถือว่าลดลง ตาปาน ให้ลูกชายเข้ามาร่วมฝักอบรมทำน้ำหมักชีวภาพสูตร 8 เซียนและลองเอาไปใช้ที่ไร่มันกลับไร้อ้อยยังไม่ได้ผล เท่าไหร่แต่ก็จะลองทำไปเรื่อยๆส่วนผักสวนครัวที่นำมาปลูกในบ้านและในไร้อ้อยก็ใช้น้ำหมักชีวภาพในการ ช่วยเรื่องการไล่แมลงและสร้างการเจริญเติบโตให้กับต้นพืชผักสวนครัวทุกชนิดมีใส่ปุ๋ยคอกที่เราหาได้ใน พื้นที่คือมูลไก่

5. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 5 “ครอบครัวนายคำศรี นาบุญ”

แผนภาพที่ 4.12 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายคำศรี นาบุญ”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 2 คน เป็นเด็ก 1 คน

จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 1 คน

นายคำศรี นาบุญ ได้เข้าร่วมโครงการเกษตรกรเปลี่ยนชีวิตโดยการนำเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับแจกจากทีมวิจัยปลูกภายในบ้านโดยสลับกันปลูกใน 1 แปลงปลูก 3 อย่างมีทั้งหมดแปลงเล็กแปลงน้อยปลูกคะน้า ปลูกผักกวางตุ้งปลูกต้นดอกแคที่มีอยู่แล้วในบ้านมีพริกแกงร้านข้าวโพดถั่วฝักยาวถั่วพุ่มมะระบวบ ผักกาดขาวคะฉิงตะไคร้และมีกระชายขมิ้น การจัดการผลผลิตส่วนใหญ่จะนำไปขายด้วยการฝากร้านค้าซึ่งตัวเองไม่มีความถนัดทางด้านขายของจึงขายส่งให้ร้านค้ารายได้ต่อวันได้ 60 บาทในเรื่องของการขายผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่จะรับจ้างและทำไร่มันที่มีพื้นที่เพียง 2 ไร่ได้รับเงินจากการทำไร่มันปีที่แล้ว 1,300 บาทรายได้อื่น ๆ มาจากการรับจ้างภายใน 7 เดือนได้เงินค่ารับจ้าง 46,200 บาทมีค่าใช้จ่ายอยู่ 2 1000 คงเหลือเงินไว้ใช้ยามฉุกเฉิน 25,200 ปลูกผักกินเองประหยัดไป 2,700 ซึ่งรู้สึกดีใจมากเพราะไม่เคยได้ทำกิจกรรมแบบนี้นอกจากซื้ออาหารถุงกินถุงละ 10 บาทเพราะว่าอยู่คนเดียวแต่พอได้ปลูกผักกินเองก็ได้หันมาทำกับข้าวใส่ใจสุขภาพแต่จะเสียเวลาและไปทำงานสาย อนาคตคาดว่าจะขยายพื้นที่ปลูกไปไร่มันที่มีอยู่จำนวน 2 ไร่เพื่อทำพืชผักสวนครัวแต่ตอนนี้ยังขาดแหล่งน้ำเพราะที่ภูน้ำหยดน้ำแล้งก็แรงมากไม่สามารถหาน้ำทางการเกษตรมาได้เลยจึงจำเป็นต้องปลูกพืชเชิงเดี่ยวแบบเพื่อนบ้านทำ

6. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 6 “ครอบครัวนายเขียว พุ่มพวง”

แผนภาพที่ 4.13 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน “ครอบครัวนายเขียว พุ่มพวง”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 6 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

จำนวนผู้อาศัยอยู่ในครัวเรือนรวม 6 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน วัยทำงาน 3 คน และเด็ก 1 คน

จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 4 คน

นายเขียว พุ่มพวง ทำไร่มันจำนวน 20 ไร่มีรายได้ปีที่ผ่านมา 103,000 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด 6 คนมีรายรับจากการรับจ้างและเบี้ยผู้สูงอายุในช่วง 7 เดือนรวม 92,400 รายจ่ายรวม 7 เดือน 63,000 คงเหลือไว้ใช้จ่ายฉุกเฉิน 29,400 ปลูกผักกินเองประหยัดเงินในช่วง 3 เดือน 4,800 การสร้างอาหารมั่นคงของนายเขียวได้ขยายไปที่ในไร่มันสำปะหลังจำนวน 15 ตารางวาซึ่งมีลูกชายคอยดูแลการปลูกผักตั้งแต่ต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวเพราะว่านายเขียวพุ่มพวงเป็นผู้สูงอายุจะทำแปลงปลูกผักไว้ที่บ้านและคอยรดน้ำใส่ปุ๋ยเองตามที่เข้าใจโดยมีหัวเชื้อน้ำหมักชีวภาพที่สำหรับขยายผลไว้ที่บ้านซึ่งจะให้ลูกสะใภ้เป็นคนขยายหัวเชื้อนั้นเองแล้วมาทำกิจกรรมภาคเกษตรผสมผสานด้วยกัน

7. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 7 “ครอบครัวนายละมุล โพธิ์เงิน”

แผ่นภาพที่ 4.14 แสดงพื้นที่การปลูกแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายละมุล โพธิ์เงิน”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 150 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 2 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน
จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นายละมุล โพธิ์เงิน ทำไร่อ้อยจำนวน 20 ไร่ ไร่มันจำนวน 20 ไร่ รายได้สุทธิของไร่อ้อยปีที่ผ่านมา 96,000 รายได้สุทธิของการทำมันที่ผ่านมา 103,000 รวมรายได้ทั้ง 2 ประเภท 199,000 รายได้อื่นมีเบี้ยผู้สูงอายุทั้งสองคนและบางครั้งรับจ้างไถที่ช่วง 7 เดือนที่ผ่านมาได้รับรายได้ 8,400 ส่วนใหญ่จะใช้เงินที่ได้รับจากการทำไร่มาใช้จ่ายซึ่งค่าใช้จ่ายภายใน 7 เดือนอยู่ที่ 42,000 และปลูกผักกินเองสามารถประหยัดไปได้ 3,000 การขยายพื้นที่ปลูกผักมอบให้นายจันทรพวงสันเทียะซึ่งเป็นน้องเขยในการรับผิดชอบเรื่องการขยายพื้นที่ปลูกและมีความถนัดในการดูแลการเจริญเติบโตของพืชผักหรือการหาปลาการเลี้ยงไก่ส่วนใหญ่จะกินข้าวด้วยกันในมือเย็นเกือบทุกวันเพราะว่าอยู่บ้านใกล้กัน พอได้เข้าร่วมโครงการกับทีมวิจัยทำให้รู้ว่าการปลูกผักสวนครัวควรจะใช้น้ำหมักชีวภาพที่มีสูตรต่างๆ ให้เลือกและทำได้ง่ายโดยใช้พืชผักในหมู่บ้านของเรา ก็สามารถผลิตหรือทำเป็นน้ำหมักชีวภาพได้โดยไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีแต่อย่างใดแต่ในหมู่บ้านของเราด้วยเพราะไม่เคยมีใครเข้ามาส่งเสริมจึงทำให้ชาวบ้านคิดกันเองว่าปลูกผักหรือเลี้ยงสัตว์ต้องมีสารเคมีหรือสารเร่งเข้ามาเกี่ยวข้องจึงจะได้ผลผลิตดีตามท้องตลาดต้องการ

8. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 8 “ครอบครัวนายจันทร์ พอกสันเทียะ”

แผ่นภาพที่ 4.15 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉิ่น ของ “ครอบครัวนายจันทร์ พอกสันเทียะ”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 147 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นายจันทร์ พอกสันเทียะ ขยายพื้นที่ปลูก 25 ตารางวาจากเดิมปลูกในบริเวณบ้านขยายเข้าไปใน
 ไร่ที่มีอยู่เดิม 11 ไร่รายได้ที่ได้จากการทำไร่มาปีที่ผ่านมา 56,650 ได้รับสื่ออื่นๆได้ค่าเบี้ยผู้สูงอายุ 2 คน
 คนละยาเดือนละ 600 รวมกันเป็น 1,200 7 เดือนมีอะไรรับอยู่ 84,000 แต่รายจ่ายเราใช้จ่ายกินทุกวัน
 ตลอดและเวลา 7 เดือนเป็นค่าใช้จ่าย 25,200 ปลูกผักกินเองแล้วประหยัดเงินอยู่ 2,400 เป็นคนชอบปลูก
 ผักหาปลาเลี้ยงไก่จึงทำให้อยากขยายพื้นที่ปลูกไปไหนแต่ทำได้เพียงพื้นที่เล็กๆเพราะยังต้องทำอาชีพเดิมไม่
 กล้าเปลี่ยนแปลงแต่เห็นว่าการปลูกผักถ้าทุกคนทุกบ้านปลูกเหมือนกันเราก็ขายไม่ได้แค่นั้นก็เก็บไว้พื้นที่ไว้
 ปลูกสลับกันไปหมุนเวียนกันไปถ้าเหลือก็แบ่งปันถ้าเหลือมากก็ขายหรือเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อขยายในปีข้างหน้า

9. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 9 “ครอบครัวนายกิตติภพ ฟอกสันเทียะ”

แผนภาพที่ 4.16 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายกิตติภพ ฟอกสันเทียะ”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 208 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน เป็นผู้สูงอายุ 1 คน
จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 3 คน

นายกิตติภพ ฟอกสันเทียะ ทำไร่มัน 3 ไร่ทำไร่อ้อย 10 ไร่รายได้สุทธิจากการทำไร่อ้อยปีที่ผ่านมา 48,000 ไร่มา 15,450 รวมรายได้จากการทำไร่มันและไร่อ้อย 63,450 อยู่กันภายในครอบครัว 3 คนซึ่งเป็นวัยแรงงานสามารถออกไปรับจ้างได้แต่ไม่ได้ทุกวันที่มีรายได้รวมกันช่วงทำบัญชีรายรับรายจ่ายระหว่างช่วง 7 เดือนเป็นเงิน 9,500 มีรายจ่ายอยู่ทั้งหมด 29,400 คงเหลือยามฉุกเฉิน 65,100 ปลูกผักกินเองประหยัด 1,260 เข้าร่วมโครงการด้วยคำบอกกล่าวของนายจันทพอสันเทียะซึ่งเป็นคุณลุงชวนไปเข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เรื่องการทำน้ำหมักชีวภาพและการทำเกษตรผสมผสานซึ่งในบ้านของตนมีเลี้ยงไก่ 30 ตัวก็คิดอยู่ว่าจะทำอย่างไรถ้าหากต้องปลูกผักภายในบ้านจึงปรึกษากับคุณพ่อคุณแม่ให้ทำเล้าไก่เพื่อป้องกันการทำลายแปลงผักอยากจะมีกิจกรรมร่วมกันคือให้กิตติภพเป็นคนทำแปลงคุณแม่เป็นคนปลูกผักคอยรดน้ำให้ปุ๋ยหลังจากได้ผลผลิตได้นำไปฝากร้านค้าในหมู่บ้านและส่งให้แม่ค้าคนกลางอีกครั้งได้แบ่งปันกับเพื่อนบ้านซึ่งปลูกแตกต่างจากเราหมุนเวียนกันทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมากขึ้นได้พูดคุยเรื่องการปลูกผักเจอปัญหาเหมือนกันแล้วแก้ไขอย่างไรก็ช่วยกันคิดช่วยกันทำจากที่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างไปไร่มันมีกิจกรรมที่ทำให้เรากับเพื่อนบ้านได้พบเจอกันต้องขอขอบคุณที่มีวิสัยทัศน์นำโครงการดีๆเข้ามาในหมู่บ้านของเรา

10. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 10 “ครอบครัวนายไชย คำครองมี”

แผนภาพที่ 4.17 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายไชย คำครองมี”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 71/1 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ทำอาชีพในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน เป็นผู้สูงอายุ 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นายไชย คำครองมี อดีตอาชีพพ่อครัวทำงานที่จังหวัดนครสวรรค์อายุเยอะจึงถูกให้จ้างออก กลับมาบ้านช่วยพี่สาวทำไร่อ้อย 5 ไร่และไร่มัน 2 ไร่รายได้จากไร่อ้อย 24,000 รายได้จากไร่มัน 10,300 รวมรายได้จากการทำไร่อ้อยไร่มัน 34,300 อาศัยอยู่กับพี่สาวรายได้อื่นที่ได้รับคือการรับจ้างฉีกเส้นหนึ่งวัน ละ 250 ในช่วงที่ทำบัญชีรายรับรายจ่าย 7 เดือนมีรายรับอยู่ 25,200 รายจ่าย 21,000 คงเหลือเป็นเงินยามฉุกเฉิน 4,200 ปลูกผักที่ได้รับแจกเมล็ดจากทีวีจียทำให้มีรายได้เพิ่มและประหยัดรวมกัน 7,200 ในช่วงเวลา 3 เดือนที่ผลผลิตออกเพราะว่าชอบทำกับข้าวใส่ลงไปขายในหมู่บ้านรายได้ดีมีความสุขและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้สำหรับขยายเพื่อปลูกต่อไปต่อไปการสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ขยายไปทำในไร่อ้อย 10 ตารางวาเพื่อเป็นการทดลองปลูกทำให้รู้ว่าเมื่อเราได้ใส่ใจกับสิ่งที่เราทำทำให้เกิดคุณค่าต่อเราได้เรียนรู้เรื่องการทำน้ำหมักชีวภาพสูตรไล่แมลงทำให้ประหยัดเงินในการซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่ตลอดภัยต่อร่างกายทำอาหารรสชาติก็ปลอดภัยคนกินก็สบายใจเราเป็นคนขายเองเราก็รู้สึกสบายใจที่มอบสิ่งดีๆให้กับเพื่อนบ้าน

11. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 11 “ครอบครัวนางดาวเรือง พุ่มเปี่ยม”

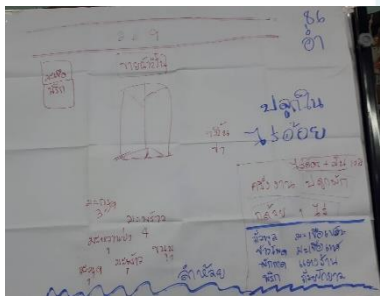
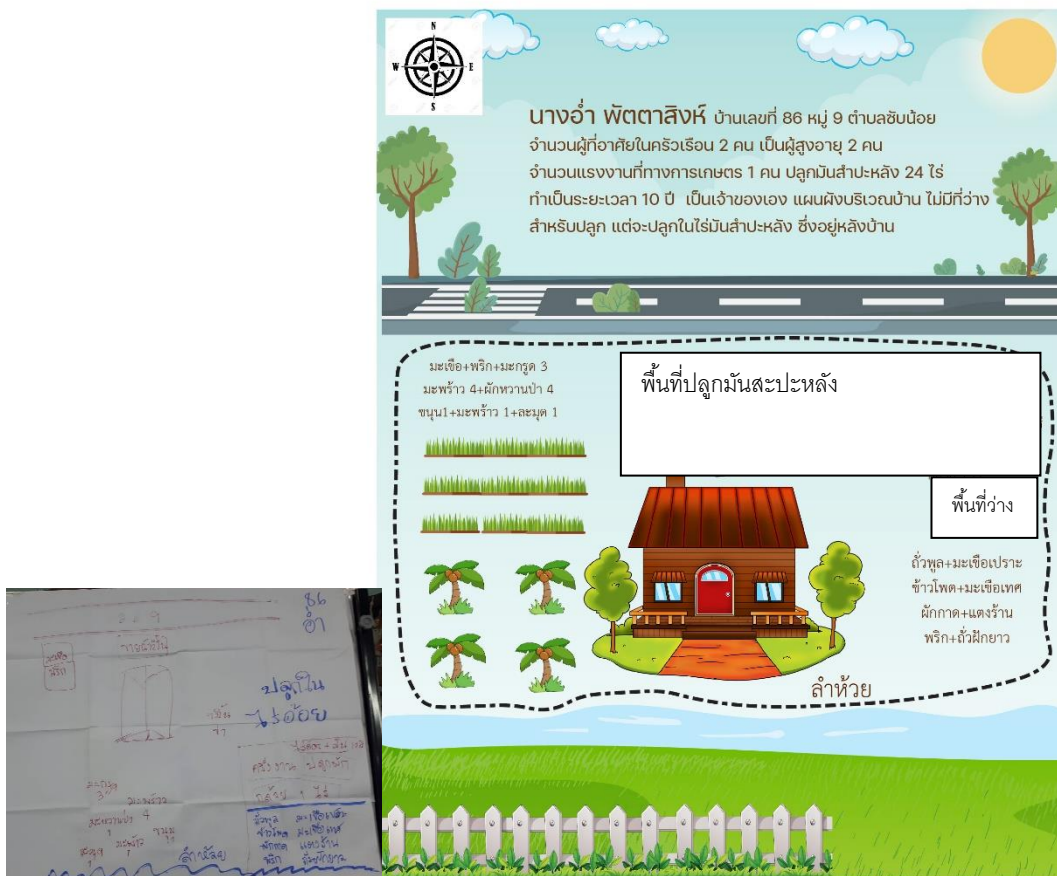
แผ่นภาพที่ 4.18 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางดาวเรือง พุ่มเปี่ยม”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 179 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 6 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน วัยแรงงาน 3 คน เด็ก 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 3 คน

นายชุมพร พุ่มเปี่ยม โดยปกติปลูกผักสวนครัวในบ้านเพื่อจำหน่ายอยู่แล้วหลังจากเข้าร่วมโครงการกับทีมวิจัยได้นำเมล็ดพันธุ์ผักที่ได้รับแจกปลูกในไร่มันจำนวน 1 ไร่รายได้สุทธิจากการทำไร่มัน 16 ไร่ปีที่ผ่านมาเป็นเงิน 8,200 เก็บไว้ใช้หมุนเวียนในการทำไร่ชนวนได้รับอื่นอยู่กันทั้งหมด 4 คนในครัวเรือนมีผู้สูงอายุ 1 คนวัยแรงงาน 2 คนเด็กเล็ก 1 คนรายรับส่วนใหญ่จะมาจากการรับจ้างได้ค่าจ้างไม่เป็นไปตามแรงงานขั้นต่ำแต่ยอมรับได้เพราะว่าเป็นการจ้างงานภายในหมู่บ้านและไม่ได้ครบเวลา 8 ชั่วโมงบางครั้งไปแค่ครึ่งวันรายได้ที่ได้รับช่วง 7 เดือนที่ผ่านมา 88,900 รายจ่าย 46,200 มีเงินคงเหลือสำหรับภาวะฉุกเฉิน 42,700 ปลูกผักกินเองช่วยประหยัดในการซื้อของกินหรืออาหารจากข้างนอก 1,500 การขยายสร้างความมั่นคงทางอาหารทราบอยู่แล้วว่าการปลูกผักสวนครัวจำหน่ายโดยที่ไม่ต้องลงทุนมากแค่ใช้พื้นที่ว่างในบ้านให้เกิดประโยชน์เราก็ได้มีรายได้เพิ่มขึ้น 10 บาท 20 บาทก็เงินออมทุกวันก็เป็นเงินจำนวนมากสามารถนำไปจ่ายค่าน้ำค่าไฟในยามขัดสนได้ดีกว่าปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่าอยู่อย่างนั้น

12. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 12 “ครอบครัวนางอำ พัตตาสิงห์”

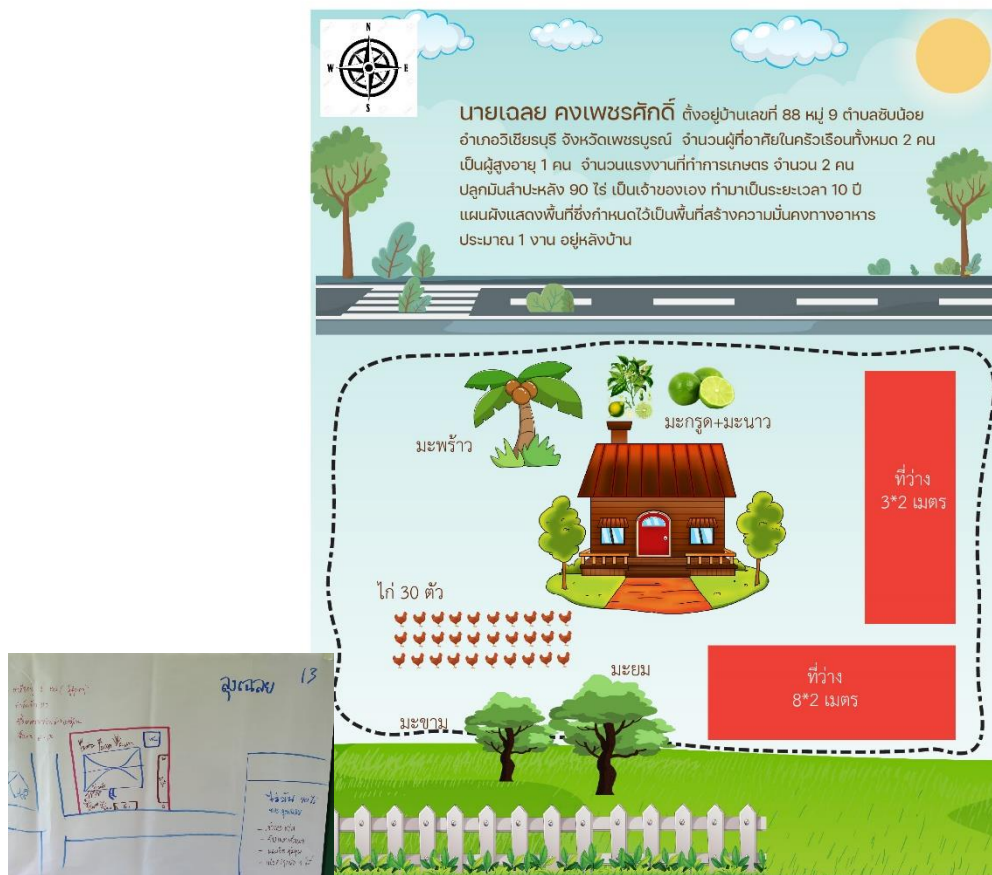
แผ่นภาพที่ 4.19 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางอำ พัตตาสิงห์”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 86 หมู่ 9 ตำบลชัยน้อย อำเภวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 2 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 1 คน

นางอำ พัตตาสิงห์ ทำไร่มัน 24 ไร่ที่ผ่านมามีรายได้ 123,600 เก็บไว้ใช้หมุนเวียนในปีถัดไป อาศัยในครัวเรือน 2 คนกับคุณแม่รายรับจากการขายของทุกวันและจากเบี้ยผู้สูงอายุทั้งสองคนเป็นเงิน 43,400 ค่ารายจ่าย 21,000 เหลือเงินใช้ยามฉุกเฉินในห้วง 7 เดือน 22,400 จะการปลูกผักทำให้ประหยัดในการซื้ออาหารจากข้างนอกเป็นเงิน 2,400 มีความตั้งใจจะขยายแปลงผักไปที่ไร่มันแต่ยังไม่สามารถทำได้ เพราะว่ายังไม่มีแรงงานที่จะช่วยในการทำแปลงผักจึงทำในครัวเรือนอย่างง่ายก่อนแล้วขายในโต๊ะหน้าบ้านของเราที่เปิดร้านค้าอยู่เป็นประจำซึ่งอยู่ใกล้วัดทำเลดีคนผ่านไปมาได้กินของปลอดภัยเราก็สบายใจที่ได้ทำให้คนอื่นสุขภาพดีขอบคุณที่มิจัยที่น่าโครงการดีๆเข้ามาในบ้านของเราแม่หวังว่าจะมาอีก

13. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 13 “ครอบครัวนายเฉลย คงเพชรศักดิ์”

แผนภาพที่ 4.20 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายเฉลย คงเพชรศักดิ์”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 88 หมู่ 9 ตำบลชัยน้อย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์

จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 2 คน เป็นผู้สูงอายุ 1 คน

จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นายเฉลย คงเพชรศักดิ์ ทำไร่มัน 90 ไร่รายได้ปีที่ผ่านมา 463,500 ส่วนหนึ่งแบ่งไว้ใช้จ่ายภายในครอบครัวเพราะว่าอยู่ลำพัง 2 ตายายได้เบี้ยผู้สูงอายุรวม 7 เดือน 8,400 มีรายจ่ายไปกับค่าอาหาร 29,400 ในการปลูกผักทำให้ประหยัดในการซื้ออาหารจากข้างนอกในช่วงเวลา 3 เดือนมกราคมกุมภาพันธ์ มีนาคมเป็นเงิน 2,500 บาทจึงตัดสินใจขยายพื้นที่ปลูก 1 งานในไร่มันและจ้างให้คนงานเป็นคนดูแลโดยใช้น้ำหมักชีวภาพที่ได้รับการอบรมจากทีมวิจัยทำให้ได้ผลผลิตดีขายง่ายโดยฝากที่ร้านใหญ่ๆและเพื่อนบ้านมาซื้อในไร่การจ่ายเงินซึ่งตามน้ำหนักและขายตามท้องตลาดทั่วไปบางครั้งเยอะเกินก็แบ่งปันแลกกันกินก็ทำให้เพื่อนบ้านได้คุยกันเรื่องการปลูกผักซึ่งได้รับแจกเหมือนกันอยู่บ้านใกล้กันใครมีปัญหาอะไรก็ปรึกษากันแก้ปัญหาพร้อมกันมีความสุขมาก

14. ครอบครัวนางแก้ว การเปลี่ยนแปลงที่ 14 “ครอบครัวนางแก้ว สารพิษ”

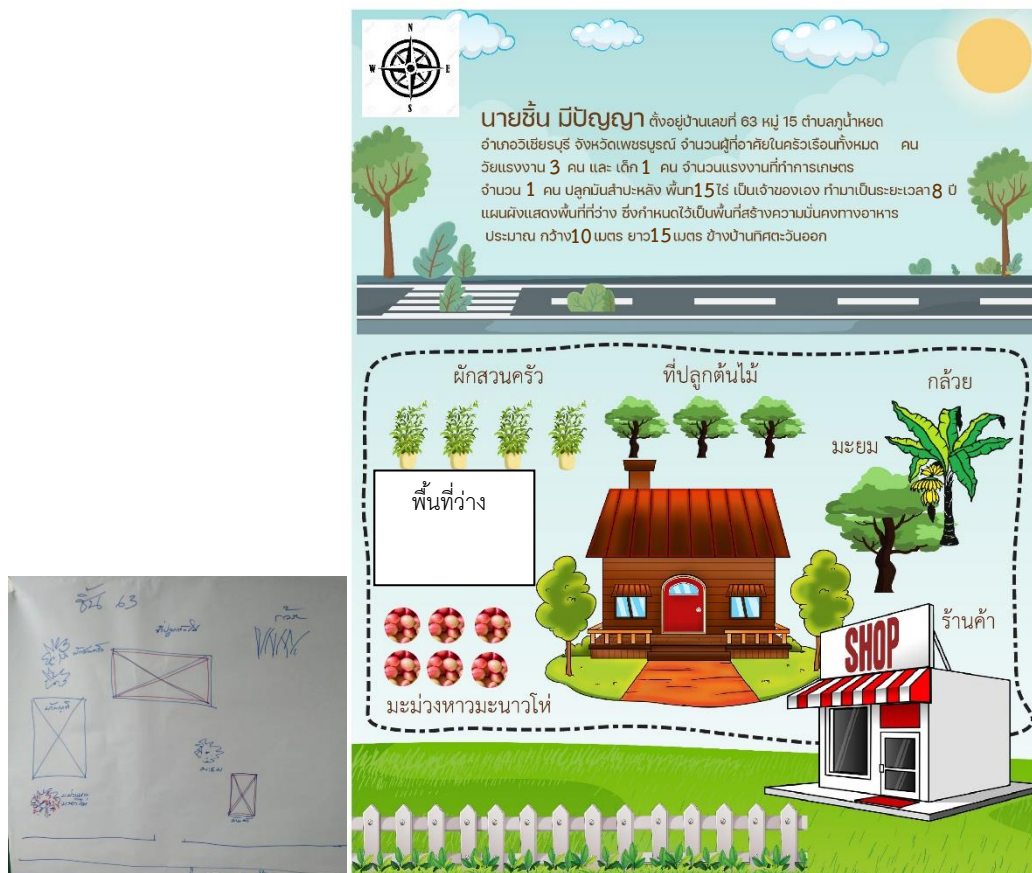
ภาพที่ 4.21 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางแก้ว สารพิษ”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 85 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอลำปาง จังหวัดพิจิตร
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 5 คน เป็นผู้สูงอายุ 2 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 4 คน

นางแก้วสารพิษ ทำไร่มันจำนวน 12 ไร่รายได้สุทธิ 61,800 ใช้เป็นเงินหมุนเวียนในปีข้างหน้าปีถัดไปรายได้ส่วนใหญ่มาจากการรับจ้างของลูกชายและลูกสะใภ้ส่วนนางแก้วเป็นผู้สูงอายุได้เบี้ยผู้สูงอายุรวมเป็นเงิน 7 เดือนในช่วงที่ทำบันทึก 88,200 มีค่าใช้จ่าย 46,200 มีเงินเก็บไว้ยามฉุกเฉินและหมุนเวียน 42,000 ปลูกผักกินเองประหยัด 2,400 และขยายพื้นที่ปลูกไปไร่มันจำนวนพื้นที่ 30 ตารางวาซึ่งเห็นว่าเป็นการลงทุนในพื้นที่ตัวเองและในพื้นที่มีน้ำเพียงพอที่จะลดผักได้จึงทำให้ผลผลิตดีงามและได้กินอาหารปลอดภัยเพื่อนบ้านได้อาหารปลอดภัยมีสุขภาพดีกันถ้วนหน้าหากปีหน้าฝนฟ้าดีน้ำดีคงจะขยายพื้นที่ออกไปอีกเพื่อให้ได้ผลผลิตดีมีจำหน่ายทุกวันตลอดปีและตลอดไป

15. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 15 “ครอบครัวนายชื่น มีปัญญา”

แผ่นภาพที่ 4.22 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายชื่น มีปัญญา”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 4 คน วัยแรงงาน 3 คน เด็ก 1 คน

จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 3 คน

นายชื่น มีปัญญา มีไร่มันสำปะหลังหลังบ้าน 2 ไร่ทำเมื่อปีที่แล้วได้รายได้ 10,300 ภายในครอบครัวอยู่กัน 5 คนมีหลานฝาแฝดและลูกสาวและในชั้นส่วนกับภรรยาภรรยาเปิดร้านขายของให้ชื่นรับจ้างขับรถที่มีรายได้รวมกันในครัวเรือน 143,500 เป็นรายจ่าย 50,400 ซึ่งในบริเวณบ้านของเราเองก็ปลูกผักอยู่แล้วเป็นผักสวนครัวผักที่ใช้เป็นเครื่องเคียงที่มีวิญญาเมล็ดพันธุ์มาให้ก็ปลูกด้านหลังที่เป็นไร่มันบริเวณขอบขอบโดยเฉพาะในวันแรกปลูกข้าวโพดข้าวเหนียวได้ผลผลิตมาแบ่งปันได้ขายได้ไปทำบุญได้ซึ่งซึ่งผักที่ปลูกมีผลผลิตมากนำไปขายที่ร้านค้าข้างวัดวังลึกผู้คนผ่านไปมาจับจ่ายซื้อของเหมือนเราไปซื้อของในหมู่บ้านแต่ของเราเป็นผักที่ปลูกเองเพื่อนบ้านจะมั่นใจกว่าผักที่ซื้อในรถเร่หรือลบบพวงที่มาทุกวันศุกร์จึงทำให้เราได้ทำบุญกับคนในหมู่บ้านเดียวกันด้วยการขายของที่มีคุณประโยชน์ทำให้ทั้งเราและเขาสุขภาพดี

16. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 16 “ครอบครัวนายกมล นามบุญเรือง”

แผนภาพที่ 4.23 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายกมล นามบุญเรือง”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 108 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 4 คน วัยแรงงาน 2 คน และ เด็ก 2 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นายกมล นามบุญเรือง ทำไร่อ้อย 30 ไร่ทำไร่มัน 15 ไร่รายได้จากการทำอ้อย 14,400 รายได้จากการทำมันสำปะหลัง 77,250 รวม 91,650 รายรับอื่นได้รับจากการรับจ้างและขายหนุ่พุกหายไก่ 7 เดือนที่ผ่านมามีรายรับอยู่ 126,000 มีรายจ่าย 42,000 คงเหลือเป็นเงินหมุนเวียนและยามฉุกเฉิน 84,000 ปลูกผักกินเองประหยัดไป 4,800 ได้ขายผักคะน้าเป็นแปลงโดยยกแข่งขายให้แม่ค้าพ่อค้าคนกลางที่ขายในตลาดนัดในหมู่บ้านแต่ส่วนอื่นๆที่เป็นผักสวนครัวหรือผักเครื่องเคียงขายกำละ 5 บาท 10 บาทหน้าหมู่บ้านแล้วฝากร้านค้าในหมู่บ้านขายเป็นราคาส่งทำให้ทุกคนได้กินอาหารปลอดภัยเราก็มีความสุขเขาก็มีความสุขได้ขยายพื้นที่ปลูกไปยังไร่อ้อยจำนวนพื้นที่ 30 ตารางวาซึ่งตามที่มิวิจัยได้ให้ความรู้ของเราว่าปลูกสลับไปหมุนเวียนไปในแต่ละ 10-15 วันก็จะมีอาหารกินทุก 10 และ 15 วันเก็บผลผลิตก็ห่างกัน 10 และ 15 วัน

17. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 17 “ครอบครัวนางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม”

แผนภาพที่ 4.24 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉิ่น ของ “ครอบครัวนายพัฒน์ สุขแจ่ม”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
 จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 5 คน วัยแรงงาน 4 คน และ เด็ก 1 คน
 จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 4 คน

นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม ทำไร่อ้อย 10 ไร่ทำไร่มัน 20 ไร่ไร่อ้อยได้เงินสด 48,000 ได้มันได้เงิน
 สุทธิ 103,000 รวมเป็นเงิน 151,000 อยู่บ้านมีใบแรงงาน 2 คนซึ่งเป็นเงินรับจ้างแต่ไม่ทุกวันเป็นเงิน
 8,000 ค่าใช้จ่าย 2 คน 31,500 คงเหลือเป็นเงินหมุนเวียนยามฉุกเฉิน 52,500 การปลูกผักกินเองช่วย
 ประหยัดค่าใช้จ่ายได้ในช่วง 3 เดือนรวม 3,600 เนื่องจากจะทำกับข้าวขายหน้าบ้านจึงทำให้เป็นทางเลือก
 ของเพื่อนบ้านอีกแห่งหนึ่งซึ่งปกติแล้วเพื่อนบ้านจะซื้อในร้านค้าในหมู่บ้านหรือรถเร่ที่มาทุกวันพุธ

18. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 18 “ครอบครัวนายประยงค์ เคียนหินตั้ง”

แผ่นภาพที่ 4.25 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายประยงค์ เคียนหินตั้ง”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 4 คน วัยแรงงาน 3 คน และเด็ก 1 คน
จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 3 คน

นายประยงค์ เคียนหินตั้ง ทำไร่อ้อย 15 ไร่ทำไร่มัน 20 ไร่รายได้รายได้จากการขายอ้อย 72,000 รายได้จากการขายมัน 103,000 รวมทำไร่ทั้งสองชนิด 175,000 รายได้อื่นตลอด 7 เดือนเฉลี่ย 157,500 รายจ่าย 48,300 คงเหลือใช้ภายในครัวเรือน 109,200 ผักกินเองประหยัดในช่วง 3 เดือนเป็นเงิน 3,240 หลังจากเข้าร่วมโครงการกับทีมวิจัยได้แนวคิดเรื่องการทำเกษตรผสมผสาน และการทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในการปลูกผักขายแบ่งปันแลกเปลี่ยนแปรรูปและขยายพันธุ์ในที่สุด

19. ครอบครัวยุคใหม่การเปลี่ยนแปลงที่ 19 “ครอบครัวนายนิกร ศรียันต์”

แผ่นภาพที่ 4.26 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนายนิกร ศรียันต์”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 73/1 หมู่ 1 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 4 คน วัยแรงงาน 3 คน และ เด็ก 1 คน
จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 3 คน

นายนิกรศรียันต์ ทำไร่อ้อย 10 ไร่ทำไร่มัน 20 ไร่รายได้จากการทำไร่อ้อย 48,000 ทำไร่มา 103,000 รวมทำไร่ทั้งสองชนิด 151,000 รายรับที่เป็นค่าจ้างตลอด 7 เดือนได้ 168,000 รายจ่าย 58,800 มีเงินหมุนเวียนในครอบครัว 109,200 เพื่อใช้ในการทำไร่อ้อยและไร่มันการปลูกผักกินเองในช่วง 3 เดือน ช่วงเก็บเกี่ยวทำให้ประหยัดในการซื้อผัก 3,000 บาทและการสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างต่อเนื่อง นอกจากทำในบริเวณบ้านแล้วขยายไปที่ไร่อ้อยจำนวนพื้นที่ 30 ตารางวาซึ่งสามารถทำได้ตามที่มิวิจัยได้นำเสนอผ่านคลิปวิดีโอทำให้ในครอบครัวมีอาหารปลอดภัยไว้บริโภคและเหลือแบ่งปันฝากญาติทางหมู่บ้านเชิญชวนให้เขาทำเกษตรผสมผสานแบบเราซึ่งเกิดประโยชน์และมีคุณค่ามาก

20. ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ 20 “ครอบครัวนางเรียม ทรายทอง”

แผ่นภาพที่ 4.27 แสดงพื้นที่การสร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน ของ “ครอบครัวนางเรียม ทรายทอง”

ข้อมูลทั่วไป

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
จำนวนผู้ที่อาศัยในครัวเรือนทั้งหมด 3 คน วัยแรงงาน 2 คน และ ผู้สูงอายุ 1 คน
จำนวนแรงงานที่ทำการเกษตร จำนวน 2 คน

นางเรียม ทรายทอง ทำไร่มัน 25 ไร่ทำไร่อ้อย 15 ไร่รายได้จากการทำไร่อ้อย 72,000 ทำไร่มัน 128,750 รวมทำไร่ทั้ง 2 ชนิด 200,750 นอกจากเป็นเกษตรกรทำไร่ยังรับจ้างอีกด้วยมีรายได้ในช่วง 7 เดือน 200,200 และมีรายจ่าย 67,200 เหลือเงินหมุนเวียนในการใช้จ่ายในบ้านและทำเกษตร 133,000 การปลูกผักกินเองในระยะเวลา 3 เดือนประหยัด 2,100 ให้ขยายผลในการปลูกผักไปในไร่อ้อยจำนวน 15 ตารางวาซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงใหญ่มากแต่ก็สามารถปลูกพืชหมุนเวียนได้ตามที่ทีมวิจัยได้มอบมาทำให้ได้เรียนรู้ว่าจะดูแลและใส่ปุ๋ยอย่างไรจึงจะเจริญเติบโต

ผลการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของเกษตรกรจากกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรจาก “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต”

ผลจากการทำบัญชีรายรับรายจ่าย หรือ บัญชีต้นทุนชีวิต ในช่วงเวลา ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2563 ถึง พฤษภาคม 2564 เป็นเวลา 7 เดือน จำนวน 20 ครัวเรือน ของเกษตรกรอาสาสมัคร รวมปลูกไร่ อ้อย จำนวน 103 ไร่ ปลูกมันสำปะหลังจำนวน 329 ไร่ รายได้จากการทำไร่อ้อย เมื่อปีที่ผ่านมา รวม 494,400 บาท รายได้จากการทำไร่มันสำปะหลัง เมื่อปีที่ผ่านมา รวม 1,694,350 บาท รวมรายได้ทั้ง อ้อย และมันสำปะหลัง จำนวน 2,188,750 บาท จำนวนสมาชิกครัวเรือน รวม 20 ครัวเรือน จำนวน 64 คน มี ทั้งผู้สูงอายุ วัยแรงงาน เยาวชน ตลอดจนวัยเด็ก ซึ่งมีรายรับ 20 ครัวเรือน รวม 1,652,000 บาท รายได้ หมายถึง เงินที่ได้จากการรับจ้าง ค่าขาย และเบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ ส่วนรายจ่าย 20 ครัวเรือน รวม 842,100 บาท คงเหลือเป็นเงินหมุนเวียนและเงินออม เก็บไว้ใช้จ่ายยามเกิดวิกฤตหรือเหตุสุดวิสัย รวมทั้งสิ้น 809,900 บาท เฉลี่ยรายครัวเรือน ต่อเดือน เป็นเงินจำนวน 5,785 บาท และเมื่อเกษตรกรปลูก ผักกินเอง ขาย แบ่งปัน แลกเปลี่ยน คิดเป็นเงินภาพรวม 20 ครัวเรือน ในระยะเวลา 3 เดือน ช่วงเก็บ ผลผลิตได้ ประหยัดถึง 62,500 บาท เฉลี่ยต่อครัวเรือน ต่อเดือน 1,041 บาท

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการ พูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและ สร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิด ประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย และการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้า อบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไป ปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็น ต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย เกษตรกรมีการการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค เช่น หนู ไก่ ปลาตุ๊ก นอกจากนั้นในทาง การทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2. ด้านการเพิ่มรายได้ เกษตรกรมีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย และมีการรวมกลุ่มแปรรูปถั่วดาวอินคาที่นายกมล นามบุญเรือง ปลูกในพื้นที่ของตนและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่ สมาชิก มาผลิตเป็นชาถั่วดาวอินคาจำหน่าย

3. ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยด มีกิจกรรมใน การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมเปลี่ยน ลีोटเตอร์เป็นเงินออม กิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพ ที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ผ่าน กิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเผื่อแผ่ผลผลิตไปยังชาวบ้านในชุมชน

4. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะที่เดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรปลอดภัย

5. ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน/การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำเกษตรปลอดภัยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังปรากฏว่า ให้มีชาวบ้านเป็นเจ้าของต้นไม้ในไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครัว 1 ต้น มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาส โดยนิมนต์พระจากวัดมาร่วมกิจกรรม และมีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้านมาไว้ในไร่ในบางครั้ง

ผลสำเร็จของกิจกรรม มีดังนี้

1. ชาวบ้าน ได้วิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัว และได้สูตรปุ๋ยหมักชีวภาพ 8 สูตร ใช้กับพืชผักสวนครัวประเภทต่างๆ
2. ชาวบ้านที่ปลูกผักสวนครัวเพื่อไว้รับประทาน ได้มีผักที่สะอาด ปลอดภัยไว้บริโภค
3. ชาวบ้าน สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักในชุมชนและได้บริโภคผักปลอดภัยที่ปลูกเอง สามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้านได้ รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนผักสวนครัวอื่นๆ กับเพื่อนบ้านได้
4. เกษตรกรที่ปลูกผักไว้ขายในชุมชน สามารถลดต้นทุนบางส่วนในการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชร่วมกับปุ๋ยหมักชีวภาพ และมีผักปลอดภัยไว้ขายให้ชาวบ้าน

การขยายผลกิจกรรม

ในการขยายผลกิจกรรม คณะผู้วิจัยได้ ร่วมกับ ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมขยายผลขับเคลื่อนการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ ในกิจกรรม “การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัวของเกษตรกร” มีการดำเนินงานดังนี้

ได้มีประชุมคณะทำงานขับเคลื่อนโครงการฯ เพื่อปรึกษาหารือจัดทำแผนการดำเนินงานในการหาแนวทางการดำเนินงาน แนวคิดการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การนำเสนอข้อมูลและพื้นที่เป้าหมาย กำหนดเป้าหมายและวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกัน

คณะทำงาน ได้ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ เพื่อค้นหาข้อมูลหรือประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบ โดยเข้าไปพบปะพูดคุย ค้นหาปัญหาร่วมกับผู้นำชุมชน กลุ่มเกษตรกรแกนนำ จำนวน 20 ครัวเรือน ในวันที่ 20 ธันวาคม 2563

คณะทำงาน ลงพื้นที่วันที่ 21 ธันวาคม 2563 ณ อาคารหอประชุมหมู่บ้าน หมู่ที่ 15 ตำบลภูน้ำหยด จัดเวทีขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ร่วมกับเกษตรกร ต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือน โดยมี ดร.อาภากร ปัญญา และคณะ มาร่วมให้ความรู้และนำปฏิบัติในการทดลองทำปุ๋ยหมักชีวภาพสำหรับพืชชนิดต่าง ๆ

คณะทำงาน ได้ครัวเรือนอาสาสมัครจำนวน 15 ครัวเรือน จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำร่องการใช้น้ำหมักชีวภาพในการปลูกผักสวนครัว และลงสำรวจพื้นที่แปลงเกษตรครัวเรือนพร้อมแจกเมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัวได้แก่ เมล็ดพันธุ์ผักกาด เมล็ดพันธุ์ผักชี เมล็ดพันธุ์ผักคะน้า

คณะทำงาน ลงพื้นที่ติดตามความก้าวหน้าของโครงการฯ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการลงพื้นที่ติดตามดูแลการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพสูตรต่างๆ ที่ครัวเรือนอาสาสมัครจำนวน 15 ครัวเรือนเพื่อนำร่องการใช้น้ำหมักชีวภาพในการปลูกผักสวนครัว

การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในการสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” จะเป็นต้นแบบและเป็นแม่ข่ายขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ขยายผลไปยังกลุ่มตัวอย่างที่เหลือผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน จาก 5 ตัวชี้วัด คือ สร้างครอบครัวให้มีพลังทำจากบ้านสานสู่กลุ่ม ทำอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดนวัตกรรม และเพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง

ทั้งนี้จากการติดตามประเมินผลการสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีรายละเอียดดังนี้

ต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

ต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกจาก 20 ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต มีการปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหารปลูกผักในพื้นที่ของตนเองจนสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ของตนเอง และได้มีการขยายเพิ่มพื้นที่ปลูกผักครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ทำการ จำนวน 10 ครอบครัว

จากการติดตามการเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ของต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ต้นแบบครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 10 ครอบครัว มีการแบ่งพื้นที่บริเวณบ้าน ไร่อ้อย และไร่มันสำปะหลังสำหรับสร้างความมั่นคงทางอาหารขยายผลการปลูกผักปลอดสารพิษและทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โยมีการนำเมล็ดพันธุ์ผักที่ได้รับจากโครงการและเมล็ดพันธุ์ผักจากสมาชิกไปเพาะปลูกในพื้นที่เพิ่มเติม ทำให้สามารถลดการพึ่งพาวัตถุดิบสำหรับประกอบอาหารจากภายนอก พร้อมทั้งสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับครอบครัว ลดรายจ่ายที่เป็นค่าวัตถุดิบในการปรุงอาหารสำหรับคนในครอบครัว รวมถึงยังก่อให้เกิดเป็นรายได้เสริมจากการจำหน่ายผักที่ปลูกขึ้น โดยต้นแบบแกนนำครอบครัว 10 ครอบครัวที่จัดสรรพื้นที่ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังปฏิบัติการปลูกผักตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรได้ใช้ผักที่ปลูกเป็นวัตถุดิบปรุงอาหารจึงได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่ของตนเองทั้งสามารถลดค่าใช้จ่ายสำหรับวัตถุดิบปรุงอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 220 บาทต่อวัน รวมถึงได้มีการแลกเปลี่ยนและจำหน่ายแก่ชาวบ้านในพื้นที่เป็นรายได้เสริมที่เกิดขึ้นเฉลี่ยครอบครัวละ 150 บาทต่อวัน มีรายละเอียดตามตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 แสดงพื้นที่การปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร ชนิดของผักที่ปลูก รายจ่ายค่าวัตถุดิบปรุงอาหาร และรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการปลูกผัก

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	พื้นที่ปลูกอ้อย/มันสำปะหลัง	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร		ชนิดของผักที่ปลูกในพื้นที่	รายจ่ายค่าวัตถุดิบปรุงอาหาร (เฉลี่ยต่อวัน)		รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการปลูกผัก (เฉลี่ยต่อวัน)	
			เดิมขณะร่วมโครงการ	การขยายพื้นที่		ก่อนร่วมโครงการ	หลังร่วมโครงการ	รายได้เดิม/วัน	รายได้ที่เพิ่มขึ้น/วัน
1.	ครอบครัว “นายปาน ทุนนาม” บ้านเลขที่ 102 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย 15 ไร่ -ปลูกมันสำปะหลัง 5 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มี 2 จุด คือ -จุดที่ 1 มีความกว้าง 4 เมตร ยาว 7 เมตร ตั้งอยู่ข้างบ้านทิศตะวันออก -และจุดที่ 2 มีพื้นที่กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร อยู่บริเวณหลังบ้าน	แบ่งพื้นที่ในไร่อ้อยจำนวน 20 ตารางวา	รวม 12 ชนิด คือ บวบ มะระ ผักชีลาว ผักชีจีน ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู มะเขือม่วง แดงกวา ถั่วพูล มะเขือยาว ข้าวโพด	300 บาท ต่อ 5 คนในครอบครัว	250 บาท ต่อ 5 คนในครอบครัว	800 บาท	120 บาท
2.	ครอบครัว “นายเชียว พุ่มพวง” บ้านเลขที่ 6 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกมันสำปะหลัง 20 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารในบ้านฉัน” มีความกว้าง 2 เมตร ยาว 5 เมตร ตั้งอยู่บริเวณข้างห้องน้ำ	แบ่งพื้นที่ 15 ตารางวา ในไร่มันสำปะหลัง	รวม 12 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง พัก บวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง พริกชี้ฟ้า แดงกวา มะเขือเปราะ ถั่วพู ผักกาดขาว คื่นช่าย กระเพรา	300 บาท ต่อ 6 คนในครอบครัว	220 บาท ต่อ 6 คนในครอบครัว	900 บาท	150 บาท

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้า อบรม	พื้นที่ปลูก อ้อย/มัน สำปะหลัง	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร		ชนิดของผักที่ปลูก ในพื้นที่	รายจ่ายค่าวัสดุปรับปรุง อาหาร (เฉลี่ยต่อวัน)		รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการ ปลูกผัก (เฉลี่ยต่อวัน)	
			เดิมขณะร่วมโครงการ	การขยาย พื้นที่		ก่อนร่วม โครงการ	หลังร่วม โครงการ	รายได้ เดิม/วัน	รายได้ที่ เพิ่มขึ้น/วัน
3.	ครอบครัว “นาย จันทร์ พอก สันเทียะ” บ้านเลขที่ 147 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำ หุด อำเภอวิเชียร บุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมัน สำปะหลัง พื้นที่ 11 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็น พื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารใน บ้านฉัน” มีความกว้าง ประมาณ 6 เมตร ยาว 5 เมตร ตั้งอยู่บริเวณข้างบ้าน	แบ่งพื้นที่ 25 ตาราง วา ไนโรมัน สำปะหลัง	รวม 13 ชนิด คือผักบุง กวางตุ้ง พริกชี้หนู พริกชี้ฟ้า แดงกวา ผักชี ข่า ตระไคร้ กระชาย พริกชี้หนูสวน ถั่วฝักยาว ถั่วพู บวบ	150 บาท ต่อ 2 คน ใน ครอบครัว	100 บาท ต่อ 2 คนใน ครอบครัว	300 บาท	140 บาท
4.	ครอบครัว “นาย ไชย คำครองมี” บ้านเลขที่ 71 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหุด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย พื้นที่ 5 ไร่ -ปลูกมัน สำปะหลัง 2 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้เป็น พื้นที่ “สร้างแหล่งอาหารใน บ้านฉัน” มีความกว้าง ประมาณ 10 เมตร ยาว 10 เมตร ตั้งอยู่บริเวณหน้า บ้าน	แบ่งพื้นที่ 10 ตาราง วา ไนโร อ้อย	รวม 11 ชนิด คือ ผักบุง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือยาว แตงกวา หอม คะน้า ข้าวโพด ผักกาด	120 บาท ต่อ 2 คน ใน ครอบครัว	800 บาท ต่อ 2 คนใน ครอบครัว	500 บาท	80 บาท

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้า อบรม	พื้นที่ปลูก อ้อย/มัน สำปะหลัง	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร		ชนิดของผักที่ปลูก ในพื้นที่	รายจ่ายค่าวัสดุปรับปรุง อาหาร (เฉลี่ยต่อวัน)		รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการ ปลูกผัก (เฉลี่ยต่อวัน)	
			เดิมขณะร่วมโครงการ	การขยาย พื้นที่		ก่อนร่วม โครงการ	หลังร่วม โครงการ	รายได้ เดิม/วัน	รายได้ที่ เพิ่มขึ้น/วัน
6.	ครอบครัว “นาย เฉลย คงเพชร ศักดิ์” บ้านเลขที่ 88 หมู่ 9 ตำบล ชัยน้อย อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมัน สำปะหลัง 90 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้ เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่ง อาหารในบ้านฉัน” มีพื้นที่ ประมาณ 1 งาน อยู่ บริเวณหลังบ้าน	แบ่งพื้นที่ 15 ตาราง วา ในไร่มัน สำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู พริกชี้ฟ้า มะเขือเทศ มะเขือ เปราะ ผักชีลาว ผักชี จีน มะระ หอม	300 บาท ต่อ 6 คน ใน ครอบครัว	220 บาท ต่อ 6 คนใน ครอบครัว	900 บาท	100 บาท
7.	ครอบครัว “นาง แก้ว สารพิช” บ้านเลขที่ 85 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำ หยด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมัน สำปะหลัง 12 ไร่	-มีพื้นที่ว่างซึ่งกำหนดไว้ เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่ง อาหารในบ้านฉัน” มีพื้นที่ ประมาณ กว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร อยู่บริเวณ หลังบ้าน	แบ่งพื้นที่ 30 ตาราง วา ในไร่มัน สำปะหลัง	รวม 12 ชนิด คือ บวบ ผักบุ้ง คื่นช่าย กวางตุ้ง พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือ เทศ ถั่วพุด ฟักทอง ถั่วฝักยาว ผักกาด เขียว	250 บาท ต่อ 4 คน ใน ครอบครัว	200 บาท ต่อ 4 คนใน ครอบครัว	600 บาท	180 บาท

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้า อบรม	พื้นที่ปลูก อ้อย/มัน สำปะหลัง	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร		ชนิดของผักที่ปลูก ในพื้นที่	รายจ่ายค่าวัสดุטיפปรุง อาหาร (เฉลี่ยต่อวัน)		รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการ ปลูกผัก (เฉลี่ยต่อวัน)	
			เดิมขณะร่วมโครงการ	การขยาย พื้นที่		ก่อนร่วม โครงการ	หลังร่วม โครงการ	รายได้ เดิม/วัน	รายได้ที่ เพิ่มขึ้น/วัน
8.	ครอบครัว “นายกมล นาม บุญเรือง” บ้านเลขที่ 108 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำ หุด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมัน สำปะหลัง พื้นที่ 5 ไร่	-มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้ เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่ง อาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อ ที่ประมาณ กว้าง 4 เมตร ยาว 5 เมตร อยู่หลังบ้าน ทิศตะวันตก	แบ่งพื้นที่ 30 ตาราง วา ในไร่มัน สำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ ข้าวโพด พริกชี้หนู มะเขือเทศ กระเพรา โหระพา ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือเทศ มะเขือ เปราะ	120 บาท ต่อ 4 คน ใน ครอบครัว	80 บาท ต่อ 4 คนใน ครอบครัว	600 บาท	200 บาท
9.	ครอบครัว “นาย นิกร ศรียันต์” บ้านเลขที่ 73/1 หมู่ 1 ตำบลภูน้ำ หุด หมู่ 9 ตำบล ภูน้ำหุด อำเภอ วิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์	-ปลูกมัน สำปะหลัง พื้นที่ 20 ไร่ -ปลูกอ้อย พื้นที่ 15 ไร่	-มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้ เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่ง อาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อ ที่ประมาณ กว้าง 2 เมตร ยาว 4 เมตร อยู่ข้างบ้าน ทิศตะวันออก	แบ่งพื้นที่ 30 ตาราง วา ในไร่ อ้อย	รวม 12 ชนิด คือ มะเขือเทศ มะเขือ เปราะ กระเพรา โหระพา ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู แตงกวา ผักชีลาว ผักชีจีน มะระ ผักกาดขาว	150 บาท ต่อ 2 คน ใน ครอบครัว	100 บาท ต่อ 2 คนใน ครอบครัว	700 บาท	220 บาท

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้า อบรม	พื้นที่ปลูก อ้อย/มัน สำปะหลัง	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร		ชนิดของผักที่ปลูก ในพื้นที่	รายจ่ายค่าวัสดุปรับปรุง อาหาร (เฉลี่ยต่อวัน)		รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการ ปลูกผัก (เฉลี่ยต่อวัน)	
			เดิมขณะร่วมโครงการ	การขยาย พื้นที่		ก่อนร่วม โครงการ	หลังร่วม โครงการ	รายได้ เดิม/วัน	รายได้ที่ เพิ่มขึ้น/วัน
10.	ครอบครัว “นาง เรียม ทรายทอง” บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 15 ตำบลภู น้ำหยด หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	-ปลูกอ้อย พื้นที่ 10 ไร่	-มีพื้นที่ที่ว่าง ซึ่งกำหนดไว้ เป็นพื้นที่ “สร้างแหล่ง อาหารในบ้านฉัน” มีเนื้อ ที่ประมาณ กว้าง 6 เมตร ยาว 3 เมตร อยู่ข้างหลัง บ้านทิศตะวันออก	แบ่งพื้นที่ 15 ตาราง วา ในไร่ อ้อย	รวม 12 ชนิด คือ บวบ ผักบุ้ง คื่นช่าย กวางตุ้ง พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือ เทศ ถั่วพูล ฟักทอง ถั่วฝักยาว ผักกาด เขียว	130 บาท ต่อ 2 คน ใน ครอบครัว	90 บาท ต่อ 2 คนใน ครอบครัว	600 บาท	150 บาท

การประเมินความสำเร็จตามตัวชี้วัดของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง

ในการประเมินผลสำเร็จของกิจกรรมในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลการสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จากตัวชี้วัด ดังนี้

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 1 สร้างความครัวให้มีพลังหมายถึง ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 2 ทำจากบ้าน สานสู่กลุ่ม หมายถึง มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 3 ทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 4 ทำให้เกิดนวัตกรรม หมายถึง จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 5 เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง หมายถึง มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 1 สร้างความครัวให้มีพลังหมายถึง ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด

การสร้างครอบครัวให้มีพลังเกิดจากการร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวเกษตรกร ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัว มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจากกิจกรรมการปลูกผักสวนครัว เพื่อสร้างแหล่งอาหารในครัวเรือน ตั้งแต่การเตรียมแปลงปลูก การลงมือปลูก การดูแลรักษา การเก็บผลผลิต และการนำผลผลิตไปใช้ประโยชน์ทั้งด้านการประกอบอาหาร หรือ การจำหน่าย

การถอดบทเรียน “สร้างครอบครัวให้มีพลัง” คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินจากตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 1 ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด

จากการประเมินผลการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 20 ครอบครัวได้มีการปลูกพืชผักจำนวนมากกว่า 10 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 100 โดยเฉลี่ยปลูกพืชผักครอบครัวละ 11 ชนิด เป็นผักสวนครัวที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากทางโครงการและการแลกเปลี่ยนกันของเกษตรกรในชุมชน โดยมากจะเป็นผักที่เป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหาร เช่น พริกชี้หูสวน พริกชี้ฟ้า แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือยาว มะเขือเปราะ พักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกาดขาว กระน้ำ ผักกวางตุ้ง ผักชีจีน ผักชีลาว มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 แสดงพื้นที่ ชนิดผักที่ปลูก ช่วงเวลาที่ปลูก และช่วงเวลาเก็บเกี่ยว ดังนี้

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	พื้นที่ใช้ปลูก	ชนิดผักที่ปลูก	ช่วงที่เริ่มปลูก	ช่วงที่เก็บเกี่ยว
1	นางชม วงศ์ภักดี	บริเวณบ้าน	รวม 12 ชนิด คือ พริกชี้หนู แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือยาว มะเขือเปราะ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกาดขาว คื่นช่าย ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
2	นางสาวนงเล็ก สิ้นคำ	ไร่อ้อย	รวม 10 ชนิด คือ พริกชี้หนูสวน พริกชี้ฟ้า มะระ แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือเปราะ ถั่วพู ถั่วฝักยาว คื่นช่าย ผักกวางตุ้ง ผักชีลาว	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
3	นายสมพร บุญฉ่ำ	ไร่มันสำปะหลัง	รวม 10 ชนิด คือ พริกชี้ฟ้า แดงร้าน มะเขือยาว มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ผักชี ผักกาดขาว คื่นช่าย	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
4	นายปาน ทุนนาม	บริเวณบ้าน+ไร่อ้อย	รวม 12 ชนิด คือ บวบ มะระ ผักชีลาว ผักชีจีน ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู มะเขือม่วง แดงกวา ถั่วพู มะเขือยาว ข้าวโพด	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
5	นายคำศรี นาบุญ	บริเวณบ้าน	รวม 10 ชนิด คือ กระเพรา พริกชี้หนูสวน หอม แดงร้าน มะเขือเปราะ ฟักทอง มะระ บวบ ผักชีลาว ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
6	นายเชียว พุ่มพวง	บริเวณบ้าน+ไร่มันสำปะหลัง	รวม 12 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง ฟักบวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง พริกชี้ฟ้า แดงกวา มะเขือเปราะ ถั่วพู ผักกาดขาว คื่นช่าย กระเพรา	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
7	นายละมุล โพธิ์เงิน	บริเวณบ้าน	รวม 11 ชนิด คือ พริกชี้หนูสวน พริกชี้ฟ้า มะเขือยาว มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว บวบ หอม มะระ ผักชีลาว	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	พื้นที่ใช้ปลูก	ชนิดผักที่ปลูก	ช่วงที่เริ่มปลูก	ช่วงที่เก็บเกี่ยว
8	นายจันทร์ ฟอก สันเทียะ	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 13 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกขี้หนู พริกขี้ฟ้า แตงกวา ผักชี ข่า ตะไคร้ กระชาย พริกขี้หนูสวน ถั่วฝักยาว ถั่วพู บวบ	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
9	นายกิตติภพ ฟอก สันเทียะ	บริเวณบ้าน	รวม 10 ชนิด คือ พริกขี้หนูสวน พริกขี้ฟ้า แตงกวา มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ผักกาดขาว คื่นฉ่าย บวบ ผักบุ้ง กวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
10	นายไชย คำครองมี	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกขี้หนู มะเขือม่วง มะเขือยาว แตงกวา หอม คะน้า ข้าวโพดหวาน ผักกาด	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
11	นายชุมพร พุ่มเปี่ยม	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 14 ชนิด คือพริกขี้หนูสวน พริกขี้ฟ้า แดงร้าน ข้าวโพดข้าวเหนียว มะเขือยาว มะเขือเปราะ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกาดขาว คะน้า ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
12	นางอำ พัตตาสิงห์	บริเวณบ้าน	รวม 11 ชนิด คือ พริกขี้หนูสวน พริกขี้ฟ้า แดงร้าน มะเขือยาว มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ ผักกาดขาว คื่นฉ่าย ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
13	นายเฉลย คงเพชรศักดิ์	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกขี้หนู พริกขี้ฟ้า มะเขือเทศ มะเขือเปราะ ผักชีลาว ผักชีจีน มะระ หอม	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
14	นางแก้ว สารพิช	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 12 ชนิด คือ บวบ ผักบุ้ง คื่นฉ่าย กวางตุ้ง พริก ขี้หนู มะเขือม่วง มะเขือเทศ ถั่วพู ฟักทอง ถั่วฝักยาว ผักกาดเขียว	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	พื้นที่ใช้ปลูก	ชนิดผักที่ปลูก	ช่วงที่เริ่มปลูก	ช่วงที่เก็บเกี่ยว
16	นายกมล นามบุญเรือง	บริเวณบ้าน+ไร่ มันสำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ ข้าวโพด พริกชี้หนู มะเขือเทศ กระเพรา โหระพา ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือเทศ มะเขือเปราะ	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
17	นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม	ไร่มันสำปะหลัง	รวม 11 ชนิด คือ พริกชี้ฟ้า แดงร้าน มะเขือยาว มะเขือเปราะ มะเขือเทศ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
18	นายประยงค์ เคียนหิน ตั้ง	บริเวณบ้าน	รวม 10 ชนิด คือ พริกชี้หนูสวน พริกชี้ฟ้า แดงร้าน มะเขือเปราะ ผักชีลาว ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ ผักกวางตุ้ง	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
19	นายนิกร ศรียันต์	บริเวณบ้าน+ไร่ อ้อย	รวม 12 ชนิด คือ มะเขือเทศ มะเขือเปราะ กระ เพรา โหระพา ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู แดงกวา ผักชีลาว ผักชีจีน มะระ ผักกาดขาว	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64
20	นางเรียม ทรายทอง	บริเวณบ้าน+ไร่ อ้อย	รวม 12 ชนิด คือ บวบ ผักบุ้ง คื่นช่าย กวางตุ้ง พริก ชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือเทศ ถั่วพู ฟักทอง ถั่วฝักยาว ผักกาดเขียว	พฤศจิกายน 63	มกราคม - กุมภาพันธ์ 64

จากการที่เกษตรกรได้ปลูกผักเป็นอาหารในพื้นที่บริเวณบ้านมากขึ้น และจัดสรรพื้นที่ปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลัง ส่งผลให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายที่ลดลง มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 แสดงการใช้ผักเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารแต่ละมื้อ ราคาเฉลี่ยเฉพาะผักที่เป็นวัตถุดิบ ชนิดของผักที่ปลูกทดแทนการซื้อทำอาหารแต่ละมื้อ และรายจ่ายที่ลดลงเฉลี่ย

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	การใช้ผักเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารแต่ละมื้อ	ราคาเฉลี่ยเฉพาะผักที่เป็นวัตถุดิบ	ชนิดของผักที่ปลูกทดแทนการซื้อทำอาหารแต่ละมื้อ	รายจ่ายที่ลดลงเฉลี่ยต่อวัน
1	นางชม วงศ์ภักดี	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	60	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	60
2	นางสาวนงเล็ก สิ้นคำ	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	45	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	45
3	นายสมพร บุญฉ่ำ	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	50	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	50
4	นายปาน ทุนนาม	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	100	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	100
5	นายคำศรี นาบุญ	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	30	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	30
6	นายเชียว พุ่มพวง	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	120	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	120
7	นายละมุล โพธิ์เงิน	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	80	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	80
8	นายจันทร์ ฟอกสันเทียะ	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	45	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	45
9	นายกิตติภาพ ฟอกสันเทียะ	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	70	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	70

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	การใช้ผักเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารแต่ละมือ	ราคาเฉลี่ยเฉพาะผักที่เป็นวัตถุดิบ	ชนิดของผักที่ปลูกทดแทนการซื้อทำอาหารแต่ละมือ	รายจ่ายที่ลดลงเฉลี่ยต่อวัน
10	นายไชย คำครองมี	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	50	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	50
11	นายชุมพร พุ่มเปี่ยม	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	60	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	60
12	นางอำ พัตตาสิงห์	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	40	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	40
13	นายเฉลย คงเพชรศักดิ์	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	40	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	40
14	นางแก้ว สารพิช	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	50	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	50
15	นายชิน มีปัญญา	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	70	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	70
16	นายกมล นามบุญเรือง	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	40	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	40
17	นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	40	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	40
18	นายประยงค์ เคียนหินตั้ง	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	40	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	40
19	นายนิกร ศรียันต์	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	50	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	50
20	นางเรียม ทรายทอง	ต้ม แกง ผัด ตำน้ำพริก ยำ	50	พริก,มะเขือเปราะ,ถั่วพักยาว,บวบ,คะน้า,ผักกวางตุ้ง,มะระ,ผักกาดขาว,ผักชี	50

จากตารางที่ 4.15 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่เป็นแกนนำ 20 ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของโครงการวิจัย เกษตรกรได้ปลูกผักเป็นอาหารในพื้นที่บริเวณบ้านมากขึ้น และจัดสรรพื้นที่ปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลัง ส่งผลให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายที่ลดลงได้เฉลี่ยวันละ 54 บาท

นอกจากการลดรายจ่ายแล้ว การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตของของเกษตรกรยังส่งผลให้สามารถนำผลผลิตไปสร้างรายได้เสริมในครอบครัวได้เพิ่มขึ้น มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 ประเภทของผักที่ปลูกตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการผลผลิตการเพิ่มรายได้ แหล่งจำหน่ายผลผลิต และรายได้ที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ยต่อวัน

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ย ต่อวัน
1	นางชม วงศ์ภักดี	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินผัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ร้านค้าใน หมู่บ้าน	200
2	นางสาวนงเล็ก สิ้นคำ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินผัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	โต๊ะวางหน้า บ้าน	180
3	นายสมพร บุญฉ่ำ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินผัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ในบ้าน ให้เพื่อน บ้านเก็บเอง คิดเงินตาม น้ำหนัก	150

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ย ต่อวัน
4	นายปาน ทุนนาม	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	-ตลาดนัด -วางโต๊ะหน้า บ้าน	160
5	นายคำศรี นาบุญ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ฝากร้านค้า	60
6	นายเชียว พุ่มพวง	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ตลาดนัด ร้านค้าใน หมู่บ้าน	130
7	นายละมูล โพธิ์เงิน	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ในไร่ของตัวเอง	100

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ย ต่อวัน
8	นายจันท์ พอกสันเทียะ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ฝากรถพุ่มพวง	170
9	นายกิตติภพ พอกสันเทียะ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ร้านค้าใน หมู่บ้าน	100
10	นายไชย คำครองมี	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	รถพุ่มพวงไปใน หมู่บ้าน	150 (ทำกับข้าว สำเร็จถุง ขายใน หมู่บ้าน)
11	นายชุมพร พุ่มเปี่ยม	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แต่งร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก	ขาย	โต๊ะหน้าบ้าน	100 (ทำกับข้าว ถุง วางขาย หน้าบ้าน) ขายแบบมัด สด ด้วย

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ย ต่อวัน
12	นางอำ พัดตาสิงห์	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	หน้าบ้าน เพราะ ค้าขายอยู่แล้ว	120
13	นายเฉลย คงเพชรศักดิ์	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ฝากร้านยายอำ	100
14	นางแก้ว สารพิษ	กินใบ กินต้น – ค่ะน้ำ ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	ขยายพันธุ์	ขาย	ตลาดนัด (แบบคลองถม)	200
15	นายจีน มีปัญญา	กินใบ กินต้น – กระเพรา โหระพา ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินฝัก – ข้าวโพดข้าวเหนียว พริก ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ กินหัวหรือราก – ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ร้านค้าที่บ้าน พี่สาว	150

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ยต่อ วัน
16	นายกมล นามบุญเรือง	กินใบ กินต้น – ผักกวางตุ้ง ต้นหอม กินดอก – สะเดา กินผลกินผัก – พริก เพกาข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ชিং	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ตลาดนัด ร้านค้าใน หมู่บ้าน	100
17	นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม	กินใบ กินต้น – ผักกวางตุ้ง กินดอก – ดอกกระเจียว ดอกโสน กินผลกินผัก – พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ชিং ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	วางโต๊ะหน้า บ้าน	100
18	นายประยงค์ เคียนหิน ตั้ง	กินใบ กินต้น – คื่นช่าย กินดอก – สะเดา กินผลกินผัก – พริก ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู บวบ กินหัวหรือราก – ข่า ชিং ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	รถพุ่มพวง (มอเตอร์ไซค์)	100
19	นายนิกร ศรียันต์	กินใบ กินต้น – คื่นช่าย ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินผัก – เพกา มะพร้าวพริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ชিং ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ร้านค้าใน หมู่บ้าน	200 (ทำเป็นมัด ขายส่งให้ แม่ค้า)

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	ประเภทของผักที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการ ผลผลิต	การเพิ่ม รายได้	แหล่งจำหน่าย ผลผลิต	รายได้เฉลี่ยต่อ วัน
20	นางเรียม ทรายทอง	กินใบ กินต้น – คื่นช่าย ผักกวางตุ้ง กินดอก – ต้นดอกแค กินผลกินผัก – มะขาม เพกา พริก แดงร้าน ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพู มะระ บวบ กินหัวหรือราก – ผักกาดขาว ข่า ขิง ตะไคร้	แลก แบ่งปัน แปรรูป ขยายพันธุ์	ขาย	ตลาดนัด	200 (ทำเป็นมัดใหญ่ ส่งให้คนมารับ ไปขายต่ออีก หมู่บ้าน)

จากตารางที่ 4.15 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรได้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผักที่ปลูกในพื้นที่บริเวณบ้านมากและได้แบ่งพื้นที่ปลูกอ้อยและปลูกมันสำปะหลังเป็นที่ปลูกผักเพิ่มขึ้น มีการจำหน่ายผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ ฝากรถพุ่มพวง ร้านค้าในหมู่บ้าน ขายเองในกลุ่ม มีผู้มาซื้อถึงบ้าน โดยเฉลี่ยต่อวันมีรายได้เพิ่มขึ้นครอบครัวละ 150 บาท

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 2 ทำจากบ้าน ฐานสู่กลุ่ม หมายถึง มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า

การถอดบทเรียน “ทำจากบ้านฐานสู่กลุ่ม” จากตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 2 : มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า

จากการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่าครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 20 ครอบครัว ได้รวมกลุ่มเป็น “กลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหัด” มีคณะกรรมการจากตัวแทนเกษตรกรอาสาสมัครที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต และจากชุมชนต่าง ๆ ในตำบลภูน้ำหัด โดยคณะกรรมการกลุ่มประกอบด้วย

1. นายละมุล โพธิ์เงิน	เป็นประธานกลุ่ม
2. นายเฉลย คงเพชรศักดิ์	เป็นรองประธานกลุ่ม
3. นางแววดาว ศรียนต์	เป็นรองประธานกลุ่ม
4. นายประจวบ สิงห์สุข	ฝ่ายประสานไร่อ้อย
5. นายเพชร หมวกผัน	ฝ่ายประสานไร่อ้อย
6. นายบรรเจิด กาวิน	ฝ่ายประสานไร่อ้อย
7. นายมานิตย์ ทรายทอง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
8. นางกัญญารัตน์ บันสีทอง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
9. นางพัชรภา เคียนหินตั้ง	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
10. นายอำนาจ สารพิช	ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง
11. นางแก้ว แก้วทรัพย์	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
12. นายสมพร บุญฉ่ำ	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
13. นางสาวพิมพ์ศรี จากระโนต	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
14. นายชื่น มีปัญญา	ฝ่ายประสานพืชอื่นๆ
15. นายกมล นามบุญเรือง	เป็นเลขานุการและประชาสัมพันธ์

ในการรวมกลุ่มนั้น มีการร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นเครือข่ายการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อร่วมกันทำเกษตรโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเน้นการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อรวมจัดจำหน่ายผลผลิตที่เกิดจากการทำเกษตรอินทรีย์ผ่านสมาชิกในชุมชน และกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน เพื่อเผยแพร่กิจกรรมและขับเคลื่อนส่งเสริมการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในชุมชน โดยมีการร่วมกันออกแบบกิจกรรมต่อเนืองที่ทำงานร่วมกันของเครือข่าย คือ การมีตลาดนัดชุมชนมีการขายสินค้าปลอดสารพิษ มีการแลกเปลี่ยนและขายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ผ่านในสมาชิกกลุ่มโดยเริ่มต้นจาก 20 ครัวเรือน และขยายผลต่อไปสู่เกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลังในพื้นที่

ทั้งนี้ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหัด ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการจัดประชุมร่วมกัน และมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรตำบลภูน้ำหัดมาให้ความรู้เรื่องการขึ้นทะเบียนจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน จากนั้นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหัด ได้ดำเนินการเพื่อจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 โดยเตรียมชื่อกลุ่มไว้ 2 ชื่อเพื่อไม่ซ้ำกับกลุ่มอื่น ๆ คือ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหัด 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มไร่พุทธาภิเษก

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 3 ทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน

การถอดบทเรียน “ทำจากบ้านสานสู่กลุ่ม” จากตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 3 : จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อยและมันสำปะหลังมาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน

จากการติดตามประเมินผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 10 ครอบครัว ได้มีการมีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อยและมันสำปะหลังมาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน ดังแสดงในตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 แสดงจำนวนพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง จำนวนพื้นที่ที่ใช้ทำเศรษฐกิจพอเพียง และรูปแบบการเกษตรเพิ่มเติม ดังนี้

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	จำนวนพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง		การขยายพื้นที่ที่ใช้ทำการปลูกผักเพิ่มเติม			รูปแบบการเกษตรเพิ่มเติม	
		เจ้าของ	เช่า	บริเวณบ้าน	ไร่อ้อย	ไร่มันสำปะหลัง	ปลูกพืช	เลี้ยงสัตว์
1	นางชม วงศ์ภักดี	15	-	10*12 เมตร	-	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	วัว
2	นางสาวนงเล็ก สิ้นคำ	4		3*4 เมตร	-	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
3	นายสมพร บุญฉ่ำ	3		2*3 เมตร 2 จุด	-	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
4	นายปาน ทุนนาม	20		4*6 เมตร	20 ตรว.	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
5	นายคำศรี นานบุญ	2		2*3 เมตร	-	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
6	นายเขียว พุ่มพวง	20		2*3 เมตร	15 ตรว.	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
7	นายละมุล โพธิ์เงิน	30	10	3*10 เมตร			พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
8	นายจันทร์ พอกสันเทียะ	11		2*10 เมตร	25 ตรว.		พืชสวนครัว ระยะสั้น	ปลา
9	นายกิตติภพ พอกสันเทียะ	13		3*7 เมตร	25 ตรว.		พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
10	นายไชย คำครองมี	10		10*12 เมตร	-	10 ตรว.	พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
11	นายชุมพร พุ่มเปี่ยม	16		ปลูกในไร่	-	1 ไร่	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
12	นางอำ พัดตาสิงห์	24		ปลูกในไร่	-	-	พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
13	นายเฉลย คงเพชรศักดิ์	90		1 งาน		15 ตรว.	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่ชน
14	นางแก้ว สารพิช	12		3*4 เมตร		30 ตรว.	พืชสวนครัว ระยะสั้น	ปลา,ไก่

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ครอบครัวที่	ชื่อเกษตรกร	จำนวนพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง		การขยายพื้นที่ที่ใช้ทำการปลูกผักเพิ่มเติม			รูปแบบการเกษตรเพิ่มเติม	
		เจ้าของ	เช่า	บริเวณบ้าน	ไร่อ้อย	ไร่มันสำปะหลัง	ปลูกพืช	เลี้ยงสัตว์
15	นายชิน มีปัญญา	2		3*5 เมตร			พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่ไข่
16	นายกมล นามบุญเรือง	18		4*5 เมตร		30 ตรว.	พืชสวนครัว ระยะสั้น	หมู, ปลา
17	นางสาวพัฒน์ สุขแจ่ม	20	10	5*7 เมตร			พืชสวนครัว ระยะสั้น	ไก่
18	นายประยงค์ เคียนหินตั้ง	20	15	4*6 เมตร			พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
19	นายนิกร ศรียันต์	20	10	3*6 เมตร	30 ตรว.		พืชสวนครัว ระยะสั้น	-
20	นางเรียม ทรายทอง	25	15	5*6 เมตร		15 ตรว.	พืชสวนครัว ระยะสั้น	-

จากตารางที่ 4.16 แสดงให้เห็นถึง ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 10 ครอบครัว ได้มีการมีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อยและมันสำปะหลังมาปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ทดแทน โดยมีพื้นที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ยครอบครัวละ 54 ตารางวา ส่วนที่เหลือยังคงใช้พื้นที่บ้านปลูกผักเพื่อเป็นแหล่งอาหารในครอบครัวตามที่ได้ร่วม ออกแบบพื้นที่ร่วมกับคณะผู้วิจัย

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 4 ทำให้เกิดนวัตกรรม หมายถึง จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต

การถอดบทเรียน “ทำให้เกิดนวัตกรรม” จากตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 4 : จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต

จากการติดตามประเมินผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัว มีนวัตกรรมที่เกิดจากการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต ทั้งในรูปแบบนวัตกรรมที่ใช้ในครอบครัว และเชิงเครือข่าย ดังนี้

นวัตกรรมของเกษตรกรที่เกิดจากการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังสามารถนำไปใช้ได้จริง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จากการนำไปใช้และการขยายผล จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีนวัตกรรมของเกษตรกรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จำนวน 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย

(1) นวัตกรรมหลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ คือ เกษตรกรสามารถจัดทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน สมุดต้นทุนการประกอบอาชีพ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและการทำการเกษตร

(2) นวัตกรรมแผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว คือ เครื่องมือในการออกแบบวางแผนการปลูกผักเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยในพื้นที่ของตนเอง

(3) นวัตกรรมเครือข่ายเกษตรกรในชุมชน คือ เครื่องมือในการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยมีวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยดเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเกษตรกรและก่อให้เกิดพลังในการปฏิบัติการทางสังคมในมิติอื่น ๆ

(4) นวัตกรรมห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) คือ ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตทางอาหาร “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด” ตั้งอยู่แล้ว ณ หมู่ที่ 15 บ้านเกาะบอระเพ็ด ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ 5 เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง หมายถึง มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้

คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับชาวบ้านจัดตั้ง “ไร่พุทธานิเวศน์” เพื่อเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง แบบครบวงจร โดยจัดตั้งบนพื้นที่ 40 ไร่ เป็นที่ดิน สปก. ซึ่งเจ้าของเดิมเป็นของนายกมล นามบุญเรือง ที่ได้มอบให้ผู้วิจัยเข้าใช้ประโยชน์ในการจัดตั้ง “ไร่พุทธานิเวศน์” เป็น ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตทางอาหารไร่พุทธานิเวศน์ จัดตั้งขึ้นด้วยองค์ประกอบดังนี้

1) แนวคิดในการจัดตั้ง

การทำการเกษตรที่ใช้หลักการทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงในรูปแบบ “ระบบเกษตรแบบธรรมชิว” โดยเชื่อว่าพืชสามารถรับรู้ได้จากการสัมผัสหรือการกระทบทั้งที่เป็นบวกและเป็นลบ และพืชมีความต้องการเจริญเติบโตอย่างมีความสุขไม่ต่างไปจากมนุษย์ การเจริญเติบโตของสรรพสิ่งล้วนต้องการอาหารสิ่งที่เติบโตจากอาหารที่เป็นพืชก็จะเป็นแหล่งสะสมเชื้อพืชและส่งต่อความเป็นพืชไปสู่สิ่งอื่นๆ แต่หากเติบโตจากอาหารที่ปลอดจากความเป็นพืชก็จะส่งผ่านความสุขไปสู่สิ่งอื่นๆ

2) วัตถุประสงค์

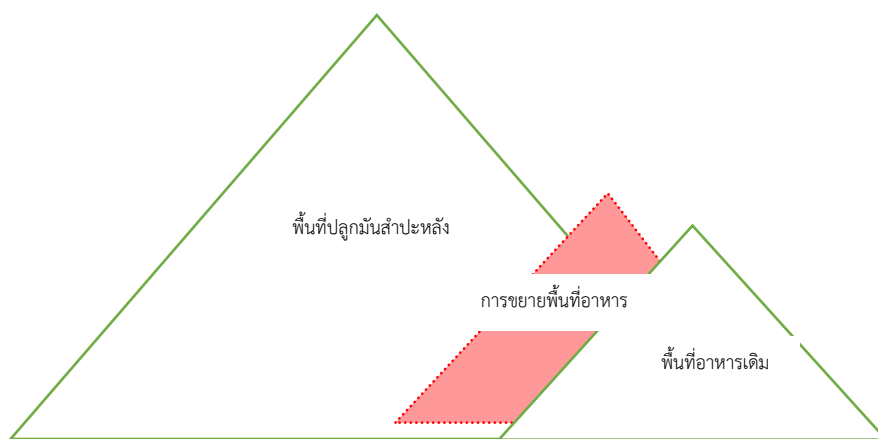
2.1 เพื่อเป็น Social Lab ที่ทำการเกษตรปราศจากสารพิษผนวกเข้ากับการใช้กิจกรรม การ ภาวนา เจริญสติ แผ่เมตตา สวดมนต์ และการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยวิถีแห่งพุทธะ หล่อเลี้ยงให้ พืชพันธุ์เจริญเติบโตได้ปราศจากปุ๋ยเคมีที่เป็นพิษ

2.2 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดฝึกอบรมอาชีพไทยทางอาหาร แก่เกษตรกรในชุมชนและ ผู้สนใจทั่วไปเพื่อขยายผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสู่ความยั่งยืน

2.3 เพื่อเป็นแหล่งฝึกและสาธิตการส่งเสริมสัมมาชีพแปรรูปและจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรของ เกษตรกรปลอดสารพิษ

2.4 เพื่อเป็นพื้นที่กิจกรรมที่ทดลองใช้กระบวนการผสานแนวคิดโดยใช้ “ทฤษฎีระบบ” บูรณา การกับ “อิทัปปัจจยตา” และหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในเชิงความคิดและนำไปปฏิบัติการที่ เป็นการรับใช้สังคม

สำหรับ “ไร่พุทธานิเวศน์” ปัจจุบันได้จัดตั้งแล้ว ณ หมู่ที่ 15 บ้านเกาะบอระเพ็ด ตำบลภูน้ำหยด อำเภอลำปาง จังหวัดพิจิตร เดิมทีเดียวเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังของ นายกมล เมื่อได้รับแนวคิด เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงแบ่งพื้นที่ให้คณะผู้วิจัย 40 ไร่ เพื่อใช้ทดลองนำร่องกิจกรรมการนำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติการภายใต้แนวคิดตามแผนภาพที่ 4.58

แผนภูมิที่ 4.5 แสดงการขยายพื้นที่อาหารของ “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด”

จากภาพแสดงให้เห็นว่า “ไร่พุทธานิเวศน์” คือการเปลี่ยนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังให้เป็นพื้นที่ อาหารโดยมีตัวแทนของชาวบ้านร่วมปฏิบัติการ ประกอบด้วย นายกมล นามบุญเรือง นายละมุล โพธิ์ เงิน นายประจวบ สิงห์สุข นางแววดาว ศรียนต์ นายเพชร หมวกผัน นายบรรเจ็ด กาวิน นายมานิตย์ ทราย ทอง นางกัญญารัตน์ บัณฑิตทอง นางพัชราภา เคียนหินตั้งนายเฉลย คงเพชรศักดิ์ นายอำนาจ สารพิษ นาง แก้ว แก้วทรัพย์ นายสมพร บุญฉ่ำ นางสาวพิมพ์ศรี จากระโนต และนายชิน มีปัญญา

ปัจจุบันได้จัดระบบโครงสร้างพื้นฐานภายใน ประกอบด้วย

- 1) ติดตั้งโซลาร์เซลล์เพื่อเป็นแหล่งกำเนิดไฟฟ้า
- 2) จัดสร้างที่พักรองรับเกษตรกรเข้าอยู่ประจำ
- 3) เจาะบ่อบาดาล 1 บ่อและจัดระบบน้ำเข้าไร่ให้ทั่วถึง

ในส่วนของการจัดการพื้นที่วางระบบเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 10 ไร่และอีก 30 ไร่เป็นพื้นที่สร้างอาหาร สำหรับพื้นที่อาหารได้ดำเนินการเป็น 2 ประเภท

1) ปลูกผักและผลไม้ในปัจจุบันมีการปลูกผักหลายชนิด ประกอบด้วย ผักบุ้ง ผักกาด ผักชี ผักกวางตุ้งถั่วพูลู มะระขี้นก ฟักทอง บวบ ตะไคร้ กลัวยน้ำว่า กลัวยไข่ กลัวยหอม ข่า ชะอม มะเขือ มะละกอและอื่นๆ นอกจากนั้นก็ปลูกประเภทไม้ระยะยาว คือ มะนาว 50 ต้นมะกรูด 30 ต้น มะพร้าว น้ำหอม 100 ต้น ขี้เหล็กและมะม่วง 20 ต้น อินทผลัม 20 ต้น มะขามเทศ 50 ต้น ไม้ที่กินหน่อได้ 300 ต้น เพกา 5 ต้น มะขามยักษ์ 5 ต้น และอื่นๆ

2) การเลี้ยงสัตว์ได้มีการเริ่มเลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วย เลี้ยงหมู ปัจจุบันมีพ่อพันธุ์แม่พันธุ์สำหรับแจกชาวบ้าน 50 คู่ เลี้ยงปลาตุกในอ่าง และเลี้ยงไก่

นอกจากการปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์แล้วทางไร่ยังมีแนวคิดในการจัดทำเกษตรแบบให้เป็นอาหารครบวงจร คือ

1) ปลูกหลุมต้มยำ โดยจัดทำเป็นหลุมปลูกพืชทุกชนิดที่เกี่ยวกับต้มยำ ประกอบด้วย พริก ข่า ตะไคร้มะนาว มะกรูด ผักชี ผักชีฝรั่ง เป็นต้น

2) ปลูกหลุมแกงเลียง ประกอบด้วย ฟักทอง ข้าวโพดอ่อน น้ำเต้า บวบ ใบแมงลัก ใบตำลึง

3) ปลูกหลุมส้มตำ ประกอบด้วย มะละกอ มะเขือ มะนาว พริก ต้นกล้วย

ในส่วนของรายได้ ปัจจุบันมีการเปิดบัญชีธนาคารของชาวบ้านโดยมีผู้ลงนามคือ นายกมล และนายละมุล เพื่อรองรับเงินที่จะได้จากผลผลิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในไร่ซึ่งเริ่มจะมีรายได้แล้ว จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นดังนี้

1) จัดการปลูกพริกมีรายได้คงเหลือประมาณ 4,000 บาท

2) จากการเลี้ยงปลาตุกมีรายได้คงเหลือประมาณ 5,000 บาท

โดย ไร่พุทธานิเวศน์ ได้มีแนวทางในการทำงานที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น

1) ให้มีชาวบ้านเป็นเจ้าของต้นไม้ในไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครั้ว 1 ต้น

2) มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาสโดยนิมนต์พระจากวัดมาร่วมกิจกรรม

3) มีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้านมาไว้ในไร่ในการดูแลต้นไม้ในไร่

อีกทั้ง เพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านในการจัดหาช่องทางจำหน่ายผลผลิตของใช้ในวันข้างหน้า คณะผู้วิจัยได้สร้าง “เพจไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด” ให้เป็นช่องทางสื่อสารข้อมูลและจัดจำหน่ายผลผลิตให้กับชาวบ้าน

แผ่นภาพที่ 4.28 เพจ “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด”

การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด

การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด : กรณีศึกษา ครอบครัวแกนนำจำนวน 10 ครอบครัว ซึ่งได้จัดสรรพื้นที่จากไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมจำนวน 1.4 ไร่ หรือ 560 ตารางวา โดยเป็นการขยายพื้นที่ปลูกจากเดิมช่วงที่เข้าร่วมกิจกรรม รายละเอียดดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 รายชื่อครอบครัวเกษตรกร พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารร่วมโครงการและพื้นที่ขยายเพิ่มเติม

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร	
		พื้นที่เดิมร่วมโครงการ	พื้นที่ขยายเพิ่มเติม
1.	ครอบครัว “นายปาน ทุนนาม” บ้านเลขที่ 102 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 40 ตารางวา	จำนวน 20 ตารางวา
2.	ครอบครัว “นายเชียว พุ่มพวง” บ้านเลขที่ 6 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 2.5 ตารางวา	จำนวน 15 ตารางวา
3.	ครอบครัว “นายจันทร์ พอกสันเทียะ” บ้านเลขที่ 147 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 7.5 ตารางวา	จำนวน 25 ตารางวา
4.	ครอบครัว “นายไชย คำครองมี” บ้านเลขที่ 71 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 25 ตารางวา	จำนวน 10 ตารางวา
5.	ครอบครัว “นายชุมพร พุ่มเปี่ยม” บ้านเลขที่ 179 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 200 ตารางวา	จำนวน 400 ตารางวา
6.	ครอบครัว “นายเฉลย คงเพชรศักดิ์” บ้านเลขที่ 88 หมู่ 9 ตำบลซับน้อย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 100 ตารางวา	จำนวน 15 ตารางวา
7.	ครอบครัว “นางแก้ว สารพิษ” บ้านเลขที่ 85 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 3 ตารางวา	จำนวน 30 ตารางวา
8.	ครอบครัว “นายกมล นามบุญเรือง” บ้านเลขที่ 108 หมู่ 9 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 5 ตารางวา	จำนวน 30 ตารางวา

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

ที่	รายชื่อผู้เข้าอบรม	พื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร	
		พื้นที่เดิมขณะร่วมโครงการ	พื้นที่ขยายเพิ่มเติม
9	ครอบครัว “นายนิกร ศรียันต์” บ้านเลขที่ 73/1 หมู่ 1 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 2 ตารางวา	จำนวน 30 ตารางวา
10	ครอบครัว “นางเรียม ทรายทอง” บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์	จำนวน 4.5 ตารางวา	จำนวน 15 ตารางวา
รวม		1.2 ไร่	1.4 ไร่

1. การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด

(1 การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด : กรณีศึกษา จำนวน ครอบครัว 10ซึ่งได้จัดสรรพื้นที่จากไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง รวมจำนวน ไร่ 1.4 หรือ 560 ตารางวา ทำการปลูกผักสวนครัวต่างๆ

ตารางที่ 4.18 การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษ

รายการ	ต้นทุน					ต้นทุนรวมต่อปี	ต้นทุนเฉลี่ยบาทต่อไร่
	ผักบุง	กวางตุง	พริกขี้หนู	มะเขือม่วง	แตงกวา		
ค่าเมล็ดพันธุ์	150	150	150	150	150	750	300
ค่าแรงงาน กำจัดวัชพืช ค่าแรงงาน หว่าน ค่าแรงงานดูแล รักษา	ใช้แรงงานคนในครอบครัว						
ค่าปุ๋ยอินทรีย์	240	240	240	240	240	1,200	480
ค่าปูนขาว	100	100	100	100	100	500	200
ค่าวัสดุคลุมดิน	0	0	96	96	96	480	192
ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง	110	110	110	110	110	550	220
รวม	600	600	696	696	696	3,480	1,432

2) รายได้จากการผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์ปลอดสารพิษ

ตารางที่ 4.19 รายได้จากการผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์ปลอดสารพิษ

รายการ	จำนวนรอบที่ปลูก	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)	ราคาขายเฉลี่ย (บาท/กก.)	รายได้ (บาท/ไร่/ปี)
ผักบุ้ง	1	1,500	7	10,500
กวางตุ้ง	1	900	9	8,100
พริกชี้หนู	1	700	110	77,000
มะเขือม่วง	1	600	16	9,600
แตงกวา	1	1,000	26	26,000
รวม				131,200

จากตาราง 4.18 และ 4.19 แสดงให้เห็นถึงการขยายพื้นที่ปลูกผัก ผลผลิตที่เกษตรกรได้รับ และรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต โดยได้ทำกันในรูปของกลุ่มสมาชิก “กลุ่มเกษตรกรพุดตานนิเวศน์ภูน้ำหยด” จำนวน 10 ครัวเรือน มีตัวอย่างผลผลิตที่ทางกลุ่มได้ส่งเสริมกันปลูกและจำหน่าย อาทิ ผักบุ้ง กวางตุ้ง พริกชี้หนู มะเขือม่วง แตงกวา โดยผักแต่ละประเภทจะปลูกและจำหน่ายในรอบระยะเวลาไม่เท่ากัน ในรอบ 1 ปี ผลผลิตต่อไร่ นับเป็นกิโลกรัมจึงแตกต่างกัน ราคาขายเฉลี่ยขึ้นอยู่กับราคาในช่วงนั้น ๆ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร 10 ครัวเรือน ได้พบว่ามี การขยายพื้นที่ปลูกผักเพิ่มขึ้นรวม 1.4 ไร่ หรือ 560 ตารางวา และมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตรวม เป็นเงิน 131,200 บาท โดยเมื่อเฉลี่ยรายได้ที่เพิ่มขึ้นต่อครัวเรือน มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 13,120 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

2. รูปแบบการส่งเสริมการขายผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษภูน้ำหยด

1) การตลาดระบบสมาชิก

ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 20 ครอบครัว ได้รวมกลุ่มเป็น “กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด” มีคณะกรรมการจากตัวแทนเกษตรกรอาสาสมัครที่ผ่านการอบรมในหลักสูตร เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิตและจากชุมชนต่าง ๆ ในตำบลภูน้ำหยด โดยกำหนดวัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นเครือข่าย การรวบรวมผลผลิตของสมาชิก ส่งต่อพ่อค้า หรือตลาดกลาง เพื่อเป็นช่องทางการจำหน่ายที่ดีของกลุ่มฯ มีที่ส่งที่แน่นอน เช่น แตงกวา ผักชี มะเขือเทศ มะเขือเปราะ มะเขือยาว ถั่วพู กระเจี๊ยบเขียว ถั่วฝักยาว เป็นที่ต้องการของตลาด และผู้รักสุขภาพ กินผักปลอดภัย จากผู้ผลิตโดยตรง กลุ่มฯ มีอำนาจต่อรองราคาในระบบสมาชิก อีกทั้งจัดกิจกรรมและขับเคลื่อนส่งเสริมการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในชุมชน โดยมีการรวมกันออกแบบกิจกรรมต่อเนื่องที่ทำงานร่วมกันของเครือข่าย ทางกลุ่มสมาชิก ได้มีกำหนดวันพบปะเพื่อประชุม แลกเปลี่ยนปัญหากัน ช่วยกันแก้ไข จะไม่ปล่อยให้สมาชิกต้องถูกละเลย บริหารเหมือนครอบครัวเดียวกัน แบ่งทุกข์แบ่งสุข

2) ตลาดนัด

ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัว ได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับ การปลูกผักสวนครัว บริเวณในบ้าน เมื่อได้ผลผลิต ที่สามารถนำมา บริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ยังมีการแลกเปลี่ยน พืชผักสวนครัว ระหว่างเพื่อนบ้านกันเอง เหลือจาก การแบ่งปัน นำไป ขายที่ตลาดนัด ที่บริเวณหน้าวัด ผู้คนในชุมชน จะมาจับจ่ายซื้อสินค้าและผักสวนครัวปลอดภัยของเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยด ตลาดนัดจะมีทุกวันพุธ

จะขายในราคาถูก และผักที่ปลูกเองโดยไม่ใช้สารเคมี จะมีอายุนานกว่า ไม่เน่าง่าย และมีรสชาติ อร่อยกว่า ผักที่ใช้สารเคมีเยอะ การจัดตลาดนัดในชุมชนเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้ ให้กับกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วม โครงการ และยังมีการขยายพื้นที่ปลูกผัก ไปยังไร่อ้อยไร่มัน อย่างน้อยที่สุด ก็คือ 15 ตารางวา มากที่สุดก็คือหนึ่งไร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ ไร่มันและไร่อ้อย จะมีสารเคมีตกค้าง จึงทำให้เกษตรกรที่มีฐานะไม่ร่ำรวยมาก จะต้องหาเงินลงทุน ที่จะปรับปรุงดิน จึงเลือกที่จะ จัดสรรพื้นที่ ไม่มากนักสำหรับการขยายพื้นที่ปลูกผักสวนครัว ในส่วนเกษตรบางราย ขยายพื้นที่ปลูกถึง 30 ตารางวา และหนึ่งไร่ คือ เป็นผู้มีความดีที่สามารถจะบำรุงดินได้ ทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างยั่งยืน

3) การตลาดช่องทางเฉพาะ

การตลาดช่องทางเฉพาะ จะเป็นการ ซื้อขาย เฉพาะกลุ่ม ที่จะ เลือก บริโภคผักชนิดเดียวกัน เช่น กลุ่มที่กินมังสวิรัต จะเลือก ผักที่ไม่มีกินฉุน เน้นผัก ปลอดสารเคมี ส่วนกลุ่มผู้รักสุขภาพ จะบริโภค ผักทุกชนิด แต่จะดูตามธาตุเจ้าเรือน ประเภทอาหารที่เป็น ธาตุไฟธาตุน้ำ เพิ่มความร้อนเพิ่มความเย็น แก่ร่างกาย ลูกค้ายุคนี้ จะรวมตัว การเป็น กลุ่มใหญ่ และมีการสื่อสารกันผ่านทางช่องทางออนไลน์ และค้นหา ผู้ผลิต ผักปลอดภัย ตามชุมชน หรือตาม เพจเฟซบุ๊กที่เป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยการเปรียบเทียบราคา เปรียบเทียบผลผลิต จึงจะมีการสั่งซื้อ และเป็นการสั่งซื้อแบบต่อเนื่อง จึงทำให้ ผู้ผลิตเองสามารถ สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวของตน ได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากกลุ่มรักสุขภาพ จะบริโภคอาหารที่ปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ ขณะเดียวกัน กลุ่มเกษตรกรก็ต้องปรับตัวตามตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำบรรจุภัณฑ์ ที่สามารถเก็บความเย็นไว้ ได้นาน หรือ การทำให้รูปทรงของผักสดอยู่เสมอ การขนส่งที่รวดเร็วและปลอดภัย ถึงมือผู้รับ ด้วยความสมบูรณ์

4) การตลาดทั่วไป

ตลาดทั่วไป เป็นอีกช่องทางหนึ่งสำหรับเกษตรกรที่จะนำผลผลิตไปวางจำหน่ายได้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับ สถานการณ์เหตุการณ์ในขณะนั้นด้วยหรือพื้นที่ที่จะไปขายสินค้า บางครั้งอาจจะเป็นงานประเพณี หรืองานที่จัดขึ้นเช่น งานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ งานสินค้าของดีประจำจังหวัด หรือ งานเกี่ยวกับ สินค้าของกลุ่มผู้รักสุขภาพ การประกวด พืชผัก ปลอดสารพิษ การประกวดการทำอาหาร ที่ประกอบด้วยผักสวนครัวที่ปลอดสารเคมีก็เป็นอีกโอกาสสำหรับเกษตรกรที่จะนำผลผลิตไปจำหน่ายได้เช่นกัน ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากที่เรามีตลาด นิตนายชุมชนหรือตลาด เฉพาะกลุ่ม เราสามารถกระจาย สินค้าหรือผลผลิตที่มี อยู่สู่กลุ่ม ลูกค้าทั่วไปได้ อาจจะไม่ เป็นลูกค้าประจำหรือบางรายอาจารย์ติดต่อประสานงานซื้อขายกัน ตลอดไปก็ไป

5) จำหน่ายผ่านออนไลน์

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการจัดประชุมร่วมกันและมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรตำบลภูน้ำหยาตมาให้ความรู้เรื่องการขึ้นทะเบียนจดแจ้งเป็นวิสาหกิจชุมชน จากนั้นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต ได้ดำเนินการเพื่อจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 โดยเตรียมชื่อกลุ่มไว้ 2 ชื่อเพื่อไม่ซ้ำกับกลุ่มอื่น ๆ คือ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มไร่พุทธานิเวศน์ การจำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ไม่ว่าทางดีกติกอก เพจ เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม หรือกลุ่มไลน์ จะเป็นช่องทางการจำหน่ายที่สำคัญมาก ในยุคปัจจุบันนี้ จากสถานการณ์ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา หรือโควิด 19 ทำให้ประชาชนไม่สะดวกที่จะออกมา จับจ่ายซื้อของในตลาด ส่วนใหญ่จะหันมา เลือกซื้อสินค้าผ่านช่องทาง

ออนไลน์มากขึ้น เพราะง่ายต่อการขนส่งสะดวกต่อการจ่ายเงิน โดยลดปัญหาการที่พบปะผู้คน และปลอดภัยในช่วงสถานการณ์แบบนี้ แต่ขณะเดียวกันเกษตรกรก็ต้องปรับตัวในเรื่องการใช้ช่องทางออนไลน์ ในการจำหน่ายผลผลิต ของครัวเรือนตนเอง การบริหารจัดการ การปลูกพืชผักสวนครัวให้ได้ตามความต้องการของลูกค้าทางช่องทางจัดส่งสินค้าการรับส่งสินค้า การจ่ายต้องรวดเร็วฉับไว วิธีจัดการเมื่อเกิดความเสียหาย เกษตรกรต้องเรียนรู้เรื่องระบบออนไลน์ให้เท่าทันยุคปัจจุบัน ยุคไร้พรมแดน สื่อสารกันได้ทั่วโลก

ต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต

“นายไชย คำครองมี” เป็นเกษตรกรตัวอย่างที่ผ่านการอบรมจากหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ในโครงการวิจัย “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นผู้ที่มีความตั้งใจ มุ่งมั่นเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้น เป็นบุคคลตัวอย่างที่สามารถปรับวิถีคิด และเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตมีความสุขตามวิถีพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งได้เผยแพร่แนวความคิดการดำเนินชีวิตที่พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและมีความสุขที่ยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทั้งในด้านการดำรงชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเอง ด้านการประกอบอาชีพสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ และด้านสังคมด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนในชุมชน แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และมุ่งพัฒนาตนเอง เพื่อเป้าหมายคือความสุขตามวิถีพอเพียง

นายไชย คำครองมี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 71 หมู่ 15 ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ มีผู้อาศัยอยู่ในครอบครัวจำนวน 3 คน ประกอบด้วย นายไชย พี่สาว และหลาน

ชีวิตก่อนการเปลี่ยนแปลง

หลังจากจบการศึกษาชั้น ป.6 นายไชย ได้ช่วยทางครอบครัวทำไร่อ้อยอย่างที่ทำมา และประกอบอาชีพรับจ้างในพื้นที่ และได้เดินทางออกจากบ้านเพื่อแสวงหารายได้มาจุนเจือครอบครัวทั้งรับจ้างในเมืองกรุง หรือ เมืองใหญ่ ประกอบอาชีพมาหลายรูปแบบ ในช่วงปีพ.ศ. 2537 – 2559 นายไชยได้ไปประกอบอาชีพเป็นพ่อครัวที่โรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลก ได้รับค่าตอบแทนครั้งแรก 7,000 บาท ต่อเดือน และทำอาชีพพ่อครัวเรื่อยมาตลอดระยะเวลากว่าจนได้รับค่าตอบแทน 30,000 บาท ในช่วงที่ออกจากบ้านเกิดไปได้ทบทวนการใช้ชีวิตตนเองอยู่เสมอ แม้จะมีรายได้หลัก 30,000 บาทต่อเดือน แต่ก็ไม่มีเงินเก็บ ได้ค่าตอบแทนต้องจ่ายค่าห้องเช่า จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่าของใช้ส่วนตัว สารพัดค่าใช้จ่าย นอกจากไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ซึ่งก็เป็นหนี้สินจากการกู้ยืมมาลงทุนอยู่ทุกปี มีความฝันอยากกลับมาเปิดร้านอาหารตามสั่งที่บ้านตนเองและใช้ชีวิตดูแลพ่อแม่ แต่ก็ไม่สามารถกลับบ้านภูน้ำหยดมาทำตามความฝันได้เนื่องจากไม่มีเงินทุน และเมื่อช่วงปี 2559 ทางโรงแรมได้ประสบปัญหา ทางโรงแรมไม่สามารถแบกรับภาระค่าตอบแทนให้พนักงานได้ จึงมีโครงการลาออกได้เงินชดเชย นายไชยจึงตัดสินใจลาออก โดยหวังจะนำเงินทุนมาก่อนที่ได้จากค่าชดเชยจากการออกจากงานมาลงทุนเปิดกิจการร้านอาหารตามสั่งตามความฝันของตนเอง

แนวคิดการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาธรรมชาติ ด้วยความรัก

หลังจากออกจากการทำงานในโรงแรมมาใช้ชีวิตที่บ้าน การดำเนินชีวิตของนายไชยในระยะต้นได้ประกอบอาชีพไร่มันสำปะหลังเหมือนกับชาวบ้านภูน้ำหยดหรือหมู่บ้านใกล้เคียง และเปิดร้านอาหารตามสั่ง แต่การเปิดร้านอาหารตามสั่งตามความฝันก็ยังไม่สำเร็จเพราะทุกอย่างต้องลงทุน วัตถุดิบทุกอย่างเป็นค่าใช้จ่าย และยังต้องประสบปัญหาหนี้สินจากการลงทุนทำไร่มันสำปะหลังตลอดระยะเวลา 5 ปี ในระหว่างนั้นก็เกิดตั้งคำถามว่า “ทำไมยังทำ ยังเป็นหนี้สิน”

นายไชย จึงให้ความสนใจหันมาศึกษาธรรมชาติบทเพื่อหาแนวทางกลับบ้านบัว บ้านเกิดและบ้านที่อยู่ในปัจจุบัน โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ให้ความรู้ จากนั้นจึงจัดระบบชีวิตของตนเองและครอบครัวเสียใหม่ โดยใช้แนวคิด “ยกป่ามาไว้ที่บ้าน” และความคิด “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก” นำพืชพื้นบ้านมาปลูกในดินของตนเองประมาณ 5 ไร่ ไร่ไม่ใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ถือเป็น การ “สร้างป่าใหม่ให้ชีวิต” และได้ขุดสระน้ำ 2 บ่อ เพื่อเป็น “แม่น้ำสายใหม่ให้ครอบครัว” เมื่อทดลองได้ผลจึงขยายพื้นที่เป็น 23 ไร่เพื่อให้พอเลี้ยงครอบครัว (กลุ่มญาติ) ซึ่งมีสมาชิก 14 คน ในพื้นที่ปลูกทั้งไม้ผล ไม้ใช้สอย ไม้ยืนต้นหลายชนิด และเลี้ยงทั้งวัว ควาย ไก่พื้นบ้าน ในที่สุดก็สามารถปลดหนี้สินลูกหลานไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน โดยการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

“พ่อฝึกให้ลูกๆ ทุกคนเป็นคนประหยัด ให้ขจัดวัตถุนิยม ให้ชื่นชมความเป็นไทย ไม่ใฝ่ใจในการเป็นทาส ให้สามารถพึ่งพาตนเอง พึ่งพาธรรมชาติด้วยความเคารพ เพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม” (นายไชย คำครองมี)

แผ่นภาพที่ 4.30 แสดงครอบครัวนายไชย คำครองมี ที่เข้าร่วมอบรม

“การเรียนรู้ สู่การปฏิบัติ”

นายไชย ได้เข้าร่วมอบรมหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ตลอดกิจกรรม ให้ความร่วมมือ มีความมุ่งมั่นตั้งใจเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการอบรม ได้เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการจุดไฟความฝัน จุดประกายแนวคิดตนเองอีกครั้ง เมื่อได้รับแจกเมล็ดพันธุ์ผักมากกว่า 20 ชนิด จึงเริ่มมองหาพื้นที่บริเวณบ้านของตนเองที่อาศัยอยู่กับพี่สาว พื้นที่ว่างประมาณกว้าง 10 เมตร ยาว 10 เมตร ที่สามารถปรับเป็นแปลงปลูกผักสวนครัวได้ เริ่มลงปลูกต้นเดือน ธันวาคม 2563 เก็บผลผลิต มีนาคม – เมษายน 2564

“ความรู้จากเป็นทุน หนุนเต็มชีวิต”

จากประสบการณ์การทำอาชีพพ่อครัวกว่า 20 ปี นายไชยมีความชำนาญ และชอบคิดรายการอาหารแปลกๆ สรรค์ สิ่งที่มีอยู่เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อได้ถึงเวลาเก็บผลผลิต และมีจำนวนมาก กินไม่ทัน แบ่งปันก็ยังมีเหลือ จึงตัดสินใจ ทำกับข้าวถุงขายทุกวัน บ่ายสามจะใส่ตะกร้าวางท้ายรถมอเตอร์ไซด์ ไปขายในหมู่บ้าน ถุงละ 20 – 30 บาท มีรายได้เฉลี่ยวันละ 400-500 บาท

“มีความสุขมากที่ได้ทำตามความฝัน มีกิจการร้านอาหารของตนเอง ได้อยู่กับครอบครัว และได้ทำอาหารอร่อย ๆ ให้คนได้กินกัน ได้มีอาหารที่ปลอดภัยกินไว้กิน”
(นายไชย คำครองมี)

“ลงทุน ลงแรง เพื่อความสุขที่พอเพียง”

จากตัวอย่างการบันทึกข้อมูล “ต้นทุนประกอบอาชีพ” ของนายไชย ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ผักที่เป็นผลผลิตที่ปลูกด้วยตนเองมาเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหาร ที่สามารถลดรายจ่ายในส่วนของวัตถุดิบได้ในแต่ละประเภท ตามรายการอาหารที่ยังตัวอย่างมา

ตารางที่ 4.20 การลดรายจ่ายจากผลผลิตที่เกิดขึ้น

รายการอาหารที่ทำ	วัตถุดิบจากตลาด	วัตถุดิบที่ได้จากแปลงปลูกเอง	ลดรายจ่าย/ ประหยัด
1. น้ำพริก ปลาร้า ผัก ลวก ชูตละ บาท 25	- ปลาร้า 40 .กก 1บาท - กระเทียม 80 .กก 1บาท - หอมแดง 70 .กก 1บาท - ผักต่างๆ บาท 150	- ผักต่าง ๆ ใช้ผักใน แปลงได้เลย	150 บาท
2. ต้มแตงกวาหมูสับ	- แตงกวา กกบาท 60 ละ . - หมูสับ กก 100 .บาท - ผักชี กก 80 .บาท - เครื่องปรุง บาท 40	-ใช้แตงกวาที่ปลูกเอง -ใช้ผักชีที่ปลูกเอง	160 บาท
3. ถั่วฝักยาวพริกแกงหมู	- ถั่วฝักยาว กก 80 .บาท - หมู กก 100 .บาท - พริกแกง กก 50 .บาท	-ใช้ถั่วฝักยาวและพริก จากในแปลง	130 บาท
4. แกงเลียง	- ผักรวม บาท 300	-เก็บถั่ว กระเจี๊ยบเขียว ฟักทอง พริก โหระพา ในแปลง	300 บาท

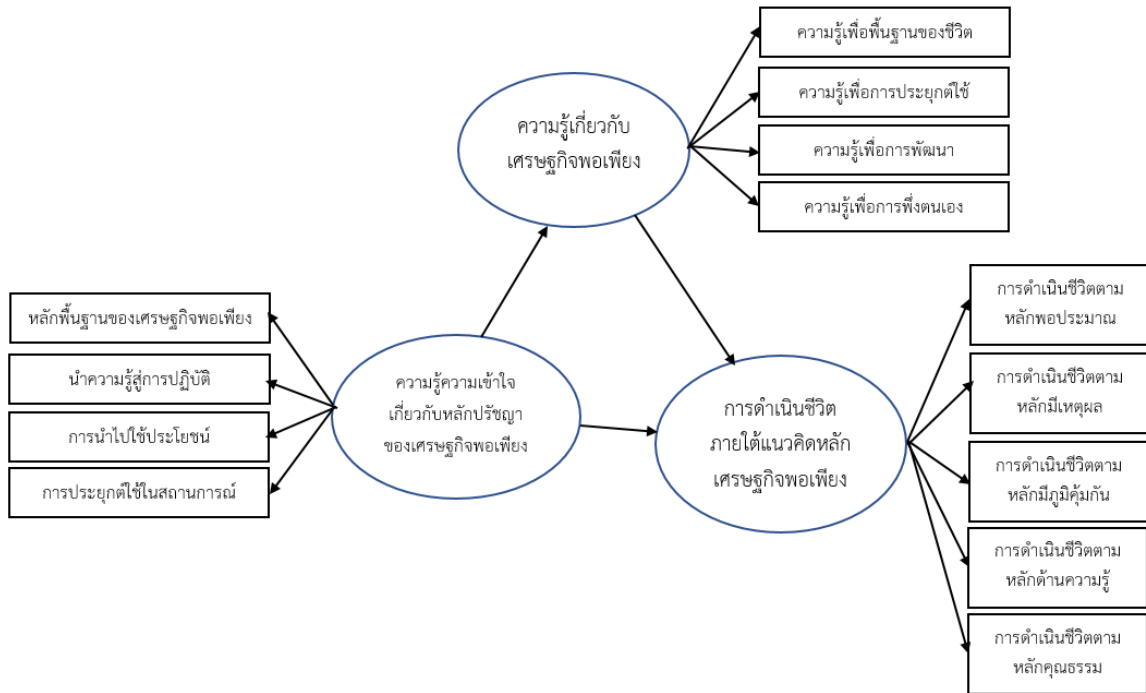
ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับตัวชี้วัดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง

การนำเสนอในส่วนนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมดเกี่ยวกับโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 13 ตัวแปร มีรายละเอียด โดยการวิเคราะห์เชิงปริมาณพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน ๓ ละ 4 และ 5 ตัวแปรตามลำดับ จะเห็นได้ว่าด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 5 ตัวแปร ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรวม 78 คู่ ในจำนวนนี้มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 จำนวน 36 คู่ พบว่า ตัวแปรทุกตัวของแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.441 ถึง 0.814 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ (KNOW2) กับความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง (KNOW4) เท่ากับ 0.814 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) มีค่าอยู่ที่ 0.846 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ (SLIFE4) กับการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน กับกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอกด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบ ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 11 คู่ จาก 16 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง -0.117 ถึง 0.640 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการพัฒนา (KNOW3) กับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ (CONCEPT4) เท่ากับ 0.640 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 9 คู่ จาก 20 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.396 ถึง 0.925 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5) กับนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.925

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอก พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.207 ถึง 0.697 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การนำไปใช้ประโยชน์ (CONCEPT3) กับนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.697

ดังนั้น ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง การวิเคราะห์ในส่วนนี้เพื่อแสดงความตรงของโมเดลการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุ โดยมีตัวแปรความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) เป็นตัวแปรแฝงภายนอก รวมตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ทั้งหมดจำนวน 9 ตัวแปร

แผนภูมิ 4.6 โมเดลความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด

จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์โมเดลตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาได้จากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไค-สแควร์มีค่าเท่ากับ 46.81 ($P = 0.924$) ที่องศาอิสระเท่ากับ 62 มีค่า GFI เท่ากับ 0.776 และค่า AGFI เท่ากับ ส่วนค่า RMR เท่ากับ สำหรับค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า กลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่ามากที่สุดเท่ากับ 0.917 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.040 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 4.00 ตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.836 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 83.60 และเป็นตัวแปรที่ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบผลสำเร็จการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จากตัวชี้วัด 5 คือ 1) สร้างความครัวให้มีพลัง 2) ทำจากบ้าน สานสู่กลุ่ม 3) ทำอย่างต่อเนื่อง 4) ทำให้เกิดนวัตกรรม และ 5) เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง นอกจากนี้ ยังมีนวัตกรรมที่เกิดจากการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังในพื้นที่ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต ทั้งในรูปแบบนวัตกรรมที่ใช้ในครอบครัว และเชิงเครือข่าย อาทิ หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุน ประกอบอาชีพ แพนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน ห้องปฏิบัติการทางสังคม

โดยข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำทริเียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มี

การพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้ผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่าย และสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย และการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย

เกษตรกรมีการการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคเพิ่มเติม เช่น หนู ไก่ ปลาตุ๊ก นอกจากนั้นในทางการทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2. ด้านการเพิ่มรายได้

เกษตรกรมีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย โดยการจำหน่ายแก่สมาชิกในกลุ่ม แก่คนในชุมชน มีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มเติม ร่วมกันปลูกพืชผักที่เป็นที่ต้องการของตลาด อาทิ การรวมกลุ่มแปรรูปถั่วดาวอินคาที่นายกมล นามบุญเรือง ปลูกในพื้นที่ของตนและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่สมาชิกมาผลิตเป็นชาถั่วดาวอินคาจำหน่าย

3. ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต

เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหอยด มีกิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข บนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพ ที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเผื่อแผ่ผลิตไปยังชาวบ้านในชุมชน

4. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรปลอดภัย

5. ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เกษตรกรมีความเอื้อเฟื้อกัน แบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่ม อาทิ กลุ่มไร่พุทธานิเวศน์ ได้ร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำเกษตรปลอดภัยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังปรากฏว่าให้มีชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้เป็นเจ้าของต้นไม้ไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครัว 1 ต้น มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาสโดยนิมนต์พระจากวัดมาร่วมกิจกรรม และมีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้านมาไว้ในไร่ในไร่ร่วมกัน

การถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การถอดบทเรียนโดยการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนตำบลภูน้ำหยดเพื่อค้นหาปัจจัยความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนคือครอบครัวต้นแบบจำนวน 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนถึงการปิดโครงการ พบว่า ความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้นำ

ด้วยความเป็นชุมชนเกษตรจึงทำให้ชาวบ้านยังคงเชื่อมั่นในตัวผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำแบบที่เกิดจากบารมีที่สั่งสมมา ดังเช่น นายละมูล โพธิ์เงิน เป็นต้น โดยชาวบ้านเชื่อแนวทางที่ผู้นำกำหนด หากผู้นำชักชวนให้เปลี่ยนแปลงหรือรับสิ่งใหม่ชาวบ้านก็ยอมรับได้

2. ต้นแบบ

จากทุกเวทีที่เปิดรับฟังความคิดเห็นและระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า ชาวต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ จึงไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร และไม่เชื่อมั่นว่า ถ้าทำแล้วจะสามารถประสบความสำเร็จได้ ชาวบ้านประสงค์ที่จะได้พบต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ในกรณีดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้ริเริ่มสร้างต้นแบบโดยใช้พื้นที่ของนายกมล นานบุญเรือง และจัดตั้งเป็นชื่อไร่พุทธานิเวศน์สำหรับการพัฒนาให้เป็นต้นแบบของชาวบ้าน

3. ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน

ระบบการเกษตรของชาวบ้านแบบดั้งเดิมที่เน้นทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง มักไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยพื้นฐานการทำเกษตรคือ น้ำกับดิน แต่เมื่อจะเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำเศรษฐกิจพอเพียงก็หลีกเลี่ยงเรื่องดินกับน้ำไม่ได้ ทางคณะผู้วิจัยจึงได้รณรงค์ให้ชาวบ้านทำธนาคารน้ำใต้ดิน และใช้ทฤษฎีแก้งดินเพื่อให้ชาวบ้านมีดินที่เหมาะสมกับการทำเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวที่ใช้พื้นที่ปลูกผักกับครอบครัวที่พัฒนาตามแนวทางของคณะผู้วิจัยก็พบว่า ครอบครัวที่นำเอาแนวความคิดทำธนาคารน้ำใต้ดิน การแก้งดิน มีผลผลิตที่สามารถนำมาบริโภคได้ดีกว่าครอบครัวที่ทำเกษตรแบบเดิมๆ

4. พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม

การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านมีผลต่อความสำเร็จอย่างสำคัญ จากที่ชาวบ้านเคยทำเกษตรแบบดั้งเดิมต่างคนต่างอยู่ และมีความสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของผลประโยชน์คือการว่าจ้างและรับจ้างในบางขั้นตอนของการทำเกษตร แต่เมื่อเริ่มมีเวทีให้ชาวบ้านได้เริ่มคิดและรวมตัวทำด้วยกัน ชาวบ้านก็มีความรู้สึกที่เกิดพลังในการทำงานและมีความเข้มแข็งในการผลักดันความต้องการไปสู่การตอบสนอง จุดร่วมที่สำคัญในชุมชน พบว่า ชาวบ้านมองเห็นผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงไปดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5. ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เดิมทีในช่วงแรกของการเปิดเวทีร่วมกับชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถใช้ได้จริงในชีวิตน้อยมาก ชาวบ้านรู้จักเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ รับรู้แล้วก็ผ่านไป เพราะไม่มีปัจจัยใดมากระตุ้นให้ลงมือปฏิบัติการ แต่เมื่อชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมในเวทีต่างๆ ที่คณะผู้วิจัยได้จัดขึ้น จากที่เคยรู้สึกเป็นไปไม่ได้ ก็เริ่มมีความสนใจ เมื่อเกิดความสนใจก็อยากทดลองทำดู นำไปสู่การเกิดอาสาสมัครที่เข้าร่วมขับเคลื่อนกับคณะผู้วิจัย

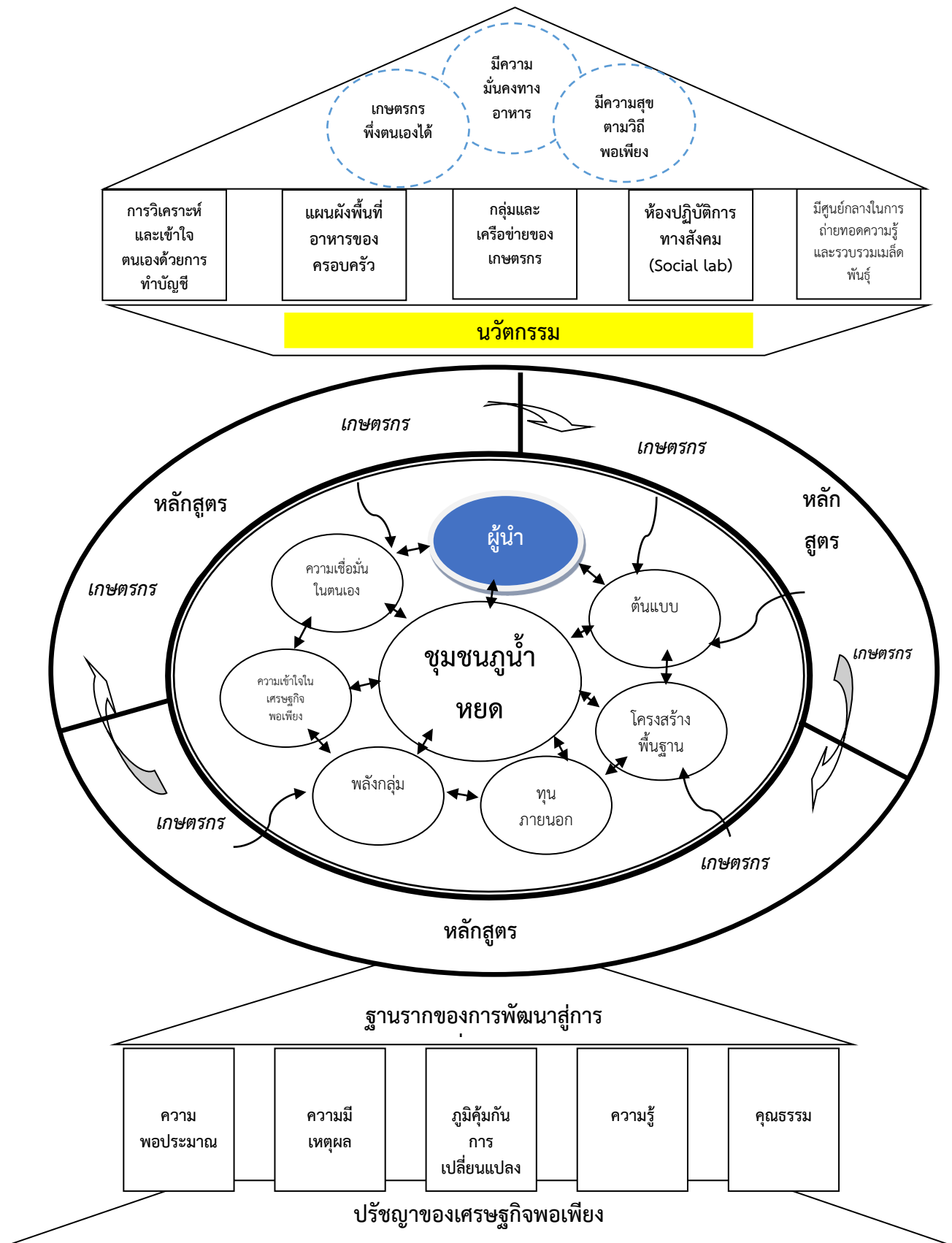
6. การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก

ปัจจัยนี้ค่อนข้างเป็นไปได้ยาก แต่ในครอบครัวแกนนำที่เข้าร่วมโครงการ ได้ริเริ่มการลดการใช้ปุ๋ยเคมีและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตเอง รวมทั้งปุ๋ยคอกที่พอหาได้และไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายในชุมชน เมื่อชาวบ้านเริ่มลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก สิ่งก็ตามมาก็คือการลดต้นทุน การเพิ่มรายได้ การมีเงินออม และสุขภาพที่ดี ที่สำคัญที่สุดก็คือลดปัญหาหนี้สินได้

7. การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน

คณะผู้วิจัยใช้หลักการและกิจกรรมที่จะให้ชาวบ้านเชื่อมั่นและศรัทธาในตนเองว่าสามารถทำได้ และประสบความสำเร็จได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ” และเข้าไปพบพูดคุยกับชาวบ้านก่อนที่จะเกิดปัญหาไวรัสโคโรนา การไปเยี่ยมที่บ้านและแนะนำแบบรายบุคคลส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

จากผลการวิจัยดังกล่าวมา คณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ไถ่ และไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้เห็นถึงหลักการ กระบวนการ และเป้าหมายของโครงการวิจัยดังแผนภูมิที่ 4.7

แผนภูมิที่ 4.7 ตัวแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

จากแผนภูมิที่ 4.7 แสดงให้เห็นว่า กระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เริ่มต้นจากรากฐานที่สำคัญคือการสร้างความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรได้เข้าใจว่าสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ
2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

กระบวนการทำงานคือการพัฒนา “หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” โดยมีเนื้อหา 5 Module ประกอบด้วย Module 1 : วัจนชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร มุ่งเป้าหมายในการเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติที่กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยอาศัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ 7 ประการประกอบด้วย 1) ผู้นำ 2) ต้นแบบ 3) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน 4) พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม 5) ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 6) การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก และ 7) การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน ก่อให้เกิดนวัตกรรมจากกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้าน 5 ประเภทประกอบด้วย 1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ 2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว 3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน 4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ 5) มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกร

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มุ่งศึกษาถึงกระบวนการแก้ปัญหาการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังที่ส่งผลให้เกษตรกรเป็นหนี้และยากจนซ้ำซาก โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรพร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมทั้งสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” โดยการไม่ทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมซึ่งเป็นอาชีพหลัก แต่เป็นการจัดการพื้นที่ของตนเองให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้ ผ่านระบบการจัดการ คือ จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ การสร้างภาคีเครือข่ายและระบบสนับสนุนกันในชุมชน พร้อมกันนี้ก็สร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง และสร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

พื้นที่ศึกษา

สำหรับพื้นที่ในการวิจัย ได้เลือกตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมุ่งหวังจะพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็น “Social Lab” หรือ “ห้องปฏิบัติการทางสังคม” เพื่อเป็นพื้นที่ต้นแบบในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สาเหตุที่เลือกพื้นที่ดังกล่าว อันเนื่องมาจากในตำบลภูน้ำหยดเป็นชุมชนที่ประชาชนมีอาชีพหลักทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในตำบลภูน้ำหยด จำนวน 2,605 ครัวเรือน นำมาเข้าร่วมโดยวิธีการอาสาสมัครเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 300 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีคุณสมบัติ คือ เป็นเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลังจากครัวเรือนที่ไม่ซ้ำกัน เป็นผู้ประกอบอาชีพนี้ในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง มีพื้นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ และเป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จากนั้นคัดเลือกมาจำนวน 20 คน จาก 20 ครัวเรือน เพื่อเข้าร่วมเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตมาสู่เกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบบ ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 300 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ โดยใช้ สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product-moment correlation coefficient) และทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ LISREL ผสมกับวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คนที่เข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากครอบครัวเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมโค้ดคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำการเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร พบผลการวิจัยสรุปดังต่อไปนี้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

ผลการดำเนินงานก่อให้เกิดหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

Module 1 : วิจารณ์ชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถเขียนขั้นตอน กระบวนการ ปลูกอ้อย มันสำปะหลังแบบครบวงจร ตั้งแต่

เริ่มต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ตลาด ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ รายจ่าย ความคุ้มค่า หรือผลตอบแทนที่ได้รับได้

Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อย และมันสำปะหลัง มองเห็นปัญหาจากการบริโภคอาหารที่เจ็บป่วยด้วยสารพิษตกค้าง วิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก และผลกระทบจากการพึ่งพาอาหารที่ไม่ปลอดภัย มุ่งให้ผู้อบรมเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัย ร่วมถึงการประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเอง จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีลดรายจ่ายโดยการพึ่งพาตนเอง

Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัวผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้าง ความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จากจัดการเวลาการผลิต เกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร้อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวและเป็นแกนนำขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

รูปแบบการเพิ่มศักยภาพเกษตรกรตามหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต”

รูปแบบการเพิ่มศักยภาพเกษตรกรตามหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต เป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิเคราะห์สภาพบริบทของการประกอบอาชีพการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยอ้อยในปัจจุบันผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันสร้างฉากพิมพ์การเปลี่ยนแปลง (Transition) ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ทดสอบความเห็นและขจัดปัจจัยความกังวลที่เกิดจากการทำเกษตรแบบพึ่งพาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของเกษตรกร โดยกระบวนการเริ่มจากต้นน้ำ คือ “การวางแผนและประเมินโอกาส” กลางน้ำ คือ “แบ่งรับแบ่งสู้เข้าสู่การตลาด” และปลายน้ำ คือ ร่วมปฏิบัติจนเกิดความเปลี่ยนแปลง เพื่อขจัดปัญหาหลักของเกษตรกรถอนวิถีชีวิตจากการยึดติดการทำเกษตรแบบเดิม บนฐานคิดการสร้างต้นแบบความสำเร็จ คือ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้” ของเกษตรกรครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จากการอบรมเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” สู่การเป็น “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง”

จากกระบวนการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร้อ้อยและไร่มัน

มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน Module 1 : วิจารณ์ชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อปัจจัยการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึงพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อยผ่านกิจกรรมเรียนรู้ในหลักสูตร Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

การก่อเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด

การก่อเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมกลุ่มเกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด มีการร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเน้นการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง รวมถึงการจัดจำหน่ายผ่านกลุ่มสมาชิกในชุมชน โดยมีการรวมกันออกแบบกิจกรรมต่อเนื่องที่ทำงานร่วมกันของเครือข่าย คือ การมีตลาดนัดชุมชนมีการขายสินค้าปลอดสารพิษ โดยเริ่มต้นจาก 20 ครัวเรือน และขยายผลต่อไปสู่เกษตรกรไร่ อ้อยและมันสำปะหลังในพื้นที่

การวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจในต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม 300 คน ในด้านต่าง ๆ คือด้านสถานภาพครอบครัว ส่วนมากสมรส จำนวน 140 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 46.6 ด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนมากมีมากกว่า 3 คน มีจำนวน 124 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 41.3 ด้านจำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว ส่วนมากมี 2-3 คน มีจำนวน 109 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 36.3 ด้านการประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือมันสำปะหลัง ส่วนมากปลูกอ้อย มีจำนวน 112 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 37.2 ด้านพื้นที่ในการปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลัง ส่วนมากเป็นพื้นที่ตัวเอง มีจำนวน 157 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 52.3 และรูปแบบการถือครองสิทธิ์ที่ดินในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง

การวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบถูกมากที่สุด จำนวน 1 ข้อ คือ ข้อที่ 1 เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร มีผู้ตอบถูกทั้งหมด 300 คน คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือ ข้อที่ 2 เป้าหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือข้อใด และ ข้อที่ 4 หลักในการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตรงกับข้อใด มีผู้ตอบถูกทั้งหมด 296 คน คิดเป็นร้อยละ 98.7 ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 19. ใครต่อไปนี้ตัดสินใจโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีผู้ตอบถูก 114 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 อยู่ในระดับ น้อย

การวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถตอบคำถามได้ถูกทุกคน คิดเป็นร้อยละ 100 จำนวน 4 ข้อ คือข้อที่ 1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็น

แนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของทางสายกลางโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ข้อที่ 2 มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวันคือความพอเพียง ข้อที่ เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และข้อที่ 12 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและหลักการ ใช้กับตนเองและครอบครัวก่อน ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 15 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและหลักการ ใช้กับตนเองและครอบครัวก่อน มีผู้ตอบถูก 167 คน คิดเป็นร้อยละ 55.7 อยู่ในระดับ พอใช้ ดังนั้น จึงสรุประดับความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมได้

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน ๆ ละ 4 และ 5 ตัวแปรตามลำดับ พบว่า ตัวแปรทุกตัวของแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.441 ถึง 0.814 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ (KNOW 2) กับความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง (KNOW 4) เท่ากับ 0.814 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) มีค่าอยู่ที่ 0.846 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ (SLIFE 4) กับการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE 5)

การวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์โมเดลตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาได้จากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไค-สแควร์มีค่าเท่ากับ 46.81 ($P = 0.924$) ที่องศาอิสระเท่ากับ 62 มีค่า GFI เท่ากับ 0.776 และค่า AGFI เท่ากับ ส่วนค่า RMR เท่ากับ สำหรับค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า กลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่ามากที่สุดเท่ากับ 0.917 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.040 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 4.00 ตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.836 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 83.60 และเป็นตัวแปรที่ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด

การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยครอบครัวเกษตรกรแกนนำอาสาสมัครจำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ใน Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยเกษตรกรได้ทำการออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้าน ไร่ อ้อย และ ไร่ มันสำปะหลัง เพื่อเป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน จากนั้นเกษตรกรทั้ง 20 ครอบครัวได้ปฏิบัติการปลูกผักในพื้นที่บ้านของตนเองมากกว่า 10 ชนิด และมีจำนวน 10 ครอบครัวที่ได้จัดสรรพื้นที่ไว้

อ้อยและไร่มันสำปะหลังปฏิบัติการปลูกผักตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2563 ถึง เดือน กุมภาพันธ์ 2564 เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน เพิ่มรายได้เฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกในชุมชน ร้านค้าชุมชน รวมทั้งได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่ของตนเอง

การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากการผ่านการประเมินจากตัวชี้วัดความสำเร็จตามโครงการ 5 ตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

1) สร้างครอบครัวให้มีพลัง ตัวชี้วัด คือ ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ร้อยละ 100 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด โดยมีผักที่ปลูกเป็นหลัก ประกอบด้วย ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือยาว แตงกวา คะน้า ผักกาด แห้งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ทำการเพาะปลูกเกิดจากการรวบรวมเมล็ดพันธุ์จากคณะผู้วิจัยและจากชาวบ้าน

2) ทำจากบ้านสานสู่กลุ่ม ตัวชี้วัด คือ มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่าจำนวน 1 กลุ่ม คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยด ซึ่งเป็นตัวแทนเกษตรกรอาสาสมัครที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต มีโครงสร้างกลุ่มคณะกรรมการในตำแหน่ง ประธาน รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายประสานไร่อ้อย ฝ่ายประสานไร่มันสำปะหลัง ฝ่ายประสานพืชอื่น ๆ โดยการรวมกลุ่มมีวัตถุประสงค์ คือ

3) ทำอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัด คือ จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีจำนวนครอบครัวที่ลดพื้นที่ในการทำเกษตรไร่อ้อยและมันสำปะหลัง เพิ่มพื้นที่ปลูกผักจำนวน 10 ครอบครัว จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 50 โดยเฉลี่ยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นครอบครัวละ 59 ตารางวา และมีครอบครัวที่เพิ่มการเลี้ยงกบและปลาเพื่อใช้ประกอบอาหารจำนวน 2 ครอบครัว

4) ทำให้เกิดนวัตกรรม ตัวชี้วัด คือ จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีนวัตกรรมของเกษตรกรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จำนวน 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย

(1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ คือ เกษตรกรสามารถจัดทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน สมุดต้นทุนการประกอบอาชีพ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและการทำการเกษตร

(2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว คือ เครื่องมือในการออกแบบวางแผนการปลูกผัก เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยในพื้นที่ของตนเอง

(3) เครื่องข่ายเกษตรกรในชุมชน คือ เครื่องมือในการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยมีวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยดเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเกษตรกร และก่อให้เกิดพลังในการปฏิบัติการทางสังคมในมิติอื่น ๆ

(4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) คือ ศูนย์การเรียนรู้ธูปไทยทางอาหาร “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด” ตั้งอยู่ แล้ว ณ หมู่ที่ 15 บ้านเกาะบอระเพ็ด ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

5) เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง ตัวชี้วัด คือ จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ คือ ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรปราศจากสารพิษผนวกเข้ากับการใช้กิจกรรม การภาวนา เจริญสติ แผ่เมตตา สวดมนต์ และการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยวิถีแห่งพุทธะ หล่อเลี้ยงให้พืชพันธุ์เจริญเติบโตได้ปราศจากปุ๋ยเคมีที่เป็นพิษ เป็นแหล่งเรียนรู้และจัดฝึกอบรมธูปไทยทางอาหาร แก่เกษตรกรในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปเพื่อขยายผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสู่ความยั่งยืน เป็นแหล่งฝึกและสาธิตการส่งเสริมสัมมาชีพแปรรูปและจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรของเกษตรกรปลอดสารพิษ เป็นพื้นที่กิจกรรมที่ทดลองใช้กระบวนการผลานแนวคิดโดยใช้ “ทฤษฎีระบบ” บูรณาการกับ “อิตป์ปัจจัยตา” และหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในเชิงความคิดและนำไปปฏิบัติการ

6) ถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การถอดบทเรียนโดยการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนตำบลภูน้ำหยดเพื่อค้นหาปัจจัยความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนคือครอบครัวต้นแบบจำนวน 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนถึงการปิดโครงการพบว่า กระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เริ่มต้นจากรากฐานที่สำคัญคือการสร้างความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรได้เข้าใจว่าสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม สำหรับกระบวนการทำงานคือการพัฒนา “หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” โดยมีเนื้อหา 5 บท ประกอบด้วย (1) วัฒนธรรมชีวิตในไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง (2) เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก (3) สร้างอาหารในบ้านเรา (4) ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง และ (5) ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร มุ่งเป้าหมายในการเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติที่กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยอาศัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ 7 ประการประกอบด้วย (1) ผู้นำ (2) ต้นแบบ (3) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน (4) พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม (5) ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (6) การลดความสัมพันธ์กับทุน

ภายนอก และ (7) การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน ก่อให้เกิดนวัตกรรมจากกระบวนการทำงาน วิจัยร่วมกับชาวบ้าน 5 ประเภทประกอบด้วย (1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ (2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว (3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน (4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ (5) มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) ควรพัฒนากลไกการพึ่งพาตนเองทางด้านอาหารของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังโดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1.1 ส่งเสริมการปลูกพืช คือ อ้อยและมันสำปะหลังที่ปลูกอยู่แล้วให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

1.2 จัดสรรพื้นที่ในไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง 1: 10 ของพื้นที่เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพอเพียง โดยส่งเสริมให้ปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด เน้นพืชผักที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

1.3 จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการความมั่นคงทางอาหารในชุมชน ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ รวบรวมจัดหาเมล็ดพันธุ์ แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 ส่งเสริมเครือข่ายผักปลอดภัยให้เกิดความเข้มแข็งด้วยกระบวนการส่งเสริมการขายในรูปแบบ On Site และ Online

1.5 ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมที่สัมพันธ์กับอาหาร เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกร เช่น อาหารสุขภาพ อาหารสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น

1.6 จัดตั้งศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์ประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นกลไกช่วยเหลือเกษตรกรที่เข้าร่วมดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรมีนโยบายให้การสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรการบริหาร ด้านงบประมาณและการสร้างระบบกลไกในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการสร้างการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเป็นต้นแบบและขยายผลสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกให้แก่ชุมชนได้

3) องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรผลักดันให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ต้นแบบการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยสร้างการมีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดความเข้มแข็ง และมีการขยายผลเป็นเครือข่ายเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมกัน

4) องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรส่งเสริมให้เกษตรกรไร่อ้อยและและมันสำปะหลังที่ประสบความสำเร็จในการสร้างความเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการขยายผลไปยังกลุ่มอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น สนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถส่งผลการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนกลุ่มอื่น ๆ ได้

5) องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลังนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต และสนับสนุนช่องทางในการบริหารผลผลิตจากการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

- 1) ชุมชนต้องร่วมกันสร้างผู้นำ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต ให้มีจำนวนมากขึ้น
- 2) ชุมชนต้องขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- 3) ชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการเกษตรโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) ชุมชนต้องรวมพลังและสร้างการมีส่วนร่วมในรูปแบบเครือข่ายเพื่อกำหนดทิศทางการพึ่งตนเองในด้านอาหารจนถึงมีความสามารถที่จะสร้างอธิปไตยทางอาหารให้ตนเองได้
- 5) ชุมชนต้องจัดตั้งหรือสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นศูนย์กลางขยายผลการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต
- 6) ชุมชนต้องรวมตัวเพื่อการลดการพึ่งพาทุนจากภายนอกที่ส่งผลต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 7) ชุมชนต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการสร้าง ความเชื่อและความศรัทธาในตน เพื่อให้เกิดการมุ่งมั่นและศรัทธาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

- 1) ควรมีการวิจัยแนวทางขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังไปสู่พื้นที่อื่น
- 2) ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาความคุ้มค่าในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง
- 3) ควรมีการวิจัยเพื่อการพัฒนานวัตกรรมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังตามแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) ควรมีการพัฒนาทีมวิจัยท้องถิ่นในชุมชนภูน้ำหยดเพื่อทำหน้าที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงานวิจัยชุมชนให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

- กรมการปกครอง. (2551). พออยู่พอกิน. กรุงเทพมหานคร : อาสาสมัครดินแดน.
- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2562). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จการขับเคลื่อน
สัมมาชีพชุมชน: รายงานการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน
กระทรวงมหาดไทย.
- กรมพัฒนาชุมชน. (2562). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน.
- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. (2553). รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่องพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยราช
ภัฏสวนสุนันทา.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560). ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579).
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักเศรษฐกิจการเกษตร.
- เกศสุดา โภคานิตย์ และคณะ. (2562). การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการ
วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ ในจังหวัดชัยภูมิ. ขอนแก่น: วารสารวิชาการและวิจัย
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (2019): มกราคม - เมษายน.
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- ขวัญกมล ดอนขวา. (2556). การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. นครราชสีมา:
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546) การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง. (พิมพ์ครั้งที่ 2)
กรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ.
2560-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2548). การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ.
- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก. (2545). เกษตรกรรมทางเลือก: หนทางรอดของสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก.
- เครือข่าย หุดานวัตร. (2533). พฤติกรรมการกินของชาวนาชนบทภาคเหนือ, รายงานการวิจัยสถาบันวิจัย
โภชนาการ. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปี ที่ 26 ฉบับที่ 50 (มกราคม - เมษายน).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชยุต อินทร์พรหม (2561). เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2542). ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด ในเอกสารประกอบการสัมมนา โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน: ทฤษฎีใหม่ตามแนวทางพระราชดำริ. นนทบุรี:สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม. (2546). นวัตกรรมสังคมการให้ความหมายและลักษณะ กิจกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- โชคชัย ไทยเจริญ. (2553). การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของข้าราชการตำรวจกองบังคับการตำรวจภูธร จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2541). มนุษย์กับสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี. (2550). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: ความเป็นมาและความหมายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). ชุมชน. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- ตะวัน ห่างสูงเนิน และคณะ. (2557). ระบบเกษตรอินทรีย์ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ ในเขตลุ่มน้ำแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ. (2555). การสร้างแบบจำลองทางเศรษฐมิติสำหรับการวิเคราะห์หนี้ของระบบของครัวเรือนและการสร้างดัชนีชี้เตือน เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายการจัดการ และป้องกันหนี้ของระบบตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ทรงสิริ วิชิรานนท์, และคณะ. (2555). วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่นใต้. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ทวี วัชระเกียรติศักดิ์ (2555). การวิจัยแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ศูนย์การเรียนรู้ พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 4(6),5-18.
- ทวี วัชระเกียรติศักดิ์. (2559). การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน)
- ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ. (2561). กระบวนการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทิพย์วัลย์ เรื่องขจร. (2554). วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาวิทยาศาสตร์ เพื่อคุณภาพชีวิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- นวนน้อย ตรีรัตน์. (2551). ความมั่นคงทางอาหาร. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :<http://www.nidambell.net>. [เข้าถึงข้อมูล 12 มิถุนายน 2563].
- นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร. (2544). การพัฒนาสังคม. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบัน ราชภัฏรำไพพรรณี.
- นันทนีย์ กลมศิริพิชัยพร. (2549). การพัฒนาที่ยั่งยืน. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบัน ราชภัฏรำไพพรรณี.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2551). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัณ ธิ ต ปิ ยะ ศิ ล ป . (2549). อ ง ค์ ก า ร อ า ห า ร แ ลະ ก า ร เก ช ต ร แ ห่ ง ส ห ป ร ร ช า ข า ตี . <http://www.thaingo.org/cgi-bin/content/content2/show.pl?0385>. [เข้าถึงข้อมูล 15 มิถุนายน 2563]
- บุญเสริม บุญเจริญผล. (2543). แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารวิชาการเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัย เกริก, (มกราคม – มิถุนายน), หน้า 3-4.
- เบญจรัตน์ แพร์หลาย. (2550). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ เกษตรกรรายย่อย : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบางปลาม้า. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์สังคม สงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2545). การพัฒนามนุษย์แนวใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: หมอ ชาวบ้าน.
- ปิยะนาถ อิมดี. (2547). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคำ หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (2549). การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย รามคำแหง.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์. (2547). การจัดระเบียบทางสังคม : ความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรม จาระณะ และคณะ. (2554). ศึกษารูปแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของ ชุมชน : กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูก้าน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. (2546). การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร. (2562). แนวคิดพื้นฐานเพื่อการบริหารและการพัฒนา. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย.
- พัทธา สายหู. (2529). กลไกของสังคม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยา ว่องกุล. (2542). รัววิกฤติโลกปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). (2554). ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน, รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). (2563). เกษตรกรรมยั่งยืน : วิถีเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2564). ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : http://www.chaipat.or.th/site_content/34-13/3579-2010-10-08-05-24-39.html [เข้าถึงข้อมูล 10 มิถุนายน 2563] "
- มูลนิธิชีววิถี. (2555). คู่มือประชาชนเรื่องความ (ไม่) มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชีววิถี.
- มูลนิธิมันพัฒนา. (2561). การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: <http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=57>. [เข้าถึงข้อมูล 20 มิถุนายน 2563]
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- รักษา เมธีโกคพงษ์ (2561). การพัฒนาผู้ประกอบการจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การแข่งขัน ในประชาคมอาเซียน, รายงานวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร. (2554). การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา: กรุงเทพมหานคร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เรวัต ตันตยานนท์. (2558). ผู้ประกอบการธุรกิจนวัตกรรม. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/631298>. [เข้าถึงข้อมูล 26 มิถุนายน 2563]

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เรวัตติ์ ตันตยานนท์. (2555). ธุรกิจสีเขียว. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : <http://citygogreen.blogspot.com/2012/05/blog-post.html>. [เข้าถึงข้อมูล 10 มิถุนายน 2563]
- เริงวิษัญญ์ นิลโคตร. (2564). การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเครือข่ายเกษตรอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม. วารสารมหาจุฬานาครธรรมศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 6 (มิถุนายน).
- วรรณมา ประยุกต์วงศ์ และคณะ. (2562). โครงการนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี, รายงานการวิจัย. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรวิฑูมิ โรมรัตน์พันธ์. (2554). ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทย : บทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : ฉบับกระแส.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2532). หลักการพัฒนาชุมชน : การพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- วีระพล สรสิทธิ์. (2553). ระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานในพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง บ้านดงดิบ ตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด, รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2555). การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- ศรวณีย์ กิจเดช และคณะ. (2564). การพัฒนาตัวบ่งชี้วิถีชีวิตพอเพียงสำหรับผู้นำชุมชนในสังคมเกษตรอุตสาหกรรม. วารสารครุศาสตร์ปีที่ 49 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน).
- สนธิ สมัครการ. (2538). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม. พิมพ์ ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด.
- สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). รายงานประจำปี 2561 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ / สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2547). ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอมีเทรตติ้ง.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพ. (2547). คู่มือหลักประกันสุขภาพสำหรับประชาชน. นนทบุรี: สำนักงานหลักประกันสุขภาพ.
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (2563). การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพด้านการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำราญ พันทอง และคณะ. (2556). รูปแบบการผลิตผสมผสานพืชอาหารกับพืชพลังงาน กรณี พื้นที่ปลูก อ้อยและมันสำปะหลัง บ้านทิพโส ต.ตำบลดอนกลาง อ.แก่งโกสัมพีสัย จ.จังหวัดมหาสารคาม, รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านปากำ อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุนทร กุลวัฒน์พงศ์. (2544). ตามรอยพระราชดำริ: เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก.
- สุนันท์ธนา แส่นประเสริฐ. (2540). วิถีชีวิตของผู้ประกอบการค้าแผงลอยจำหน่ายอาหารในเขตเทศบาล เมืองลพบุรี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุพจน์แสงเงิน และคณะ. (2550). วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุพานี ธนวิฑูฒิ. (2544). ความมั่นคงทางอาหารของสังคมไทยในสายตาโลก. จุลสารความมั่นคงทางอาหาร, เล่ม 3 (มีนาคม-เมษายน).
- สุมาลี จันทร์ชลอ. (2551). การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนใน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2536). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2544). เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริใต้เบื้องพระยุคลบาท, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). หลักธรรมทำตามรอยพระยุคลบาท, พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2545). การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2549). เมืองไทยในฐานะสังคมเสี่ยงภัย : ที่ทรงศรัทธาทางสังคมวิทยาว่าด้วยกระแสโลกาภิวัตน์. ในอยู่ชายขอบ มองลอดความรู้: รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. พิมพ์ครั้งที่ 1. : มติชน.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2553). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวจิ กู๊ด, กฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์. (2546). “องค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคมในต่างประเทศ.” ในสุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ. (บรรณาธิการ) .นวัตกรรมสังคม: ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล, วิระวรรณ ตันติพิวัฒนสกุล, วนิดา พุ่มไพศาลชัย, กรองจิตต์ วงศ์สุวรรณ และราณีพรมานะจรัสกุล. (2545). เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย. สืบค้นจาก : <http://www.dmh.go.th/test/>. [เข้าถึงข้อมูล 18 มิถุนายน 2563]

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุวิมล สังกกลาง และคณะ. (2561). รูปแบบความเพียงพอของอาหารและการจัดการอาหารปลอดภัยของชุมชนบ้านลาด บ้านท่าเจริญ ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม, รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญาไทย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). ชุมชนเรียนรู้อยู่เย็นเป็นสุข: บทเรียนจากหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร : พลังปัญญา.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). ทฤษฎีสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ชมรมนักพัฒนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อลงกรณ์ คุณตระกูล. (2558). การจัดการความรู้ชุมชนร่วมกัน : กรณีศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์โอท็อปในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัยยริน มั่นคง และอรिता รัชธานี, (2560). การเปลี่ยนแปลงของโกและผลกระทบต่อชุมชน กรณีบ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง.
- อังคณา เชื้อเจ็ดตน และคณะ. (2556). ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชจากป่าชุมชนบ้านผาแมวด. หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง. ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง สถาบันวิจัยและพัฒนา .
- อังคณา เชื้อเจ็ดตน. (2563). การสกัดเพคตินจากเปลือกถั่วลิสงเหลือทิ้งด้วยอัลตราโซนิคช่วยสกัดและนำไปใช้ประโยชน์ในการทำแยมวาร์สวิจัยคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ฉบับที่ 1 ปีที่ 5 (มกราคม – มิถุนายน).
- อำพน กิตติอำพน. (2550). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. นนทบุรี: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- อำพล เสนาณรงค์. (2547). การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ. สมุทรปราการ: ภัคธรศ.
- อุทัย หิรัญโต. (2522). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เอกชัย พุ่มดวง. (2557). กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี, รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

2. ภาษาอังกฤษ

- A. R. Radcliffe-Brown. (1951). The Comparative Method in Social Anthropology. Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 81(1/2): 22.
- A.R., Radcliffe-Brown. (1940). The Andaman Islanders. New York : Free Press.
- Alakeson, Aldrich, Goodman, Jorgeinsen, and Miller. (2 0 0 3). The Development of Sustainable Tourism. London : Bath Press.
- Alakeson V., Aldrich T., Goodman J., Jorgensen B., Miller P. (2003) Social Responsibility in the Information Society. Final Report Digital Europe: e-business and sustainable development.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Charles Darwin. (2003). *The Origin of Species*, Introduction by Sir Julian Huxley, 1958 for Introduction, First Signet Classic Printing, September 2003, p. 458.
- Chambers, R . and Conway, GR. (1992). *Sustainable rural livelihoods : Practical concepts for the 21st century*. Institution of Development study (IDS) Discussion Paper No. 296. IDS, Brighton.
- Comte, Auguste. (1973). "The Progress of Civilization through Three States". New York : Basic Books.
- Comte, Auguste. (2000). *The Positive Philosophy of August Comte*, vol 1. Translated by Harriet Martineau. Kichener : Batoche Books.
- Coser, Lewis A. (1976). *Sociological theory*,4th ed. New York Mcmillan Publishing.
- Dahrendorf, Ralf. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. California : Standford University Press.
- Durkheim. (1974). *Sociology and Philosophy*. New York: Routledge.
- Durkheim, Emile et Mauss, Marcel. (1 9 0 2). "De quelques formes primitives de classification. Contribution à l'étude des représentations collectives". *L'année sociologique* 6: 1-72.
- FAO. (2006). Step 1 - Processing user manual, Step 2 - Analysis user manual and Step 3 - Reports user manual. In food security statistics module. Rome, FAO.
- Flanagan, J. C. (1 9 7 8). A research approach to improving our quality of life. *American Psychologist*, 33, 126-147.
- Gonzales, E. T. (2004). *Impact of Corporate Governance on Productivity: Asian Experience*. New York: AsianProductivity Organization.
- Herbert, Spencer. (1986). *The Principles of Sociology*. New York : Appleton.
- Hagen, Everett E., (1 9 6 3). *How Economic Growth Begins: A Theory of Social Change* University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1505877>.
- Homles, B. (1994) Herbert Spencer (1820-1903) มุมมอง: วารสารรายไตรมาสของการศึกษาเปรียบเทียบ 3 (4): 543-565.
- Karl Marx. (1967). *The Eighteenth Brumaire Of Louis Bonaparte*. New York.
- Lao, T. & Gonzales, C. (2 0 0 5). Understanding Online Learning Through a Qualitative Description of Profesors and Students' Experiences. *Journal of Technology and Teacher Education*, 13(3), 459-474.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Lawrence, John and Naresh Singh. (1997). Productive Employment and Poverty Eradication: How can Livelihoods be More Sustainable? Paper prepared for the Bureau for Development Policy (BDP). UNDP: New York.
- Lewis, J. M., and Looney, J. G. (1983). The Long Struggle: Well-Functioning Working Class Black Families. New York: Brunner/Mazel.
- Morgan, Adam. (1999). Eating the Big Fish: How Challenger Brands Can Compete Against Brand Leaders. Adweek Book.
- Maxwell, Robert. (1981). Life after School: A Social Skill Curriculum. New York: Pergamum International Library.
- Malinowski, B. (1916). Magic, Science and Religion and Other Essays. Glencoe: Free Press.
- McClelland, David C. (1962). Business Drive and National Achievement. New York: D. Van Nostrand.
- Merton, Robert K. (1964). Social Theory and Social Structure. New York: Free Press.
- Moulaert, F. (2002) Globalisation and Integrated Area Development in European Cities. Oxford: Oxford University Press.
- Moulaert, F., Martinelli, F. and Swyngedouw, E. (2005) Social innovation and governance in local communities. Final SINGOCOM report to the EC (FP6). Lille: IFRESI.
- Mulgan, G., S. Tucker, R. Ali and B. Sanders. (2007). Social Innovation: What it is, Why it Matters and How It Can be Accelerated. The Young Foundation, pp. 1-51.
- Murray, R., Mulgan, G., & Caulier-Grice, J. (2008). How to innovate: the tools for social innovation. Retrieved January 20, 2017, from <http://www.youngfoundation.org/research/news/generating-social-innovation-how-innovatetools-social-innovation>.
- Nisbet, Robert. (1969). Social Change and History: Aspect of the Western Theory of Development. London: Oxford University Press.
- Ogburn, William F. (1927). Social Change. N.Y.: The Viking Press, Inc.
- Padilla, G.V. & Grant, M.M. "Quality of Life as A Concer Nursing Outcomes Variable." Advances in Nursing Science. Vol. 8 (1985): 45-60.
- Pappu, R., Quester, P. G. and Cooksey, R. W. 2006. "Consumer-based brand equity; improving the measurement –empirical evidence". The Journal of product and brand management; 24. 143-154.
- Parsons, Talcott. (1978). "Suggestion for a Sociological Approach to the Theory of Organization". Administrative Science Quarterly. (1), p. 63-85.
- Redfield, Robert. (1965). The Primitive World and Its Transformations. Ithaca: Cornell University Press.
- Rogers, E.M. (1995). Diffusion of Innovations. 4th Edition, New York: The Free Press.
- Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. 5th edition. New York: The Free Press.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Rennie, K. and Singh, N. (1996). Participatory Research for Sustainable Livelihoods: a Guidebook for Field Projects. International Institute for Sustainable Development, Manitoba, Canada.
- Sharma, K. R., Leung, P. and Zaleski, H. M. 1999. Technical, allocative and economic efficiencies in swine production in Hawaii: a comparison of parametric and nonparametric approaches. *Agricultural Economics* 20 : 23-35.
- Stromberg, M.,F. (1984). Selection and instrument to measure quality of life. *Oncology NursingForum*, 11, pp. 88 - 91.
- Smith, A.W. (1991). *Management System : Analysis and Application*. New York : Dryden.
- Taylor, V. (1998). Gifted adolescents and the balanced family concept. *Info*, 1(1), 5-26.
- Tonnies, Ferdinand. (1887). *Community and Society*. Michigan: Michigan State University Press.
- Titi, V. and Singh, N. (1994). Adaptive Strategies of the Poor in Arid and Semi-arid Lands: In Search of Sustainable Livelihoods. International Institute for Sustainable Development. V/innipeg, Manitoba.
- UNDP. (1996). *New dimensions of human security*. Oxford: Oxford University Press. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (accessed December 5, 2020).
- UNESCO. (1980). Evaluation the Quality of life in Belgium. *Social Indicators Research*, 8, 21(2), 312.
- Weber, Max. (1966). *The Theory of Social and Economic Organization*. (Handerson & Parson Trans) Handerson and Tallcott Parson, (4th ed). New York: The free Press.
- WHOQOL Group. (1994). Development of the WHOQOL: Rationale and current status. *International Journal of Mental Health*, 24-56.
- Wilmot, T. M. 2003. *The Dynamics of Visioning and Social Innovation: A Grounded Theory Study of the Impact of Appreciative Inquiry in Sustaining Long-Term Organizational Change*. Doctoral Dissertation, Case Western Reserve University.
- World Health Organization. (2004). *World report on road traffic injury prevention*. World Health Organization. Geneva.
- Zhan, L. (1992). Quality of life: Conceptual and measurement issue. *Journal of Advanced Nursing*, 17(7), 795-800.

ภาคผนวก 1

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4

(สำหรับประชาสัมพันธ์)

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4 (สำหรับประชาสัมพันธ์)

1. ชื่อผลงาน/โครงการ

(ไทย) การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

(อังกฤษ) Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province.

2. ชื่อ - นามสกุล คณะนักวิจัย.

1) หัวหน้าโครงการ

ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

(Prof. Dr. Phramaha Boonlert Chuaythane)

วัดใหม่ยายแป้น แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700

โทรศัพท์ 086 600 3199 E-mail. boonlertchuay@gmail.com

2) ผู้ร่วมวิจัย

2.1 ดร. พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร

(Pramaha Prakasit Thitipatthikorn, Ph.D.)

ที่อยู่ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง 51 ม.2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210

โทรศัพท์ 08 4545 5144 E-mail: prakasit.mcu@gmail.com

2.2 ดร. พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

(Prapalad Prapoj Yusamran, Ph.D.)

ที่อยู่ วัดสำโรง 21 ม.3 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม 73120

โทรศัพท์ 08 9223 1243 E-mail: prapoj1243@gmail.com

2.3 ดร.อาภากร ปัญโญ

(Miss Apakorn Panyo, Ph.D.)

ที่อยู่ 64/7 หมู่ที่ 4 ถนนไชยเจริญ ตำบล ลี อำเภอลี้ จังหวัด ลำพูน 51110

โทรศัพท์ 091-8563464 E-mail: mouthmai@hotmail.com

3. ชื่อหน่วยงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน

จังหวัดนครปฐม 73110 โทรศัพท์/โทรสาร 034-326912

4. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ 2564

5. คำค้น keyword : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การเปลี่ยนแปลง, เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด, เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

6. อ้างอิง

7. รูปภาพ หรือภาพเคลื่อนไหว (สามารถแยกไฟล์ หรือใส่รวมไว้ในเนื้อหาได้)

8. คำอธิบาย 1 หน้ากระดาษ A4 (font Tahoma ขนาด 10 แบบ Regular)

จากเวทีสะท้อนปัญหาหารือร่วมกับชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรของในตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังคงอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน คือ เกษตรกรได้ประสบปัญหาหนี้สินอยู่ 2 ประเภท คือ หนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุ่นแรงในการทำเกษตร และหนี้สินจากต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซึ่งวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมเพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไปใหม่ อีกทั้งในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดไม่พบต้นแบบบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหารมีจำนวนน้อย ส่วนมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน จึงถือได้ว่าเกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร จากสภาพบริบทดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารและขยายผลในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอธิปไตยทางอาหารที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อสร้าง "ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง" ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอเวียงชัยบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ วิธีเชิงคุณภาพ และปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คน วิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ LISREL และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ กับครอบครัวเกษตรกรแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัย ดังนี้

1. การเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร คือ ได้พัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ผูกอบรมเชิงปฏิบัติการเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยเน้นให้เกษตรกรเข้าใจวงจรชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง การวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาอาหารและปัจจัยการทำเกษตรจากภายนอก เกษตรกรสามารถวางแผนลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกด้วยการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ของตนและสร้างเครือข่ายเกษตรกรเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ของอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีผลการทดสอบค่าไคสแควร์เท่ากับ 46.81 ($P=0.924$)

2. การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยคัดเลือกครอบครัวเกษตรกรอาสาสมัครเป็นแกนนำ 20 ครอบครัว ได้ร่วมปฏิบัติการออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังเป็นพื้นที่ปลูกผักสวนครัวสร้างแหล่งอาหารในพื้นที่ของตน ทำให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับวัตถุดิบปรุงอาหารเฉลี่ยวันละ 54 บาท สามารถมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายผักที่ปลูกเฉลี่ยวันละ 150 บาท และได้มีอาหารที่ปลอดภัยซึ่งเป็นผลผลิตจากพื้นที่ของตนเองไว้บริโภค

3. การสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 20 ครอบครัว ได้ผ่านการประเมินจากตัวชี้วัดความสำเร็จ 5 ตัวชี้วัด คือ (1)สร้างครอบครัวให้มีพลัง (2)ทำจากบ้านสวนสู่กลุ่ม (3)ทำอย่างต่อเนื่อง (4)ทำให้เกิดนวัตกรรม และ (5) เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง จากตัวชี้วัดดังกล่าวพบว่า ร้อยละ 100 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด เกิดกลุ่มจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่าจำนวน 1 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยด มีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงได้แบ่งพื้นที่ทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังเพิ่มเติมเพื่อปลูกผักและเลี้ยงสัตว์สร้างแหล่งอาหาร จำนวน 10 ครอบครัว เกษตรกรได้ร่วมสร้างนวัตกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต 4 นวัตกรรม คือ (1)หลักการทำบัญชีครัวเรือนและสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ (2)แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว (3)เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน (4)ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ (5)มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ คือ ไร่พฤษธานีเวศน์ภูน้ำหยดที่เป็นห้องปฏิบัติการทางสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งนี้สิ่งที่เป็นปัจจัยความสำเร็จเริ่มต้นจากรากฐานที่สำคัญคือการสร้างความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย ผู้นำ ต้นแบบ ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน พลังกลุ่ม และการมีส่วนร่วม ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก และ (7) การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในศักยภาพของตน ที่ส่งผลให้เกษตรกรที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกรอย่างยั่งยืนได้

ภาคผนวก 2

แบบสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 5 บรรทัด

(สำหรับเผยแพร่ในระบบ EXPLORE ผ่านทางเว็บไซต์ www.thai-explore.net)

(สำหรับประชาสัมพันธ์)

แบบผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 5 บรรทัด
(สำหรับเผยแพร่ในระบบ EXPLORE ผ่านทางเว็บไซต์ www.thai-explore.net)

1. ชื่อผลงาน/โครงการ

(ไทย) การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

(อังกฤษ) Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province.

2. ชื่อ - นามสกุล นักวิจัย.

1) หัวหน้าโครงการ

ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

โทรศัพท์ 086 600 3199 E-mail. boonlertchuay@gmail.com

2) ผู้ร่วมวิจัย

2.1 ดร. พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร

โทรศัพท์ 08 4545 5144 E-mail: prakasit.mcu@gmail.com

2.2 ดร. พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

โทรศัพท์ 08 9223 1243 E-mail: prapoj1243@gmail.com

2.3 ดร.อาภากร ปัญโญ

โทรศัพท์ 091-8563464 E-mail: mouthmai@hotmail.com

3. ชื่อหน่วยงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน

จังหวัดนครปฐม 73110 โทรศัพท์/โทรสาร 034-326912

4. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ 2564

5. คำค้น keyword : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การเปลี่ยนแปลง, เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด, เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

6. อ้างอิง (ใส่ URL ที่สามารถเข้าถึงเอกสารได้กรณีเผยแพร่ผลงานฉบับเต็มทางอินเทอร์เน็ต ถ้าไม่มีให้เว้นว่างไว้)

7. รูปภาพ หรือภาพเคลื่อนไหว (สามารถแยกไฟล์ หรือใส่รวมไว้ในเนื้อหาได้)

ดาวน์โหลดข้อมูล

8. คำอธิบาย 5 บรรทัด (font Tahoma ขนาด 10 แบบ Regular)

โครงการ “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง” มุ่งพัฒนาศักยภาพเกษตรกรในการทำการเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่เพื่อสร้างแหล่งอาหารลดรายจ่าย และลดการพึ่งพาจากภายนอก โดยเกษตรกรเป็นกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีความพอเพียงอย่างยั่งยืนได้

ภาคผนวก 3

สรุปงานวิจัยในรูปแบบ info graphic

สรุปงานวิจัยในรูปแบบ info graphic

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ของชาวไร่อ้อยและโรมันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy
of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province.

คณะผู้วิจัย..ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ของเศรษฐกิจพอเพียง **วงเวียนปัญหาของเกษตรกร**

หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต

- ▶ วัฒนธรรมชีวิตไร่อ้อยและมันสำปะหลัง
- ▶ เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก
- ▶ สร้างอาหารในบ้านเรา
- ▶ ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง
- ▶ ภูมิทัศน์การสร้างความมั่นคงทางอาหาร

แนวคิดในการสร้างความเปลี่ยนแปลง

นวัตกรรมที่เกิดในชุมชน

- ▶ บัญชีครัวเรือนและสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ
- ▶ แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว
- ▶ กลุ่มและเครือข่ายเกษตรกร
- ▶ ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab)
- ▶ ศูนย์ถ่ายทอดความรู้และธนาคารเมล็ดพันธุ์

กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลง

มีความสุขตามวิถีพอเพียง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร

ภาคผนวก 4

แบบฟอร์มประเมินผลการวิจัยในการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม

**แบบฟอร์มประเมินผลการวิจัยในการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม
ที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ**

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อโครงการวิจัย

(ไทย) การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

(อังกฤษ) Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava Plantation Farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province.

ชื่อ - นามสกุล คณะนักวิจัย.

1) หัวหน้าโครงการ

ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช้วยธานี

(Prof. Dr. Phramaha Boonlert Chuaythane)

วัดใหม่ยายแป้น แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700

โทรศัพท์ 086 600 3199 E-mail. boonlertchuay@gmail.com

2) ผู้ร่วมวิจัย

2.1 ดร. พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร (Pramaha Prakasit Thitipasitthikorn, Ph.D.)

ที่อยู่ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง 51 ม.2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210

โทรศัพท์ 08 4545 5144 E-mail: prakasit.mcu@gmail.com

2.2 ดร. พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ (Prapalad Prapoj Yusamran, Ph.D.)

ที่อยู่ วัดสำโรง 21 ม.3 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม 73120

โทรศัพท์ 08 9223 1243 E-mail: prapoj1243@gmail.com

2.3 ดร.อาภากร ปัญญ (Miss Apakorn Panyo, Ph.D.)

ที่อยู่ 64/7 หมู่ที่ 4 ถนนไชยเจริญ ตำบล ลี้ อำเภอ ลี้ จังหวัด ลำพูน 51110

โทรศัพท์ 091-8563464 E-mail: mouthmai@hotmail.com

ชื่อหน่วยงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน

จังหวัดนครปฐม 73110 โทรศัพท์/โทรสาร 034-326912

งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน.....620,000.....(บาท) ปีงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน...๒๕๖๓.....

วัน/เดือน/ปี ที่ดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จ.....ธันวาคม 2564.....

เป้าหมายดำเนินการ.....ขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถี

เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง.....

พื้นที่การใช้ประโยชน์.....ตำบลลำน้อย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์.....

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยและการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม

2.1 การนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม (สามารถตอบได้มากกว่า 1 มิติ)

- มิตินโยบาย** หมายถึง การมีเอกสารแสดงความสนใจ ความต้องการ หรือการนำข้อมูลและแนวทางแก้ไขซึ่งได้จากผลงานวิจัย สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมมาใช้ประกอบการแก้ไขปัญหาสำคัญและปัญหาเร่งด่วนของประเทศในองค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน
- ปัญหาสำคัญ/ปัญหาเร่งด่วนของประเทศ คือ ปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และวิธีการจัดการวัชพืช ในแปลง ที่ไม่ถูกวิธี โดยการ เผา ทำให้เกิด ปัญหาหมอกควัน และค่า ผุ่นละออง เกินเกณฑ์ข้อองค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ กรมวิชาการเกษตร สมาคมชาวไร่อ้อยแห่งประเทศไทย กลุ่มผู้รักสุขภาพ และนิยม บริโภค ผักปลอดภัย.....
- ช่วงเวลาที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (วัน/เดือน/ปี)..... มกราคม 2565 เป็นต้นไป.....
 - ลักษณะการนางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบเอกสาร/ภาพประกอบ) หลักสูตรผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมี ทั้งหมดอยู่ 5 โมดูล ที่จะทำให้ เกษตรกรสามารถ ลดการพึ่งพาภายนอก และหันกลับมา ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ของตัวเอง.....
 - การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อองค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบเอกสาร/ภาพประกอบ) เกษตรกรตำบลภูน้ำหยด สามารถเรียนรู้และเข้าใจในเรื่อง เกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งเป็นการแบ่งเบา ทางองค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ในเรื่องของ การเผ่าระวังหรือรณรงค์ ในการ ลดการใช้สารเคมี ในไร่อ้อยและ ไร่มัน อีกทั้งเป็นการ ช่วยลด มลพิษ ทางอากาศ.....
- มิติวิชาการ** หมายถึง การมีเอกสารแสดงถึงการอ้างอิง (Citations) บทความวิจัย ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ ซึ่งมี Peer-review (โปรดแนบเอกสาร/หลักฐานอ้างอิง).....
- กำลังอยู่ระหว่างการจัดทำต้นฉบับเพื่อส่งตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ (Scopus).....
- มิติเชิงสังคม/ชุมชน** หมายถึง การมีเอกสารแสดงความสนใจ หรือความต้องการเข้ารับการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน ท้องถิ่น หรือองค์กร (ไม่ใช่หน่วยงานต้นสังกัดของนักวิจัย/หน่วยงานให้ทุน) ที่แสดงให้เห็นถึงการนางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ท้องถิ่น องค์กร
- ชื่อชุมชน ท้องถิ่น หรือองค์กร ที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด
 - ช่วงเวลาที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (วัน/เดือน/ปี)..... มกราคม 2565.....
 - ลักษณะการนางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบเอกสาร/ภาพประกอบ) เกษตรกรต้นแบบจำนวน 20 ครัวเรือน สามารถ ขยายผล สู่ตำบลข้างเคียงได้ และช่วย เป็นวิทยากร ในการทำเกษตรผสมผสานได้ อีกทั้ง การทำน้ำหมักชีวภาพ ใช้ในแปลง ผักสวนครัว
 - การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ท้องถิ่น องค์กร (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบเอกสาร/ภาพประกอบ) การพึ่งพาภายนอก ในเรื่องของการ บริโภคอาหาร สามารถ ลดค่าใช้จ่าย และ สามารถ เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ในการจำหน่าย ผักสวนครัว ที่ปลูกบริเวณในบ้านและพื้นที่ ขยายในไร่อ้อยและไร่มัน
- มิติพาณิชย์** หมายถึง การมีเอกสารแสดงความสนใจ หรือความต้องการในการนำผลงานวิจัย สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมไปพัฒนา/ปรับปรุง กระบวนการผลิตและจำหน่ายในภาคการผลิตและภาคอุตสาหกรรม
- ภาคการผลิต/ภาคอุตสาหกรรม ที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เกษตรกรสามารถ ปลูกผักในพื้นที่ ของตน โดยทำให้เป็น เกษตรฯ อินทรีย์ ใช้ น้ำหมักชีวภาพ และใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ในการดูแลพืชผักสวน ครัว จึงทำให้ กลุ่มผู้รักสุขภาพ หันมา อุดหนุน ทางกลุ่ม เกษตรอินทรีย์ มากขึ้น.....

- ช่วงเวลาที่นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (วัน/เดือน/ปี)..... มกราคม 2565.....
- ลักษณะการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบเอกสาร/ภาพประกอบ) วิธีการจัดการพื้นที่ภายในบ้านและพื้นที่ขยายในไลน์ อ้อยและโรมัน ทำให้เห็นถึง ความพยายาม ที่จะ จัดสรร หรือจัดการพื้นที่ที่มีอยู่จำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อจะทำแปลง ผักสวนครัว
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อภาคการผลิตและภาคอุตสาหกรรม (โปรดให้คำอธิบาย พร้อมแนบ เอกสาร/ภาพประกอบ) ส่งผลต่อภาคการผลิต มากกว่า ภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากเกษตรกร สามารถ ปลูกผัก ได้ในพื้นที่ของตน และจัดการ ส่ง ขายผ่านระบบสมาชิก เพื่อสู่ตลาดกลาง โดย สามารถ ทำได้ตลอดปี มีรายได้ตลอดไป.....

2.2 ทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากงานวิจัย (โปรดระบุเดือน/ปี ที่ยื่นขอและได้รับ)

ไม่มี

2.3 ผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม (โปรดระบุหน่วยงาน บุคคล หรือพื้นที่ที่นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์) องค์การบริหารส่วนตำบล ภูน้ำหยด , สำนักงานเกษตร อำเภอ วิเชียรบุรี, พื้นที่ จังหวัด ไกล่เคียง

2.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิจัย (งานวิจัยที่แล้วเสร็จ)

ไม่มีปัญหาและอุปสรรค

มีปัญหาและอุปสรรค (โปรดระบุสาเหตุ)

.....เนื่องจากปัญหาของการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) และเพื่อปฏิบัติตาม มาตรการของภาครัฐในสถานการณ์ดังกล่าว จึงทำให้การจัดกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานที่ ๗. การจัด กิจกรรมในระยะการสังเกตผล และแผนการดำเนินงานที่ ๘. การจัดกิจกรรมในระยะสะท้อนผล ซึ่งเป็นกิจกรรม ที่ต้องปฏิบัติการร่วมกับเกษตรกร แม้ปรับเปลี่ยนการทำงานมาเป็นแบบออนไลน์ในบางกิจกรรมเพื่อให้ สอดคล้องกับสถานการณ์แล้วก็ตามแต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกและล้ำข้าออกไปจากแผนการดำเนินงานที่ได้ กำหนดไว้ อีกทั้งเนื่องจากชุมชนพื้นที่วิจัยไม่อนุญาตให้บุคคลที่เดินทางจากพื้นที่สีแดงเข้ามาในพื้นที่และพื้นที่ ไกล่เคียง(สหพาร์มและโรงงานน้ำตาลศรีเทพมีการตรวจพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID- 19) เป็นจำนวนมาก ผนวกกับเกษตรกรไม่สะดวกจะใช้ Platform Online เช่น Zoom Cloud Meetings เท่าที่ควร จากปัญหา ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อแผนงานการวิจัยทำให้การทำงานไม่เป็นไปตามแผนงานที่กำหนด ดังนั้น ทาง โครงการจึงมีผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านและผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการแล้ว เป็นเสมือนนักวิจัยท้องถิ่น ทำหน้าที่ในประสานชุมชน ติดตาม เก็บรวบรวมข้อมูลรายงานผล ความก้าวหน้าของเกษตรกรผ่านเครื่องมือ ตัวชี้วัดผลสำเร็จที่ทางโครงการได้จัดทำขึ้น และเมื่อทางชุมชนได้เริ่มเปิดให้บุคคลภายนอกเดินทางเข้าชุมชนได้ อีกทั้งทีมวิจัยได้รับวัคซีนโควิดครบทุกท่านแล้ว จึงได้ลงพื้นที่เพื่อติดตามรวบรวมข้อมูลและดำเนินกิจกรรมตาม แผนการวิจัยให้ครบถ้วนสมบูรณ์ รวมถึงการสะท้อนผล การติดตามประเมินผลที่เกิดกับเกษตรกรตามตัวชี้วัดที่ จัดทำขึ้น และได้จัดทำสรุปรายงานการวิจัยที่สมบูรณ์ต่อไป.....

2.5 ผลกระทบจากการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (งานวิจัยที่แล้วเสร็จ)

ไม่มีผลกระทบ

มีผลกระทบ (โปรดระบุสาเหตุ)

ไม่มี

ลงชื่อ

(ศ.ดร.พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี)

ตำแหน่ง.....หัวหน้าโครงการวิจัย.....

ภาคผนวก 5

ภาพการลงพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยภาคสนาม

การลงพื้นที่ร่วมประชุม
แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ร่วมกับชุมชน

ในประเด็นสภาพปัญหาที่
แท้จริง ความต้องการของ
ชุมชน

ประชุมร่วมผู้ทรงคุณวุฒิ
จัดทำหลักสูตรฝึกอบรม
และวางแผนปฏิบัติการ
วิจัย

จัดเวทีประชุมอบรมหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ให้กับกลุ่มเกษตรกร

จัดกิจกรรมอบรมเชิง
ปฏิบัติการ “ครอบครัวแกน
นำการเปลี่ยนแปลง”

ร่วมกันแสดงเจตจำนงเพื่อ
การเป็น “แกนนำการ
เปลี่ยนแปลง”

ร่วมวิเคราะห์ วางแผน
ปฏิบัติการออกแบบพื้นที่
“สร้างความมั่นคงทาง
อาหาร” เพื่อการพึ่งพา
ตนเองอย่างยั่งยืน

ต้นทางเมล็ดพันธุ์
เพื่อความปลอดภัย

ทีมงาน และ แกนนำ
เกษตรกร “ครอบครัวแกน
การเปลี่ยนแปลง”

ติดตาม ต่อเนื่อง
ชื่นชม ชุ่มใจ
พูดได้ ทำจริง

ภาคผนวก 6

แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้และทัศนคติการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” ดำเนินงานโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี โย โครง การวิจัย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอน ประกอบด้วย

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 แบบประเมินความรู้ ความเข้าใจ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ตอนที่ 3 แบบสอบถามด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- ตอนที่ 5 คำถามปลายเปิด/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม คณะผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลฉบับนี้เป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุด

1. สถานภาพ

- โสด สมรส หย่า-ร้าง

2. จำนวนสมาชิกในครอบครัว

- อาศัยอยู่คนเดียว 2-3 คน มากกว่า 3 คน

3. จำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว

- 1 คน 2-3 คน มากกว่า 3 คน

4. การประกอบอาชีพการปลูกอ้อย หรือ ปลูกมันสำปะหลัง

- ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกทั้งอ้อย และ มันสำปะหลัง

5. พื้นที่ในการปลูกอ้อย หรือ ปลูกมันสำปะหลัง

- ใช้พื้นที่ตัวเอง
 ร่วมหุ้นกันปลูกในพื้นที่ผู้อื่น/แบ่งผลประโยชน์กัน
 เช่าปลูกด้วยตนเอง

6. ระยะเวลาด้านการประกอบอาชีพปลูกอ้อย หรือ ปลูกมันสำปะหลัง

- น้อยกว่า 5 ปี 5-10 ปี มากกว่า 10 ปี

7. จำนวนพื้นที่ทำการปลูกอ้อย หรือ ปลูกมันสำปะหลัง

- น้อยกว่า 5 ไร่ 5-10 ไร่ มากกว่า 10 ไร่

ตอนที่ 2 แบบประเมินความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ก่อนอบรม 300)

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุด

1. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร

- ก. การทำเกษตรกรรม
 ข. การดำรงชีวิตอยู่อย่างพออยู่พอกิน
 ค. การค้าขายให้ได้เงินเพียงพอสำหรับครอบครัว

2. เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือข้อใด

- ก. มุ่งแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจชาติ
 ข. เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง
 ค. เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกในยุคโลกภิวัตน์

3. การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัว ยกเว้น ข้อใด

- ก. มีความรับผิดชอบต่อสังคม
 ข. มีความพอประมาณ ตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากร
 ค. มีส่วนร่วมกับรัฐบาลในการวางแผนการบริหารประเทศ

4. หลักในการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตรงกับข้อใด

- ก. ความมีเหตุผล พอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว
 ข. มีความรู้ มีคุณธรรม มีความอดทน
 ค. มีความขยันหมั่นเพียร มีเพื่อนดี มีแหล่งเงินทุน
5. การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยสิ่งใดเป็นพื้นฐาน
- ก. ความซื่อสัตย์และความรู้
 ข. ความรู้และคุณธรรม
 ค. คุณธรรมและความเพียร
6. ข้อใดเป็นการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ก. รู้จักประหยัด ใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
 ข. หลีกเลี่ยงการใช้จ่ายเงินของตัวเอง แต่ยืมเงินเพื่อนแล้วผ่อนใช้ทีหลัง
 ค. อดอาหารกลางวันเพื่อเก็บเงินใส่ออมสินให้ได้มาก ๆ
7. แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับการจัดทรัพยากรให้มากที่สุด
- ก. ดินและน้ำ
 ข. น้ำและป่าไม้
 ค. มนุษย์และน้ำ
8. ตามแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ควรแบ่งพื้นที่ทำกินได้อย่างไร
- ก. ขุดสระน้ำ / ปลูกข้าว / ปลูกอ้อย / ที่อยู่
 ข. ปลูกข้าว / ปลูกอ้อย / ปลูกข้าวโพด / ที่อยู่
 ค. ขุดสระน้ำ / ปลูกพืช / ปลูกข้าว / ที่อยู่
9. ข้อใดเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อปลูกฝังแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อตนเอง
- ก. การนำน้ำล้างจานไปรดต้นไม้
 ข. เปลี่ยนหลอดไฟเป็นแบบหลอดประหยัดไฟฟ้า
 ค. ใช้ถุงผ้าแทนถุงกระดาษแทนและถุงพลาสติกในการซื้อของ
10. โครงการใดต่อไปนี้ ไม่ใช่ โครงการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ก. โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 ข. โครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 ค. โครงการส่งเสริมสินค้า OTOP
11. แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้อใดมีความสอดคล้องมากที่สุด ?
- ก. พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม
 ข. พอประมาณตามทางสายกลางแบบใช้น้อย
 ค. ไม่มีข้อใดถูกต้อง
12. บุคคลในข้อใดที่ดำรงชีวิต ไม่สอดคล้อง กับแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ?
- ก. ได้เป็นคนที่ใช้สอยเงินทอง อย่างประหยัด มีการเก็บออมเพื่อไว้ใช้ยามฉุกเฉิน
 ข. แต่มีความสุขทุกครั้งที่ได้ทำความดี ช่วยเหลือผู้อื่น
 ค. ต้มยี้ดหลักประหยัด จึงเปลี่ยนการรับประทานอาหารจาก 3 มื้อ มาเป็นวันละ 1 มื้อ
13. ข้อใดเป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในด้านเกษตร?
- ก. เกษตรแบบออแกนิก

- ข. เกษตรพื้นที่สูง
 ค. เกษตรทฤษฎีใหม่
14. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับบุคคลอย่างไรบ้าง
- ก. เป็นแนวทางส่งเสริมให้เกิดความมั่งคั่งในทางการเงิน
 ข. เป็นแนวทางที่ช่วยกำหนดหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเอง
 ค. เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางในการดำรงชีวิตแบบยึดทางสายกลาง
15. การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากที่ได้
- ก. ครอบครัว
 ข. ชุมชน/ส่วนรวม
 ค. ตนเอง
16. ข้อใด ไม่ใช่ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ก. ยอมอดอาหารกลางวัน เพื่อเก็บออมเงินไปซื้อของที่อยากได้
 ข. เปรียบเทียบสินค้าที่มีลักษณะคล้ายกันแต่ราคาต่างกัน ก่อนตัดสินใจเลือกซื้อ
 ค. ซื้อสินค้าที่ถูกกฎหมาย ไม่ซื้อสินค้าหนีภาษีแม้สินค้าเหล่านั้นจะมีราคาถูกกว่า
17. ข้อใดสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด
- ก. ไม่กู้หนี้ยืมสิน
 ข. ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย
 ค. ไม่พึ่งพาผู้อื่นเลยแม้ในยามจำเป็น
18. ข้อใดกล่าว ไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ก. หลักแห่งการตัดสินใจ 3 หลักการ ได้แก่ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน
 ข. คุณสมบัตินิฐาน 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม
 ค. ความสมดุล และยั่งยืน 4 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการเกษตร
19. ใครต่อไปนี้ตัดสินใจโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ก. ก่อนซื้อสินค้าราคาแพง จะศึกษาข้อมูลของสินค้าอย่างละเอียดรอบคอบเสมอ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ
- ข. ตี๋ตั้งใจสมัครคอร์สฟิตเนสแม้ราคาสูงเพราะอยากดูดี แม้จะทำให้เงินไม่พอใช้จ่ายในเดือนนั้น
- ค. โจ้ตัดสินใจลงเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์เพราะอยากนำความรู้มาพัฒนาตนเอง
20. ปีนี้ราคาข้าวตกต่ำกว่าทุกปี แต่ลุงแก้วยังไม่เดือดร้อน เพราะลุงแก้วเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชหลายชนิดรวมทั้งปลูกข้าว ข้อความนี้สอดคล้องกับข้อใดมากที่สุด
- ก. ความมีเหตุผล
 ข. มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
 ค. ความพอประมาณ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (หลังอบรม)

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1.ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของทาง		

สายกลางโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และ เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม		
2.มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน		
3.สามารถใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือเราสามารถใช้จ่ายของแพงหรือ ฟุ่มเฟือยได้		
4.เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน		
5.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่มักจะเน้นไปในด้านของผู้ที่ ประกอบอาชีพ เกษตรกรเป็นหลัก		
6.ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ในสังคมแต่ละระดับ ทั้งระดับปัจเจก บุคคล ระดับชุมชน และระดับรัฐได้		
7.เศรษฐกิจพอเพียง ขัดต่อหลักการทางธุรกิจที่เน้นการหากำไร		
8.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่สนใจสาขาการผลิตที่ทันสมัย		
9.ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำไปใช้ได้กับคนทุกวัย และทุกศาสนา		
10.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถใช้กับคนที่มั่งมีสิน		
11.การพัฒนาประเทศใช้กลไก การถ่ายโอนเทคโนโลยี จากต่างประเทศ จะขัดกับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง		
12.การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มต้นจากเข้าใจ ความหมายและ หลักการ ใช้กับตนเองและครอบครัวก่อน		
13.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชื่อมโยงกับความเป็นชุมชนเข้มแข็ง		
14.เศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้ผลิตเพื่อบริโภคเองเท่านั้น แต่ไม่ส่งเสริมการผลิตเพื่อ ค้าขาย		
15.การวางแผนระยะยาวที่เตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดถือว่าเป็นภูมิคุ้มกัน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง		
16.รายจ่ายที่จำเป็นส่วนใหญ่หมดไปกับความสะดวกสบาย		
17.เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายตรงกับการอยู่ดีกินดีตาม มาตรฐานสากลใช้จ่ายตาม กำลังฐานะของตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีกินอยู่ พอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ		
18.การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงคือการ เดินทางสายกลาง และพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญไม่แก่งแย่ง แข่งขันกับใครไม่ก่อกวนไม่ ลงทุนทำกิจการ		
19.เศรษฐกิจพอเพียง ในความหมายระดับประเทศ คือเน้นการส่งออก มากกว่าบริโภค ภายในประเทศ		
20.การดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เรียกว่า “พออยู่ พอกิน” หมายถึง กินอยู่ตามมีตามเกิด ไม่ฟุ้งใคร กินอยู่จากทรัพย์สินที่บรรพบุรุษหาไว้ให้		

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง

1. การดำเนินชีวิตตามหลักพอประมาณ

ข้อความ	ทำเป็นประจำ	ทำนานๆ ครั้ง	ทำน้อยครั้ง	ทำน้อยที่สุด
1.ท่านมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน				
2.ท่านและครอบครัวไม่พยายามก่อหนี้สิน				
3.ท่านมีความระมัดระวังและวางแผนการใช้จ่ายของท่านอย่างรอบคอบ				
4.ท่านจะคำนึงถึงคุณค่าและราคาของสิ่งที่ท่านคิดว่าฟุ่มเฟือยอยู่เสมอ				
5.ท่านใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดเลือกซื้อเฉพาะสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต				

2. การดำเนินชีวิตตามหลักมีเหตุผล

ข้อความ	ทำเป็นประจำ	นานๆ ครั้ง	ทำน้อยครั้ง	ทำน้อยที่สุด
1.ท่านมีการพิจารณาที่จะดำเนินงานใดๆด้วยความถี่ถ้วน รอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ				
2.ท่านใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและรู้คุณค่าอย่างสม่ำเสมอ				
3.ท่านคำนึงถึงเหตุและผลของปัจจัยสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดก่อนกระทำการสิ่งใด				
4.ท่านกระทำการใดๆที่ปราศจากการเบียดเบียนทั้ง ตนเองและผู้อื่น				
5.ท่านใช้อารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวในการตัดสินใจ ในการดำรงชีวิต				

3. การดำเนินชีวิตตามหลักมีภูมิคุ้มกัน

ข้อความ	ทำเป็นประจำ	ทำนานๆ ครั้ง	ทำน้อยครั้ง	ทำน้อยที่สุด
1.ท่านมีการทำรายรับรายจ่ายของตนเองอย่างสม่ำเสมอ				
2.ท่านมีการวางแผนระยะยาวเพื่อเตรียมรับกับ เหตุการณ์ที่คาดไม่ถึง				
3.ท่านมีการฝากเงินออม การซื้อพันธบัตรรัฐบาล สลากออมสิน อย่างเป็นประจำ				
4.ท่านมักจะมีวิธีการหรือแนวทางในการลด ค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน				
5.ท่านจะยึดความประหยัด ตัดทอนรายจ่ายใน ทุกๆ วันที่ไม่จำเป็น				

ลดละความฟุ้งเฟ้อ

4. การดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้

ข้อความ	ทำเป็นประจำ	ทำนานๆ ครั้ง	ทำน้อยครั้ง	ทำน้อยที่สุด
1. ท่านเพิ่มพูนความรู้ โดยการติดตามข่าวสาร ทำให้ท่านรู้เท่าทันสถานการณ์ในปัจจุบัน				
2. การทำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่, ให้เกิด ประโยชน์อย่างแพร่, หลาย				
3. ท่านคิดรอบคอบทุกครั้ง ที่ปฏิบัติสิ่งใด				
4. ท่านเรียนรู้จากคนที่ประสบความสำเร็จแล้ว นำมาปรับใช้กับชีวิตของท่าน				
5. ท่านนำความรู้เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ ได้ไปประยุกต์ใน ชีวิตประจำวันอยู่เสมอ				

5. การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม

ข้อความ	ทำเป็นประจำ	ทำนานๆ ครั้ง	ทำน้อยครั้ง	ทำน้อยที่สุด
1. ท่านมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง				
2. ท่านมีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น				
3. ท่านขยัน มั่นเพียรในการประกอบอาชีพ				
4. ท่านมีความอดทน มีความเพียรในการ ดำรงชีวิต				
5. ท่านใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่				

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

-ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม-

ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ- ฉายา (สกุล)

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ(ช่วยธานี), ศ.ดร.

ที่อยู่/สังกัดวัด

วัดใหม่ยายแป้น แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700

โทรศัพท์ 086 600 3199

E-mail. boonlertchuay@gmail.com

ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	สถาบันการศึกษา
ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)	พ.ศ. ๒๕๖๑	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รป.ม. (การจัดการความขัดแย้ง)	พ.ศ. ๒๕๕๔	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ศศ.ม (พัฒนาชุมชน)	พ.ศ. ๒๕๔๖	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พุทธศาสตรบัณฑิต	พ.ศ. ๒๕๔๑	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประโยค ป.ธ.๗	พ.ศ. ๒๕๓๙	วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร

ตำแหน่ง

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

เลขที่ 52 หมู่ 1 ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210

งานวิจัย

พ.ศ.2555 หัวหน้าโครงการวิจัย “บทบาทของพระสงฆ์จังหวัดพิษณุโลกในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ได้รับ
ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2555 หัวหน้าโครงการวิจัย “การศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้บริหาร
สถานศึกษา ครู ที่มีต่อการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตปกครองคณะสงฆ์
ภาค 5” ทุนอุดหนุนจาก สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์จำนวน 4,000 เล่ม

พ.ศ. 2556 หัวหน้าโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัด
เพชรบูรณ์” ทุนอุดหนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลวังโป่ง อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2557 รองผู้จัดการโครงการ “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา”
ทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้ฝึกอบรม
พระสงฆ์นักพัฒนาตามหลักสูตรพระสงฆ์พัฒนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.2557 หัวหน้าโครงการวิจัย “รูปแบบการสร้างสันติสุขในชุมชนโดยใช้กลไกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น”
ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.2558 หัวหน้าโครงการวิจัย “สันติวิถีเริ่มต้นที่ชุมชน : ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้ง
ในชุมชนภาคเหนือ” ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ตีพิมพ์ใน
วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559) TCI กลุ่ม 1

พ.ศ. 2559 หัวหน้าโครงการวิจัย “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง” ทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ตีพิมพ์เป็นเล่มงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ฝึกอบรมพระสงฆ์ธรรมทูตสุ
ภาวะเขตภาคเหนือตอนล่าง

พ.ศ. 2560 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย “การพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างชีวิตสุขตามแนวทางการพัฒนาจิตและปัญญาแบบองค์รวม” ร่วมกับคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล **ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล** นำเสนอการประชุมวิชาการระดับชาติ MCU Congress ครั้งที่ 2 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ 30 เมษายน 2561

พ.ศ. 2560 หัวหน้าโครงการวิจัย “สังฆพัฒนาวิชชาลัย” **ทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)** จัดพิมพ์เผยแพร่ จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อประกอบการประชุมพระสังฆาธิการในการขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ณ วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม วันที่ 1-3 มีนาคม 2562

พ.ศ. 2561 หัวหน้าโครงการวิจัย “การผสมผสานวิถีทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน” **ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)** ตีพิมพ์ในวารสารธรรมทรรศน์ ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561) TCI กลุ่ม 1

ผลงานเผยแพร่ระดับชาติ

Phramaha Boonlert Chuaythane. “**Concept and Model of Cultural Politics**” International Journal of Management and Economics. Vol.I No.25 (September 2018)

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. “พระสงฆ์กับความขัดแย้งทางการเมืองในท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี พระครูวิบูลสิทธิธรรม เจ้าอาวาสวัดหนองพะยอม จังหวัดพิษณุโลก”. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561)

ผลงานเผยแพร่ระดับนานาชาติ

Phramaha Boonlert Chuaythane. “**Cultural Political Science: Concept and Models**” The Changing Status of Women : Myth and Reality with special reference to Northeast India. Organized by Kokrajhar Govt, College, Kokrajhar held on 7-8 March 2018”

Phramaha Boonlert Chuaythane. “**Cardiovascular disease risk among Buddhist Monks in Thailand**” Asian American Pacific Islander Nurses Association’s 15th Annual International Conference. At the Affiliation to National Coalition of Ethnic Minority Nurse Associations (NCEMNA) September 22 – 23, 2018. Duke University, NC

Phramaha Boonlert Chuaythane. “**Facing the Reality of Elders**” At the Universal Academic Cluster International Autumn Conference in Osaka which was held between 10-12 October 2018. Osaka, Japan.

Phramaha Boonlert Chuaythane. “**The Development of Activity for Enhancing Bio Wellbeing based on Holistic Development of Mind and Wisdom**” At the Universal Academic Cluster International Autumn Conference in Osaka which was held between 10-12 October 2018. Osaka, Japan.

หนังสือ/ตำรา

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ. (2552). **แนวคิดการบริหารนโยบายสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : จรัสสนิทวงศ์การพิมพ์.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ. (2556). **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ. (2556). **ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ. (2557)(บรรณาธิการ).**คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรการป้องกันการทุจริตตาม
แนวพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์การพิมพ์.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ. (2560)(บรรณาธิการ).**โครงการพัฒนาชุดความรู้ เรื่องวัฒนธรรมพลเมือง
ประชาธิปไตยตามแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ. (2561).**สุขชีวีวิถีพุทธ : การเข้าถึงความสุขตามแนวพุทธศาสนา**.
กรุงเทพมหานคร : นิตยธรรมการพิมพ์.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ. (2561).**นวัตกรรมสันติสุขในท้องถิ่น : วิถีแห่งรัฐศาสตร์เชิงวัฒนธรรม**.
กรุงเทพมหานคร : นิตยธรรมการพิมพ์.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.ดร. และคณะ. (2563). “**คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อน
หมู่บ้านรักษาศีล 5**”. นครปฐม : สไมล์พริ้นติ้ง แอน กราฟิคดีไซน์. (จำนวน 100 หน้า)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ-ฉายา(สกุล) พระมหาประกาศิต สิริเมโธ(ฐิติปสิทธิกร)
ที่อยู่/สังกัดวัด วัดไร่ขิง พระอารามหลวง เลขที่ 52 หมู่ 1 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม 73210
เบอร์โทรศัพท์ 084-5455144
E.Mail prakasit.mcu@gmail.com

ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถาบันการศึกษา
พร.ด.(พัฒนาสังคม)	2561	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พร.ม.(พัฒนาสังคม)	2557	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พร.บ.(การจัดการเชิงพุทธ)	2556	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ป.ธ.8	2547	บาลีสนามหลวง

การทำงาน - ผู้จัดการศูนย์วิจัยพุทธปัญญา
- อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการวารสารวิชาการ มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ TCI 1

สถานที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
เลขที่ 52 หมู่ 1 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210

งานวิจัย

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, “กลไกการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม”, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. เผยแพร่ในวารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม- พฤษภาคม 2559) (TCI 2).

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, “รูปแบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมแก่เยาวชนในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสุพรรณบุรี”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. เผยแพร่ในวารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562) (TCI 2)

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “เครือข่ายทางสังคม : กลไกการเสริมสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดนครปฐมโดยใช้หลักศีล 5”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2562. เผยแพร่ในวารสารวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (พฤษภาคม-มิถุนายน 2563) (TCI 1)

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “รูปแบบการเพิ่มพูนพลังวิถีพุทธของผู้สูงอายุในสังคมไทย”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เผยแพร่ในวารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2564) (TCI 2).

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะเชิงรุกเพื่อพัฒนาชีวิตทางศาสนา”, กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, 2563.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่ง ตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่ไถ่และไร่น้ำสำหรับอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์”, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2563.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร,และคณะ “การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวันอัฐมีบูชาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, กระทรวงวัฒนธรรม”, 2563.

บทความทางวิชาการ เผยแพร่ระดับชาติ

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร และคณะ, “Relal Development According to Royal Initiative “Sufficiency Economy Philosophy””. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (TCI 1) (เมษายน - มิถุนายน 2561) : 246-254.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร และคณะ, “Relations between Human and Environment”. บทความทางวิชาการ ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 8 ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, (15-17 กุมภาพันธ์ 2561) : 289-293.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร และคณะ, “การพัฒนาชนบทไทยสู่ความยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง” ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติและระดับชาติ ครั้งที่ 1 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, (2-3 เมษายน 2561).

พระมหาประกาศิต สิริเมธ,ดร. “การบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนา : รูปแบบและกระบวนการปฏิรูปการจัดการศึกษาคณะสงฆ์เพื่อรองรับการพัฒนาสังคมไทยในศตวรรษที่ 21” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี (9-10 พฤศจิกายน 2561) : 246-255.

พระมหาประกาศิต สิริเมธ,ดร. และคณะ. “ศตวรรษที่ 21 : ทักษะการเรียนรู้สู่ความเป็นครุมีอาชีพ” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี (1 กันยายน 2562) : 1070-1081.

พระมหาประกาศิต สิริเมธ (ฐิติปสิทธิกร),ดร. และคณะ, “กระบวนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนไรชิ่ง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 “สังคมใหม่ในโลก หลังโควิด-19 New Normal” , วันที่ 29 พฤศจิกายน 2563 ณ วิทยาลัย สงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี,

พระมหาประกาศิต สิริเมธ (ฐิติปสิทธิกร),ดร. และคณะ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์”, ในการประชุม วิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 “สังคมใหม่ในโลกหลังโควิด-19 New Normal” , วันที่ 29 พฤศจิกายน 2563 ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี,

ผลงานวิชาการเผยแพร่ระดับนานาชาติ

Phramaha Prakasit Thitipatthikorn, “ An Integrated of Community Development Mechanism in Nakhon Pathom Province”, The 2nd International Conference on Multidisciplinary and Current Educational Research (ICMCER – 2021) Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 23rd – 24th January 2021.

Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn, "Bowon Power: An Integrated of Community Development Mechanism in Nakhon Pathom Province", Psychology and Education Vol. 58 No. 1 (2021), ISSN : 1553-6939. (Scopus Q4)

Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn, "The Leadership Developments Process for Sustainable Community Forest Management in Nakhon Ratchasima Province", Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT) Vol. 12 No. 8 (2021), ISSN : 1309-4653. (Scopus Q4)

หนังสือ/ตำรา

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ(ฐิติปสิทธิกร),ดร.. (2561). "ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น". พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน 160 หน้า)

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ(ฐิติปสิทธิกร),ดร. (2561). "พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา" พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน 240 หน้า)

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ(ฐิติปสิทธิกร),ดร.. "ความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์". พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน 300 หน้า)

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ(ฐิติปสิทธิกร),ดร. (2562). "แนวคิดพื้นฐานเพื่อการบริหารการพัฒนา". พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (จำนวน 380 หน้า)

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร. และคณะ. (2563). "คู่มือการฝึกอบรมหลักสูตรพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5". นครปฐม : สไมล์พริ้นติ้ง แอน กราฟิคดีไซน์. (จำนวน 100 หน้า)

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ,ดร. และคณะ (2563). "คู่มือฝึกอบรมหลักสูตรศาสนพิธีกร" นนทบุรี : หจก.นิติธรรมการพิมพ์. (จำนวน 110 หน้า)

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร. และคณะ. (2563). "ชุดความรู้ โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะวงล้อมเชื่อมทางศาสนา" . นนทบุรี : หจก.นิติธรรมการพิมพ์. (จำนวน 100 หน้า)

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร. และคณะ. (2563). คู่มือ "การปฏิบัติ ศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในยุค New Normal". นนทบุรี : หจก.นิติธรรมการพิมพ์. (จำนวน 100 หน้า)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ-ฉายา (สกุล) พระปลัดประพจน์ สุภาโต(อยู่สำราญ), ดร.
ที่อยู่/สังกัดวัด วัดสำโรง เลขที่ 21 หมู่ 3 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
โทรศัพท์เคลื่อนที่ 089 2231243
E.Mail : prapoj.yus@mcu.ac.th

ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถาบันการศึกษา
ปร.ด. (พัฒนศึกษา)	พ.ศ. 2561	มหาวิทยาลัยศิลปากร
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ)	พ.ศ. 2556	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศษ.ม สาขาวิชาพัฒนศึกษา	พ.ศ. 2552	มหาวิทยาลัยศิลปากร
พธ.บ (พระพุทธศาสนา)	พ.ศ.2549	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

- ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม อำเภอนครชัยศรี
- เลขานุการเจ้าคณะอำเภอนครชัยศรี
- อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
- รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

สถานที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
เลขที่ 52 หมู่ 1 ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210

งานวิจัย

การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวันอัฐมีบูชาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม, 2563

“การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : การสำรวจการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุชุมชนวัด
สำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”

"นวัตกรรมเพื่อการเข้าถึงของคนทั้งมวล". (2560). วิทยาลัยราชสุดาฯ มหาวิทยาลัยมหิดล, สัมมนา
วิชาการระดับชาติด้านคนพิการ 26-27 กรกฎาคม 2560, หน้า 39.

บทความทางวิชาการเผยแพร่ระดับชาติ

“การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมแก่เยาวชนในจังหวัดนครปฐมและ
จังหวัดสุพรรณบุรี”. (2561). การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธ
ปัญญาศรีทวารวดี วันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2561.

“วิธีกำหนดรู้เวทนาให้ต่อเนื่องเพื่อทำให้จิตดำเนินไปสู่วิปัสสนาญาณได้เร็วขึ้น” (2563). "การประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่ 3 พุทธโฆส : สัตถุศาสนวิวัฒน์ในศตวรรษที่ 21" (2 กุมภาพันธ์ 2563) :

- “มิติของการตีความคำสอนของศาสนาส่งผลต่อจุดยืนและวิธีการเข้าถึงความจริงสูงสุด” (2563). วารสารพุทธมัตต์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิภิสิตาราม ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563) หน้า 88-96
- "การศึกษาเปรียบเทียบสภาพการบริหารจัดการศึกษาพิเศษ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ร่วมของโรงเรียนเรียนร่วมโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2". (2563). วารสารศิลปการจัดการปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน –ธันวาคม 2563) หน้า 621-637.
- “ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” (2563) วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2563)
- “ Community-Based Inclusive Development by the Disability Service Center of Mettapracharak Hospital” . (2 0 1 9). Asia-Pacific Community-Based Inclusive Development (APCBID) Thailand. (2 July 2019) : 109.

ผลงานเผยแพร่ระดับนานาชาติ

- “The Leadership Developments Process for Sustainable Community Forest Management in Nakhon Ratchasima Province”(2021) Turkish Journal of Computer and mathematics Education (TURCOMAT), Vol. 12 No. 8 (2021), (scopus Q4).
- “Bowon Power: An Integrated of Community Development Mechanism in Nakhon Pathom Province” (2021) United States, Psychology and Education, Vol. 58 No. 1 (2021) : (scopus Q4)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

.....
ชื่อ-นามสกุล **ดร.อาภากร ปัญโญ**
ที่อยู่ปัจจุบัน 64/7 หมู่ 4 ตำบลลี อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 51110 โทรศัพท์ 0898532612
ประวัติการศึกษา 2529 มัธยมศึกษา โรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ ลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2533 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยเทคนิคลำพูน สาขาวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง
2538 ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพฯ สาขาวิชา การท่องเที่ยว
และการโรงแรม
2544 ประกาศนียบัตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาขาวิชาประเมินโครงการ
2547 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ สาขาวิชา การบริหารและ
ประเมินโครงการ
2558 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่
ประสบการณ์การทำงาน
2538 – 2542 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคล โรงแรมเทลต้าแกรนด์แปซิฟิก กรุงเทพฯ
2548 – 2551 ตำแหน่ง รองนายกเทศมนตรีตำบลวังดิน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
2542 – 2553 ตำแหน่ง รองนายกเทศมนตรีตำบลวังดิน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ผลงานทางวิชาการ

ประเภทงานวิจัย

อาภากร ปัญโญ, และคณะ, (2556), “การพัฒนาข้อกำหนดการอยู่ร่วมกันของชุมชนศีล 5 ของบ้านพระบาทห้วยต้ม หมู่ที่ 8 และบ้านชัยวงษา หมู่ที่ 22 ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ระยะที่ 1” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อาภากร ปัญโญ และคณะ, (2561), “การพัฒนาข้อกำหนดการอยู่ร่วมกันของชุมชนศีล 5 ของบ้านพระบาทห้วยต้ม หมู่ที่ 8 และบ้านชัยวงษา หมู่ที่ 22 ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ระยะที่ 2” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประเภทบทความทางวิชาการ

อาภากร ปัญโญ และคณะ, “กระบวนการและทักษะการปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา”. บทความวิชาการในวารสารปณิธาน : วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา

อาภากร ปัญโญ และคณะ “ธรรมยาตราเยือนถิ่นครูบาเมือลี้ : แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน”. บทความวิชาการในวารสารปรัชญาและศาสนา 3 (2) ก.ค. – ธ.ค. 61.

อาภากร ปัญโญ และคณะ, “มีศีลจึงมีสันติภาพ : ถอดบทเรียนชุมชนสันติภาพจากยอดดอย”. บทความวิชาการในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.ปีที่ 7 ฉบับเพิ่มเติม.